

รายงานการศึกษาวิจัยรูปแบบการบริหารจัดการงานศาสนิกสัมพันธ์
ที่มีประสิทธิภาพประสิทธิผล

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม
มหาวิทยาลัยมหิดล
ร่วมกับ
กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม

15 มีนาคม 2551

คำนำ

ศาสนาทุกศาสนาล้วนมุ่งให้ศาสนิกชนของตนเป็นคนดี มีคุณธรรม-จริยธรรม เป็นคนดีของสังคม มีความสมานฉันท์เป็นหนึ่งเดียว รวมทั้งส่งเสริมให้มีการนำหลักธรรมทางศาสนาไปสู่การปฏิบัติในชีวิตประจำวัน และส่งเสริมให้มีกิจกรรมระหว่างศาสนา และศาสนิกชนที่นับถือศาสนาอื่นๆ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างกัน และเพื่อประสานความช่วยเหลือกันในอนาคต ดังนั้นงานศาสนิกสัมพันธ์ จึงเป็นภารกิจของทุกฝ่าย ทั้งกรมการศาสนาซึ่งมีหน้าที่โดยตรง หน่วยงานภาครัฐ เอกชน ผู้นำศาสนาทุกศาสนา ประชาชนและศาสนิกชนทุกศาสนาในประเทศไทย งานศาสนิกสัมพันธ์ ได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 จนปัจจุบัน กรมการศาสนา เห็นควรให้มีการติดตามศึกษารูปแบบการดำเนิน และการบริหารจัดการงานศาสนิกสัมพันธ์ว่ามีการดำเนินงานที่เกิดประสิทธิผลเพียงใด

การดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ศาสนิกชนทุกศาสนาได้ร่วมกันจัดกิจกรรมเผยแพร่หลักธรรม คำสอนทางศาสนาไปสู่การปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ให้เป็นคนดี มีคุณธรรม เพื่อรวมพลังของทุกศาสนาสร้างสังคมสันติภาพอย่างยั่งยืน สมควรที่จะทำการศึกษหาแนวทางขับเคลื่อนการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ ดังนั้น กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม จึงสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัย รูปแบบการบริหารจัดการงานศาสนิกสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล โดยมอบหมายให้สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ดำเนินการศึกษาวิจัยร่วมกับกรมการศาสนา รวมทั้งรับฟังความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาจะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดนโยบาย และยุทธวิธีในการพัฒนางานด้านศาสนิกสัมพันธ์ ทั้งในส่วนกลาง และส่วนภูมิภาคให้มีประสิทธิภาพประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

กรรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม และสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ได้ขอให้วัฒนธรรมจังหวัดหรือผู้แทน ผู้แทนองค์การศาสนาพุทธ อิสลาม คริสต์ พราหมณ์-ฮินดู และ ชิกข์ให้ข้อมูลเพื่อปรับปรุงแนวทางการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ ให้เกิดประสิทธิภาพประสิทธิผล

รายงานการศึกษานี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีด้วยความร่วมมือของทุกฝ่าย โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของกรรมการศาสนาที่รับผิดชอบดูแลโครงการนี้ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดทุกจังหวัด องค์การศาสนาทั้ง 5 ศาสนา ที่กรุณาให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ และ ขอบพระคุณคุณสุทธิมา สุภักดิ์ ที่ช่วยประสานงานกับทุกฝ่ายตั้งแต่เริ่มต้นจนจบโครงการ รวมทั้งให้ ข้อมูลและข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษานี้ ขอบพระคุณคณะกรรมการตรวจจ้างงานทุกท่านที่กรุณาใช้เวลาในการอ่านและให้คำแนะนำที่ดี มีประโยชน์อย่างมาก หวังว่าเอกสารฉบับนี้จะ เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานทั้งภาครัฐ และผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับงานศาสนิกสัมพันธ์ รวมทั้ง ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง คณะผู้วิจัยขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้

คณะผู้วิจัย

สารบัญ

หน้า

คำนำ

กิตติกรรมประกาศ

สารบัญ

สารบัญตาราง

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

ก-ฅ

บทที่ 1 บทนำ

1. ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
2. วัตถุประสงค์	2
3. นิยามปฏิบัติการ	2
5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
6. กรอบแนวคิดในการวิจัย	5

บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม

2.1 ความหมาย ความเป็นมา และความสำคัญของศาสนา	7
2.1.1 ความหมายของศาสนา	7
2.1.2 ความเป็นมาของศาสนา	7
2.1.3 ความสำคัญของศาสนา	8
2.2 ศาสนาในประเทศไทย	9
2.2.1 ศาสนาพุทธ	10
2.2.2 ศาสนาอิสลาม	12
2.2.3 ศาสนาคริสต์	13
2.2.4 ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู	16
2.2.5 ศาสนาซิกข์	18
2.3 ปรัชญา แนวคิด และการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์	19
2.3.1 ปรัชญาศาสนสัมพันธ์	19
2.3.2 แนวคิดศาสนิกสัมพันธ์	20
2.3.3 การดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ในประเทศไทย	22
2.3.4 การดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ในต่างประเทศ	34

สารบัญ (ต่อ)

2.4	ปัจจัยที่ส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานสาสนิกสัมพันธ์	38
2.5	ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับการประสานงาน	39
2.6	ความหมายแนวคิดของภาคีเครือข่าย	45
2.7	ความหมาย และแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการสมัยใหม่	49
2.8	แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำและภาวะผู้นำ	56
2.9	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	59
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย		
3.1	แหล่งข้อมูลและกลุ่มตัวอย่าง	64
3.2	เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	65
3.3	วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล	66
บทที่ 4 ผลการศึกษา		
4.1	คุณลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง	69
4.2	รูปแบบการดำเนินงาน ระบบการทำงาน การประสานงาน และกิจกรรมของโครงการสาสนิกสัมพันธ์	70
4.2.1	รูปแบบการดำเนินงานสาสนิกสัมพันธ์	70
4.2.1.1	โครงสร้างการทำงาน	70
4.2.1.2	ระบบการทำงาน	76
4.2.2	ประสิทธิผลการดำเนินงานสาสนิกสัมพันธ์	80
4.2.2.1	ผลลัพธ์	80
4.2.2.2	ผลที่ได้รับ	80
4.2.2.3	ผลกระทบ	80
4.3	รูปแบบการบริหารงานสาสนิกสัมพันธ์	86
4.3.1	การจัดระบบการทำงาน	86
4.3.2	การจัดระบบงบประมาณ	86
4.3.3	การจัดระบบบุคลากร	87
4.3.4	ระบบการตัดสินใจ	87
4.3.5	การจัดระบบข้อมูล	88
4.3.6	ระบบการติดตามประเมินผล	88

สารบัญ (ต่อ)

4.4	ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินโครงการสาธิตสัมพันธ	90
4.4.1	ปัจจัยด้านองค์กร	90
4.4.2	ปัจจัยด้านเครือข่าย	92
4.4.3	ปัจจัยด้านกิจกรรม	92
4.4.4	ปัจจัยด้านการณรงค์และประชาสัมพันธ์	92
4.5	อภิปรายผล	93
บทที่ 5	สรุปและข้อเสนอแนะ	111
5.1	สรุปผลการศึกษา	111
5.2	ข้อเสนอแนะ	125
	บรรณานุกรม	127
	ภาคผนวก	133

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
1 ข้อมูลทั่วไปของบุคคล/หน่วยงานที่ตอบแบบสอบถาม	97-99
2 ข้อมูลทั่วไปของรูปแบบการดำเนินงาน โครงการศาสนิกสัมพันธ์	99
3 รูปแบบการดำเนินงาน โครงการศาสนิกสัมพันธ์ จำแนกตามบทบาทของผู้รับผิดชอบ	101-105
4 รูปแบบการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ในด้านระบบการทำงาน ระบบงบประมาณ และระบบบุคลากร และประสิทธิผลการดำเนินงาน จำแนกตามระดับการดำเนินงาน	106
5 รูปแบบการดำเนินงาน โครงการศาสนิกจังหวัดของหน่วยงานที่รับผิดชอบ จำแนกตามระดับการดำเนินงาน	107
6 รูปแบบการดำเนินงาน โครงการศาสนิกสัมพันธ์ขององค์กรศาสนา จำแนกตามระดับการดำเนินงาน	108
7 ประสิทธิผลการดำเนินงาน โครงการศาสนิกสัมพันธ์ของหน่วยงาน/องค์กรที่เกี่ยวข้อง	109
8 ประสิทธิผลการดำเนินงาน โครงการศาสนิกสัมพันธ์ จำแนกตามหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	110

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

1. สรุปผลการศึกษา

ในการครั้งนี้เน้นการศึกษารูปแบบการดำเนินงาน การจัดระบบการทำงาน การประสานงาน และกิจกรรม ของศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด รวมทั้งรูปแบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลในปีที่ผ่านมา จากผลการศึกษา พอสรุปได้ดังต่อไปนี้

1.1 กลไกและรูปแบบการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์

1). กลไกที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์

เนื่องจากการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ มีพัฒนาการมานานพอสมควร ก่อนที่จะมีการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ โดยกลไกที่นำมาสู่การดำเนินงานฯ ได้แก่

(1) กฎหมาย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มีหลายมาตราที่กล่าวถึงการ ส่งเสริมและทะนุบำรุงด้านศาสนา ได้แก่

มาตรา 9 พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะ และองค์อัครศาสนูปถัมภก

มาตรา 38 เสรีภาพในการนับถือศาสนา “บุคคลมีเสรีภาพในการนับถือศาสนา นิายก/ลัทธิ นิยมทางศาสนา และมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนบัญญัติ ฯลฯ”

มาตรา 66 หน้าที่พลเมือง “บุคคลมีหน้าที่รักษาไว้ซึ่งสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข”

มาตรา 73 รัฐต้องให้ความอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา ศาสนาอื่น ส่งเสริมความ เข้าใจอันดี และความสมานฉันท์ ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา รวมทั้งสนับสนุนการนำ หลักธรรมของศาสนามาใช้ เพื่อเสริมคุณธรรม และพัฒนาคุณภาพชีวิต

มาตรา 77 รัฐต้องจัดให้มีแผนพัฒนาการเมือง จัดทำมาตรฐานทางคุณธรรม จริยธรรม ของผู้ ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ข้าราชการ/พนักงาน/ลูกจ้างรัฐบาล ฯลฯ

มาตรา 81 รัฐต้องจัดการศึกษาอบรม และสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิด ความรู้ คู่คุณธรรม ฯลฯ

แสดงให้เห็นว่าภายใต้รัฐธรรมนูญนี้สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมของทุกศาสนา ศาสนิก ชนทุกศาสนามีความเสมอภาคและมีเสรีภาพในการนับถือศาสนา ตามหลักความเชื่อของตน ศาสนา ต่างๆ ได้รับการคุ้มครองจากรัฐธรรมนูญฉบับนี้อย่างเท่าเทียมกัน และให้รัฐทำหน้าที่เสริมคุณธรรม จริยธรรม พัฒนาชีวิตของคนในชาติ

(2) นโยบาย รัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมงานด้านศาสนาและการพัฒนา คุณธรรมจริยธรรมแก่ประชาชน โดยมีการกำหนดนโยบายไว้หลายด้าน ดังนี้ :

นโยบายพัฒนาคน และสังคมที่มีคุณภาพ โดยการพัฒนาคนให้มีความรู้และจริยธรรมตั้งแต่แรกเกิด ให้ความสำคัญกับการสร้างสภาวะแวดล้อมที่เหมาะสม ครอบครัวอบอุ่น และสถานศึกษาเอาใจใส่ดูแลเด็กอย่างใกล้ชิด ด้วยการปลูกฝังความรู้ที่ทันโลก และคุณค่าที่ดีของวัฒนธรรมไทย สร้างความเข้าใจแก่พ่อแม่ถึงวิธีการดูแลบุตรที่ถูกต้องตามระดับการพัฒนาสมองของเด็ก ด้วยหน่วยบริการเคลื่อนที่ที่เรียกว่าคาราวานเสริมสร้างเด็ก

นโยบายทางวัฒนธรรม โดยเน้นการส่งเสริมให้วัยรุ่นไทยเกิดการเรียนรู้ที่ถูกต้อง รักษาดีในทางที่ถูก มีคุณธรรม เอื้ออาทรต่อผู้อื่น

นโยบายพัฒนากฎหมายและส่งเสริมการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี นโยบายนี้เน้นให้รัฐบาลดำเนินการป้องกันปราบปรามการทุจริตในวงราชการ ให้เป็นระบบราชการที่โปร่งใส และสะอาด โดยมีระบบตรวจสอบ และประเมินผลสัมฤทธิ์ตามมาตรฐานคุณธรรม จริยธรรม นอกจากนี้รัฐยังส่งเสริมให้มีการนำศีลธรรมและคุณธรรมจากทุกศาสนา มาใช้เป็นแนวทางในการดำรงชีวิต โดยจะขอความร่วมมือจากคณะสงฆ์และองค์กรศาสนาทุกศาสนา

(3) มาตรการในการดำเนินงาน มาตรการที่ใช้ในการส่งเสริมการดำเนินกิจกรรมทางด้านศาสนาของภาครัฐได้แก่

- ส่งเสริมให้ประชาชนเรียนรู้ และเข้าใจในแก่นแท้ของศาสนาจนเกิดการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน
- ขอความร่วมมือองค์กรหลักทางศาสนาทุกศาสนาให้ช่วยกันพัฒนาสังคมให้เป็นสังคมที่ดีมีคุณภาพ ประชาชนมีคุณธรรม จริยธรรมบนพื้นฐานของการนำหลักธรรมของทุกศาสนามาใช้
- สนับสนุนให้มีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีตามหลักธรรม
- เสริมสร้างความสามัคคีและความมั่นคงให้เกิดแก่ประเทศชาติและประชาชนโดยใช้หลักธรรมของทุกศาสนา

(4) แผนกลยุทธ์ กรมการศาสนาร่วมกับองค์กรศาสนา 5 ศาสนา และองค์กรเครือข่ายร่วมกันจัดทำแผนกลยุทธ์การดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ โดยมีการกำหนด

วิสัยทัศน์ ได้แก่ **รวมพลัง 5 ศาสนาสร้างสังคมแห่งความรัก มีเสรีภาพในการปฏิบัติธรรมตามหลักธรรมคำสอนทางศาสนา เข้าใจและให้เกียรติในความแตกต่าง มีมนุษยธรรม และศีลธรรม ร่วมในสมานฉันท์ สร้างสันติสุขที่ยั่งยืน**

พันธกิจ ได้แก่

- 1) ดำเนินการเผยแพร่หลักธรรมคำสอนทางศาสนาให้เข้าถึงจิตใจของศาสนิกชน นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เป็นคนดี มีคุณธรรม

2) ส่งเสริมสนับสนุนศาสนา และกิจกรรมทางศาสนา ภายในองค์กรและองค์กรเครือข่ายทางศาสนาที่รัฐบาลรับรอง เพื่อสร้างความสมานฉันท์แก่คนในชาติ

3) ส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกัน เกี่ยวกับวิธีการดำเนินงาน รวมทั้งประสานความร่วมมือเผยแพร่หลักธรรม คำสอนทางศาสนา ไปสู่การปฏิบัติของศาสนิกชน เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกันทางศาสนา และสร้างสังคมสันติภาพอย่างยั่งยืน

เป้าประสงค์ ได้แก่

- 1) สร้างทิศทางการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ขององค์กรศาสนาและองค์กรเครือข่าย
- 2) เสริมสร้างพันธมิตร และเครือข่ายในการนำหลักธรรมคำสอนทางศาสนาไปสู่การปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ของประชาชนระหว่างองค์กรศาสนาต่างๆ เพื่อความสมานฉันท์ของศาสนิก และสร้างสังคมสันติภาพอย่างยั่งยืน
- 3) เสริมสร้างให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนของศาสนา และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน และสังคม

เป้าหมายในการดำเนินงาน ได้แก่

- 1) ประชาชนนำหลักธรรม คำสอนทางศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต
- 2) เกิดการประสานความร่วมมือในการดำเนินงานทางด้านศาสนาระหว่างองค์กรศาสนาและองค์กรเครือข่ายอย่างเป็นระบบ และมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล
- 3) เกิดพลังขับเคลื่อนในการดำเนินกิจกรรมทางศาสนา และงานศาสนิกสัมพันธ์ไปสู่ประชาชนอย่างกว้างขวาง
- 4) เกิดความสมานฉันท์ระหว่างองค์กรศาสนา ศาสนิกชน ทุกศาสนาเพื่อเสริมสร้างสังคมสันติภาพอย่างยั่งยืน
- 5) เกิดภาควิธีร่วมมือระหว่างผู้นำศาสนา องค์กรทางศาสนา สถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และเครือข่ายด้านงานศาสนา ในการร่วมกันดำเนินกิจกรรมในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและสังคมของชาติ
- 6) เกิดภาคีความร่วมมือระหว่างองค์กรทางศาสนา ประชาชน และเครือข่ายต่างๆ ในการประกอบกิจกรรมในวันสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ ก่อให้เกิดความสามัคคีสมานฉันท์แก่คนในชาติ

เพื่อสร้างทิศทางการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ขององค์กรศาสนาและเครือข่ายประกอบด้วยกลยุทธ์หรือยุทธศาสตร์ 5 ยุทธศาสตร์ ได้แก่

- 1). ใช้หลัก ศาสนธรรมสร้างและเทิดทูนสถาบันชาติ สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมสร้างความเข้มแข็งของสังคมไทย
- 2). กำหนดนโยบายแนวทางการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ที่ชัดเจนร่วมกัน โดยส่งเสริมให้คนในสังคมไทยเป็นศาสนิกชนที่ดีตั้งแต่เยาว์

- 3). เพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการด้านบุคลากร งบประมาณ และเทคโนโลยีที่ทันสมัยอย่างพอเพียง
- 4). องค์การศาสนาพัฒนาศักยภาพภายในองค์กรและสร้างภาคีกับองค์การศาสนาอื่น เพื่อให้เกิดความสมานฉันท์
- 5). นำหลักธรรม คำสอนทางศาสนาไปใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อแก้ปัญหาสังคม เศรษฐกิจ และสร้างค่านิยมที่ถูกต้องต่อศาสนิกชนตามแนวพระราชดำริ

จากนโยบายดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่านโยบายของรัฐบาลเน้นให้มีการส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และให้ประชาชนมีคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งนโยบายดังกล่าวเกี่ยวข้องกับงานศาสนิกสัมพันธ์โดยอ้อมๆ เนื่องจากเน้นการใช้หลักธรรมจากทุกศาสนาสู่การปฏิบัติ โดยขอให้องค์การศาสนาทำงานร่วมกัน ดังนั้นถ้าจะให้งานศาสนิกสัมพันธ์สามารถขับเคลื่อนการดำเนินการนำหลักธรรมคำสอนทางศาสนาไปสู่การปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพื่อให้ศาสนิกชนเป็นคนดี มีคุณธรรมอย่างแท้จริง ก็ต้องมีการกำหนดนโยบายให้ชัดเจน และกำหนดให้งานศาสนิกสัมพันธ์เป็นเครื่องมือหรือมาตรการหนึ่งที่จะผนึกกำลังองค์การศาสนาทุกศาสนาให้ร่วมกันขับเคลื่อนงานดังกล่าวอย่างจริงจัง

2). รูปแบบการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ มีรูปแบบการดำเนินงานดังนี้

ก. โครงสร้างการทำงาน

(1) สถาศาสนิกสัมพันธ์ จากการที่กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ได้มีการจัดทำปฏิญญาร่วมกับองค์การศาสนาทุกศาสนา ที่เรียกว่า “ปฏิญญาพญาว่าด้วยการรวมพลังศาสนิกสัมพันธ์ลงวันที่ 25 กันยายน 2547” โดยมีเจตนารมย์ร่วมกันว่าทุกองค์การศาสนาต้องเร่งมุ่งเน้นการนำหลักธรรมทางศาสนาไปสู่การปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เร่งสร้างสังคมสันติภาพอย่างยั่งยืนขึ้นในชาติ และเร่งสร้างพลังความเข้มแข็งของศาสนาที่แตกต่างกัน โดยมีจุดมุ่งหมายร่วมกันในการจัดตั้ง “สภาศาสนิกสัมพันธ์” ในแต่ละระดับขึ้นมาเป็นองค์กรกลาง ที่มีหน้าที่แลกเปลี่ยนความรู้ และวิธีการเผยแพร่หลักธรรมของแต่ละศาสนาให้เป็นบทเรียนระหว่างกัน เสริมสร้างความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชน และขจัดข้อขัดแย้งระหว่างศาสนิกชน รวมทั้งจรรโลงความเข้มแข็งของแต่ละศาสนา

อย่างไรก็ตาม จนถึงปัจจุบันสภาศาสนิกสัมพันธ์แต่ละระดับยังไม่มีครบถ้วน กล่าวคือ ยังไม่มี “สภาศาสนิกสัมพันธ์ระดับชาติ” ส่วนสภาศาสนิกสัมพันธ์ระดับจังหวัดก็มีเพียงไม่กี่จังหวัด เช่น จังหวัดสงขลา (ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม) ซึ่งมีการก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2548 โดยความร่วมมือขององค์การศาสนาทุกศาสนา โดยสภาศาสนิกสัมพันธ์จังหวัดสงขลา มีรูปแบบการดำเนินงานโดยคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์ ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนขององค์การศาสนาทุกศาสนา ราชการ และ

องค์กรด้านสังคม และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นตัวแทนของภาคประชาชน ดังนั้นจะเห็นได้ว่า แม้ว่าจะมีสภาศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด (บางจังหวัด) แต่ก็ยังไม่มี “สภาศาสนิกสัมพันธ์ระดับชาติ” ที่จะมาทำงานเชื่อมโยงกัน รวมทั้งยังไม่มีสภาศาสนิกสัมพันธ์ที่เป็นกลไกในระดับอำเภอและตำบล

(2) คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์ ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2549 กรมการศาสนาได้มีการสนับสนุนงบประมาณให้ดำเนินการแต่งตั้งกรรมการศาสนิกสัมพันธ์แห่งชาติ และระดับจังหวัดขึ้นทั่วประเทศ โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ เพื่อให้การดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์เกิดประสิทธิภาพประสิทธิผล โดยกรมการศาสนา กำหนดให้คณะกรรมการฯ มีองค์ประกอบ 3 ภาค คือ ผู้แทนองค์กรศาสนาทุกศาสนา องค์กรภาครัฐ และองค์กรเอกชนสาขารวมทุกศาสนา โดยจังหวัดส่วนใหญ่มีการดำเนินงานในลักษณะนี้ (เช่น เชียงใหม่ อุบลราชธานี และอยุธยา)

ข. ระบบการทำงาน ประกอบด้วย

(1) มีแผนการปฏิบัติงาน ในการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ ได้มีการจัดทำรูปแบบการดำเนินงานที่ชัดเจน โดยกรมการศาสนาร่วมกับองค์กรศาสนา 5 ศาสนา และองค์กรเครือข่าย ร่วมกันจัดทำแผนกลยุทธ์การดำเนินงาน โดยมีการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์และเป้าหมายการดำเนินงาน รวมทั้งยุทธศาสตร์การทำงาน 5 ด้าน ไว้อย่างชัดเจน (รายละเอียดได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว) ทำให้การดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ขององค์กรศาสนาและเครือข่ายมีทิศทาง แต่เป้าหมายส่วนใหญ่เป็นนามธรรมมากกว่าเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ยุทธศาสตร์บางยุทธศาสตร์ยังปฏิบัติได้ยาก เช่น ยุทธศาสตร์ 4 เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการด้านบุคลากร งบประมาณ และเทคโนโลยีที่ทันสมัยอย่างพอเพียง ถ้าจะให้ยุทธศาสตร์ดังกล่าวบรรลุ ก็หมายความว่า กรมการศาสนา ควรจะมีโครงการ/กิจกรรมที่จะจัดอบรมบุคลากรทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ให้มีความรู้ความเข้าใจโครงการศาสนิกสัมพันธ์ มีการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินโครงการอย่างพอเพียง และจัดสรรงบประมาณสนับสนุนด้านเทคโนโลยี เช่น คอมพิวเตอร์ หรือจัดทำ website ข้อมูลด้วย

(2) มีกิจกรรมภายใต้โครงการศาสนิกสัมพันธ์ ข้อมูลจากการศึกษาเชิงคุณภาพ พบว่า กรมการศาสนา สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดต่างๆ และองค์กรศาสนา 5 ศาสนา ได้มีแผนการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย องค์กรศาสนาส่วนใหญ่จะเข้าร่วมกับกรมการศาสนา หรือสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ในการทำพิธีในวันสำคัญต่างๆ โดยเฉพาะวันสำคัญที่เกี่ยวข้องกับในหลวงและสมเด็จพระบรมราชินีนาถ สำนักงานวัฒนธรรมบางจังหวัดมีการจัดกิจกรรมศาสนิกสัมพันธ์โดยตรงกับศาสนาอื่น และกิจกรรมตามแผนการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ของกรมการศาสนา ส่วนองค์กรศาสนา 5 ศาสนา ส่วนใหญ่จะเน้นวันสำคัญทางศาสนา และวันสำคัญของพระราชวงศ์ (เช่น พิธี

เทอดพระเกียรติในหลวง และสมเด็จพระบรมราชินีนาถ) เป็นต้น แม้ว่าจะมีแผนงานกิจกรรมที่หลากหลายของแต่ละศาสนา แต่ยังคงกิจกรรม/โครงการที่เน้นงานศาสนิกสัมพันธ์ เน้นการรวมพลัง และการสร้างความรู้ความเข้าใจของศาสนิกชนที่มีต่อศาสนาอื่น เพื่อเน้นความสมานฉันท์

(3) **มีการประสานงาน** เนื่องจากการทำงานศาสนิกสัมพันธ์ต้องอาศัยความร่วมมือของหน่วยงานและองค์กรภาคีเครือข่าย/องค์กรศาสนา จึงมีความจำเป็นต้องมีการประสานงานกับหน่วยงานและองค์กรศาสนาต่างๆ พบว่า เกือบร้อยละ 90 มีการประสานงานกับหน่วยงานตามลักษณะกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง และมีการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายในจังหวัด โดยใช้วิธีการประสานงานแบบไม่เป็นทางการ เพื่อความคล่องตัว (ร้อยละ 77) มีส่วนน้อยที่ยังใช้การประสานงานแบบหนังสือ/จดหมายสั่งการ (ร้อยละ 33) หรือบางจังหวัดก็ใช้ทั้งสองแบบคือทำหนังสือราชการไป และมีการประสานงานทางโทรศัพท์ การใช้จดหมายราชการมักมีปัญหาคือหนังสือ/จดหมายไปถึงช้า (ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องด่วน) ทำให้หน่วยงานไม่สามารถเตรียมการ/ส่งคนมาร่วมงานไม่ทัน หรืออาจไม่ให้ความร่วมมือ ดังนั้น คนทำงานในโครงการศาสนิกสัมพันธ์ จึงจำเป็นต้องมีบุคลิกที่เป็นคนดี มีมนุษยสัมพันธ์ดี คล่องแคล่วว่องไว มีทักษะและความสามารถในการประสานความร่วมมือกับทุกฝ่าย รวมทั้งมีความเป็นกัลยาณมิตรกับทุกฝ่าย

(4) **มีการสร้างเครือข่าย** จากแผนการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ จะเห็นได้ว่า นอกจากกรมศาสนา สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด และผู้นำองค์กรศาสนา ทั้ง 5 ศาสนา แล้วก็ยังมีเครือข่ายหน่วยงาน เช่น หน่วยงานภาครัฐ และเอกชน สถานศึกษาต่างๆ สื่อ องค์กรศูนย์ภาคี พสล. (146 ศูนย์ ใน 38 ประเทศ) ศาสนิกชนของทั้ง 5 ศาสนา ประชาชน และผู้สนใจทั่วไป รวมทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบจ. เทศบาล และ อบต.)

แม้ว่าจะมีเครือข่ายมากมาย แต่จากข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า ยังขาดการเชื่อมโยงระหว่างเครือข่ายโดยเฉพาะเครือข่ายที่จัดตั้งขึ้น เช่น คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด ยังขาดการเชื่อมโยงกันทั้งแนวตั้งคือ การเชื่อมโยงกับคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์แห่งชาติ และแนวนราบ คือ การเชื่อมโยงการทำงานศาสนิกสัมพันธ์ระหว่างจังหวัด ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการจัดตั้งคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์ในระดับชาติ เพื่อทำงานด้านนโยบาย และกำหนดเป้าหมายการทำงาน โดยให้มีโครงการหรือกิจกรรมที่นำคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์มาประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และถอดองค์ความรู้ที่ได้จากการทำงาน เพื่อนำมาแบ่งปันกัน รวมทั้งการนำศาสนิกชนของแต่ละศาสนา (รวมทั้งเยาวชน) มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และทำความเข้าใจกัน เพื่อให้เกิดความรักสามัคคี และเป็นเครือข่ายการทำงานด้านศาสนิกสัมพันธ์ร่วมกันต่อไป

5.1.2 รูปแบบการบริหารจัดการโครงการศาสนิกสัมพันธ์

(1) **การจัดระบบการทำงาน** ในการดำเนินโครงการศาสนิกสัมพันธ์ จังหวัดต่างๆ ส่วนใหญ่ (กว่าร้อยละ 70) มีการจัดระบบการทำงาน ตั้งแต่การมีโครงสร้างการทำงานที่ชัดเจน โดยคณะกรรมการมาจากหลายหน่วยงาน มีการแบ่งงาน หรือกำหนดความรับผิดชอบที่ชัดเจน มีกิจกรรมที่หลากหลาย และสอดคล้องกับบริบทในพื้นที่ มีการจัดกิจกรรมเสริมความสมานฉันท์ ในวันสำคัญ โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ (เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา 5 ธันวาคมหาราช และวันเฉลิมพระชนมพรรษา 12 สิงหาคมหาราชินี) โดยมีศาสนิกชนของแต่ละศาสนาเข้าร่วมกิจกรรม (มีการจัดทำฐานข้อมูล มีการติดตามและประเมินผลการทำงาน) ยกเว้นในด้านความร่วมมือในการทำงาน ส่วนใหญ่ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ พอสมควร โดยเฉพาะด้านการประชาสัมพันธ์ แม้ว่าจะมีการประสานงานแล้วก็ตาม นอกจากนี้ความร่วมมือจากองค์กรศาสนายังมีน้อย (ประมาณ ร้อยละ 30-38 ที่ให้ความร่วมมือ) โดยข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกันทั้งจากวัฒนธรรมจังหวัด คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด และผู้แทนกรมการศาสนา อย่างไรก็ตาม ถ้าสรุปในภาพรวมของการจัดระบบการทำงาน พบว่า การจัดระบบการทำงานอยู่ในระดับปานกลาง (ร้อยละ 47) ถึงมาก (ร้อยละ 33.6) โดยเฉพาะจากมุมมองของคนทำงานในกรมฯ และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ส่วนองค์กรศาสนาต่างๆ มองว่าการจัดระบบการทำงานอยู่ในระดับต่ำ (ร้อยละ 20)

(2) **การจัดระบบงบประมาณ** เนื่องจากการทำงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์ ต้องมีการของบประมาณ โดยมีการแจกแจงหมวดเงินที่จะนำไปทำกิจกรรมให้ชัดเจน แต่บุคลากรที่ทำงานในจังหวัดต่างๆ โดยเฉพาะองค์กรศาสนา ยังขาดความรู้ในด้านการของบประมาณ ทำให้ยอดการอนุมัติโครงการมีเพียงครั้งเดียว (ร้อยละ 52) หรือมีการตัดงบประมาณ ทำให้งบประมาณที่ได้รับจัดสรรน้อยไม่เพียงพอ (ร้อยละ 44) และงบประมาณที่จัดสรรไปให้ก็มีความล่าช้า (ร้อยละ 43) ทำให้เกิดปัญหาในการดำเนินงาน/งานเสร็จไม่ทันปีงบประมาณ อย่างไรก็ตามจังหวัดต่างๆ ก็ได้บริหารจัดการงบประมาณที่ได้รับจัดสรรน้อย โดยวิธีการบูรณาการงบประมาณสมทบจากหน่วยงานอื่น (ร้อยละ 38) นอกจากนี้หน่วยงานที่ได้รับงบประมาณส่วนใหญ่ (ร้อยละ 70) ได้มีการติดตาม ตรวจสอบการใช้งบประมาณเพื่อให้เกิดความโปร่งใส โดยภาพรวมการจัดระบบงบประมาณของงานศาสนิกสัมพันธ์อยู่ในระดับปานกลาง (ร้อยละ 61) ถึงมาก (ร้อยละ 18)

(3) **การจัดระบบบุคลากร** ในการดำเนินโครงการศาสนิกสัมพันธ์ ที่ผ่านมา พบว่า ผู้นำ/หัวหน้างานส่วนใหญ่ (ร้อยละ 76) มีวิสัยทัศน์กว้างไกล แต่ก็ยังมีผู้ที่ให้ความเห็นว่าผู้นำบางส่วนยังยึดมั่นในความคิดของตนเอง (ร้อยละ 43) สำหรับบุคลากรที่ปฏิบัติงาน แม้ว่าส่วนใหญ่จะมีความรู้/ทักษะ/ความชำนาญในการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ (ร้อยละ 84) มีการระดมความคิดเพื่อสร้างผลงานใหม่ๆ (ร้อยละ 83) อย่างมีจิตสำนึกและความรับผิดชอบร่วมกัน แต่ในการดำเนินงานศาสนิก

สัมพันธ มีปัญหาการทำงานกับ “คน” ในหลายด้าน กล่าวคือยังมีบุคลากรบางส่วนที่ไม่ได้รับการทำงานด้านนี้และไม่เข้าใจโครงการศาสนิกสัมพันธ์อย่างชัดเจน (ร้อยละ 42-43) ผู้นำบางส่วนยังขาดความรับผิดชอบต่อโครงการฯ (ร้อยละ 29.1) คณะกรรมการที่จัดตั้งขึ้นขาดความรู้ ความสามารถในการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมาย (ร้อยละ 30.7) และกรรมการบางคนไม่เข้าร่วมประชุม (ร้อยละ 44.3) รวมทั้งบุคลากรขาดความสามัคคีในการทำงาน (ร้อยละ 26.2)

ดังนั้นในการบริหารงานให้เกิดประสิทธิภาพประสิทธิผล จะอาศัย PDCA อย่างเดียวคงไม่พอลังต้องเน้นการเสริมสร้างวิสัยทัศน์ของผู้นำ การตั้งคณะกรรมการฯ ที่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับงานศาสนิกสัมพันธ์ การเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ และทักษะการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ของบุคลากรที่เกี่ยวข้อง และบุคลากรในองค์กรศาสนา รวมทั้งการประสานงานทั้งแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ อย่างมีความเป็นกัลยาณมิตร

(4) ระบบการตัดสินใจ จากข้อมูลเชิงคุณภาพได้กล่าวถึงระบบการตัดสินใจในการดำเนินงานไว้ไม่มากนัก โดยเห็นว่า ผู้นำซึ่งเป็นหัวหน้าขององค์กร ควรเข้ามามีส่วนร่วมและรับผิดชอบในการดำเนินงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์ ก็จะทำให้คนทำงานกระตือรือร้นที่จะทำงาน ถ้าจะต้องมีการตัดสินใจอะไร ผู้นำก็จะสามารถตัดสินใจได้เลย ไม่ใช่รอข้อมูล/รายงาน การเปลี่ยนผู้นำบ่อยก็ทำให้งานขาดความต่อเนื่อง เพราะผู้นำคนใหม่ ไม่ค่อยมีเวลาศึกษางาน จึงจำเป็นที่ผู้ทำงานต้องคอยรายงาน/ให้ข้อมูล อย่างไรก็ตาม ผู้นำองค์กรควรเป็นผู้ตัดสินใจได้ และรับผิดชอบต่อการตัดสินใจนั้น หากเกิดปัญหาที่ต้องหาทางแก้ไข ดังนั้นผู้นำซึ่งเป็นผู้ที่จะต้องตัดสินใจในเรื่องต่างๆ นอกจากจะมีความรู้ ความเข้าใจในงานศาสนิกสัมพันธ์แล้วยังต้องมีคุณธรรม-จริยธรรม จึงจะทำให้ระบบการตัดสินใจเป็นไปอย่างรวดเร็ว ถูกต้องและเที่ยงธรรม

(5) การจัดระบบข้อมูล จากข้อมูลเชิงปริมาณ พบว่ากว่าร้อยละ 90 มีการจัดทำฐานข้อมูลขององค์กรเครือข่ายด้านศาสนิกสัมพันธ์ ในการทำงานด้านศาสนิกสัมพันธ์ จำเป็นต้องเชื่อมโยงกับหน่วยงานและภาคีเครือข่ายต่างๆ ในการทำงานและเคลื่อนงานร่วมกัน กรมการศาสนา และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ควรมีฐานข้อมูลของภาคีเครือข่ายทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค/พื้นที่ ที่สามารถติดต่อ/เข้าถึงข้อมูลได้โดยต้องมีข้อมูลของหน่วยงาน/องค์กรภาคีเครือข่าย (เช่น ข้อมูลผู้นำองค์กรศาสนา สถานที่ตั้ง บุคลากรและเบอร์โทรศัพท์ที่ติดต่อได้ เป็นต้น นอกจากนี้ควรมีข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรม/โครงการที่แต่ละจังหวัด/องค์กรทางศาสนาเข้าไปดำเนินการ พร้อมรายละเอียดโดยย่อ เพื่อให้ง่ายในการติดตามและประเมินผล รวมทั้งเป็นข้อมูลให้หน่วยงาน/องค์กรภาคีเครือข่ายอื่นได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ รวมทั้งมีฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมของศาสนาต่างๆ ไว้ให้ศาสนิกชนของศาสนาอื่นได้เรียนรู้ ซึ่งข้อมูลดังกล่าว ทางกรมการศาสนาได้จัดทำไว้แล้ว ส่วนในระดับจังหวัดก็

เช่นกัน ควรมีฐานข้อมูลของภาคีเครือข่าย โครงการ/กิจกรรมศาสนิกสัมพันธ์ที่ดำเนินการอยู่ และ จำนวนศาสนิกชนและผู้นำทางศาสนาทุกศาสนาเป็นต้น

(6) ระบบการติดตามประเมินผล จากข้อมูลเชิงปริมาณ พบว่า กว่าร้อยละ 80 ระบุว่ามีการติดตามประเมินผลการทำงานของโครงการศาสนิกสัมพันธ์ โดยเฉพาะในระดับกรมฯ สำนักงาน วัฒนธรรมจังหวัด และคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด อย่างไรก็ตามน่าจะมีการติดตามดูว่ามีการนำผลการติดตาม-ประเมินผล ไปใช้ในการปรับปรุงการดำเนินงานของโครงการศาสนิกสัมพันธ์ ด้วยว่าโครงการใดบรรลุเป้าประสงค์ที่ตั้งไว้ สมควรดำเนินการต่อไป ส่วนโครงการหรือกิจกรรมที่ไม่ประสบผลสำเร็จ อาจต้องปรับปรุงวิธีการดำเนินงานหรือยกเลิกไป เพื่อจะได้ทราบถึงประสิทธิผล และประสิทธิภาพในการดำเนินงาน และมีการพัฒนางานด้วย

5.2.3 ประสิทธิภาพการดำเนินงาน

ประสิทธิผล/ผลสัมฤทธิ์การดำเนินงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์ของหน่วยงาน/องค์กรที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย ผลลัพธ์หรือผลที่เกิดขึ้นทันที ผลที่ได้รับ (ระยะกลาง) และผลกระทบ (ผลที่ได้รับระยะยาว) มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ผลลัพธ์ หรือผลที่เกิดขึ้นทันทีจากการดำเนินกิจกรรมส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลางถึงมาก โดยผลลัพธ์ 5 ลำดับแรก ได้แก่ ได้เรียนรู้การเป็นผู้นำ/แกนนำ ทำให้มีโอกาสริเริ่มทำโครงการ ศาสนิกสัมพันธ์ใหม่ๆ ในชุมชนของตนเอง (ร้อยละ 57.1), มีทักษะกระบวนการในการทำงานเพื่อสังคม ซึ่งเป็นรากฐานสู่ความสำเร็จในอนาคต เพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคม (ร้อยละ 53.3), มีการทำงานร่วมกับเครือข่ายมากขึ้นทั้งศาสนาเดียวกันและระหว่างศาสนา รวมทั้งเกิดกระบวนการเรียนรู้ และกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ สามารถจัดทำกิจกรรม/โครงการได้ (ร้อยละ 51.6), เกิดกิจกรรมศาสนิกสัมพันธ์เพิ่มขึ้น (ร้อยละ 51.5), และเกิดการเรียนรู้ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ไม่มีความขัดแย้งระหว่างศาสนา (ร้อยละ 50.7)

ผลที่ได้รับ (ระยะกลาง) ส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลางถึงมาก โดยผลลัพธ์ 5 ลำดับแรก ได้แก่ เกิดความภาคภูมิใจในตัวเองในการได้ทำดีเพื่อผู้อื่น (ขกระดับจิตใจ คุณธรรม จริยธรรม) ร้อยละ 59.9, เกิดความรักสามัคคีจากการได้ร่วมทำงานกับศาสนาอื่นๆ ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิธีการเผยแพร่หลักธรรมของแต่ละศาสนา (ร้อยละ 58.9), เกิดจิตสำนึกต้องการทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น/ชุมชนและสังคม (เกิดจิตสาธารณะ) ร้อยละ 56.6, สามารถทำงานและอยู่ร่วมกับศาสนาอื่นได้ (มีประสบการณ์ในการทำงานร่วมกับผู้อื่น) ร้อยละ 53.4 และ เกิดทักษะ กระบวนการใหม่ๆ ในการดำเนินชีวิต ร้อยละ 50.4)

ผลกระทบ (ระยะยาว) ส่วนใหญ่เกิดผลกระทบในระดับมาก โดยผลกระทบ 5 ลำดับแรก ได้แก่ ได้ทำความดีถวายในหลวง (ร้อยละ 80.1), ได้ตอบแทนบุญคุณแผ่นดินเกิด (ร้อยละ 76.1), เกิดความสมานฉันท์ สามัคคี และความร่วมมือระหว่างศาสนา (ร้อยละ 74.3) เกิดเครือข่ายศาสนิกสัมพันธ์เพิ่มขึ้น (ร้อยละ 51.4) รวมทั้งเกิดผู้นำในแต่ละศาสนาเพิ่มขึ้น ร้อยละ 46.9 (ดูตาราง 7)

ประสิทธิผลการดำเนินงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์ เมื่อจำแนกตามหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พบว่า กรมการศาสนา, สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด และองค์การศาสนามีประสิทธิผลการดำเนินงานในระดับปานกลาง (ดูตาราง 8)

5.2.4 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์

จากการศึกษาข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ พบว่า มีปัจจัยหลายปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ทุกระดับ ได้แก่

1) ปัจจัยด้านองค์กร ได้แก่

(1) **บุคลากร** ควรมีการพัฒนาคนในองค์กรทั้งในระดับกรมและระดับปฏิบัติในพื้นที่ ให้มีความเข้าใจงานศาสนิกสัมพันธ์และงาน/โครงการใหม่ๆ เพื่อให้บุคลากรมีทักษะในการทำงาน การใช้คู่มือหรือแนวทางปฏิบัติเพียงอย่างเดียวคงไม่เพียงพอ โดยเฉพาะผู้นำองค์กร/ผู้นำทางศาสนา ต้องสนใจ มีความรับผิดชอบและเห็นความสำคัญในการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ ควรจะต้องเป็นบุคคลที่มีลักษณะเป็นผู้นำที่ดี ได้แก่ เป็นนักประสานงานที่ดี คือมีการประสานงานกับทุกหน่วยงานตามลักษณะของกิจกรรม (ร้อยละ 89.9) มีความรู้ และทักษะ (ร้อยละ 83.5) มีวิสัยทัศน์ (ร้อยละ 75.7) มีส่วนร่วมในการระดมความคิดเพื่อสร้างผลงานใหม่ (ร้อยละ 82.9) ไม่ยึดมั่นในความคิดของตนเอง (ร้อยละ 43) ยังยึดมั่นในความคิดของตัวเอง

ผู้แทนองค์การศาสนาซิกข์ กล่าวว่า “ผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมทุกครั้ง จึงจะทำให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จ เราจะมอบหมายให้เจ้าหน้าที่ระดับสูงเลยมาร่วมประชุม โดยที่หลักการแล้วทางฝ่ายบริหารหรือผู้นำเห็นความสำคัญอยู่แล้ว แล้วมีความมุ่งหมายคือประสงค์ที่จะส่งเสริมอย่างเต็มที่ เพราะฉะนั้น เห็นได้จากเจ้าหน้าที่ที่มานี้เป็นระดับสูงทั้งนั้น รวมทั้งที่นั่งอยู่ที่นี่ทุกคน ระดับสูงทั้งนั้น แล้วถ้าถึงเวลาที่สำคัญจริงๆ ผู้นำศาสนาทุกศาสนาท่านยินดีมาร่วมด้วย ทุกอย่างคือเราได้การสนับสนุนจากผู้นำสูงสุดมางานมันก็จะลื่นไหลไปได้รวดเร็วมากการตัดสินใจอะไรต่างๆ รวดเร็ว”

ผู้แทนองค์การศาสนาอิสลาม กล่าวว่า “ผู้แทน/ผู้นำองค์กรจะต้องเป็นผู้ที่ตัดสินใจได้ จะต้องเป็นผู้ที่เข้าใจในหลักของศาสนา ในขณะที่ผู้นำที่ไม่รู้จักในเรื่องของศาสนาก็จะเกิดปัญหา คือ รับในที่ประชุม แต่ถึงเวลาปฏิบัติทำไม่ได้ ก็จะทำให้การดำเนินงานไม่ประสบผลสำเร็จ”

ผู้แทนองค์การศาสนาพราหมณ์-ฮินดู กล่าวว่า “ผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ รวมทั้งเป้าหมายของโครงการ ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จของการดำเนินงาน”

(2) **งบประมาณ** มีส่วนสำคัญต่อการขับเคลื่อนการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ การดำเนินกิจกรรมโครงการศาสนิกสัมพันธ์ทุกระดับจะต้อง มีการแจ้งการจัดสรรงบประมาณให้แก่หน่วยงาน/องค์กรทราบ (ร้อยละ 71.6) มีการวางแผนการใช้จ่ายและตรวจสอบการใช้งบประมาณโครงการฯ (ร้อยละ 70.1) มีการบูรณาการงบประมาณกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นการประหยัดทรัพยากร (ร้อยละ 61.0) และเพื่อให้โครงการดำเนินการได้ ควรให้มีการระดมงบประมาณจากหลายๆทาง ได้แก่ เงินสมทบจากการบริจาค (ร้อยละ 42.7) งบประมาณสมทบจากหน่วยงานอื่น (ร้อยละ 38.1) แม้ว่างบประมาณจากรัฐบาลที่ได้รับอาจไม่เพียงพอ การระดมทรัพยากรจากหน่วยงานต่างๆมาใช้ในโครงการนี้สะท้อนให้เห็นการมีส่วนร่วมของประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

เนื่องจากงบประมาณที่กรมการศาสนาจัดสรรให้คือ 10,000 บาทซึ่งนำไปใช้ได้เฉพาะการจัดประชุมเท่านั้น แต่ไม่มีงบในการจัดกิจกรรม ยกเว้นเป็นกิจกรรมที่กรมฯ ให้ทำ (เช่น จัดค่ายเยาวชน) แต่มีบางจังหวัดเท่านั้นที่สามารถของบจากอบจ/เทศบาล หรือขอความร่วมมือไปยังหน่วยงาน/องค์การศาสนาต่างๆ แต่ต้องเป็นกิจกรรมที่ทุกฝ่ายได้รับประโยชน์ (เช่น กิจกรรมเฉลิมฉลอง 80 พรรษาในหลวง หรือกิจกรรมวันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระบรมราชินีนาถ) ดังนั้นถ้าจะทำกิจกรรมเชิงรุกอื่นๆ กรมการศาสนาควรจัดงบมาให้มากขึ้น แต่ควรให้แต่ละจังหวัดไปปรึกษาหารือคิดโครงการกันเอง โดยกำหนดเงื่อนไข (เช่น โครงการควรส่งผลกระทบในระดับกว้างเพื่อให้บรรลุเป้าหมายอะไร) ให้มีการติดตามและรายงานผลการปฏิบัติงานให้ทราบกันทุกระดับตั้งแต่ระดับจังหวัดถึงระดับกรมฯ

ผู้แทนจากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดท่านหนึ่ง ให้ความเห็นว่า “การดำเนินกิจกรรมโครงการ ศาสนิกสัมพันธ์ จะต้องเกี่ยวข้องกับงบประมาณ รัฐบาลต้องให้การสนับสนุนการดำเนินงาน จึงจะทำให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมาย”

ผู้แทนองค์การศาสนาอิสลาม กล่าวว่า “จะต้องมีการแจ้งการจัดสรรงบประมาณ ให้เราทราบก่อน ทางกรมควรตั้งงบประมาณให้ตัวเลขชัดๆ ก่อน ไม่ใช่ว่าพอมาถึงพวกเราแล้วบอกว่า งบประมาณไม่พอ”

(3) **วิธีการ/การบริหารจัดการงานศาสนิกสัมพันธ์** ควรจัดให้มีการประชุมบ่อยๆ เพื่อให้ผู้นำและคณะกรรมการได้เข้าใจในนโยบายและแนวคิดศาสนิกสัมพันธ์ ขณะนี้แนวคิด/นโยบายก็ยังไม่

เป็นเอกภาพและการดำเนินงานขาดความต่อเนื่อง วัฒนธรรมจังหวัดให้ความเห็นว่า บางจังหวัดให้งบประมาณไปก็จัดประชุมครั้งเดียวเงินหมดก็ไม่ได้ดำเนินการใดๆ หรือบางจังหวัดมีแต่ศาสนาพุทธ ไม่มีศาสนาอื่นก็เลยไม่ได้ดำเนินการใดๆ ซึ่งในความเป็นจริง การมีคนในศาสนาเดียวก็ดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ได้ เช่น การให้ประชาชนได้เข้าถึงนิกายต่างๆ ในศาสนาพุทธและเข้าใจศาสนาอื่น การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขจำเป็นต้องเข้าใจทั้งศาสนาพุทธของเราเองและศาสนาอื่นด้วย ควรจัดให้มีการพูดคุย (dialogue) ระหว่างวัฒนธรรมจังหวัดกับหน่วยงานอื่น โดยเฉพาะกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานด้านการศึกษา เพื่อจะให้เกิดความร่วมมือกันทำงาน ศาสนิกสัมพันธ์

2). ปัจจัยด้านเครือข่าย

ด้านการประสานงาน งานศาสนิกสัมพันธ์เป็นงานที่ต้องทำในลักษณะบูรณาการ เพื่อให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันของคนในแต่ละศาสนา ดังนั้นจึงจำเป็นต้องอาศัยเครือข่ายในการทำงาน ทั้งเครือข่ายธรรมชาติ (คน/หน่วยงานที่คุ้นเคย รู้จักกันเป็นการส่วนตัว) และเครือข่ายที่สร้างขึ้น ดังนั้นบุคลากรที่ทำงานศาสนิกสัมพันธ์จึงต้องเป็นคนที่ 1. มีมนุษยสัมพันธ์ รู้จักการสร้างความร่วมมือหรือประสานงานกับบุคลากร/หน่วยงานด้านสังคมอื่นๆ กระตุ้นผู้นำในแต่ละองค์กรทางศาสนาให้ทำงานมากขึ้น มีการนัดประชุม/พูดคุยเพื่อแสวงหาความร่วมมือ (dialogue) บ่อยๆ 2. เป็นคนที่คิดนอกกรอบ ไม่ทำเฉพาะงานเดิมๆ มีการตั้งธงในการทำงาน ต้องคิดโครงการหรือรูปแบบกิจกรรม สามารถดึงหน่วยงานต่างๆ และองค์กรศาสนาต่างๆ มาร่วมทำงานโดยทุกฝ่ายได้ประโยชน์ (win-win) ไม่ใช่ทำงานแข่งกัน เช่น กิจกรรมเฉลิมฉลอง 80 ปี ในหลวงหรือวันเฉลิมพระชนมพรรษาในหลวงหรือพระราชินี

3). ปัจจัยด้านกิจกรรม

ควรมีกิจกรรมที่หลากหลายที่คนทุกกลุ่ม ทุกเพศ ทุกวัย สามารถมาร่วมทำได้ โครงการ/กิจกรรมที่น่าจะทำ เช่น การให้เด็ก เยาวชนในแต่ละศาสนาเอาผลงานมาแสดง เพื่อให้เด็กศาสนาอื่นได้มาเรียนรู้ โดยเฉพาะในวันสำคัญทางศาสนาของแต่ละศาสนา เป็นต้น 3. เป็นคนที่กระตือรือร้นอยากทำงานจริงๆ แม้งานนั้นจะไม่มีพื้นฐานจากเงิน/งบประมาณ 4. เป็นคนที่มีวิสัยทัศน์ เข้าใจสภาพท้องถิ่น จึงจะสามารถออกแบบโครงการ และหาพันธมิตรร่วมกันทำงานได้ตั้งแต่ในระดับจังหวัด อำเภอ และพื้นที่ๆ ได้ เพื่อให้งานศาสนิกสัมพันธ์ลงไปถึงระดับรากหญ้า/ชุมชน เพื่อให้เกิดความยั่งยืน และขยายกลุ่มเป้าหมายให้กว้างขึ้น

4). ปัจจัยด้านประชาสัมพันธ์ รู้จักใช้ประโยชน์จากสื่อ เพื่อเผยแพร่กิจกรรมที่สร้างความเข้าใจกันระหว่างศาสนา เช่น ใช้สื่อบุคคลโดยให้หลวงพ่อบุญมาเยี่ยมมัสยิด หรือนักเรียนโรงเรียนพุทธไปเยี่ยมนักเรียนโรงเรียนอิสลาม/คริสต์/ฮินดู/ซิกข์ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ใช้สื่อที่ต่อ ยอดมาจาก

การเรียนการสอน เช่น โปสเตอร์ ภาพถ่าย แผ่นพับ เป็นต้น โดยมีการจัดแสดงในบางโอกาสที่มีการจัดงานหรือมีการใช้สื่อวิทยุ โทรทัศน์ ในกรณีที่มีการจัดกิจกรรมศาสนิกสัมพันธ์ร่วมกัน รวมทั้งรู้จักใช้สื่อไปในทางบวก ไม่ใช่เสนอแต่ข่าวที่เป็นภาพลบของแต่ละศาสนา โดยเฉพาะกรณีเหตุการณ์ใน 3 จังหวัดภาคใต้

องค์กรที่ดำเนินงานด้านศาสนิกสัมพันธ์ จำเป็นต้องมีการจัดทำกิจกรรมและบริหารจัดการปัจจัยต่างๆ ดังกล่าวอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ เพื่อให้การดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล

2. ข้อเสนอแนะ

1). **ด้านนโยบาย** เนื่องจากปัจจุบันปัญหาความไม่เข้าใจของศาสนิกชนต่างศาสนายังมีอยู่มาก ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรง (โดยเฉพาะใน 3 จังหวัดภาคใต้) เห็นควรให้มีการกำหนดนโยบายด้านศาสนิกสัมพันธ์ให้ชัดเจน โดยเน้นให้มีการสร้างความรัก ความเข้าใจกันของศาสนิกชนทั้ง 5 ศาสนา เพื่อจัดข้อขัดแย้งทั้งในด้านความคิดและวิถีปฏิบัติ เพื่อเร่งสร้างสังคมสันติภาพที่ยั่งยืน เกิดการรวมพลังในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ-สังคมของชาติ การที่จะต้องกำหนดเป็นนโยบายที่ชัดเจน เพราะว่านโยบายที่มีอยู่กำหนดกว้าง ๆ ให้มีการส่งเสริมการดำเนินงานของแต่ละศาสนาและองค์กรทางศาสนาทุกศาสนาให้มีการทำงานอย่างใกล้ชิดเท่านั้น แต่ไม่มีนโยบายของกระทรวงที่ชัดเจน เพื่อให้สามารถของงบประมาณจากสำนักงบประมาณได้

2). **ด้านกลไกการดำเนินงานระดับชาติและระดับจังหวัด** ควรจัดตั้งคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์แห่งชาติหรือสภาศาสนิกสัมพันธ์แห่งชาติ ซึ่งทำหน้าที่กำหนดนโยบายด้านศาสนิกสัมพันธ์ระดับชาติ ซึ่งเชื่อมโยงการทำงานไปสู่จังหวัด เพื่อเป็นเครือข่ายการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ตั้งแต่ระดับชาติลงสู่ระดับจังหวัด เนื่องจากขณะนี้ยังไม่มีการจัดตั้งคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์แห่งชาติที่เป็นรูปธรรม มีเพียงการแต่งตั้งคณะกรรมการที่ดำเนินงานเป็นเรื่องๆ แล้วก็จบไป ในขณะที่ในส่วนภูมิภาคได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัดแล้ว ทำให้การขับเคลื่อนงานศาสนิกสัมพันธ์ไปได้ช้า ขาดความต่อเนื่อง เพราะไม่มีการเชื่อมโยงเครือข่ายระดับชาติกับระดับจังหวัด

3). **ด้านกลไกการดำเนินงานในพื้นที่** จัดตั้งคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์ในระดับอำเภอและตำบล เพื่อเป็นกลไกในการขับเคลื่อนงานในระดับพื้นที่ เพื่อให้เกิดกิจกรรมทางด้านศาสนิกสัมพันธ์ในระดับฐานล่างให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่

4). **ด้านการจัดระบบงบประมาณ** ควรมีการสร้างความรู้ ความเข้าใจกับองค์การศาสนาทุกระดับ โดยเฉพาะในเรื่องของกฎระเบียบในการของบประมาณ และควรมีการจัดสรรงบประมาณให้แก่องค์กรศาสนาเพิ่มขึ้น เพื่อให้เพียงพอในการจัดกิจกรรม โดยไม่ต้องควักเนื้อมากนัก

5). **ด้านบุคลากร** ควรมีการจัดอบรมบุคลากรที่ปฏิบัติงานในโครงการศาสนิกสัมพันธ์ให้มี ความรู้ ความเข้าใจโครงการฯ อย่างชัดเจน และจัดคนให้ตรงกับงาน โดยเลือกคนที่มีความรู้ ทักษะใน การทำงาน ที่สามารถเชื่อมประสานกับหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และองค์กรศาสนา เป็นคนที่รักการ ทำงานด้านนี้ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่จะคิดกิจกรรมหรือวิธีการใหม่ๆ ในการขับเคลื่อนงานด้านนี้

6). **ด้านการประชาสัมพันธ์และการรณรงค์** ควรจัดให้มีการประชาสัมพันธ์และรณรงค์โครงการ ศาสนิกสัมพันธ์ให้ประชาชนในพื้นที่ ได้มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องศาสนิกสัมพันธ์ และการอยู่ ร่วมกัน ให้ศาสนิกชนแต่ละศาสนาเกิดความสมานฉันท์ และอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ไม่มีความ ขัดแย้งระหว่างศาสนา

7). **ด้านกิจกรรม/โครงการ** ควรให้มีการจัดกิจกรรม/โครงการที่หลากหลายเพื่อเชื่อมโยงเครือข่าย งานศาสนิกสัมพันธ์ ทั้งแนวตั้งและแนวนอน

8). **ด้านการสร้างความร่วมมือ** ควรจัดให้มีการเวทีพูดคุย (dialogue) แลกเปลี่ยนระหว่าง วัฒนธรรมจังหวัดกับหน่วยงานอื่น โดยเฉพาะหน่วยงานด้านการศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความร่วมมือกันในการทำงานศาสนิกสัมพันธ์ทั้งในและนอกระบบโรงเรียน

9). **ด้านการทำงานเชิงรุก** ควรผลักดันให้งานศาสนิกสัมพันธ์เข้าไปอยู่ในแผนจังหวัด และ แผนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (เช่น เทศบาล อบจ. และอบต.) เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่าง จริงจัง ต่อเนื่อง เข้าถึงประชาชน เน้นการสร้าง ความสมานฉันท์และความร่วมมือของประชาชน/ ศา สนิกชนที่ฐานราก อันจะนำไปสู่ความยั่งยืน

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ศาสนาเป็นบ่อเกิดแห่งธรรมจรรยา ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม และเป็นเครื่องส่งเสริมความมั่นคงในการปกครองประเทศ หากบุคคลในสังคมประพฤติปฏิบัติตามหลักทางศีลธรรมที่ศาสนานั้นๆ วางไว้อย่างดี จะทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เพราะทุกศาสนาล้วนมุ่งให้ศาสนิกชนของตนเป็นคนดี มีคุณธรรม และเมื่อศาสนิกชนเป็นคนดีแล้วสังคมก็จะย่อมจะปราศจากความขัดแย้ง มีแต่ความสมานฉันท์เป็นหนึ่งเดียว รวมทั้งมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมให้มีกิจกรรมระหว่างศาสนา และศาสนิกชนที่นับถือศาสนาอื่นๆ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างกัน และเพื่อประสานความช่วยเหลือกันในอนาคต

ตามที่ กรมการศาสนากระทรวงวัฒนธรรม ได้จัดทำปฏิญญาพัทยาว่าด้วยการรวมพลังศาสนิกสัมพันธ์ ร่วมกับองค์การศาสนาเมื่อวันที่ 25 กันยายน 2547 โดยได้ประกาศเจตนารมณ์ร่วมกันว่า ทุกองค์การทางศาสนาต้องมุ่งเน้นการนำหลักธรรมทางศาสนาไปสู่การปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เร่งสร้างสังคมสันติภาพอย่างยั่งยืนขึ้นในชาติ และเร่งสร้างพลังความเข้มแข็งของศาสนาที่แตกต่างกัน แต่มีจุดหมายร่วมกันด้วยการจัดตั้งองค์การทางศาสนาขึ้น เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และวิธีการเผยแพร่หลักธรรมของแต่ละศาสนาให้เป็นบทเรียนระหว่างกัน เสริมสร้างความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนและขจัดข้อขัดแย้งระหว่างศาสนิกชน พร้อมทั้งจรรโลงความเข้มแข็งของแต่ละศาสนาด้วยกัน ดังนั้นในปีงบประมาณ 2548 กรมการศาสนา จึงได้ร่วมมือกับองค์การทางศาสนา 5 ศาสนาในเขตกรุงเทพฯ จัดกิจกรรมศาสนิกสัมพันธ์ขึ้นเพื่อสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนา รวมทั้งรวมพลังศาสนาในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคม ในรูปของการประชุมศาสนิกสัมพันธ์สัญจร การจัดงานรวมพลังศาสนิกสัมพันธ์ การจัดเสวนาทางศาสนา การจัดคาราวานศาสนิกสัมพันธ์ เป็นต้น นอกจากนั้นในปีงบประมาณ 2549 กรมการศาสนาได้ขอความร่วมมือและสนับสนุนงบประมาณให้สำนักงานวัฒนธรรม 75 จังหวัดดำเนินการประสานงานจัดตั้งคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด เพื่อเป็นเครือข่ายในการขับเคลื่อนการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ไปสู่ประชาชน ซึ่งในปัจจุบันคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์ในกรุงเทพฯ และ 75 จังหวัดทั่วประเทศ ได้รวมพลังจัดกิจกรรมส่งเสริมการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ในทุกภาคส่วนของสังคม จึงเป็น สิ่งที่น่าสนใจว่าตลอดระยะเวลา 3 ปีของการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ แต่ละพื้นที่มีแนวทางในการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์เป็นเช่นไร มีปัจจัยอะไรมากระทบหรือสนับสนุนให้เกิดการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ประสบความสำเร็จ หรือเกิดปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน ดังนั้น กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม จึงได้ทำการศึกษาวิจัยรูปแบบการบริหารจัดการงานศาสนิกสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลขึ้น เพื่อนำ

ประสบการณ์ที่ได้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และนำไปปรับปรุงการดำเนินงานสาธิตกัมปพันธุ์ให้ประสบความสำเร็จยิ่งขึ้นไป

1.2 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษารูปแบบการดำเนินงาน ระบบการทำงาน การประสานงาน และกิจกรรม สาธิตกัมปพันธุ์ของปีที่ผ่านมา
2. เพื่อศึกษารูปแบบการบริหารจัดการงานสาธิตกัมปพันธุ์ที่มีประสิทธิภาพประสิทธิผล
3. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ในการดำเนินงานสาธิตกัมปพันธุ์

1.3 นิยามปฏิบัติการ

รูปแบบการบริหารจัดการที่ดี หมายถึง ลักษณะกระบวนการหรือวิธีการในการดำเนินงานที่ดี มี 3 รูปแบบ ได้แก่

การบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ เป็นวิธีการในการปรับปรุงการบริหารให้เกิดประสิทธิผล (Effectiveness) และโปร่งใสสามารถตรวจสอบได้ (Accountability) โดยที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมาย ประเมินความเสี่ยง กำกับติดตามกระบวนการดำเนินงานเพื่อการบรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ รวมถึงการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางบริหารและการรายงานผลการปฏิบัติงาน (CIDA (1999))

การบริหารแบบวัดผลการดำเนินงาน (Balanced Scorecard: BSC)

Balanced Scorecard คือ ระบบการบริหารงานและประเมินผลทั่วทั้งองค์กร และไม่ใช่เป็นระบบการวัดผลเพียงอย่างเดียว แต่จะเป็นการกำหนดวิสัยทัศน์ (Vision) และแผนกลยุทธ์ (Strategic Plan) แล้วแปลงผลลงไปสู่ทุกจุดขององค์กรเพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานของแต่ละฝ่ายงาน และแต่ละคน โดยระบบของ Balanced Scorecard จะเป็นการจัดหาแนวทางแก้ไขและปรับปรุงการดำเนินงาน โดยพิจารณาจากผลที่เกิดขึ้นของกระบวนการทำงานภายในองค์กร และผลกระทบจากลูกค้าภายนอกองค์กรนำมาปรับปรุงสร้างกลยุทธ์ให้มีประสิทธิภาพดีและประสิทธิผลดียิ่งขึ้น เมื่อองค์กรได้ปรับเปลี่ยนเข้าสู่ระบบ Balanced Scorecard เต็มระบบแล้ว Balanced Scorecard จะช่วยปรับเปลี่ยนแผนกลยุทธ์ขององค์กรจากระบบ “การทำงานตามคำสั่งหรือสิ่งที่ได้เรียนรู้สืบทอดกันมา” ไปสู่ระบบ “การรวมใจเป็นหนึ่งเดียวขององค์กร ”

การบริหารจัดการที่ดี (Good Governance)

ต้องมีลักษณะและเงื่อนไข ดังนี้ (ธนาคารโลก, 2002)

1. การมีส่วนร่วมของสาธารณชน คือมีกระบวนการที่จะให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจและร่วมทำงาน

2. มีความสุจริตและโปร่งใส มีระบบการติดตาม ตรวจสอบให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล

3. มีพันธะและความรับผิดชอบต่อประชาชนและสังคม เน้นการดำเนินงานที่ตอบสนองความต้องการของคนกลุ่มต่างๆ

4. เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล คือ มีกลไกการดำเนินงาน มีการจัดการองค์กร การจัดสรรบุคลากร และมีการควบคุมการใช้ทรัพยากร และให้ผลลัพธ์ที่คุ้มค่า

ความหมายของศาสนา พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายของคำว่า ศาสนา ไว้ว่า คือ ลัทธิความเชื่อของมนุษย์อันมีหลัก คือ แสดงกำเนิดและสิ้นสุดของโลก อันเป็นไปในฝ่ายปรมาตมประการหนึ่ง แสดงหลักธรรมเกี่ยวกับบาปบุญอันเป็นในฝ่ายศีลธรรมประการหนึ่ง พร้อมทั้งลัทธิพิธีที่กระทำตามความเห็นหรือตามคำสั่งสอนในความเชื่อนั้นๆ

ศาสนิกสัมพันธ์ หมายถึง กิจกรรมทางด้านศาสนาระหว่างศาสนาพุทธและองค์การศาสนาอื่นที่ทางราชการให้การรับรอง ได้แก่ ศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และศาสนาซิกข์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. เชื่อมความสัมพันธ์อันดีระหว่างศาสนา 2. เผยแผ่และสืบสานงานด้านศาสนาแก่ศาสนิกชน 3. ช่วยเหลือและพัฒนาสังคม

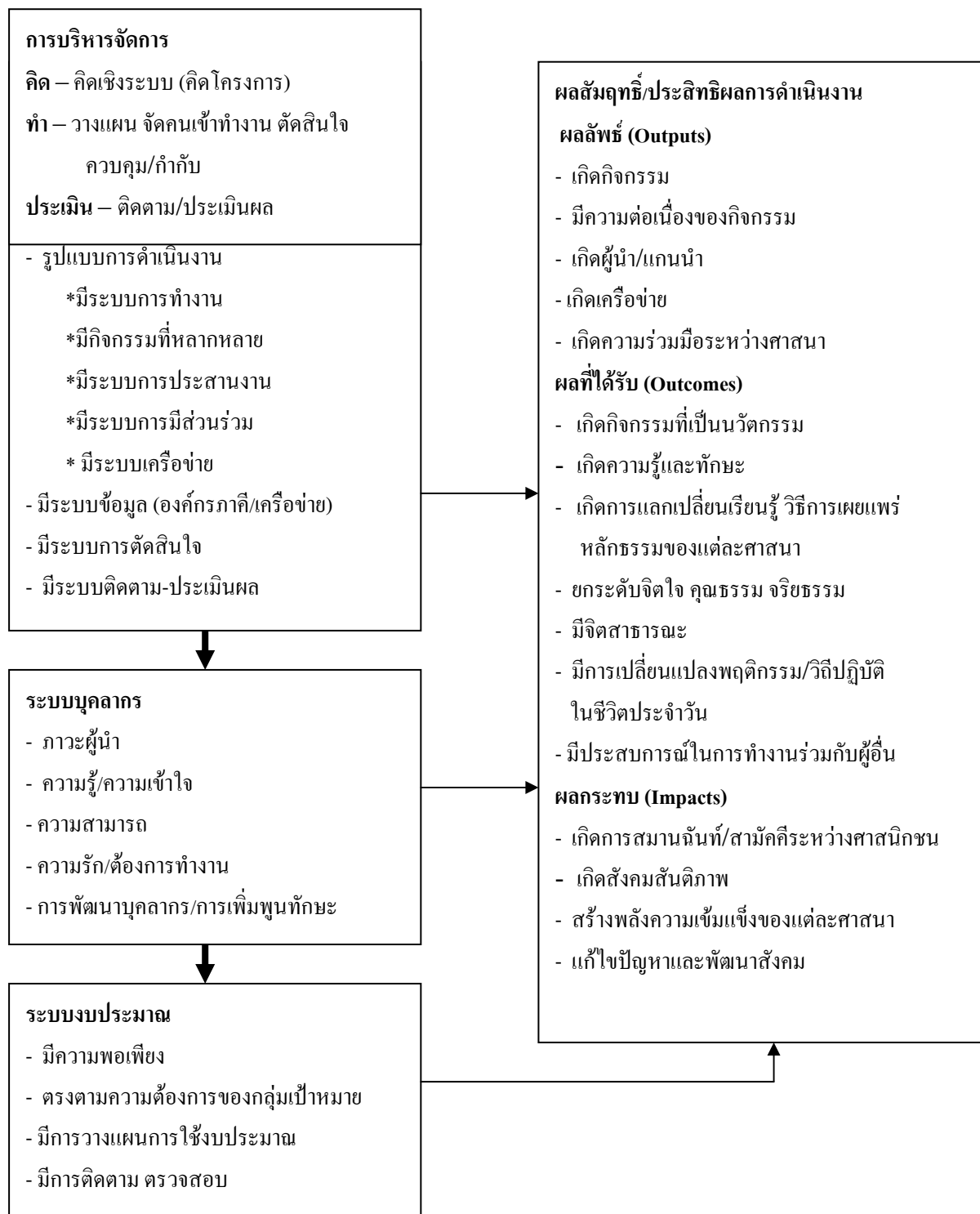
ประสิทธิภาพ (Efficiencies) หมายถึง การใช้ทักษะความสามารถและความเพียรพยายาม (Competencies and Efforts) เพื่อให้กระบวนการดำเนินกิจกรรมได้ผลตรงตามมาตรฐานของขั้นตอนการปฏิบัติงาน (Standard Operating Procedure: SOP) โดยมีต้นทุนในการปฏิบัติงานตามเกณฑ์ความประหยัดที่กำหนดไว้

ประสิทธิผล (Effectiveness) หมายถึง การติดตามและควบคุมการปฏิบัติงานทั้งหมดให้ได้ผลผลิตตามคุณลักษณะเฉพาะด้านต่างๆ (Specifications) หรือ ตัวชี้วัดตามที่ระบุไว้ในวัตถุประสงค์ (Objectively Verifiable Indicators- OVI) ด้วยการใช้ทรัพยากรต่างๆ (Inputs) ที่ไม่มากกว่าที่ได้กำหนดไว้ในแผนปฏิบัติงานโครงการ

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ได้ผลงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ที่ประกอบด้วยแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยการศึกษาวิจัยจากเอกสาร ผลการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามความคิดเห็นการจัดทำสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อให้ได้รูปแบบการบริหารจัดการงานศาสนิกสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในทางปฏิบัติ

1.5 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบและระบบ การดำเนินงาน การทำงาน การประสานงาน และกิจกรรมของศาสนิกสัมพันธ์ ทั้ง โดยมุ่งศึกษารูปแบบการบริหารจัดการงานศาสนิกสัมพันธ์ให้มีประสิทธิภาพประสิทธิผล รวมทั้งศึกษาปัจจัยที่มีผลสัมฤทธิ์ในการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด คณะผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นต่างๆ ดังนี้

- 2.1 ความหมาย ความเป็นมา และความสำคัญของศาสนา
- 2.2 ศาสนาในประเทศไทย
 - 2.2.1 ศาสนาพุทธ
 - 2.2.2 ศาสนาอิสลาม
 - 2.2.3 ศาสนาคริสต์
 - 2.2.4 ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู
 - 2.2.5 ศาสนาซิกข์
- 2.3 ปรัชญา แนวคิดและการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์
 - 2.3.1 ปรัชญาศาสนิกสัมพันธ์
 - 2.3.2 แนวคิดศาสนิกสัมพันธ์
 - 2.3.3 การดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ในต่างประเทศ
 - 2.3.4 การดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ในประเทศไทย
- 2.4 ปัจจัยที่ส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์
- 2.5 ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับการประสานงาน
- 2.6 ความหมายและแนวคิดของภาคีเครือข่าย
- 2.7 ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการแนวใหม่
 - 2.7.1 การบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ (Results Based Management; RBM)
 - 2.7.2 การบริหารแบบวัดผลการดำเนินงาน (Balanced Scorecard: BSC)
 - 2.7.3 แนวคิดการบริหารจัดการที่ดี (Good governance)
- 2.8 แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำ (Leaders) และ ภาวะผู้นำ (Leadership)
- 2.9 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 ความหมาย ความเป็นมา และความสำคัญของศาสนา

2.1.1 ความหมายของศาสนา (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2542)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายของคำว่า ศาสนา ไว้ว่า คือ ลัทธิความเชื่อถือของมนุษย์อันมีหลัก คือ แสดงกำเนิดและสิ้นสุดของโลก อันเป็นไปในฝ่ายปรมาตม์ประการหนึ่ง แสดงหลักธรรมเกี่ยวกับบาปบุญอันเป็นในฝ่ายศีลธรรมประการหนึ่ง พร้อมทั้งลัทธิพิธีที่กระทำตามความเห็นหรือตามคำสั่งสอนในความเชื่อถืออื่นๆ

2.1.2 ความเป็นมาของศาสนา

มนุษย์ในสมัยดึกดำบรรพ์ ได้ประสบกับปรากฏการณ์ธรรมชาติต่างๆ ซึ่งมีทั้งความน่ากลัว แปลกประหลาด และมีศรัทธาสำหรับตัวมนุษย์ เช่น ความมืด ความสว่าง พายุพัด แผ่นดินไหว ไฟป่า เป็นต้น และด้วยความที่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับปรากฏการณ์เหล่านั้น มนุษย์จึงเกรงกลัวปรากฏการณ์ธรรมชาติต่างๆ ที่เกิดขึ้น ดังนั้นมนุษย์จึงแสวงหาสิ่งที่จะมาคุ้มครองป้องกันตนจากภัยอันตรายที่คิดว่าจะได้รับจากปรากฏการณ์ธรรมชาติ รวมทั้งแสวงหาสิ่งที่จะเชื่อว่าจะสามารถคุ้มครองให้อยู่อย่างมีความสุข ด้วยเหตุนี้จึงเกิดวัฒนธรรม ตลอดจนประเพณียอมรับนับถือพลังลึกลับทางธรรมชาติว่าเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลเหนือมนุษย์ และได้สร้างขนบธรรมเนียมที่คิดว่าจำเป็น และควรประพฤติต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ยอมรับนับถือจากความเชื่อของกลุ่มคน และขนบธรรมเนียมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้จึงค่อยๆ วิวัฒนาการเรื่อยมา จนกระทั่งกลายเป็นลัทธิและศาสนาต่างๆ ซึ่งเหตุให้เกิดศาสนาในโลกได้ มีดังนี้

1. เกิดจากความไม่รู้ (อวิชชา) ความไม่รู้ ได้แก่ ความไม่รู้เหตุผล เริ่มแต่ความไม่รู้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ ทางดาราศาสตร์ ไม่รู้ชีววิทยา และไม่รู้จักธรรมชาติอื่นๆ ที่อยู่รอบตัวเรา เมื่อมีความไม่รู้เหตุผลก็เกิดความกลัวในพลังธรรมชาติ ต้องการความช่วยเหลือจากธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งมีอำนาจเหนือตน จึงมีการสร้างขนบธรรมเนียมประเพณี เพื่อบูชา
2. เกิดจากความกลัว มนุษย์จะอยู่ในโลกได้ต้องมีหน้าที่ คือการต่อสู้กับธรรมชาติ และสัตว์ร้ายนานาชนิด โดยเฉพาะกับมนุษย์ด้วยกันเอง ยามใดที่เราสามารถเอาชนะธรรมชาติหรือคนได้ ความเกรงกลัวธรรมชาติ สัตว์ร้าย หรือมนุษย์ย่อมไม่มี แต่ถ้าไม่อาจต่อสู้ได้ มนุษย์จะเกิดความกลัวต่อสิ่งเหล่านั้น ในยามนั้นเอง ที่มนุษย์ต้องพึ่งพากันกราบไหว้บูชา ทำพิธีสังเวชนไหว้ต่อธรรมชาติ ด้วยความหวังขอให้สำเร็จตามความปรารถนา อันเป็นผลตอบแทนขึ้นมาเป็นความสุข ความปลอดภัย และอยู่ได้ในโลก
3. เกิดจากความจงรักภักดี ความจงรักภักดีเป็นศรัทธาครั้งแรกที่มนุษย์ทุกคนทุกสมัยยอมรับว่าเป็นกำลังก่อให้เกิดความสำเร็จได้ทุกเมื่อ

4. เกิดจากความอยากรู้เหตุผล (ปัญญา) ศรัทธาอันเกิดจากปัญญาคือมูลเหตุให้เกิดศาสนาอีกทางหนึ่ง แต่ศาสนาประเภทนี้มักเป็นฝ่ายอเทวนิยม คือไม่สอนเรื่องเทพเจ้าสร้างโลก ไม่ถือเทพเจ้าเป็นศูนย์กลางแห่งศาสนา หากแต่ถือความรู้ประจักษ์จริงเป็นสำคัญ

5. เกิดจากอิทธิพลของคนสำคัญ ศาสนาหรือลัทธิที่เกิดจากความสำคัญของบุคคลเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้ทุกแห่งหน ที่มีเรื่องราวหรือความสำคัญของบุคคลที่อยู่ ณ ที่นั้นความสำคัญของบุคคลที่เป็นเหตุเริ่มต้นของศาสนา หรือลัทธิ โดยมากมักมีเหตุเริ่มต้นด้วยความบริสุทธิ์จากจิตใจมนุษย์ ไม่มีใครบังคับ ไม่มีใครวางหลัก อีกทั้งเมื่อใครนับถือความสำคัญของบุคคลผู้ใดก็จะพากันกราบไหว้ และเคารพบูชาเกิดจากลัทธิการเมือง ลัทธิการเมืองเป็นมูลเหตุของศาสนา เป็นเรื่องสมัยใหม่ อันสืบเนื่องจากการที่ลัทธิการเมืองเฟื่องฟูขึ้นมา และลัทธิการเมืองนั้นได้เข้าไปมีอิทธิพลต่อคนบางกลุ่ม

2.1.3 ความสำคัญของศาสนา (กรมหลวงวชิรญาณวงศ์, สมเด็จพระสังฆราชเจ้า, 2531)

ศาสนามีความสำคัญต่อสังคมมนุษย์ คือ

1. ศาสนาเป็นสถาบันหลักในการส่งเสริมความมั่นคงของประเทศคู่กับสถาบันชาติและสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น พระมหากษัตริย์ไทยทรงยึดมั่นและดำเนินนโยบายในการปกครองประเทศด้วยหลักทศพิธราชธรรม 10 ประการ

2. ศาสนาทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เพราะทุกศาสนาล้วนมุ่งหวังให้ศาสนิกชนของตนเป็นคนดี และเมื่อศาสนิกชนเป็นคนดีแล้ว สังคมก็ย่อมจะปราศจากความเดือดร้อน

3. ศาสนาเป็นบ่อเกิดแห่งธรรมจรรยา และขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม และหากบุคคลในสังคมประพฤติปฏิบัติตามหลักทางศีลธรรมที่ศาสนานั้นๆ วางไว้อย่อมทำให้สังคมมีความสุข

4. ศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เพราะศาสนิกชนสามารถดำเนินชีวิตตามแบบอย่างของพระศาสดา หรือปฏิบัติตามหลักคำสอนทางศาสนา

5. ศาสนาจะช่วยให้มนุษย์ทราบว่าสิ่งใดดีชั่ว ถูกผิด ตามมาตรฐานของศาสนานั้นๆ และทราบถึงผลแห่งการกระทำนั้นๆ เช่น คำสอนเรื่องหลักธรรมในพระพุทธศาสนาว่าทำดีได้ดี หรือทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น

6. ศาสนาเป็นแหล่งรวมศิลปวิทยาการ และถ่ายทอดวิทยาการ เนื่องจากจะเป็นแหล่งความรู้ของศาสตร์แขนงต่างๆ และถ่ายทอดศาสตร์เหล่านั้นไปสู่มนุษย์ในสังคม ความรู้ทางการแพทย์ ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม การช่าง การดนตรี เป็นต้น

7. ศาสนาเป็นที่พึ่งทางใจ เมื่อปุถุชนเกิดความทุกข์ร้อนใจ กล่าวคือ เมื่อคนเราเกิดความทุกข์กายและใจก็ย่อมจะหาทางออกให้กับปัญหาที่เกิดขึ้น และรูปแบบหนึ่งของการแก้ไขปัญหาคือการนำหลักธรรมมาใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหา

ศาสนาเป็นบ่อเกิดแห่งธรรมจรรยา ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม และเป็นเครื่องส่งเสริมความมั่นคงในการปกครองประเทศ หากบุคคลในสังคมประพฤติปฏิบัติตามหลักทางศีลธรรมที่ศาสนานั้นๆ วางไว้อย่างดี ทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เพราะทุกศาสนาล้วนมุ่งให้ศาสนิกชนของตนเป็นคนดี มีคุณธรรม และเมื่อศาสนิกชนเป็นคนดีแล้วสังคมก็ย่อมจะปราศจากความขัดแย้ง มีแต่ความสมานฉันท์เป็นหนึ่งเดียว รวมทั้งมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมให้มีกิจกรรมระหว่างศาสนา และ ศาสนิกชนที่นับถือศาสนาอื่นๆ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างกัน และเพื่อประสานความช่วยเหลือกันในอนาคต

2.2 ศาสนาในประเทศไทย

ศาสนาในประเทศไทยที่รัฐบาลให้ความอุปถัมภ์ มีทั้งหมด 5 ศาสนา ได้แก่ ศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และศาสนาซิกข์ โดยมีหน่วยงานภาครัฐที่กำกับดูแลและให้การสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมทางศาสนาทั้ง 5 ศาสนา (กรมการศาสนา, กระทรวงวัฒนธรรม, 2548)

องค์ประกอบของศาสนา

ศาสนาในประเทศไทยทั้ง 5 ศาสนา มีองค์ประกอบหลักที่สำคัญ ๆ 5 ประการ คือ ศาสดา ศาสนธรรม ศาสนิกชน ศาสนสถาน และศาสนพิธี

1. **ศาสดา** หมายถึงองค์ศาสดาที่มีตัวตนอยู่จริง สามารถตรวจสอบยืนยันได้ทางประวัติศาสตร์ ฐานะของศาสดาจะเป็นที่เคารพสักการะของศาสนิกชน

2. **ศาสนาธรรม** เป็นผลสืบเนื่องมาจากศรัทธา หรือ สืบเนื่องมาจากปัญญาของศาสดา ศาสนิกชนนับถือในฐานะสิ่งสูงสุด จะต้องให้ความเคารพสักการะเทอดทูน แม้แต่ตัวคัมภีร์ที่ใช้จารึกคำสอน

3. **ศาสนิกชน** คือ ปวงชนที่ให้การยอมรับนับถือในคำ สอนศาสนานั้น ๆ ปกติมี 2 ประการหลัก คือ นักบวชและผู้ครองเรือน หรือบางศาสนาแม้จะไม่มีนักบวช แต่มีคนทำหน้าที่ฝึกอบรม สอนศาสนิก

4. **ศาสนสถาน** ใช้เป็นที่อยู่อาศัยของนักบวช การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา จนถึงเป็นที่รวมองค์ประกอบหลักของศาสนาทั้งหมดในศาสนสถาน ฐานะของศาสนสถานจึงเป็นสมบัติของศาสนา

5. **ศาสนพิธี** พิธีกรรมที่ถูกกำหนดขึ้นจากศาสดาโดยตรง หรือศาสนิกคิดค้นขึ้น มีเนื้อหาโดยสรุปคือ มุ่งจัดความไม่รู้ ความกลัว ความอึดอัด สนองตอบความต้องการในสิ่งที่ตนขาดแคลน จำเป็นต้องมีวัตถุประสงค์ของการศึกษา ค้นคว้าปฏิบัติตามหลักของศาสนา (กรมการศาสนา, 2548)

2.2.1 ศาสนาพุทธ

ศาสนาพุทธ ถือกำเนิดในชมพูทวีปก่อนพุทธศักราช 45 ปี ซึ่งนับว่าเป็นศาสนาที่สำคัญที่สุดในโลกศาสนาหนึ่ง มีผู้นับถือหลายร้อยล้านคน โดยเฉพาะในแถบประเทศเอเชียใต้ เอเชียตะวันออก และเอเชียอาคเนย์ โดยเฉพาะในประเทศไทย พระพุทธศาสนาได้แผ่ขยายเข้าสู่ดินแดนสุวรรณภูมิ ได้แก่ ในเขตประเทศพม่า และประเทศไทย ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ซึ่งมีกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี

2.2.1.1 ประวัติพระศาสดา

พระศาสดาผู้ให้กำเนิดพระพุทธศาสนา คือสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะ และพระนางสิริมหามายาแห่งกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ ปัจจุบันอยู่ในประเทศเนปาล พระพุทธเจ้ามีพระนามเดิมว่า เจ้าชายสิทธัตถะ ในขณะที่ทรงพระเยาว์ก็ได้ศึกษาศิลปวิทยาในสำนักต่างหลายสำนัก จนกระทั่งมีความรู้ ความสามารถ และความชำนาญในวิชาการต่างๆ หลายสาขา เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะมีพระชนมายุได้ 16 พรรษา ทรงอภิเษกสมรสกับเจ้าหญิง ยโสธรา มีพระโอรสหนึ่งพระองค์คือ เจ้าชายราहुล ในชีวิตมรชาของพระองค์มีแต่ความสุข สมหวัง ต่อมาเมื่อพระชนมายุได้ 29 พรรษาที่ทรงเบื่อหน่ายโลก เพราะทรงเห็นความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของสังขาร และทรงหวังจะช่วยชาวโลกให้พ้นทุกข์ จึงได้ทรงสละความสุขทั้งมวลไม่ว่าจะเป็นพระราชทรัพย์ พระโอรส พระมเหสี พระบิดา พระมารดา ญาติพี่น้องและมิตรสหาย ออกบวช เพื่อหาทางที่จะนำไปสู่ความพ้นทุกข์ ทรงผนวชอยู่จนกระทั่งมีพระชนมายุได้ 35 พรรษา จึงได้ตรัสรู้บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ คือ รู้แจ้งธรรมแห่งโลก เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยคำว่า “พุทธ” หมายถึง ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน เมื่อพระองค์ตรัสรู้แล้ว ได้เสด็จไปโปรดสัตว์ สั่งสอนประชาชนตามแคว้นต่างๆ ในประเทศอินเดียเป็นเวลา 45 ปี ปรากฏว่าชาวชมพูทวีปสมัยนั้นได้หันกลับมานับถือพระพุทธศาสนา และเข้ามาบรรพชาอุปสมบทเป็นจำนวนมาก พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนอยู่จนกระทั่งมีพระชนมายุได้ 80 พรรษาจึงเสด็จดับขันธปรินิพพาน ณ เมืองกุสินารา ประเทศอินเดีย

2.2.1.2 หลักธรรม คำสอนทางศาสนา

หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าได้รับการบันทึกไว้เป็นพระคัมภีร์เรียกว่า พระไตรปิฎก มีจำนวน 84,000 พระธรรมขันธ์ แบ่งออกเป็น 3 คัมภีร์ คือ คัมภีร์พระวินัยปิฎก ว่าด้วยเรื่อง วินัย ศีล สำหรับให้พระภิกษุ ภิกษุณี สามเณร สามเณรี อาบาสก อุบาสิกา ปฏิบัติ นอกจากนี้ คัมภีร์พระไตรปิฎกยังกล่าวถึง ศีลเบื้องต้น และข้อกำหนดคกฏเกณฑ์ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เช่น เรื่อง การอุปสมบท การผูกพัทธสีมา เป็นต้น คัมภีร์พระสุตตันตปิฎก เป็นคัมภีร์พระสูตร กล่าวถึงหลักธรรมต่างๆ ของพระพุทธเจ้า คัมภีร์พระอภิธรรมปิฎก กล่าวถึงธรรมชั้นสูง หรือปรมัตถ์ ซึ่งจะทีพระพุทธเจ้าตรัสรู้ ศาสนธรรมของพระพุทธเจ้าที่รวบรวมได้จากการประชุมคณะสงฆ์ภายหลังพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว มีมาก อาทิ

1. ไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา
2. อริยสัจ 4 ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค
3. ปฏิจจสมุปบาท
4. อริยมรรคมีองค์ 8
5. นิพพาน

คำสอนว่าด้วยมรรค 8 เป็นคำสอนให้ดับทุกข์ทั้งปวง ย่อลงมาได้เป็น ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา มีดังนี้

1. สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ คือ ศีล
2. สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ คือ สมาธิ
3. สัมมาทิฎฐิ และสัมมาสังกัปปะ คือ ปัญญา

ความหมายในการศึกษาของไตรสิกขา ซึ่งเป็นสุดยอดของการปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนา คือ

1. ศีล คือ การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม ทางกาย และวาจา ให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องและเกิดผลดี
2. สมาธิ คือการฝึกฝนพัฒนาในด้านจิตใจ เนื่องจากพฤติกรรมทุกอย่างเกิดขึ้นเพราะความตั้งใจ ถ้าจิตใจได้รับการพัฒนาให้ดีขึ้นแล้ว ก็จะควบคุมดูแลและนำพฤติกรรมไปในทางที่ดีงามด้วย
3. ปัญญา คือการพัฒนาปัญญา เพราะปัญญาเป็นตัวแทนทางและควบคุมพฤติกรรมทั้งหมด เป็นตัวปลดปล่อยจิตใจให้ทางออกแก่จิตใจที่โล่งและเป็นอิสระ

หัวใจพระพุทธศาสนา 3 ประการ เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์ แก่พระอรหันต์ 1,250 รูป ณ พระเวฬุวันมหาวิหาร หลังจากตรัสรู้เพียง 9 เดือน กล่าวโดยสรุป คือ 1. การไม่ทำบาปทั้งปวง 2. การทำกุศลให้สมบูรณ์ 3. การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว

2.2.2 ศาสนาอิสลาม

อิสลาม หมายถึง การยอมมอบตนตามประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้าโดยสิ้นเชิง ผู้นับถือศาสนาอิสลาม เรียกว่า “มุสลิม” แปลว่า ผู้ยอมมอบตนต่อพระเจ้า

2.2.1.1 ประวัติพระศาสดา

พระศาสดาของศาสนาอิสลามคือ นบีมุฮัมมัด (นบี หมายถึง ผู้แทนของพระอัลลอฮ์ หรือพระผู้เป็นเจ้าของศาสนาอิสลาม) มุฮัมมัด เป็นชาวอาหรับเผ่ากูรอยช์ในเมืองเมกกะ หรือมักกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ในยุคนั้นชาวอาหรับแตกแยกเป็นหลายกลุ่ม ขาดความสามัคคี ยากแก่การปกครอง มีการรบพุ่งฆ่าฟันกันตลอดเวลา ไม่มีศาสนาเป็นแก่นสาร คนส่วนใหญ่นับถือเทพเจ้าและรูปเคารพต่างๆ ประชาชนไม่มีศีลธรรม สตรีถูกข่มเหงรังแกมากที่สุด ภายใต้อาณัติของเผ่าที่เสื่อมทราม

เช่นนี้ บิหมุฮัมมัดจึงคิดหาวิธีที่จะช่วยปรับปรุงแก้ไขสถานการณ์ให้ดีขึ้น บิหมุฮัมมัด เป็นผู้ฝึกฝนในทางศาสนา หาความสงบและบำเพ็ญสมาธิที่ถ้ำอิรบันญูซานูร์ ในคันทันหนึ่งของเดือนรอมฎอน ในคัมภีร์ทางศาสนาอิสลาม กล่าวว่า กาเบรียลทูตของพระเจ้า ได้นำโองการของอัลลอฮ์มาประทานให้แก่บิหมุฮัมมัด

บิหมุฮัมมัด ได้นำคำสอนเหล่านี้มาเผยแพร่ โดยในระยะแรกของการเผยแผ่ศาสนา ได้ถูกต่อต้านเป็นอย่างมาก จนถึงกับถูกทำร้าย และได้หลบหนีไปอยู่ในเมืองมะดีนะฮ์ แต่ก็ยังเผยแผ่อิสลามจนเป็นที่ยอมรับ และมีคนนับถือมากมาย จึงได้กลับมาเมืองเมกกะอีกครั้งหนึ่ง และทำการเผยแผ่ศาสนาอิสลามอย่างเต็มที่ จนแผ่ขยายออกไปยังประเทศต่างๆ คัมภีร์ของศาสนาอิสลามได้แก่คัมภีร์อัล-กุรอาน ชาวมุสลิมเชื่อว่าเป็นโองการของพระเจ้าหรืออัลลอฮ์ประทานผ่านทางบิหมุฮัมมัด มีทั้งหมด 6,600 โองการ 114 ซูเราะห์ (บท) และเชื่อกันว่าโองการเหล่านี้ อัลลอฮ์ประทานมาเป็นระยะๆตามเหตุการณ์ ใช้เวลาถึง 23 ปี จึงเป็นคัมภีร์อัล-กุรอานที่ประกอบด้วยหลักศรัทธา 6 ประการ คือ 1) ศรัทธาต่อพระเจ้า (อัลลอฮ์) 2) ศรัทธาต่อบรรดามลาอิกะห์หรือเทวดา 3) ศรัทธาต่อบรรดาคัมภีร์ 4) ศรัทธาต่อบรรดารอซูล หรือศาสนทูต (นบี) 5) ศรัทธาต่อวันสิ้นโลก 6) ศรัทธาต่อกฎกำหนดสภาวะการณ์ (ของพระเจ้า) โดยคำว่า “ศรัทธา” หมายถึง ความเชื่อถือ และความเลื่อมใส

2.2.2.2 หลักธรรมคำสอนทางศาสนา

สำหรับหลักปฏิบัติมี 5 ประการ คือ 1) การปฏิญาณตน “ไม่มีพระเจ้าองค์ใดนอกจากอัลลอฮ์และมุฮัมมัด คือศาสนทูตแห่งพระองค์” 2) การนมาซ หรือละหมาด มุสลิมต้องละหมาดวันละ 5 ครั้ง (ย่ำรุ่ง กลางวัน เย็น พลบค่ำ กลางคืน) การละหมาดอาจทำ ณ สถานที่ที่มีความสะอาดที่ใดก็ได้ โดยหันหน้าไปทางเมืองเมกกะประเทศซาอุดีอาระเบีย 3) การถือศีลอด 4) การบริจาค 5) การประกอบพิธีฮัจญ์ ศาสนาอิสลามเผยแผ่เข้าสู่ประเทศไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน มีชาวไทยผู้นับถือศาสนาอิสลามมากเป็นอันดับสอง รองจากศาสนาพุทธ มีองค์การทางศาสนาที่ราชการรับรอง เรียกว่าสำนักจุฬาราชมนตรี โดยมีจุฬาราชมนตรีเป็นผู้นำสูงสุด มีโครงสร้างการบริหารเป็นคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย มีจุฬาราชมนตรีเป็นประธาน คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด คณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด ในแต่ละมัสยิด (สุเหร่า) มีอิหม่าม คอเต็บ และ บิหลั่นประเภทละ 1 คน รวม 3 คนเป็นผู้ปกครองดูแลปรับปรุง

2.2.3 ศาสนาคริสต์

ศาสนาคริสต์นับเป็นศาสนาใหญ่ศาสนาหนึ่ง มีผู้นับถือทั้งหมดประมาณกว่า 2,000 ล้านคน ศาสนาสืบเนื่องสัมพันธ์มาจากลัทธิยิว กล่าวโดยหลักคริสต์ศาสนาเป็นผลแห่งการแยกตัวเองจากลัทธิยิว หรือเกิดจากปฏิรูปของลัทธิยิว พื้นฐานศาสนาคริสต์เป็นเรื่องเกี่ยวกับแผนการณ์แห่งความรักของพระเจ้าที่ไถ่บาปมนุษย์ให้รอดพ้นจากบาป เริ่มจากการสร้างโลก โดยพระเจ้าได้ทรงสถาปนาความสัมพันธ์กับมนุษย์ พระองค์ทรงเปิดเผยความจริงเกี่ยวกับพระองค์เกี่ยวกับโลกและมนุษย์ โดย

ผ่านทางชนชาติอิสราเอล ผ่านทางกษัตริย์ ผ่านทางประกาศ (ผู้เผยพระวจนะ) ผ่านทางผู้นำบรรพบุรุษ การเปิดเผยสัจธรรมมาถึงขั้นสมบูรณ์เมื่อพระเยซูทรงปรากฏมาหรือการมารับสภาพเป็นมนุษย์ของ พระเยซู

ศาสนาคริสต์ยังมีรากฐานถึงความเชื่อเรื่อง “พระเจ้า” ที่มีความสัมพันธ์แบบตรีเอกานุภาพ (Trinity) คือ พระบิดา (Father) พระบุตร (Son) และพระวิญญาณบริสุทธิ์ (Spirit) (คาทอลิกใช้คำว่า “พระจิต”) ความสัมพันธ์ของพระเจ้าในรูปแบบดังกล่าวนี้สามารถเข้าใจได้จากการศึกษาในหนังสือ พระคัมภีร์

2.2.3.1 ประวัติพระศาสนา

พระเยซูคริสต์เป็นพระบุตรของพระเจ้าประสูติที่เมืองเบธเลแฮม แคว้นยูดา (ยูเดีย) มารดาชื่อ มาเรีย (มารีย์) บิดาชื่อ โจเซฟ (โยเซฟ) เป็นคนเชื้อสายยิว อาศัยอยู่ที่เมืองนาซาเร็ธ พระเยซู เติบโตและศึกษาภายในครอบครัวเมื่ออายุ 30 ปี ได้พบกับท่านจอห์น (ยอห์น) ผู้เผยแผ่ศาสนา และ ได้รับบัพติศมา (ศีลจุ่มหรือพิธีล้าง) จากท่านจอห์น (ยอห์น) ที่แม่น้ำจอร์แดน นับแต่นั้นมาพระเยซูก็ได้ชื่อว่า พระเยซูคริสต์ (Jesus Christ) พระเยซูคริสต์ เริ่มประกาศคำสอนโดยมีความเชื่อศาสนาเป็นพื้นฐาน และได้เน้นคำสอนที่สำคัญของพระองค์ “เรื่องความรัก” เช่น คำสอนแรก เรียกว่า “คำเทศนาบนภูเขา” (Sermon on Mount) พระเยซูทรงตั้งสาวก 12 คน ออกไปเผยแผ่คำสอนเรื่องอาณาจักรพระเจ้า (แผ่นดินของพระเจ้า) และประกาศตนเป็นเมสสิยาห์ (พระผู้ช่วยให้รอด) ของยิว ต่อมานักบวชชาวยิวกลุ่มหนึ่ง ไม่รับพระเยซู ถือว่ามาสร้างคำสอนใหม่ให้ศาสนา จึงพยายามหาทางกำจัดโดยกล่าวหาพระเยซูเป็นกบฏต่อชาวโรมัน อันเป็นที่มาของการถูกทรมานโรมันจับตรึงไม้กางเขนจนถึงแก่ชีวิตเมื่ออายุ 33 ปี โดยประกาศคำสอนได้เพียง 3 ปี เท่านั้น พวกสาวกที่เลื่อมใสพระเยซู จึงเผยแผ่คำสอนของพระองค์ซึ่งต่อมากลายเป็นศาสนาใหม่ขึ้น เรียกว่า “ศาสนาคริสต์”

2.2.3.2 หลักธรรมคำสอนทางศาสนา

คำสอนในพระคัมภีร์ของศาสนาคริสต์ที่สำคัญ แบ่งเป็น 2 ภาค ได้แก่

ภาคพันธสัญญาเดิม (Old Testament) และภาคพันธสัญญาใหม่ (New Testament) ซึ่งเป็นพระคัมภีร์ของศาสนายิวกับศาสนาคริสต์รวมกัน ทั้งสองพันธสัญญานี้รวมเป็นคัมภีร์เรียกว่า Bible หรือ Holy Bible

ภาคพันธสัญญาเดิม เขียนในสมัยที่อิสราเอลอยู่ภายใต้พันธสัญญาที่พระเจ้ากระทำไว้กับอิสราเอลที่ภูเขาซีนาย

ภาคพันธสัญญาใหม่ เขียนในสมัยที่พระเยซูเสด็จมาไถ่มนุษย์ให้รอดพ้นจากพันธนาการแห่งความบาป คริสตชนอยู่ภายใต้พันธสัญญาใหม่ ซึ่งพระเจ้าทรงกระทำไว้กับบรรดา คริสตชนทั้งหลายที่ความตายบนไม้กางเขน

หลักคำสอนที่สำคัญขององค์พระเยซูคริสต์

บัญญัติแห่งความรัก (มธ 22 : 37-39)

“ท่านจะต้องรักองค์พระผู้เป็นเจ้า พระเจ้าของท่านสุดจิตใจ สุดวิญญาณ สุดสติปัญญาของท่าน” นี่คือนิบัญญัติเอกและเป็นนิบัญญัติแรก นิบัญญัติประการที่สองก็เช่นเดียวกันคือ ท่านต้องรักเพื่อนมนุษย์เหมือนรักตนเอง ธรรมบัญญัติและคำสอนของบรรดาประกาศก (ผู้เผยพระวจนะ) ก็ขึ้นอยู่กับนิบัญญัติสองประการนี้

ความเชื่อหลักอื่นๆ

หลักความเชื่อของศาสนาคริสต์ คือ 1) เชื่อว่าพระเยซูแห่งเมืองนาซาเรธเป็นพระบุตรของพระเจ้าที่คนทั่วไปถือว่าเป็นศาสดาผู้ก่อตั้งศาสนาคริสต์ 2) เชื่อว่าพระเยซูแห่งเมืองนาซาเรธเป็นผู้สละชีวิตเพื่อไถ่บาปให้มนุษย์ชาติ 3) เชื่อว่าพระเยซูฟื้นคืนชีพหรือเป็นขึ้นจากความตายจริง 4) เชื่อในพิธีล้างบาป หรือพิธีบัพติศมา (Baptism) และพิธีมหาสนิท (Communion) โดยถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด (หมายเหตุ : คาทอลิกยอมรับ 7 พิธี ส่วน คริสเตียนยอมรับเพียง 2 พิธี) 5) เชื่อในวันพิพากษาเพื่อการลงโทษและการตอบแทนรางวัล

2.2.3.3 นิิกายทางศาสนาคริสต์

ศาสนาคริสต์มีความเชื่อหลักๆเหมือนกัน แต่อาจมีความแตกต่างออกไปบ้าง เช่น ด้านความเชื่อ ด้านศาสนพิธี ด้านการปกครอง ฯลฯ

การแบ่งศาสนาคริสต์เป็นนิกายหลักๆ

1) นิกายโรมันคาทอลิก (Catholic) เรียกสั้นๆ ว่า “คาทอลิก” เนื่องมาจากใช้ภาษาละตินและยึดแนวทางจารีตพิธีกรรมของโรมันเป็นหลัก มีพระสันตะปาปาเป็นประมุขสูงสุด เป็นองค์ที่ 265 และมีพระคาร์ดินัลพระสังฆราช พระสงฆ์ นักบวช ปกครองและเผยแผ่ศาสนา และมีศูนย์กลางอยู่ที่กรุงโรม รวมทั้งยังมีคณะนักบวชชายและหญิง ก่อตั้งขึ้นตามวัตถุประสงค์ของแต่ละคณะ เช่น คณะคามิลเลียน คณะคนป่วย คณะซาเลเซียน ช่วยเด็กยากจน กำพร้า คณะเซนต์คาเบรียลและคณะเซนต์ปอล เดอ ชาร์ต คณะกิจการการศึกษาเยาวชน ฯลฯ

2) นิกายออร์ทอดอกซ์ (Orthodox) ส่วนใหญ่จะยึดพิธีกรรมแบบดั้งเดิม ใช้ภาษากรีก ส่วนใหญ่อยู่ในรัสเซีย กรีก และยุโรปตะวันออก มีผู้นำสูงสุดของแต่ละประเทศ เรียกว่า พระอัครบิดร (Patriarch) เช่น พระอัครบิดรแห่งรัสเซีย พระอัครบิดรแห่งคอนสแตนติโนเปิล เป็นต้น ไม่มีผู้นำสูงสุดระดับสากล ปัจจุบันในประเทศไทยมีกลุ่มที่เป็นออร์ทอดอกซ์เพียงเล็กน้อย

3) นิกายโปรเตสแตนต์ (Protestants) ประกอบด้วยนิกายย่อยๆ อีกเป็นจำนวนมากเป็นร้อยนิกาย และมีความแตกต่างกันหลักๆ คือ ด้านการปกครองแต่นิกายมีอิสระต่อกัน ส่วนใหญ่เป็นฆราวาส ทำหน้าที่ประกาศศาสนา ซึ่งเรียกว่าศิษยาภิบาลหรือศาสนาจารย์ เป็นผู้นำฝ่ายจิตใจของคริสต์จักรและไม่มีประมุขสูงสุด แต่เกิดการประสานงานร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดภายใต้นาม “คณะกรรมการประสานงานคริสตจักรโปรเตสแตนต์แห่งประเทศไทย”

2.2.3.4 ศาสนาคริสต์ในประเทศไทย ซึ่งกรมการศาสนารับรองมี 5 องค์การคือ

1) ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก ซึ่งเข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทย ตั้งแต่สมัยอยุธยา พ.ศ. 2110 (ค.ศ. 1567) โดยมีชนนารีชาวโปรตุเกส นักบวชคณะมิณิกัน จากมะละกา ปัจจุบันมีสมาชิกประมาณ 3 แสนคน มีพระสงฆ์ หรือบาทหลวงทั้งสิ้น 710 องค์ ภราดา 121 คน ภคินี 1,439 คน วัด 463 แห่ง (จากปฏิทินคาทอลิก ค.ศ. 2005)

2) สภาคริสตจักรในประเทศไทย ได้ก่อตั้งเป็นสภาฯ เมื่อ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2479 แต่มีชนนารีได้เข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. 2371 (ค.ศ. 1828) รุ่นแรกๆ มาจากยุโรปและสหรัฐอเมริกา ปัจจุบันมีการปกครองแบ่งออกเป็น 19 ภาค มีศาสนสถานรวมทั้งสิ้น 1,029 แห่ง สมาชิก 131,707 คน

3) สหกิจคริสเตียนแห่งประเทศไทย ได้รับการรับรองจากรัฐบาล เมื่อวันที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2512 ต่อมา พ.ศ. 2519 ได้จัดตั้งเป็นมูลนิธิสหกิจคริสเตียน ปัจจุบันเป็นสมาชิกที่เป็นมิชชนนารี 800 คน มีคริสตจักรในสังกัด 1,200 แห่ง และสมาชิกประมาณ 100,000 คน มีองค์กรในสังกัด 157 คณะ (ค.ศ. 2005)

4) มูลนิธิคริสตจักรคณะแบปติสต์ (สหคริสตจักรแบปติสต์ในประเทศไทย) ได้เข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทย พ.ศ. 2492 (ค.ศ. 1949) ได้รับอนุญาตจัดตั้งเป็นมูลนิธิคริสตจักรคณะแบปติสต์เมื่อปี พ.ศ. 2503 (ค.ศ. 1960) มีคริสตจักร 65 แห่ง กลุ่มประกาศ 20 แห่ง มีสมาชิก 10,958 คน มีสถาบันในสังกัด 8 แห่ง (ค.ศ. 2005)

5) มูลนิธิคริสตจักรเซเว่นเดย์ แอ็ดเวนติสแห่งประเทศไทย ได้เริ่มเข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทย พ.ศ. 2449 (ค.ศ. 1906) มีคริสตจักร 30 แห่ง (ค.ศ. 2001) และมีสมาชิก 10,196 คน (ค.ศ. 2004)

2.2.4 ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นศาสนาเดียวกัน โดยศาสนาฮินดูพัฒนามาจากศาสนาพราหมณ์ และเกิดในยุคพระเวท พวกอารยันซึ่งเป็นพวกผิวขาว ได้เดินทางมาจากตอนใต้ของรัสเซีย เข้ามาจับได้พวกดราวิเดียน ซึ่งเป็นพวกผิวดำและเป็นชนพื้นเมืองเดิมของพวกอินเดีย พวกดราวิเดียนบางพวกหนีไปอยู่ศรีลังกา และไปเป็นชนพื้นเมืองเดิมของศรีลังกา บางพวกได้สืบเชื้อสายผสมผสานเผ่าพันธุ์กับพวกอารยันกลายเป็นคนอินเดียในปัจจุบัน คนอารยันนับถือพระอาทิตย์ ส่วนพวกชนพื้นเมืองเดิมนับถือไฟ พวกอารยันเห็นว่าความเชื่อของตนเข้ากันได้กับพวกดราวิเดียน จึงได้เผยแพร่ความเชื่อของตนโดยชี้ให้เห็นว่าดวงไฟที่ยิ่งใหญ่นั้นคือดวงอาทิตย์ จึงควรนับถือพระอาทิตย์ ซึ่งเป็นที่มาของไฟทั้งปวงในโลกมนุษย์ ทำให้แนวความคิดของชนพื้นเมืองเดิมกับพวกอารยันผสมผสานเข้าด้วยกัน จนเกิดเป็นศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้เกิดขึ้นและเผยแผ่มาเป็นเวลานานตั้งแต่ 1,000 ปีก่อนพุทธกาล ทำให้แนวคิดทางศาสนาแตกต่างกันมาก จึงแบ่งออกเป็นยุคต่างๆ 3 ยุค คือ

1) ยุคพระเวท ประมาณ 100-1,000 ปีก่อนพุทธกาล ได้เกิดคัมภีร์พระเวทขึ้นประกอบด้วย คัมภีร์ 4 เล่ม คือ คัมภีร์ฤคเวท ใช้สวดสรรเสริญเทพเจ้า คัมภีร์ยજูรเวท ว่าด้วยระเบียบวิธีในการ ประกอบพิธีบูชายัน และบวงสรวงต่างๆ คัมภีร์สามเวท ใช้สำหรับสวดในพิธีถือน้ำโสมแก่พระ อินทร์ และขับกล่อมเทพเจ้า และคัมภีร์อาถรรพเวท ใช้เป็นที่รวบรวมคาถาอาคม หรือเวทมนต์

2) ยุคพราหมณ์ ประมาณ 100 ปี ก่อนพุทธกาล

3) ยุคฮินดู ตั้งแต่ พ.ศ. 700 เป็นต้นมา

ในตอนปลายยุคพระเวท อิทธิพลของพราหมณ์ได้ก้าวถึงจุดสูงสุดในการประกอบพิธีกรรม ต่างๆทางศาสนา พิธีกรรมมีความสลับซับซ้อน กลายเป็นสิ่งที่มีความขลังและศักดิ์สิทธิ์ ทั้งนี้รวมไป ถึงการแปลความหมายของคัมภีร์พระเวท และได้เกิดระบบวรรณะขึ้น 4 วรรณะ คือ

วรรณะพราหมณ์ มีหน้าที่ติดต่อกับเทพเจ้า สืบสอนศาสนา และประกอบพิธีกรรมแก่ ประชาชนทุกวรรณะ มีหน้าที่ศึกษา จดจำ และสืบทอดคัมภีร์พระเวท

วรรณะกษัตริย์ ได้แก่พวกนักรบ ทำหน้าที่ป้องกันชาติบ้านเมือง และทำศึกสงคราม

วรรณะแพศย์ เป็นวรรณะของคนส่วนใหญ่ในสังคม ได้แก่ ผู้ประกอบพาณิชยกรรม เกษตรกรรม

วรรณะศูทร เป็นวรรณะของพวกกรรมกรผู้ใช้แรงงาน นอกจากนี้ยังมีพวกนอกวรรณะ ซึ่ง เกิดจากการแต่งงานข้ามวรรณะ เรียกว่า “จัณฑาล”

ในประเทศไทย ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้เผยแผ่เข้ามาในสุวรรณภูมิก่อนพุทธกาล ดังหลักฐาน จากโบราณสถานต่างๆ ในยุคขอมเรืองอำนาจ พิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์เป็นส่วนหนึ่งของวิถี ชีวิตไทยผสมกลมกลืนกับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา และเป็นส่วนหนึ่งของพระราชพิธีที่สำคัญ ของสถาบันพระมหากษัตริย์ตราบจนถึงปัจจุบัน ศาสนาพราหมณ์มีองค์กรทางศาสนาดูแล รับผิดชอบและเป็นหน่วยงานในสังกัดสำนักพระราชวัง คือสำนักพราหมณ์พระราชครู มีสำนักงานอยู่ ที่เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ เสาชิงช้า กรุงเทพมหานคร สำหรับศาสนาฮินดูนั้น เป็นศาสนาของชาว อินเดียที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร มีองค์กรทางศาสนา 2 หน่วยงาน ได้แก่ 1) สมาคมฮินดูสมาช และ 2) สมาคมฮินดูธรรมสภา ทั้งสองหน่วยงานตั้งอยู่ที่บริเวณเสาชิงช้าด้านตะวันออกของวัดสุทัศน เทพวราราม และซอยวัดคอน ยานนาวา กรุงเทพมหานคร

2.2.5 ศาสนาซิกข์

ศาสนาซิกข์ เป็นศาสนาที่มุ่งสอนให้มนุษย์ทำความดี ละความชั่ว สอนให้พิจารณาที่เหตุและ ยับยั้งต้นเหตุด้วยสติปัญญา ดำเนินในสิ่งที่ควรดำเนิน และชมเชยในสิ่งที่ควรชมเชย สอนมนุษย์รักกัน จันทมิตรพี่น้อง รู้จักให้อภัยต่อกัน สอนให้เข้าใจถึงการทำบุญ และการทำทาน ให้ละเว้นปาปทั้งปวง สอนให้เราทั้งหลายทราบว่าไม่มีสิ่งใดมีอนิสงส์เสมอภาวนา สรรพสิ่งทั้งมวลย่อมแตกดับตาม กาลเวลา ศาสนาซิกข์ เป็นศาสนาที่เกิดขึ้นในประเทศอินเดีย ประมาณ 5 ศตวรรษกว่าล่วงมาแล้ว

2.2.5.1 ประวัติพระศาสดา

มีพระศาสดานักเทพ เป็นองค์พระปฐมบรมศาสดา ทรงประสูติเมื่อ พ.ศ. 2012 ณ หมู่บ้านตวลลิ ปัจจุบันคือประเทศปากีสถาน และมีพระศาสดาสืบทอดศาสนาไปอีก 9 พระองค์ คือ พระศาสดาอังฆตเทพ พระศาสดอมรดาส พระศาสดารามดาส พระศาสดอรชุนเทพ พระศาสดาหริโควินท พระศาสดาหริราย พระศาสดาหริกริชน พระศาสดาเดชมหาทฐ พระศาสดาโควินทสิงห์ รวมทั้งสิ้น 10 พระศาสดา พระศาสดาโควินทสิงห์ ซึ่งเป็นพระศาสดาองค์สุดท้าย ได้บัญญัติให้ชาวซิกข์ยึดถือในธรรมะอย่างเดียว นับว่าเป็นการยุติการสืบทอดศาสนาโดยบุคคลอย่างสิ้นเชิง ในขณะที่พระองค์ยังมีพระชนชีพอยู่ พระศาสดาได้ลิขิตและรวบรวมไว้เป็นเล่มเรียกว่า “พระมหาคัมภีร์อาทิกรันถ์”

นอกจากนี้พระศาสดาโควินทสิงห์ ได้บัญญัติให้ชาวซิกข์ทุกคนยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดว่า ต่อจากพระองค์แล้ว จะไม่มีพระศาสดาเป็นบุคคลสืบทอดต่อไปอีกเด็ดขาด ทั้งนี้เพราะพระองค์ได้มอบพระโชติไว้ในพระคัมภีร์อาทิกรันถ์แล้ว และได้อัญเชิญพระคัมภีร์อาทิกรันถ์เป็นพระศาสดานิรันดร

2.2.5.2 หลักธรรมคำสอนทางศาสนา

พระคัมภีร์อาทิกรันถ์ที่เป็นพระศาสดานิรันดรของชาวซิกข์นั้น เป็นที่รวมคำสอนของพระผู้เป็นเจ้า (กรตาปुरुช) ที่พระศาสดานำมาเผยแพร่ พระศาสดาโควินทสิงห์ ทรงมีรับสั่งชาวซิกข์ไว้ว่า ด้วยโอองการของพระเจ้า กรตาปुरुช จึงได้จัดตั้งอาณาจักร มีบัญชาถึงชาวซิกข์ทุกคนให้ถึงองค์พระคัมภีร์อาทิกรันถ์ เป็นพระศาสดานิรันดร ผู้ใดใครพบพระองค์ขอให้เปิดพบได้ในพระคัมภีร์อาทิกรันถ์เท่านั้น ผู้ที่เชื่อในพระคัมภีร์อาทิกรันถ์ เท่ากับว่าได้เชื่อพระองค์โดยตรง ทั้งนี้เพราะคำสอนทั้งหมดที่จารึกไว้นั้น เป็นคำสั่งสอนและคำสัญญาของพระเจ้า กรตาปुरुช ทั้งสิ้น คำสอนนี้เป็นทั้งรูปและนามของพระองค์ (กรตาปुरुช) ผู้ใดระลึกถึงธรรมของพระองค์ พระองค์ก็ทรงประทับอยู่ด้วย ผู้ใดนับถือพระคัมภีร์อาทิกรันถ์นี้แล้ว เท่ากับว่าได้บูชาในพระเจ้าแล้ว (กรตาปुरुช) และจะหลุดพ้นจากวัฏฏสงสาร พระธรรมเป็นสัญลักษณ์อมตะของพระเจ้ากรตาปुरुช ดังนั้นชาวซิกข์ ทุกคนกราบไหว้บูชา เคารพนับถือพระคัมภีร์อาทิกรันถ์ เป็นพระศาสดานิรันดร จวบจนปัจจุบันเป็นเวลากว่า 300 ปีและตลอดไปชั่วกาลนาน

พระคัมภีร์อาทิกรันถ์ ที่พระศาสดานำมาเผยแพร่ มีความหมายถึง 1,430 อังสะ (ส่วนหรือ ตอน) ชาวซิกข์จะประกอบพิธีกรรมทางศาสนา จะต้องอัญเชิญพระคัมภีร์ไปประดิษฐานเป็นองค์พระประธาน สวดมนต์ และถวายพรนินบัติ คดอัญเชิญพระธรรมในคัมภีร์หนึ่งโศลก (บท) ก่อนแล้วอาราธนาคุณพระผู้เป็นเจ้ากรตาปुरुช จึงจะถือว่าพิธีนั้นเสร็จสิ้นโดยสมบูรณ์

ปัจจุบันชาวซิกข์ มีศูนย์สาขา ณ สุวรรณวิหาร นครอมฤตสระ แคว้นปัญจาบ ประเทศอินเดีย และมีองค์กรทางศาสนาในประเทศไทยที่ทางราชการให้การรองรับ 2 องค์กร คือ 1) สมาคมศรีคุรุสิงห์สภา และ 2) สมาคมนามธารีสังคัต

2.3 ปรัชญา แนวคิด และการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์

2.3.1 ปรัชญาศาสนสัมพันธ์ (ศ.กิริติ บุญเจือ. บทความพิเศษ ปรัชญาศาสนสัมพันธ์

Available online at http://www.samkki.com/education7_01.php. Access on 16 July 2007)

ปรัชญา ได้แก่ การมองเห็นและการแสวงหาคำตอบที่ไม่อยู่ในขอบข่ายของกฎเกณฑ์และทฤษฎีของวิชาการต่างๆ วัตถุประสงค์ของการศึกษาปรัชญาเพื่อการประนีประนอม 1. เพื่อรู้จักมองเห็นปัญหา ซึ่งตามปกติเรามองไม่เห็น 2. เพื่อรู้จักมองหาคำตอบทุกคำตอบที่เป็นไปได้ 3. เพื่อรู้จักเก็บส่วนดีจากทุกคำตอบมาเป็นหลักยึดเหนี่ยวของตน

ลักษณะเด่นของปรัชญาแห่งการประนีประนอม ได้แก่

1. ไม่สังกัดลัทธิ ไม่สังกัดศาสนา ไม่มีเนื้อหาตายตัว มีแต่ทำที่ร่วมกัน คือ เคารพความคิดเห็นของกันและกัน โดยส่งเสริมให้แต่ละคนเป็นตัวของตัวเอง และเข้าใจความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยใจเป็นกลาง ให้ความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย
2. ส่งเสริมและสนับสนุนความร่วมมือระหว่างฝ่ายต่างๆ โดยเรียกร้องให้ทุกท่านหาทางสายกลางปฏิบัติร่วมกัน เป็นการสร้างเอกภาพในพหุภาพ (Unify in diversity)
3. พยายามขจัดความขัดแย้งทุกอย่างและทุกระดับด้วยสันติวิธี

พื้นฐานปรัชญาแห่งความร่วมมือระหว่างศาสนา

ผู้ที่ศึกษาคำสอนของศาสนาหลายท่านเชื่อว่าศาสนาเหล่านั้นเข้าถึงบรมัตตสัจจะเดียวกัน แต่จำเป็นต้องอธิบายสั่งสอนด้วยภาษาสมมุติสัจจะของแต่ละท้องถิ่น จึงพยายามจะมองให้ทะลุเปลือกของแต่ละศาสนาเพื่อเข้าถึงแก่นร่วมของศาสนาต่างๆ โดยถือนั่นคือบรมัตตสัจจะร่วมของศาสนาทั้งหลาย แหะเลนี้คือสารัตถะแห่งปรัชญาแห่งการประนีประนอมที่ควรจะใช้เป็นพื้นฐานสำหรับการร่วมมือระหว่างศาสนาให้มีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง และจริงใจต่อกัน

ความร่วมมือระหว่างศาสนา

แนวทางปฏิบัติร่วมกันระหว่างศาสนาต่างๆ

1. แต่ละฝ่ายจะต้องเริ่มอบรมสมาชิกในศาสนาของตนให้ตระหนักในปรัชญาแห่งการประนีประนอม
2. ควรมีสถาบันค้นคว้าวิจัยทั้งคำสอนและแนวปฏิบัติเพื่อความร่วมมืออย่างมีประสิทธิภาพ
3. ประมุขระดับชาติของทุกศาสนาควรสัมนานักนักปีละครั้ง โดยมีการประชาสัมพันธ์พอสมควร เพื่อเป็นตัวอย่างและกำลังใจแก่ศาสนิกชนทั้งหลาย
4. มีสัมนาบ่อยๆ ร่วมกันระหว่างบุคคลชั้นหัวหน้าและผู้รับผิดชอบหน่วยงานของศาสนาต่างๆ เพื่อปฏิบัติร่วมกันในกิจกรรมต่างๆ

5. เลิกการโจมตีกัน เสียดสีกัน และแบ่งสมาชิกกันอย่างเด็ดขาด ทุกฝ่ายจะสนับสนุนให้ทุกคนมีศาสนาและชื่นชมในการนับถือศาสนาของทุกคน ไม่ว่าเขาผู้นั้นจะสมัครใจนับถือศาสนาใด โดยส่งเสริมให้แต่ละคนเลือกการปฏิบัติศาสนกิจตามความสมัครใจของตนอย่างสมบูรณ์ และอาจจะตัดสินใจเปลี่ยนได้อย่างสะดวกใจ เมื่อตนเองรู้สึกตระหนักว่าควรเปลี่ยน

6. ส่งเสริมสนับสนุนการพบปะและกิจกรรมร่วมของเยาวชนระหว่างศาสนา เช่น ชมรมศาสนศึกษา ชมรมศาสนสัมพันธ์ ธรรมสถาน ฯลฯ หรือเล่นเกมส์ที่ส่งเสริมการรู้จักกันและความเข้าใจกัน

2.3.2 แนวคิดศาสนิกสัมพันธ์ ประเทศไทย เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ แต่ศาสนิกของศาสนาอื่นๆ ก็สามารถอยู่ร่วมกับคนส่วนใหญ่ได้อย่างสุขสงบ ในการสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นจึงต้องอาศัยพลังที่จะได้นำเอาหลักธรรมอันดีงาม และมีโอกาสที่จะมีกิจกรรมที่ทำให้ทราบถึงสิ่งที่ดีงามและความเข้าใจเพื่อนที่อยู่ในศาสนิกอื่นๆ อีกด้วย การจัดตั้งคณะกรรมการ ศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด เป็นรูปแบบหนึ่งของการสร้างเครือข่ายระหว่างศาสนาในระดับจังหวัด เพื่อให้เครือข่ายในระดับจังหวัด มีการขับเคลื่อนการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ไปสู่ประชาชนในชุมชนต่อไป และเป็นจุดเริ่มต้นที่จะส่งเสริมความเข้าใจที่ดีงามและร่วมมือกันระหว่างศาสนา เพื่อให้การสร้างสันติภาพเกิดแก่ประเทศชาติ และให้ประเทศไทยเป็นประเทศต้นแบบ ที่เพื่อนทุกศาสนิกร่วมมือร่วมใจกันสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้น แล้วขยายสิ่งที่ดีงามนั้นออกไปทั่วโลก ประเทศไทยจึงมีชื่อเสียงว่าทุกศาสนาสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ ไม่มีความขัดแย้ง โครงการศาสนิกสัมพันธ์จึงเป็นการสร้างความสามัคคีและความกลมเกลียวกันทุกศาสนา แนวคิดศาสนิกสัมพันธ์ที่น่าสนใจ มีดังนี้

แนวคิดของท่านพุทธทาส อินทปัญโญ (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2549) คือ การทำความเข้าใจระหว่างศาสนา โดยปณิธานข้อสอง ศาสนาทุกศาสนาต้องร่วมมือกัน เพราะมันมีความจำเป็นที่จะต้องอยู่ร่วมโลกกัน ถ้าอยู่อย่างมีศัตรูกันก็เป็นความพินาศของโลกนั่นเอง ศาสนาทุกศาสนาต้องร่วมทำกิจกรรมอย่างหนึ่ง คือ สันติภาพของโลก ทุกศาสนาร่วมมือกันอย่างที่เรียกว่า สหกรณ์เพื่อสันติภาพโลก

มองความจริงกันสักข้อหนึ่งว่า พระศาสดาแห่งศาสนานั้นๆ ก็ไม่ใช่คนใจร้ายอำมหิต บัญญัติศาสนาขึ้นก็ด้วยความรัก ความเมตตากรุณา เอ็นดูต่อมหาชน ปัญหามันค่อยๆ เกิดขึ้นเมื่อกาลล่วงมานาน หลังจากดับขันธแห่งศาสดานั้นๆ แล้วสาวกของพระศาสดานั้นๆ ค่อยเพิ่มเติมอะไร เข้าไป บิดผันอะไรเสียบ้าง โดยไม่มองเห็นว่านี่จะเป็นการทำศาสนาเลอะเลือนไป ศาสนาทั้งหลายจึงถูกพอกพูนด้วยของใหม่ ไม่ยกเว้นแม้แต่พระพุทธศาสนาอันเป็นที่รักยิ่งของเรา

ขอให้ช่วยกันทำความเข้าใจระหว่างศาสนา แม้ว่าศาสนายืนยันว่าศาสนาจริงแท้ มีแต่ศาสนาเดียว แต่เราได้รับคำสั่งสอนให้ละมานะ ทิฐิยึดมั่นถือมั่น เราก็ไม่ต้องพูดอย่างนั้น แต่เราจะพูดว่า ศาสนานี้มีวิธีการดับทุกข์อย่างนี้เป็นของสากล ดับทุกข์ได้แก่ชีวิตทุกชนิด โลกในอนาคตจะ

เปลี่ยนแปลงไปในทางที่มนุษย์สมัยนั้นจะยอมรับได้ ถ้ามนุษย์ทุกคนมีภูมิหลังเป็นวิทยาศาสตร์หมดแล้ว ก็จะเหลือแต่ศาสนาเดียว คือ ศาสนาที่ถือว่าเป็นวิวัฒนาการตามกฎของธรรมชาติ

แนวคิดของพระเทพดิลก (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2549) คือ ศาสนาทั้ง 5 ศาสนานั้น ในความแตกต่างกันมีความเหมือนกัน คือถ้ามนุษย์มีความรักกัน เคารพกัน มีความเป็นมิตรกันแล้วโลกก็จะสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้ การสร้างสังคมที่อยู่ร่วมกันด้วยการยอมรับนับถือสิทธิของกันและกัน จะต้องมองถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น ด้วยหลักการสำคัญจึงต้องอาศัยพื้นฐานที่มีความเมตตา แสดงให้เห็นถึงการเคารพศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์เสมอกัน ถ้าเราเข้าถึงความเป็นมนุษย์ด้วยกันแล้ว เราก็สามารถอยู่ร่วมกันโดยไม่มีความแบ่งแยก

แนวคิดของนายประสาน ศรีเจริญ ผู้แทนศาสนาอิสลาม (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2549) คือ ศาสนาอิสลาม เป็นศาสนาที่เน้นความรัก ความสามัคคีเป็นสำคัญ ถ้าทุกคนในชาติยึดในศาสนาของตนเองอย่างเคร่งครัด แล้วปัญหานั้นจะไม่เกิด ผู้ที่กำหนดบทบาทของศาสนาเป็นผู้บริสุทธิ์ ไม่เป็นผู้เสียผลประโยชน์ ไม่เป็นผู้ได้ประโยชน์ จึงเป็นผู้บริสุทธิ์โดยแท้จริง เพราะฉะนั้นสิ่งเดียวที่จะแก้ปัญหามหาเมืองได้ก็คือศาสนา ข้อสำคัญเราต้องเข้าใจเรื่องของศาสนาอย่างแท้จริง

แนวคิดของ ดร.วีรชัย โกแวร์ (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2549) ผู้แทนศาสนาคริสต์ คือ หลักของศาสนาเป็นหลักที่เชื่อในเทวนิยม คือเชื่อในเรื่องของวิญญาณ และเชื่อว่าพระเจ้าเป็นพระเจ้าแห่งสากล สิ่งที่พระเจ้าได้สอน ได้กำหนดคือเป็นแนวทางที่เป็นสากล ดังนั้นเรื่องของสามัคคีคือได้ว่าเป็นหลักสากลไม่ใช่ทางเลือก เรื่องสามัคคีเป็นเรื่องที่ต้องมี ผู้หนึ่งผู้ใดละเมิดกฎของสามัคคีก็จะสร้างความเดือดร้อนให้กับตัวเอง ถ้าครอบครัวใดไม่ยึดหลักสามัคคี ครอบครัวนั้นก็แตกแยก รวมไปถึงประเทศชาติบ้านเมือง ถ้าไม่ยึดหลักสามัคคี ประเทศก็จะวุ่นวาย เราจึงถือว่ากฎแห่งความสามัคคีเป็นกฎสากล ไม่ว่าใครจะนับถือศาสนาไหน ไม่ว่าใครจะนับถือศาสนาใด กฎนี้จะเป็นกฎที่ทำให้เกิดสันติสุข ทำให้เราสามารถอยู่ร่วมกันได้

แนวคิดของพระราชครูวามเทพมุนี ผู้แทนศาสนาพราหมณ์-ฮินดู (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2549) คือ การไม่เบียดเบียน ไม่ทำร้ายผู้อื่นทั้งกาย วาจาและใจ ยึดมั่นในคำสัตย์งดเว้นในการพูดเท็จ มีความอดทนต่อสถานการณ์ที่ไม่อำนวยและอดกลั้นต่อบุคคลที่ไม่พึงพอใจแก่เรา ใดๆ ที่นำมาปฏิบัติในสังคมจนครบถ้วน ความสามัคคีสมานฉันท์ที่จะเกิดขึ้น

แนวคิดของนายสุเทพ สุริยาอมฤตย์ ผู้แทนศาสนาซิกข์ (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2549) คือ ศาสนาซิกข์ปฏิเสธการแบ่งชั้นวรรณะของกลุ่มบุคคล เพราะคนเราทุกคนเกิดมาเท่าเทียมกัน พระศาสดาทรงกล่าวว่า เจ้าจะสุขกายสบายใจถ้าเจ้าเคารพในสิทธิของผู้อื่นด้วย ศาสนิกที่ใดจะต้องส่งเสริมความเข้าใจอันดีและสมานฉันท์ต่อศาสนิกของแต่ละศาสนา มวลมนุษย์คือมวลมิตรของฉันไม่ใช่ศัตรูหรือพวกแปลกหน้า คนเราเกิดมาจะต้องพึ่งพาอาศัยกันจะอยู่อย่างเดียวดาย

ไม่ได้ ศาสนิกที่ดีจะต้องไม่นำเรื่องเกี่ยวกับศาสนามาเป็นสาเหตุให้เกิดความแตกแยกและแตกความสามัคคี

2.3.3 การดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ในประเทศไทย

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ได้ร่วมกับองค์กรศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และศาสนาซิกข์ ดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ในส่วนกลาง (กทม.) และส่วนภูมิภาค เพื่อเป็นการสร้างพลังขับเคลื่อนในการดำเนินงานด้านศาสนาและงานศาสนิกสัมพันธ์ไปสู่ประชาชน มีสาระและรายละเอียด ดังนี้

การดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ส่วนกลาง

1). ให้ตั้งคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์แห่งชาติขึ้น โดยมีหน้าที่ความรับผิดชอบดังนี้

1. ส่งเสริมให้ศาสนิกชนทุกศาสนามีความความจงรัก รักดีต่อชาติ และพระมหากษัตริย์ รวมทั้งเลื่อมใสศรัทธาต่อศาสนาที่ตนเคารพนับถือในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

2. เสริมสร้างสัมพันธภาพและความเข้าใจอันดีต่อกันระหว่างประมุขหรือผู้นำของศาสนาต่างๆ ในการร่วมมือร่วมใจและเคารพในศักดิ์ศรีของกันและกันระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา และสร้างความสมานฉันท์ของศาสนิกชนทุกศาสนา นำไปสู่สันติสุขและความมั่นคงของชาติ

3. เป็นศูนย์กลางในการแสวงหาคูณค่าของหลักธรรม คำสอนทางศาสนาที่ถูกต้องร่วมกันให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ แนวคิดในการดำเนินงานศาสนาและเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของศาสนาให้เป็นบทเรียนที่เหมาะสมระหว่างกัน ให้ศาสนิกชนนำไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

4. เชื่อมโยงเครือข่ายการดำเนินงานด้านศาสนา ขับเคลื่อนพลังแห่งศาสนิกสัมพันธ์ในการดำเนินกิจกรรมทางศาสนา พร้อมทั้งจรรโลงความเข้มแข็งร่วมกันของทุกศาสนา

5. เสนอนโยบายเกี่ยวกับศาสนาสัมพันธ์ ข้อคิดเห็น หรือข้อเสนอแนะการดำเนินงานด้านศาสนาต่อรัฐบาล กระทรวง ทบวง และกรมที่เกี่ยวข้อง

6. ระดมทรัพยากร บุคลากร และสรรพกำลังจากหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ในการส่งเสริมสนับสนุน และพัฒนาการดำเนินงานด้านศาสนา

7. ส่งเสริม สนับสนุน การจัดกิจกรรมขององค์กร ภาติและเครือข่ายศาสนาต่างๆ เพื่อการอนุรักษ์ ฟื้นฟู พัฒนา สร้างสรรค์ เผยแพร่ แลกเปลี่ยน สืบทอด และเฝ้าระวังความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นแก่ศาสนา

8. เผยแพร่ประชาสัมพันธ์กิจกรรม หลักธรรม คำสอนของศาสนา และผลการดำเนินงานขององค์กรภาติ และเครือข่ายศาสนาต่างๆ

9. ปฏิบัติตามคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์แห่งชาติหรือกระทรวงวัฒนธรรมมอบหมาย

คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์แห่งชาติ ประกอบด้วย 3 ภาควิชา ดังนี้

1. องค์การศาสนา ได้แก่ องค์การศาสนาในศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และศาสนาซิกข์ ที่กรมการศาสนารับรอง
2. องค์การภาครัฐ ได้แก่ หน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น องค์การภาครัฐที่เป็นองค์กรอิสระหรือองค์การภาครัฐในลักษณะอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง
3. องค์การเอกชนสาธารณะกุศลด้านศาสนา ได้แก่ องค์การที่เกิดจากการรวมตัวกันจัดตั้งและดำเนินการตามกฎหมาย และระเบียบของทางราชการที่เกี่ยวข้องกับงานด้านศาสนา เช่น สมาคมมูลนิธิ องค์การสาธารณประโยชน์ หรือองค์การการกุศลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์แห่งชาติ ประกอบด้วย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม เป็นประธาน ผู้แทนของประมุขหรือผู้แทนของผู้นำองค์การศาสนา ๆ ละ 1 คน เป็นรองประธาน ผู้แทนองค์การศาสนา ๆ ละไม่เกิน 4 คน และผู้แทนองค์การภาครัฐไม่เกิน 10 คน และผู้แทนองค์การสาธารณะกุศลด้านศาสนาไม่เกิน 10 คนเป็นกรรมการ และมีอธิบดีกรมการศาสนาเป็นเลขาธิการ

2). คณะกรรมการจัดงานศาสนิกสัมพันธ์ จัดงานระดับชาติขึ้น โดยมีผู้แทนองค์การศาสนา 5 ศาสนา เป็นกรรมการ และมีกรมการศาสนาเป็นเลขานุการคณะกรรมการฯ ดำเนินกิจกรรมศาสนิกสัมพันธ์ในส่วนกลาง (กทม.) และเชื่อมโยงกิจกรรมศาสนิกสัมพันธ์ในส่วนภูมิภาค โดยการจัดงานในส่วนภูมิภาค (ศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด) ให้ตั้งคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัดขึ้นเป็นเครือข่ายของคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์แห่งชาติ ตามความพร้อมและความต้องการของผู้นำศาสนาของทั้ง 3 ภาควิชา ในแต่ละจังหวัด โดยมีแนวทางการแต่งตั้งกรรมการ ศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด สอดคล้องตามแนวทางการดำเนินงานของคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์แห่งชาตินี้ โดยไม่ขัดต่อกฎหมาย ศีลธรรมทางศาสนาทุกศาสนาที่เกี่ยวข้อง หรือวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น โดยมีสาระสำคัญกำหนดไว้ดังต่อไปนี้

1). คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด มีหน้าที่ความรับผิดชอบดังนี้

- (1) ส่งเสริมให้ศาสนิกชนทุกศาสนา มีความจงรักภักดีต่อชาติและพระมหากษัตริย์ รวมทั้งเลื่อมใสศรัทธาต่อศาสนาที่ตนเคารพนับถือในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
- (2) เสริมสร้างสัมพันธภาพและความเข้าใจอันดีต่อกันระหว่างประมุข หรือผู้นำศาสนาต่างๆ ในการร่วมมือร่วมใจและเคารพในศักดิ์ศรีของกันและกัน ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา และสร้างความสมานฉันท์ของศาสนิกชนทุกศาสนา นำไปสู่สันติสุขและความมั่นคงของชาติ

(3) เป็นศูนย์กลางในการแสวงหาคคุณค่าของหลักธรรมคำสอนทางศาสนาที่ถูกต้องร่วมกัน ให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์ แนวคิดในการดำเนินงานศาสนา และเผยแพร่หลักธรรมคำสอนของศาสนา ให้เป็นบทเรียนที่เหมาะสมระหว่างกัน ให้ศาสนิกชนนำไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

(4) เชื่อมโยงเครือข่ายการดำเนินงานด้านศาสนา ขับเคลื่อนพลังแห่งศาสนิกสัมพันธ์ในการดำเนินกิจกรรมทางศาสนา พร้อมทั้งจรรโลงความเข้มแข็งร่วมกันของทุกศาสนา

(5) เสนอนโยบายเกี่ยวกับศาสนิกสัมพันธ์ ข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะ การดำเนินงานด้านศาสนาต่อจังหวัด กระทรวงวัฒนธรรม และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

(6) ระดมทรัพยากรและสรรพกำลังจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นต่างๆ ในการส่งเสริมสนับสนุนและพัฒนาการดำเนินงานด้านศาสนา

(7) ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมขององค์กรภาคีและเครือข่ายศาสนาต่างๆ รวมทั้งติดตามประเมินผลความก้าวหน้าของการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ เพื่อการอนุรักษ์ ฟื้นฟู พัฒนา สร้างสรรค์ เผยแพร่ แลกเปลี่ยน สืบทอด และเฝ้าระวังความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นแก่ศาสนา

(8) เผยแพร่ประชาสัมพันธ์กิจกรรม หลักธรรม คำสอนของศาสนา และผลการดำเนินงานขององค์กรภาคีและเครือข่ายของศาสนาต่างๆ

(9) ปฏิบัติตามคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์แห่งชาติหรือที่กระทรวงวัฒนธรรมมอบหมาย

2). คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด ประกอบด้วย 3 ภาคี ดังนี้

(1) องค์กรศาสนา ได้แก่ องค์กรศาสนาในศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และศาสนาซิกข์ ที่กรมการศาสนารับรอง

(2) องค์กรภาครัฐ ได้แก่ หน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรภาครัฐที่เป็นองค์กรอิสระหรือองค์กรภาครัฐในลักษณะอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

(3) องค์กรเอกชนสาธารณะกุศลด้านศาสนา ได้แก่ องค์กรที่เกิดจากการรวมตัวกันจัดตั้งและดำเนินการตามกฎหมาย และระเบียบของทางราชการที่เกี่ยวข้องกับงานด้านศาสนา เช่น สมาคม มูลนิธิ องค์กรสาธารณประโยชน์ หรือองค์กรการกุศลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

3). คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด ประกอบด้วย ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน ผู้แทนผู้แทนองค์กรศาสนาๆ ละไม่เกิน 1 คน และผู้แทนองค์กรภาครัฐไม่เกิน 5 คน และผู้แทนองค์กรสาธารณะกุศลด้านศาสนาไม่เกิน 5 คน เป็นกรรมการ และผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเป็นเลขานุการ

4). การประชุมของคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด มีดังนี้

(1) การประชุมใหญ่สามัญ (การประชุมใหญ่ประจำปีของคณะกรรมการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ ปีละ 1 ครั้ง เพื่อดำเนินการตรวจสอบ ติดตามประเมินผล และเผยแพร่ผลการดำเนินงาน)

(2) การประชุมสามัญ

(3) การประชุมวิสามัญ (การประชุมของคณะกรรมการตามความจำเป็นเร่งด่วนที่ไม่อาจรอถึงการประชุมสามัญได้)

การประชุมของคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัดทุกครั้ง ต้องมีกรรมการมาประชุมไม่ต่ำกว่ากึ่งหนึ่งของกรรมการทั้งหมด จึงจะเป็นองค์ประชุม ถ้าประธานไม่มาประชุมหรือไม่อยู่ในที่ประชุมให้รองประธานเป็นประธานในที่ประชุม ในกรณีที่ประธานและรองประธานไม่มาประชุมหรือไม่อยู่ในที่ประชุม ให้กรรมการที่มาประชุมเลือกกรรมการคนหนึ่งเป็นประธานในที่ประชุม

การวินิจฉัยชี้ขาดให้ถือเสียงข้างมาก กรรมการคนหนึ่งให้มีเสียงหนึ่งในการลงคะแนน ถ้าคะแนนเสียงเท่ากันให้ประธานในที่ประชุมออกเสียงเพิ่มขึ้นอีกเสียงเป็นเสียงชี้ขาด

5. ให้สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด เป็นสำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด โดยดำเนินการบริหารจัดการสำนักงานตามที่ได้รับมอบหมาย หรือความเห็นชอบของคณะกรรมการ ดังนี้

(1) บริหารงานทั่วไปของสำนักงานและอำนวยความสะดวกการดำเนินงานของคณะกรรมการ ศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด

(2) ส่งเสริมและสนับสนุนการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัดที่เกี่ยวข้องกับ

- ก. การบริหารจัดการงบประมาณ การเงิน การบัญชี พัสดุและครุภัณฑ์
- ข. การบริหารจัดการงานประชุม
- ค. การบริหารจัดการงานข้อมูล
- ง. การบริหารจัดการกิจกรรมทางศาสนา
- จ. การบริหารจัดการเครือข่ายศาสนา
- ฉ. การบริหารจัดการการประชาสัมพันธ์

(3) ประสานและจัดทำแผนพัฒนาและแผนปฏิบัติการดำเนินงานด้านศาสนาของคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด

(4) ติดตามและประเมินผลการดำเนินงานตามข้อ (3)

(5) ประสานและเชื่อมโยงการดำเนินงานขององค์กรภาคีและเครือข่ายศาสนา

(6) หน้าที่อื่นใดตามที่กำหนดไว้ในระเบียบนี้หรือตามที่คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์มอบหมาย

การรับรองและการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์จังหวัดให้ทำเป็นประกาศของจังหวัดนั้นๆ ในกรณีที่มิมีปัญหาในการปฏิบัติตามแนวทางนี้ ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดหรืออธิบดีกรมการศาสนาเป็นผู้วินิจฉัยเป็นรายกรณี

2.3.3.1 การดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ของกรมการศาสนา (ปี 2546-2551)

ปี พ.ศ. 2546 กรมการศาสนากระทรวงวัฒนธรรม ในฐานะที่เป็นหน่วยงานรับผิดชอบงานด้านการส่งเสริมความเข้าใจอันดี และประสานงานระหว่างผู้นำศาสนา/ศาสนิกชนทุกศาสนา เพื่อให้เกิดความสมานฉันท์ จัดงานศาสนิกสัมพันธ์แห่งชาติ โดยรวมใจชนทุกหมู่เหล่า ผู้นำศาสนาต่างๆ องค์การทางศาสนาทั่วประเทศ จัดกิจกรรมเฉลิมฉลองเพื่อเผยแพร่ผลงานและกิจกรรมของศาสนาต่างๆ ที่เป็นประโยชน์แก่สังคมและประเทศชาติบ้านเมือง ระหว่างวันที่ 10-12 สิงหาคม 2546 ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย มีกิจกรรม 1) การแสดงบนเวที ได้แก่ การอภิปรายใน 3 หัวข้อ คือ “ศาสนากับสันติภาพ” “ศาสนากับยาเสพติด” และ “ศาสนากับเศรษฐกิจพอเพียง” โดยผู้แทน ศาสนาพุทธ อิสลาม คริสต์ พราหมณ์-ฮินดู และซิกข์, การแสดงละครธรรมะ, การแสดงจินตลีลาประกอบเพลง, กิจกรรมความสามารถทางวัฒนธรรมและการแสดงดนตรี พิธีกรรมสำคัญๆ ของศาสนาต่างๆ และ 2) กิจกรรมการแสดงรอบเวที ได้แก่ นิทรรศการผลงานขององค์การศาสนาต่างๆ, บูธส่งเสริมงานในท้องถิ่นขององค์การศาสนา, บูธแสดงสินค้าขององค์การศาสนาต่างๆ, สินค้า 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์/ศูนย์ศิลปาชีพ และบูธสินค้าราคาถูก (กรมการศาสนา, กระทรวงวัฒนธรรม, 2546)

ปี พ.ศ. 2547 จัดการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง “การจัดตั้งสภาศาสนิกสัมพันธ์ เพื่อความเข้มแข็งในการดำเนินกิจกรรมทางศาสนา” แนวคิดในการจัดตั้งสภาศาสนิกสัมพันธ์เกิดขึ้นจากการประชุมสัมมนาโครงการรวมพลังศาสนิกสัมพันธ์เฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา มหาราชินี ในระหว่างวันที่ 24-25 กันยายน 2547 ณ จังหวัดชลบุรี ผลการประชุมดังกล่าว ผู้แทนองค์การศาสนาต่างๆ นักวิชาการศาสนา นักวิชาการจากสถาบันการศึกษา และผู้เข้าร่วมประชุมจากองค์กรต่างๆ มีความเห็นว่าการที่จะให้มีมิติทางศาสนาเกิดความเข้มแข็ง จำเป็นต้องมีการจัดตั้งองค์กรเพื่อการขับเคลื่อนในการแสวงหาความร่วมมือ และทำหน้าที่ประสานสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน จึงมีมติจัดทำปฏิญญาร่วมกัน เรียกว่า “ปฏิญญาพิทาวาด้วยการรวมพลังศาสนิกสัมพันธ์ ลงวันที่ 25 กันยายน 2547” ซึ่งมีจุดมุ่งหมายร่วมกันในการสร้างศาสนิกชนให้เป็นคนดี และการจัดตั้งองค์กรกลางเพื่อศาสนิกสัมพันธ์ เรียกว่า “สภาศาสนิกสัมพันธ์แต่ละระดับ” เพื่อให้เกิดพลังในการขับเคลื่อน

ปี พ.ศ. 2548 จากเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยคลื่นยักษ์สึนามิถล่มชายฝั่งอันดามันของไทยเมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2548 ทำให้เกิดความสูญเสียแก่ชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนในจังหวัดภูเก็ต พังงา ระนอง เป็นมูลค่ามหาศาล กรมการศาสนาได้ระดมความช่วยเหลือจากองค์การศาสนา องค์การเครือข่าย และพี่น้องประชาชน เครื่องอุปโภค บริโภค เสื้อผ้า ยารักษาโรค จำนวน 3 คันรถบรรทุกไปช่วยเหลือผู้ประสบภัยเมื่อวันที่ 1 มกราคม 2548 หลังจากนั้นเป็นการเยี่ยมเยียนผู้ประสบภัย และมอบเงินบริจาค ดังนี้ คือ

1. มอบทุนการศึกษาและเลี้ยงอาหารกลางวันแก่เด็กนักเรียน เมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม 2548
2. มอบเงินบริจาคให้แก่ผู้ประสบภัยผ่านหน่วยงานและชุมชนแก่บ้านหาดทรายขาว กิ่งอำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดระยอง
3. มอบเงินบริจาคให้กับชุมชนบ้านน้ำเค็ม

การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ “แนวทางการดำเนินการจัดตั้งองค์กรศาสนิกสัมพันธ์ในระดับต่างๆ และการดำเนินกิจกรรมเผยแพร่หลักธรรมทางศาสนาไปสู่การปฏิบัติในชีวิตประจำวัน” ระหว่างวันที่ 8-10 มิถุนายน 2548 ณ โรงแรม เอส ดี อเวนิว กรุงเทพฯ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและหาแนวทางร่วมกันระหว่างผู้นำองค์กรศาสนา ผู้แทนสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด นักวิชาการศาสนา และกรมการศาสนา ในการดำเนินการจัดตั้งองค์กรศาสนิกสัมพันธ์ในระดับต่างๆ และแนวทางในการดำเนินกิจกรรมเผยแพร่หลักธรรมทางศาสนาไปสู่การปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

โครงการ “ค่ายเยาวชนสมานฉันท์” โดยนำแนวคิดและปรัชญาในเรื่องของการยูติความรุนแรง การสร้างความสมานฉันท์ หลักการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน โดยการพัฒนาให้มีความรู้ คู่คุณธรรม แก่เด็ก เยาวชน และประชาชน มาเป็นแกนหลักในการดำเนินกิจกรรมในส่วนกลาง จัดเป็นโครงการนำร่อง ระหว่างวันที่ 23-26 มิถุนายน 2548 และส่วนภูมิภาคจัดขึ้นระหว่างวันที่ 1-12 สิงหาคม 2548 โดยมีรูปแบบการดำเนินกิจกรรม ได้แก่ การเรียนรู้ในการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ด้วยกิจกรรมสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นกิจกรรมสันติภาพ และกิจกรรมการให้ความรู้ทางวิชาการ ได้แก่ กิจกรรมเปิดใจเสวนาสู่ความสมานฉันท์ กิจกรรมบรรยายเรื่อง “ศาสนธรรมกับการแก้ไขปัญหาสังคม” กิจกรรมการอภิปราย “สังคมมั่นคงด้วยเยาวชนเข้มแข็งทางจริยธรรม” โดยเยาวชนแกนนำจากศาสนาต่างๆ มาร่วมกันอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และประสบการณ์ ร่วมกับเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ กิจกรรมนี้จัดขึ้นเพื่อให้เยาวชนเกิดจิตสำนึกร่วมกันในการกระทำคุณความดีต่อประเทศชาติ กิจกรรมกลุ่ม “พลังเยาวชนสร้างสรรค์ความสมานฉันท์” เป็นกิจกรรมสร้างสรรค์ผลงานผ่านบทเพลงขับกล่อมประสานเสียง การแสดงผลงานทางศิลปะ การแสดงละคร และบทกวี เพื่อให้เยาวชนได้แสดงพลังในการแก้ไขปัญหาสังคมในรูปแบบของสื่อต่างๆ กิจกรรมการร้องเพลงชาติ จัดขึ้นเพื่อให้เยาวชนเกิดจิตสำนึกในการรักและหวงแหนแผ่นดินเกิด รวมทั้งตอบแทนบุญคุณแผ่นดินด้วยการรู้รักสามัคคี เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน กิจกรรมส่งเสริมการนำหลักธรรมทางศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เยาวชนแต่ละศาสนาประกอบพิธีกรรมทางศาสนา โดยการนำหลักธรรมทางศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้องเหมาะสม กิจกรรมการร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี เพื่อเทอดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถ และกิจกรรมประเมินผลการเรียนรู้ด้วยกิจกรรมและแบบประเมินผล เพื่อให้เยาวชนสะท้อน แบ่งปันความคิด ความรู้ ความเข้าใจ และประสบการณ์ชีวิต ตลอดจนความรู้สึก หลังจากการได้รับการอบรมและเข้าร่วมทำกิจกรรมต่างๆ

โครงการจัดประชุมสัมมนา “รวมพลังศาสนิกสัมพันธ์เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี” เรื่อง รวมพลังศาสนิกสัมพันธ์น้อมนำกระแส

พระราชดำรัส” “คุณธรรม 4 ประการ” และ “เศรษฐกิจพอเพียง” สู่การปฏิบัติตามมิติทางศาสนา ในวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2548 ณ หอประชุมเล็ก ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย เกิดจากการประสานความร่วมมือระหว่างกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม และองค์การศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และศาสนาซิกข์ และองค์กรเครือข่ายร่วมเป็นเจ้าภาพในการจัดงาน โดยได้รับเกียรติจากนางอุไรวรรณ เทียนทอง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม คุณหญิงทิพาวดี เมฆสวรรค์ ปลัดกระทรวงวัฒนธรรม และผู้แทนองค์การศาสนา 5 ศาสนา ร่วมเป็นเกียรติในการจัดงานครั้งนี้ มีกิจกรรมที่ให้สภาระบบเท็งแก่ผู้เข้าร่วมประชุม ได้แก่ การแสดงทางศิลปะที่แสดงถึงคุณธรรมจริยธรรมมา การอภิปรายของผู้แทนศาสนา 5 ศาสนาในหัวข้อ ศาสนา พัฒนาชีวิตด้วยเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้ความรู้แก่ผู้เข้าร่วมประชุมเกี่ยวกับการนำหลักธรรมคำสอนทางศาสนาที่สอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง

โครงการคาราวานศาสนิกสัมพันธ์ ประกอบด้วย ผู้แทนองค์การศาสนาทั้ง 5 ศาสนาที่มีความแตกต่างในเรื่องเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา และวัฒนธรรม อันเป็นการแสดงออกถึงการที่ประเทศไทยไม่นำเรื่องเชื้อชาติ ภาษา ศาสนาและวัฒนธรรม มาเป็นตัวแบ่งแยกประชาชน ทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันบนแผ่นดินไทยได้อย่างสมานฉันท์และสันติสุข คณะคาราวานได้รับเกียรติจากท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรมเป็นประธานนำคณะไปเยี่ยมพี่น้องประชาชนใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เมื่อวันที่ 2-3 กันยายน 2548 คณะคาราวานศาสนิกสัมพันธ์ได้นำสิ่งของเครื่องอุปโภคบริโภคไปมอบให้แก่ชาวบ้าน และมอบทุนการศึกษาแก่เยาวชนที่อยู่ในวัยศึกษา

โครงการจัดประชุมจัดทำแผนกลยุทธ์การดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ระหว่างกรมการศาสนา องค์การศาสนา 5 ศาสนา และองค์กรเครือข่าย ณ โรงแรมบางกอกกอล์ฟสเปา จังหวัดปทุมธานี ระหว่างวันที่ 27-29 กันยายน 2548 เพื่อให้ผู้แทนองค์การศาสนาและองค์กรเครือข่ายได้ร่วมกันแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการวางแผนกลยุทธ์กระบวนการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ และให้การดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์เกิดประสิทธิภาพประสิทธิผล

การประชุมศาสนิกสัมพันธ์สัญจร รูปแบบของการประชุมได้กำหนดว่าจะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันไปประชุมที่สำนักงานของแต่ละองค์การศาสนา เรียกว่า”การประชุมศาสนิกสัมพันธ์สัญจร” องค์กรใดที่เป็นเจ้าภาพในการจัดประชุมก็จะนำเสนอหลักธรรมของศาสนาตน เพื่อเป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางศาสนาแก่ศาสนิกชนอื่น ในปี 2548 ได้มีการประชุมศาสนิกสัมพันธ์สัญจรไป 4 ครั้ง ดังนี้ ครั้งที่ 1/2548 เมื่อวันที่ 19 กันยายน 2548 ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเป็นเจ้าภาพ, ครั้งที่ 2/2548 เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2548 ศาสนาพุทธเป็นเจ้าภาพการจัดประชุม, ครั้งที่ 3/2548 เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน 2548 ศาสนาคริสต์เป็นเจ้าภาพในการจัดประชุม, ครั้งที่ 4/2548 เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2548 ศาสนาพุทธเป็นเจ้าภาพการจัดประชุม ในการนี้ที่ประชุมมีมติให้จัดการคาราวานศาสนิกสัมพันธ์ช่วยผู้ประสบภัยหนาวที่จังหวัดเชียงใหม่ และช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยและโคลนถล่มที่

จังหวัดอุดรดิตถ์โดยการจัดเครื่องอุปโภคบริโภคไปให้ความช่วยเหลือ เดินทางไปเยี่ยมปลอบขวัญประชาชน รวมทั้งมอบทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนที่ได้รับผลกระทบจากอุทกภัยดังกล่าว

ปี พ.ศ. 2549 มีการประชุมศาสนิกสัมพันธ์สัญจรต่อเนื่องจากปี 2548 ดังนี้ ครั้งที่ 1/2549 เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2549 ศาสนาซิกข์เป็นเจ้าภาพในการจัดประชุม, การประชุมศาสนิกสัมพันธ์สัญจร ครั้งที่ 2/2549 ได้จัดประชุมหารือระหว่างกรรมการศาสนาและองค์การศาสนา 5 ศาสนา เพื่อเป็นการร่วมสืบสานปณิธานเรื่องการสร้างความเข้าใจระหว่างศาสนาของท่านพุทธทาสภิกขุในโอกาสครบรอบ 100 ปีชาตกาล

จัดทำโครงการค่ายเยาวชนสมานฉันท์และการประชุม “เสวนาทางศาสนาเสริมสร้างความสมานฉันท์” โดยโครงการค่ายเยาวชนสมานฉันท์ จัดในวันที่ 25-28 พฤษภาคม 2549 ณ สถาบันพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา ตำบลไร่จิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม โดยมีกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ แก่นนำเยาวชน ที่มีอายุระหว่าง 16-25 ปี ที่ผ่านการคัดเลือกจากวัฒนธรรมจังหวัด ที่นับถือศาสนา พุทธ ศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ ศาสนา พราหมณ์-ฮินดู และศาสนาซิกข์ เข้าร่วมอบรม โดยมีหลักสูตรที่อบรมทั้งสิ้น 4 หลักสูตร ได้แก่ หลักสูตรกิจกรรมสันตนาการ เพื่อสร้างความคุ้นเคยกัน หลักสูตรกิจกรรมกลุ่ม เพื่อสร้างความสามัคคี หลักสูตรกิจกรรมวิชาการ เพื่อให้เยาวชนแสดงความคิดเห็นในเรื่องการประพฤติ ปฏิบัติตนในสังคม และหลักสูตรกิจกรรมเสริมศึกษา โดยการจัดทัศนศึกษา ในศาสนสถานที่สำคัญทางศาสนา เพื่อให้เยาวชนร่วมศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องหลักธรรมคำสอนทางศาสนา มีกิจกรรมที่สำคัญ ได้แก่ กิจกรรมส่งเสริมความเป็นชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ กิจกรรมส่งเสริมการนำหลักธรรมทางศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวัน และกิจกรรมการจัดนิทรรศการให้ความรู้ทางศาสนา

โครงการประชุม “เสวนาทางศาสนาเสริมสร้างความสมานฉันท์” จัดขึ้นในวันที่ 22 สิงหาคม ณ ห้องประกายเพชร โรงแรมไคมอนพลาซ่า จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีวัตถุประสงค์เพื่อนำมิติทางศาสนา มาส่งเสริมสันติภาพแก่สังคมและประเทศชาติ เพราะสันติภาพคือการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและสงบสุข ซึ่งมนุษย์ปรารถนาให้เกิดขึ้นในสังคม ตั้งแต่ ครอบครัว ชุมชน สังคมประเทศชาติ และโลกภายใต้ความเท่าเทียม ความเสมอภาคและการยอมรับในความแตกต่างหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรม โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือเยาวชนแกนนำที่นับถือศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และศาสนาซิกข์ ที่มีอายุระหว่าง 16-25 ปี ซึ่งผ่านการคัดเลือกจากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด กิจกรรมในโครงการมีตั้งแต่การชมวิถีทัศน์สืบสานปณิธานพุทธทาสภิกขุ การฟังสุนทรภณเรื่องการเข้าถึงหัวใจของศาสนาจากผู้แทนศาสนา 5 ศาสนา การบรรยายพิเศษเรื่องการเสริมสร้างความสมานฉันท์ การเสวนาทางศาสนาเรื่องการเสริมสร้างความสมานฉันท์ โดยผู้แทนศาสนา 5 ศาสนา

การจัดตั้งคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดพลังขับเคลื่อนในการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ที่มีแนวทางชัดเจนขึ้น ในปีงบประมาณ 2549 กรมการศาสนาได้

ดำเนินการจัดทำหนังสือแนวทางการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์เผยแพร่แก่องค์กรศาสนา องค์การ
เครือข่าย และประชาชน เพื่อให้เข้าใจหลักการและความสำคัญของงานศาสนา ปัจจุบันสำนักงาน
วัฒนธรรมจังหวัด 75 จังหวัดกำลังดำเนินการจัดตั้งคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์และดำเนินกิจกรรมศา
สนิกสัมพันธ์ทั่วประเทศ

การดำเนินโครงการ “รู้รักสามัคคี 60 ปีครองสิริราชสมบัติ” เพื่อเฉลิมฉลองในโอกาสที่
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างพลังขับเคลื่อน
ในการส่งเสริมสนับสนุนการนำหลักธรรมคำสอนทางศาสนาไปสู่การปฏิบัติในชีวิตประจำวัน
เพื่อให้ศาสนิกชนเป็นคนดี มีคุณธรรม กรรมาศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ได้ทำหน้าที่เป็นหน่วยงาน
กลางประสานความสัมพันธ์ระหว่างศาสนิกชนทุกศาสนาให้มีความรักและความเข้าใจอันดีต่อกันโดย
การจัดกิจกรรม/โครงการต่างๆ ระหว่างวันที่ 10-20 มีนาคม 2549 ซึ่งแต่ละศาสนาก็ได้ประกอบกิจกรรม
ที่ตนเคารพนับถือ ณ ศาสนาสถานของตน เพื่อให้เกิดพลังแห่งความสามัคคี กรรมาศาสนาได้ร่วมกับ
องค์การศาสนา 5 ศาสนา ประกอบด้วย ศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู
และศาสนาซิกข์ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรเครือข่ายองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน จัด
กิจกรรมรวมพลังศาสนาสามัคคี “รู้รักสามัคคี 60 ปี ครองสิริราชสมบัติ” เมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2549 ซึ่ง
การจัดงานดังกล่าวประกอบด้วยการจัดกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องใน
โอกาสฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา 5 ศาสนา การจัดเสวนาทาง
ศาสนาในประเด็นเรื่อง “รู้รักสามัคคี”

ปี พ.ศ. 2550 การจัดค่ายเยาวชนสมานฉันท์ ระหว่างวันที่ 26-28 มิถุนายน 2550 ระหว่างเยาวชน
ที่นับถือศาสนาต่างกัน ทำให้เกิดความเข้าใจและเคารพในวิถีชีวิตด้านศาสนาที่แตกต่างกัน เพื่อให้
เยาวชนร่วมเข้าค่ายทำกิจกรรมร่วมกัน กิจกรรมประกอบด้วย การสร้างความคุ้นเคยและเรียนรู้ระหว่าง
เยาวชนต่างศาสนาที่มาอยู่ร่วมกัน การศึกษาเรื่องศาสนาของผู้ทรงคุณวุฒิของแต่ละศาสนา การให้
เยาวชนได้ไปเรียนรู้ยังศาสนาสถานของแต่ละศาสนา

การประชุมเสวนารวมพลังทางศาสนาเสริมสร้างความสมานฉันท์ วันที่ 30 สิงหาคม 2550 เพื่อ
เป็นการส่งเสริมความสมานฉันท์และความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนิกชนต่างศาสนา และเฉลิมพระ
เกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ การจัดประชุมครั้งนี้ผู้เข้าร่วมประชุมได้รับชมวิดิทัศน์
“พระแม่ของแผ่นดินกับความสมานฉันท์ของชาติ” ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้รับความรู้
เกี่ยวกับคุณธรรมตามกระแสพระราชเสาวนีย์ของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ซึ่งประชาชน
สามารถน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เสริมสร้างสังคมให้อยู่เย็นเป็นสุข

กิจกรรมการบรรยายพิเศษ “มิติศาสนากับการพัฒนาสังคม” เป็นกิจกรรมที่ให้ผู้เข้าร่วมประชุม
ได้รับความรู้เกี่ยวกับการบูรณาการนำมิติทางศาสนามาพัฒนาสังคมไทยให้เกิดความสงบสุขและ
สมานฉันท์

กิจกรรมการบรรยายพิเศษเรื่อง “ความสมานฉันท์เป็นทางสายกลาง” บรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมทางศาสนาเป็นทางสายกลางในการร้อยเรียงและเสริมสร้างความสมานฉันท์แก่แก่ปวงชนชาวไทย

กิจกรรมการเสวนาทางศาสนากับการพัฒนาสังคม เป็นกิจกรรมที่ให้ผู้แทนศาสนา 5 ศาสนาร่วมกันอภิปรายเกี่ยวกับการนำหลักธรรมคำสอนทางศาสนามาพัฒนาสังคม

ปี พ.ศ. 2551 โครงการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ (โครงการเชิดชูเกียรติบุคคล/องค์กร/ชุมชนสมานฉันท์) ในโอกาสปีที่ 2550 เป็นปีที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพระชนมพรรษา 75 พรรษา กรมการศาสนาจึงได้จัดกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติ โดยจัดทำโครงการเชิดชูเกียรติบุคคล/องค์กร/ชุมชนสมานฉันท์ เพื่อเป็นการเชิดชูเกียรติแก่บุคคล/องค์กร/ชุมชนที่ดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์และอยู่ร่วมกันด้วยความสมานฉันท์และเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในโอกาสทรงเจริญพระชนมพรรษา 75 พรรษา กิจกรรมประกอบด้วย การประชุมคณะกรรมการพิจารณากำหนดหลักเกณฑ์การคัดเลือกเชิดชูเกียรติ/บุคคล/องค์กร/ชุมชนสมานฉันท์ ประชาสัมพันธ์เผยแพร่ผู้ได้รับการคัดเลือก และประชุมสัมมนา ยกย่องผู้ได้รับคัดเลือกได้รับโล่ มีระยะเวลาดำเนินการตั้งแต่ ตุลาคม 2550 ถึง กันยายน 2551

โครงการค่ายเยาวชนสมานฉันท์ กรมการศาสนาเล็งเห็นว่า การจัดให้เยาวชนที่นับถือศาสนาต่างๆ ได้เรียนรู้หลักธรรมและการปฏิบัติตามหลักธรรมทางศาสนา มีกิจกรรมที่สร้างความสามัคคีระหว่างเยาวชนต่างศาสนา เป็นการสร้างความรัก ความสามัคคีในหมู่เยาวชน สร้างการเรียนรู้และโลกทัศน์ในการรับฟังความรู้ทางวัฒนธรรมที่แตกต่างหลากหลายในสังคม มีระยะเวลาดำเนินการตั้งแต่ ตุลาคม 2550 ถึง กันยายน 2551

2.3.3.2 การดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ของหน่วยงานอื่น

1) โครงการศาสนิกสัมพันธ์สร้างสันติสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยคณะกรรมการอำนวยการ กองสารนิเทศน์ กรมกิจการพลเรือนทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด ได้จัดงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์สร้างสรรค์สันติสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้ ร่วมกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐและเอกชน โดยจัดเป็นโครงการต่อเนื่อง เพื่อเป็นการเสริมสร้างกิจกรรมทางศาสนาและ สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างประชาชนที่อาศัย อยู่ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งประชาชนนับถือศาสนาต่างกัน ให้มีความเข้าใจในขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของกันและกัน และให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน และเพื่อส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ สนับสนุนการทำนุบำรุง วัด และมัสยิดในพื้นที่ ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ทางศาสนาประเพณีวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของประชาชน ประสานการปฏิบัติกับส่วนราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน เพื่อกำหนดแนวทางการปฏิบัติ โดยเน้นส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่จังหวัด

ชายแดนภาคใต้มีความเชื่อมั่น ศรัทธา มีความเข้าใจ และสามารถอยู่ร่วมกันได้บนความหลากหลายของนิเวศวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนถาวร

รูปแบบกิจกรรม

1. การจัดตั้งกองทุนเสริมสร้างสันติสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อหารายได้ถวายผ้าป่ามหากุศล จำนวน 219 วัด และมอบกองทุนปรับปรุงมัสยิด 1, 687 แห่ง ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้โดยการ

1.1 ตั้งกล่องรับบริจาค ตามสถานที่ราชการ บริษัท และห้างร้านต่าง ๆ ทั่วประเทศ

1.2 เชิญชวนบริจาคผ่านบัญชีธนาคาร

1.3 กิจกรรมหารายได้อื่น เช่น การจัดทำของที่ระลึกศาสนิกสัมพันธ์จำหน่าย, การจัดกิจกรรมหารายได้ทางสถานีโทรทัศน์, การจัดหารายได้จากต่างประเทศ โดยสถานทูตไทยเชิญชวนคนไทยในต่างแดนร่วมบริจาค, การรวบรวมแนวความคิด คำสอนที่ถูกต้อง โดยการจัดทำหนังสือ “ศาสนาของชาวไทย” ซึ่งเป็นหนังสือที่เกี่ยวข้องกับแบบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และศาสนาที่มีอยู่ในประเทศไทย เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ โน้มน้าวประชาชนที่มีความแตกต่างกันทางศาสนา ให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง มีความสมานฉันท์และอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข,การจัดกิจกรรมร่วมกันระหว่างผู้ที่นับถือศาสนาต่างๆ ในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด ตามห้วงเวลาของแต่ละศาสนาโดยที่ประชาชนทุกศาสนาสามารถทำกิจกรรมร่วมกัน

2) โครงการค่ายอาสาศาสนิกสัมพันธ์ เกิดขึ้นเพื่อระดมความร่วมมือทั้งในกลุ่มนักการเมืองส่วนราชการ ส่วนองค์กรเอกชนที่ไม่หวังผลกำไร และกลุ่มเยาวชนจากนานาชาติ นานาศาสนาในการจัดค่ายขึ้น เพื่อเป็นการสร้างความสมานฉันท์และความสามัคคีในระดับท้องถิ่นรวมไปถึงระดับนานาชาติ สร้างกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม โดยไม่มีการเลือกปฏิบัติของเชื้อชาติและศาสนา อีกทั้งให้โอกาสเยาวชนได้เรียนรู้การบริการให้ความช่วยเหลือผู้อื่น โดยไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน หรือศาสนาที่ตนนับถือเท่านั้น ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีและพึงยึดหลักในสิทธิมนุษยชน การปฏิบัติต่อกันอย่างเสมอภาค ริเริ่มการสร้างความกลมเกลียวระหว่างศาสนาและวัฒนธรรมต่างๆ ส่งเสริมความเข้าใจอันดีและความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา การนำหลักธรรมของศาสนามาใช้เพื่อสร้างคุณธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิต รวมทั้งความปรารถนาอันจริงใจที่จะก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในแนวทางแห่งสันติ และความรู้ในการป้องกันตนเองให้ห่างไกลจากปัจจัยเสี่ยงต่างๆ เช่น สุรา ยาสูบ สิ่งเสพติด เอชไอวี และเอดส์

รูปแบบกิจกรรม

1. อบรมให้ความรู้ ธรรมะและจัดนิทรรศการแก่เยาวชนและชุมชนในเรื่องปัญหาเสพติดและพิษภัยของสุรา ยาสูบ และยาเสพติด

2. ส่งเสริมพัฒนาศักยภาพตนเอง ครอบครัว สังคม ชาติ ไปสู่ระดับโลก
3. กิจกรรมสันติภาพและการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น โดยใช้กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์
4. เรียนรู้การทำสมาธิ และการนมัสการสวดมนต์ของแต่ละศาสนา
5. เยี่ยมชมศาสนสถานทั้งวัด โบสถ์ทางศาสนาคริสต์ และมัสยิดในชุมชน พร้อมฟังการบรรยายจากศาสนสถานนั้นๆ
6. จัดให้มีการแสดงจากแต่ละภาคเพื่อแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม
7. ปรับปรุง ซ่อมแซมและทาสีโรงเรียนสหศาสตร์ศึกษา อ. เมือง จ.เชียงราย

2.3.4 การดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ในต่างประเทศ

- สหพันธ์นานาชาติและศาสนาเพื่อสันติภาพโลก (ประเทศไทย) เป็นองค์กรอาสาสมัคร นานาศาสนา (NGO) ที่ปฏิบัติงานในประเทศต่างๆ 84 ประเทศ ใน 6 ทวีปทั่วโลก และมีบทบาทอย่างมากในเวทีสหประชาชาติ ได้มีการจัดกิจกรรมค่ายอาสาเยาวชนศาสนิกสัมพันธ์ มาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1989 เพื่อส่งเสริมให้เยาวชนของศาสนาต่างๆ ได้สร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน เข้าใจคุณค่าและความสำคัญของศาสนาแต่ละศาสนาตามความเชื่อที่ถูกต้อง ฯลฯ นับถึงวันนี้องค์กรนี้ได้จัดค่ายเยาวชนไปแล้วไม่ต่ำกว่า 14 ครั้ง (<http://www.jdp.or.th/iifwd/Data/Rys.html> access on 16/7/2007)

- องค์การศาสนาเพื่อสันติ (Religious for Peace) ดร.เวนดี้ลี (Vendley, 2005) เลขาธิการ องค์การศาสนาเพื่อสันติ ซึ่งมีบทบาทในการพัฒนาวิธีการและสร้างกลไกในด้านความร่วมมือ องค์การศาสนาเพื่อสันติระหว่างองค์กรศาสนาต่างๆ ที่มีประสิทธิผล โดยเฉพาะการออกแบบที่จะช่วยให้ชุมชนแต่ละศาสนา มาทำงานร่วมกันในการสร้างสันติภาพโดยมีวิธีการ (Method) คือ การสร้างความรู้ ความเข้าใจ การเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างศาสนาตั้งแต่ระดับรากหญ้าไปจนถึงระดับประเทศและระหว่างประเทศ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการลดความขัดแย้ง สร้างบุคลากรทั้งผู้นำศาสนา สตรี และเยาวชน ในแต่ละชุมชนและศาสนาให้มีความคุ้นเคย ไว้วางใจกัน และสร้างความยึดโยงระหว่างกัน สร้างคนในชุมชน ให้มีความสามารถในการแก้ปัญหา และสร้างสรรค์วิธีการที่จะลดความขัดแย้ง และเพิ่มความร่วมมือระหว่างกันในการเปลี่ยนแปลงความไม่เป็นธรรมในสังคม โดยผู้นำศาสนาต้องทำงานร่วมกัน โดยมีสภาศาสนิกสัมพันธ์ (Inter-Religious Council) เป็นกลไกสำคัญในระดับชาติและภูมิภาค โดยสร้างเวทีในการทำกิจกรรมความร่วมมือระหว่างศาสนา โดยมีสภาฯทำหน้าที่เหมือนสะพานเชื่อมระหว่างศาสนา เพื่อสร้างความไว้วางใจ ลดความหวาดระแวงอันจะนำไปสู่ความขัดแย้ง โดยมีหลักการที่จะนำไปสู่การสร้างความร่วมมือระหว่างศาสนา 5 ข้อ คือ

1. การยอมรับความแตกต่างระหว่างศาสนา
2. การสร้างความร่วมมือในการแก้ปัญหาาร่วมกันอย่างจริงจัง
3. รักษาเอกลักษณ์ของแต่ละศาสนา
4. ให้เกียรติแก่วิธีการดำเนินงานของแต่ละศาสนา

5. สนับสนุนโครงสร้างความร่วมมือระหว่างศาสนาในท้องถิ่น

(ที่มา : www.faithconference.com/vendley.doe access on 26 December 2007)

- **ประเทศศรีลังกา** ความร่วมมือระหว่างศาสนาถือว่ามีความจำเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะศาสนา 5 ศาสนา (พุทธ อิสลาม คริสต์ พราหมณ์-ฮินดู และซิกข์) เช่นเดียวกับในประเทศไทย โดยได้ดำเนินการต่อไปนี้

1. ตั้ง “มูลนิธิความร่วมมือระหว่างศาสนาเพื่อสันติ” ในปี พ.ศ. 2546 เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ความเป็นพี่น้องระหว่างผู้ทำงาน เพื่อลดความไม่ไว้วางใจซึ่งกัน และส่งเสริมการยอมรับซึ่งกันและกัน

2. จัดประชุมศาสนิกสัมพันธ์ในพื้นที่ โดยมีผู้นำศาสนาต่างๆ มาเข้าร่วมอภิปราย/สนทนาแลกเปลี่ยน เกี่ยวกับปรัชญาของแต่ละศาสนา และแนวทางความร่วมมือระหว่างศาสนา

3. ส่งเสริมโครงการศาสนิกสัมพันธ์ในโรงเรียนมัธยมและมหาวิทยาลัย เพื่อให้นักเรียนนักศึกษา ได้จัดกิจกรรมร่วมกันกับศาสนาอื่น และเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

4. การออกวารสาร (2 เดือนครั้ง) โดยมีบทความเกี่ยวกับศาสนาในมุมมองต่างๆ เพื่อให้ประชาชนของแต่ละศาสนาได้เข้าใจศาสนาอื่นด้วย

5. ให้ผู้ทำงานในมูลนิธิในข้อ 1 เข้าร่วมประชุม-สัมมนา เพื่อให้ได้มีโอกาสเสนอข้อคิดเห็น และผลักดันพรรคการเมือง 2 ขั้วให้เลิกทำสงคราม/ทะเลาะกัน รวมทั้งกระตุ้นให้ประชาชนรวมพลังกันเพื่อช่วยผลักดันอีกแรง

(ที่มา : www.wcc-coe.org/wcc/what/interreligious/cd33-19.html access on 26 December 2007)

- **ประเทศฟิลิปปินส์** มีคนอยู่ด้วยกันหลายศาสนาและหลายเผ่าพันธุ์ ทั้งชนพื้นเมือง คริสเตียน และมุสลิม จึงมีข้อขัดแย้งกันอยู่เสมอ รัฐบาลฟิลิปปินส์ยังคงยืนยันที่จะสนับสนุนการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของคนต่างศาสนา เพื่อที่จะสร้างสันติภาพและความเป็นอยู่ที่ดีแก่คนทุกศาสนา โดยสนับสนุนความคิดริเริ่มต่างๆ ในการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างคนต่างศาสนา ต่างเผ่าพันธุ์ ทั้งในและระหว่างประเทศ มีการสร้างกลไกขึ้นเพื่อให้เกิดการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน เช่น ภายในประเทศ จัดให้มีบิชอปฮอบอุลามา ฟอรัม (Bishop-Ulama Forum) ที่ศูนย์สันติภาพในเมืองแซมบัวงา และศูนย์ถักทอสันติภาพมินดาเนา (Mindanao Peaceweaver) โดยประเด็นที่สนทนาแลกเปลี่ยนก็มีตั้งแต่ความยากจน ความไม่เป็นธรรม การเมือง การก่อการร้าย กระบวนการสันติภาพไปจนถึงการเปลี่ยนผ่านไปสู่ความเป็นธรรมต่างๆ นอกจากนี้ ในแผนระยะกลางในการพัฒนาฟิลิปปินส์ (ปี 2004-2010) มาตรา 14 ก็มีแผนสันติภาพและป้องกันความขัดแย้งที่เรียกว่า การสมานฉันท์แห่งชาติ : กระบวนการสร้างสันติภาพ ที่เน้นกลยุทธการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

ของคนต่างศาสนาในระดับชุมชน เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจ เยียวยา ประนีประนอม และกระบวนการสร้างสรรค์ที่จะนำไปสู่สันติภาพที่ยั่งยืนถาวร

ด้านระหว่างประเทศ ฟิลิปปินส์ได้สนับสนุนการจัดประชุมสนทนาเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของคนในศาสนาต่างๆ ทั้งในระดับภูมิภาคและนานาชาติ ภายใต้การสนับสนุนขององค์การสหประชาชาติ เช่น การจัดประชุม Inter-Religious and Inter Dialogue in South-East Europe และการประชุม Inter-Faith Dialogue for Understanding (การประชุมเพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างคนต่างศาสนา/ ความเชื่อ) เป็นต้น (กระทรวงการต่างประเทศ ฟิลิปปินส์)

(ที่มา : www.dfa.gov.ph/news/pr/pr2005/may/intererligious.htm Access on 20 December 2007)

- **ประเทศเกาหลีใต้** สภาคริสตจักร ภายใต้การนำของนายชุน มุง มูน เขาได้พยายามสนับสนุนความร่วมมือและการสนทนาเชิงสร้างสรรค์ระหว่างศาสนาต่างๆ เพราะเขาเชื่อว่าจะนำไปสู่สันติภาพของโลก โดยเขากล่าวว่า “ถึงเวลาแล้วที่คนในทุกศาสนาต้องหันหน้ามาสร้างความรับผิดชอบร่วมกัน เพื่อให้สันติภาพของโลกเกิดขึ้นได้จริงๆ ความสุขของมวลมนุษยชาติจะไม่สามารถบรรลุผลจากความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่ต้องเอาชนะความขัดแย้งทางความคิด วัฒนธรรม เชื้อชาติ โดยผ่านการสร้างความรู้ความเข้าใจและความสมานฉันท์ด้านจิตวิญญาณในระหว่างศาสนาด้วย”

(ที่มา : www.reverendsunmyungmoon.org/works_inter_religious.html Access on 21 December 2007)

นอกจากนี้เขายังได้พยายามสร้างความร่วมมือระหว่างศาสนาในประเด็นด้านสังคม ซึ่งได้กลายเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในหมู่คนคริสเตียนในเกาหลี ซึ่งจะนำไปสู่จิตวิญญาณเดียวกัน และมีการสนทนาแลกเปลี่ยนกันในทางสร้างสรรค์

(ที่มา : www.nifcon.anglicancommunion.org/work/perspectives/korea.cfm Access on 21 December 2007)

นอกจากนี้สภาคริสตจักร โลกยังได้ริเริ่มงานศาสนิกสัมพันธ์ระหว่างประเทศและระดับโลกในการปรึกษาหารือ เพื่อร่วมกันคิดหาหนทางแก้ปัญหาสังคม และสร้างความร่วมมือกับศาสนาต่างๆ รัฐบาล และประชาคมต่างๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ศาสนาอื่น และอาจนำมาปรับวิธีการสอน การปฏิบัติของศาสนาตนเอง และให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อร่วมกันเผชิญภัยอันตรายต่างๆ (Tao Fong Shan, 2002)

- **ประเทศสิงคโปร์** รัฐบาลสนับสนุนให้เยาวชนสร้างเครือข่าย “ศาสนาเพื่อสันติภาพ” โดยมีเยาวชนที่เป็นผู้นำศาสนาแต่ละศาสนา เข้ามาร่วมรณรงค์ต่อต้านการใช้ศาสนาไปในทางที่ผิดของกลุ่มนิยมความรุนแรง นักการเมือง และสื่อที่นิยมความรุนแรงและสร้างความเกลียดชังกันของคนต่าง

ศาสนา เพื่อสร้างความเข้มแข็งและความเป็นหนึ่งเดียวของเยาวชนต่างศาสนา เครือข่ายดังกล่าวได้ขยายการทำงานไปยัง 18 ประเทศในเอเชีย เช่น ในอินโดนีเซียสนับสนุนให้เยาวชนและสตรีเข้ามาร่วมต่อต้านความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในประเทศ ใน เขมร เยาวชนที่เป็นพระร่วมกับเยาวชนในศาสนาอื่นช่วยกันรณรงค์ต่อต้านความขัดแย้ง/ความรุนแรง ในอิหร่าน มีผู้นำเยาวชนที่มาสร้างความร่วมมือกับเยาวชนในศาสนาอื่น เช่น สุหนี่ ซือฮ์ และเคิร์ด เป็นต้น

(ที่มา : www.wcrp.org/news/press/singapore08-30-07 Access on 25 December 2007)

2.4 ปัจจัยที่ส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์

ปัจจัยหลักในการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ที่มีส่วนสำคัญต่อการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ทุกระดับ ได้แก่

- **บุคลากร** มีส่วนสำคัญอย่างมากต่อการดำเนินงานองค์กรศาสนิกสัมพันธ์ เพราะการดำเนินงานทุกอย่าง ทุกขั้นตอนจะต้องมีความเกี่ยวข้องกับบุคลากร เริ่มตั้งแต่การวางแผน การนำแผนไปใช้ และการติดตามประเมินผล หากองค์กรใดมีบุคลากรที่ดี มีความรู้ ความสามารถ มีศักยภาพสูง จะทำให้สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพประสิทธิผล ดังนั้นองค์กรที่ดำเนินงานด้านศาสนาและงานศาสนิกสัมพันธ์ ควรมีการเลือกสรรบุคลากรที่จะดำเนินงานให้มีศักยภาพ ดังนี้

- **ผู้นำองค์กร** ผู้นำขององค์กร ควรเป็นบุคคลที่มีลักษณะเป็นผู้นำที่ดี ได้แก่ มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ความสามารถเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินงานด้านศาสนา มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีเหตุผล มีคุณธรรม จริยธรรม ยุติธรรม ละเอียดรอบคอบ มีมนุษยสัมพันธ์ดี และเป็นนักประสานงานที่ดี

- **งบประมาณ** การดำเนินงานต่างๆ ขององค์กรมีความเกี่ยวข้องกับงบประมาณทั้งทางตรงและทางอ้อม ขึ้นอยู่กับประเภทของงานและกิจกรรม สิ่งที่สำคัญที่สุดขององค์กรจะต้องมีการจัดหาและบริหารจัดการงบประมาณให้เกิดประโยชน์หรือมีประสิทธิภาพสูงสุด กล่าวคือ จะต้องมีการวางแผนจัดหา โดยงบประมาณในการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ อาจมีได้หลายทาง ได้แก่ จากการสนับสนุนของรัฐบาล เช่น เงินอุดหนุนจากกรมการศาสนา เงินสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น อบต. เทศบาล ฯลฯ และเงินจากภาคเอกชน เช่น เงินบริจาค การหารายได้ขององค์กรเอง ซึ่งองค์กรจะต้องมีค่าใช้จ่าย และการติดตามประเมินผลค่าใช้จ่ายงบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลด้วย

- **วัสดุอุปกรณ์** การดำเนินงานขององค์กรมีความเกี่ยวข้องกับวัสดุอุปกรณ์ เช่น เครื่องมือหรือวัสดุอุปกรณ์สำนักงาน ฯลฯ องค์กรอาจมีสำนักงานเป็นของตนเองและต้องอาศัยสถานที่หรือหน่วยราชการเป็นอาคารสำนักงาน ซึ่งอาจมีปัญหากับวัสดุอุปกรณ์สำหรับการดำเนินงานได้ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีการวางแผนการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นในการดำเนินงาน โดยวิธีการ

ต่างๆ เช่น การจัดซื้อ การบริจาค ฯลฯ ทั้งนี้ควรมีการใช้และบำรุงรักษาอุปกรณ์ดังกล่าวอย่างมีประสิทธิภาพด้วย สำหรับสถานที่และวัสดุอุปกรณ์ที่จะใช้ในการดำเนินงานศาสนาและงานศาสนิกสัมพันธ์อาจใช้สถานที่ของราชการ เช่น ศาลาว่าการจังหวัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานบริหารส่วนตำบล สำนักงานเทศบาล โรงเรียน หรือสถานที่ขององค์กรศาสนาในพื้นที่

- **การบริหารจัดการ** เป็นหัวใจสำคัญขององค์กร เพราะการดำเนินงานต่างๆ ขององค์กรจะมีประสิทธิภาพหรือไม่ขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพในการบริหารจัดการขององค์กร เริ่มตั้งแต่การจัดตั้งองค์กร การวางแผนงาน การจัดทีมงานและบุคลากร การประสานงาน การบริหารงานบุคคล การบริหารจัดการงบประมาณ และการติดตามประเมินผล ดังนั้นองค์กรที่ดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ จำเป็นต้องกำหนดระบบการบริหารจัดการขององค์กรอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ รวมทั้งจะต้องจัดบุคลากรที่เหมาะสมในการดำเนินงานแต่ละเรื่องด้วย

นอกจากปัจจัยที่กล่าวมานี้ ยังมีปัจจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องหรือส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินงาน ศาสนิกสัมพันธ์ เช่น การสร้างขวัญกำลังใจสำหรับบุคลากร การประชาสัมพันธ์ การสร้างทีมงาน ฯลฯ องค์กรที่ดำเนินงานด้านศาสนิกสัมพันธ์ จำเป็นต้องมีการจัดทำกิจกรรมและบริหารจัดการปัจจัยต่างๆ เหล่านี้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ เพื่อให้การดำเนินงานขององค์กรบรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพประสิทธิผล

2.5 ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับการประสานงาน

การประสานงานเป็นกระบวนการหนึ่งของการบริหารและการปฏิบัติงานที่สำคัญ การกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการในการประสานงานร่วมกันจึงเป็นสิ่งสำคัญ ความสำเร็จของการประสานงานขึ้นอยู่กับบทบาทและความสามารถของบุคคลในองค์กรหรือหน่วยงาน โดยเฉพาะผู้บริหารที่จะต้องนำปัจจัยในการบริหาร ซึ่งได้แก่ คน เงิน วัสดุ สิ่งของ และวิธีปฏิบัติงานที่มีอยู่มาใช้ในการปฏิบัติงานให้มีลักษณะของการสมานฉันท์ เพื่อให้งานแต่ละส่วนสามารถดำเนินไปได้อย่างสอดคล้องและมีประสิทธิภาพ

แนวความคิดเกี่ยวกับการประสานงาน มีผู้ให้แนวคิดไว้ได้แก่

เพทิส (Petit, 1975) ใช้ในความหมายกว้างโดยรวมถึงกระบวนการการตัดสินใจ การวางแผน การจัดองค์การ ภาวะการเป็นผู้นำ และการควบคุม

คอวิน (Corwin, 1981) ใช้ในความหมายของการอยู่ภายใต้การควบคุมเท่านั้น

สมพงษ์ เกษมสิน (2517) ได้ให้ความหมายในลักษณะทั่วไปว่า การประสานงานคือ การดำเนินงานที่ทำให้การปฏิบัติงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย เป็นไปในลักษณะร่วมกันและสอดคล้องกัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายอย่างเดียวกัน

ภาคราชการ ได้ให้ความหมายว่า การจัดระเบียบวิธีการทำงาน เพื่อให้งานและเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ ร่วมมือปฏิบัติงานเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ไม่ทำให้งานซ้ำซ้อน ขัดแย้งกัน หรือเหลื่อมล้ำกัน ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างราบรื่น สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และนโยบายขององค์กรนั้นอย่างสมานฉันท์และมีประสิทธิภาพ

ภาคธุรกิจ ให้ความหมายว่า การติดต่อสื่อสารให้เกิดความคิดความเข้าใจในการร่วมมือปฏิบัติงานให้สอดคล้องทั้งเวลา และกิจกรรมที่จะต้องกระทำให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างสมานฉันท์เพื่อให้งานดำเนินไปอย่างราบรื่น ไม่เกิดการงานซ้ำซ้อน ขัดแย้ง หรือเหลื่อมล้ำกัน

ประธานงานภายนอกองค์กรหรือระหว่างองค์กร **เนตร์พัฒนา ยาวีราช (2544: 251-252)** ได้สรุปเป็นหลักการไว้ดังต่อไปนี้

- 1) การกำหนดวัตถุประสงค์และหน้าที่ขององค์กรให้มีความชัดเจนและมีขอบเขตที่แน่นอน รวมทั้งมีการกำหนดระเบียบปฏิบัติ และข้อบังคับต่าง ๆ เพื่อลดการก้าวถ่างงานกัน
- 2) การใช้คณะกรรมการกลาง ซึ่งหมายถึง การที่แต่ละหน่วยงาน จัดส่งผู้แทนมาร่วมเป็นกรรมการกลาง เพื่อเป็นตัวแทนในการดำเนินงานของหน่วยงานของตน ให้ภาพรวมของการทำงานเป็นไปในทิศทางเดียวกัน เนื่องจากการปฏิบัติงานจะต้องใช้การประชุมเป็นหลักเพื่อกำหนดนโยบาย แนวทางปฏิบัติและแนวทางการแก้ไขปัญหาต่างๆ นอกจากนี้ การใช้คณะกรรมการ ซึ่งอาจเรียกเป็นคณะกรรมการกลางหรือคณะกรรมการผสม (Joint Committee or Interdepartmental Committee) ยังช่วยการกลั่นกรองหรือการจัดลำดับข้อมูล และลดการขัดแย้งลงได้มาก โดยเฉพาะในกิจการบริหารที่มีความมุ่งหมายกว้างขวาง
- 3) การใช้วิธีการงบประมาณ ซึ่งอาจใช้ในลักษณะเดียวกับการประสานงานภายในองค์กร โดยการพิจารณางบประมาณ เพื่อขออนุมัติจัดตั้งยอดเงินสำหรับการดำเนินกิจกรรมตามแผนงานหรือโครงการ ซึ่งจะช่วยให้เกิดการแยกแยะและป้องกันปัญหาการซ้ำซ้อนกันได้
- 4) ใช้วิธีการประชาสัมพันธ์และติดต่อสื่อสาร เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างหน่วยงานที่มาปฏิบัติงานร่วมกัน

การประสานงานจึงมีองค์ประกอบหลักที่สำคัญก็คือ ความร่วมมือซึ่งจะต้องมีความเข้าใจ หรือมีการตกลงร่วมกัน มีการระดมความคิด วิธีการ เทคนิค การจัดหาทรัพยากรมาสนับสนุนการทำงานร่วมกัน เรื่องของจังหวะเวลาซึ่งผู้ที่ปฏิบัติงานจะต้องมีความรับผิดชอบที่จะทำให้งานนั้นเป็นไปตามระยะเวลาที่กำหนด โดยงานที่ทำจะต้องมีความสอดคล้องกันอย่างเหมาะสม มีการสื่อสารที่ตรงกันอย่างรวดเร็วและราบรื่น รวมทั้งผู้ประสานจะต้องสามารถทำให้ทุกฝ่ายเข้าร่วมทำงานอย่างมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน ตามวัตถุประสงค์ของงานที่กำหนดไว้ โดยก่อนการประสานงานจะต้องกำหนด

ความต้องการให้ชัดเจนว่าจะประสานงานให้เกิดอะไรหรือเป็นอย่างไร หรือจะทำให้ได้ผลลัพธ์อย่างไร

การประสานงานเกิดจากการต้องการให้งานหรือกิจกรรมย่อย ๆ ที่จะทำให้เกิดผลสำเร็จโดยปฏิบัติอย่างสอดคล้องในจังหวะเวลาเดียวกันได้ให้ได้ผลงานที่มีคุณภาพตามมาตรฐานที่เป็นไปตามข้อกำหนดประหยัดเวลาและทรัพยากรในการปฏิบัติงาน การประสานงานไม่ควรจะกระทำโดยใช้อำนาจ สั่งการแต่เพียงอย่างเดียว ควรใช้ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันเป็นหลัก เพราะความมีน้ำใจต่อกันไว้วางใจกัน จะเป็นผลให้เกิดความร่วมมือมากกว่าการใช้อำนาจหน้าที่ในการผูกมิตร

ประเภทของการประสานงานแบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ

1). การประสานงานภายในหน่วยงานหรือองค์กรเดียวกัน ซึ่งระบบที่จัดขึ้นสำหรับการประสานงานควรดำเนินการจัดแผนผังและกำหนดหน้าที่การทำงานที่ชัดเจน การจัดให้มีระบบการติดต่อ สื่อสารที่มีประสิทธิภาพ การใช้คณะกรรมการร่วมประชุมปรึกษาหารือ การใช้วิธีการงบประมาณเป็นเครื่องมือในการควบคุมการปฏิบัติงาน ให้มีการประสานงานกัน การติดตามสอดส่อง การปฏิบัติงานให้เสร็จตามกำหนด มีปัญหาหรือข้อขัดข้องใดบ้างและจัดให้มีการประสานงานกัน การจัดให้มีเจ้าหน้าที่ด้านการประสานงานโดยเฉพาะเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและอำนวยความสะดวกให้การประสานงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย การจัดให้มีการประชุมเจ้าหน้าที่ดำเนินงาน การจัดการฝึกอบรม การจัดให้มีหน่วยงานแนะนำปรึกษา การจัดให้มีการมอบอำนาจหน้าที่ การจัดให้มีการบำรุงขวัญเมื่อปฏิบัติงานหน้าที่ดีเพื่อ ใช้เป็นหลักในการให้ความร่วมมือและการประสานงานที่มีประสิทธิภาพ

2). การประสานงานระหว่างหน่วยงาน ระบบการประสานงานระหว่างหน่วยงานควร จัดให้มี การกำหนดอำนาจหน้าที่ขององค์กรให้ชัดเจนและเข้าใจง่าย การใช้คณะกรรมการผสมหรือคณะกรรมการกลางช่วยกลั่นกรองข้อมูลเพื่อจัดความขัดแย้งและทำให้มีประสพการณ์ดีขึ้น การใช้ งบประมาณจะสามารถช่วยพิจารณาแยกและป้องกันปัญหาเรื่องการทำงานซ้ำซ้อนได้ดี

รูปแบบในการประสานงาน มีด้วยกัน 2 รูปแบบคือแบบทางการและไม่เป็นทางการซึ่ง ทั้งสองแบบต่างก็มีข้อดีและข้อเสีย ข้อดีของแบบที่เป็นทางการคือมีหลักฐานอ้างอิงมีหลักเกณฑ์แน่นอน ส่วนข้อเสียคือล่าช้าขาดความคล่องตัว ข้อดีของแบบไม่เป็นทางการคือมีความยืดหยุ่นตามสถานการณ์ สะดวก คล่องตัว ข้อเสียคืออาจเกิดการเลือกปฏิบัติ เกิดความสับสนและไม่มีหลักฐานอ้างอิง

ประสิทธิภาพของการประสานจะเกิดขึ้นได้ ผู้ประสานจะต้องมีสำนึกรับผิดชอบในหน้าที่ รับผิดชอบต่อตนเอง มีความรอบคอบ รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ตรงต่อเวลา มีการสื่อสารที่ดี ยึดมั่นในคำสัญญา มีความมุ่งมั่นที่จะทำงานให้ประสบความสำเร็จ ละทักษะที่จำเป็นของผู้ประสานที่จะต้อง หมั่นฝึกฝนตนเองเพื่อเพิ่มทักษะในการประสานงาน ได้แก่ ทักษะการคิดวางแผนดำเนินงานตามขั้นตอน ทักษะในการปฏิบัติตามบทบาทที่เหมาะสมต่อหน้าที่ ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ ทักษะการฟังและการตีความข้อมูล ทักษะการสื่อสารทั้งด้านการพูดและเขียน ทักษะการพิจารณาความขัดแย้งและวิธีการแก้ไข และทักษะการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า

การประสานงานเป็นหน้าที่ทางด้านการจัดการที่สำคัญและจำเป็น เพื่อให้การทำงานบรรลุและประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ภายในระยะเวลาที่กำหนด การประสานงานที่ดีจะต้องจัดให้ผู้ที่ทำงานร่วมกันมีความเข้าใจในวัตถุประสงค์ตรงกัน รับผิดชอบต่อหน้าที่เพื่อให้งานสัมฤทธิ์ผลอย่างมีคุณภาพ การเลือกใช้การประสานงานจะต้องคำนึงถึงวัตถุประสงค์และสถานการณ์รวมทั้งแก้ไขอุปสรรค มีการวางแผนปฏิบัติงาน มีระบบการรายงาน การเลือกวิธีการสื่อสารที่เหมาะสม และส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้ปฏิบัติงาน

การประสานงานเป็นวิธีการที่เชื่อมส่วนต่างๆ ดังนั้นวัตถุประสงค์ต่างๆ เกี่ยวกับการกระทำจึงบรรลุผลได้ โดยเน้นคุณลักษณะของการเชื่อมโยง (linkages) โดยที่การพึ่งพาระหว่างกัน ในหมู่องค์กรมี 3 แบบคือ แบบรวมไปที่จุดเดียว (pooled) แบบทำตามลำดับ (sequential) และแบบแลกเปลี่ยนระหว่างกัน (reciprocal) การประสานงานโดยอาศัยการทำให้เป็นมาตรฐาน (standardization) หรือการใช้การปฏิบัติแบบเป็นกิจวัตร (routines) และกฎระเบียบ (rules) จะมีความเหมาะสมมากที่สุดกับเครือข่ายที่มีการพึ่งพาระหว่างกันแบบรวมไปที่จุดเดียว (pooled interdependence) การประสานงานโดยแผนงาน (plan) จะเหมาะสมมากที่สุดกับการพึ่งพาระหว่างกันแบบทำตามลำดับ (sequential interdependence) และการประสานงานโดยการปรับตัวเข้าหากัน (mutual adjustment) ที่ซึ่งต้องเน้นในการติดต่อสื่อสารอย่างมาก จะเหมาะสมมากที่สุดกับสถานการณ์ลักษณะแบบการพึ่งพาระหว่างกันแบบแลกเปลี่ยนระหว่างกัน (Thompson, 1967)

การเข้าใจเรื่องการประสานงานนั้นอาจกระทำได้ 2 แนวทาง คือ การพิจารณาว่าการประสานงานเป็นการปฏิบัติการที่มีวัตถุประสงค์ และพิจารณาว่าการประสานงานเปรียบเสมือนความร่วมมือ สำหรับพื้นฐานของการประสานงานระหว่างองค์กรซึ่งจะช่วยพัฒนาการประสานงานระหว่างองค์กรก็คือ ความถี่ของปฏิสัมพันธ์ การรับรู้และเข้าใจซึ่งกันและกันในหมู่องค์กร และความขัดแย้งบางส่วน การแก้ไขความขัดแย้งก็จะเป็นผลทำให้การติดต่อสื่อสารสูงขึ้น และเพื่อที่จะวิเคราะห์การประสานงานได้นั้นต้องกระทำใน 2 ระดับ คือ ระดับบริหาร และระดับปฏิบัติการ สำหรับการประสานงานทางการบริหารนั้นขึ้นอยู่กับวิธีการติดต่อสื่อสารต่างๆ ที่เป็นทางการ วิธีการ

ที่เป็นส่วนตัว/ไม่เป็นทางการ และวิธีการกลุ่ม เพื่อที่จะได้การป้อนกลับของข่าวสารข้อมูล ส่วนการประสานงานในระดับปฏิบัติการหรือการผนึกรวมภารกิจนั้นมี 3 แบบ คือ แบบตามลำดับ แบบแลกเปลี่ยนระหว่างกัน และแบบร่วมกัน

นอกจากนั้นการทำความเข้าใจเรื่องการประสานงาน จำเป็นต้องพิจารณาเรื่องการตัดสินใจ เพราะในการประสานงานนั้นต้องประกอบด้วยการวางแผน การติดต่อสื่อสารไปยังสมาชิก และการเป็นที่ยอมรับจากสมาชิก ดังที่ทราบแล้วว่า การวางแผนนั้นเป็นเรื่องของการตัดสินใจโดยตรง ดังนั้นการตัดสินใจจึงเป็นประเด็นสำหรับความสัมพันธ์ระหว่างองค์การ ซึ่งใช้การตัดสินใจแบบเป็นตัวแทน ซึ่งอาจมีลักษณะเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้

การติดต่อสื่อสารก็เป็นอีกกิจกรรมสำคัญกิจกรรมหนึ่งของการประสานงานระหว่างองค์การ การติดต่อสื่อสารจะได้ผลดีก็ต่อเมื่อผู้ส่งข่าวสารมีอำนาจหน้าที่อย่างชอบธรรม และเนื้อหาของข่าวสารสอดคล้องกับเป้าหมายขององค์การ การติดต่อสื่อสารต้องเน้นความรวดเร็วและแม่นยำ ซึ่งมักจะมีอุปสรรคต่างๆ อาทิ การมีภาษาต่างๆ กัน การมีแบบฟอร์มการติดต่อสื่อสารที่หลากหลาย การติดต่อสื่อสารระหว่างองค์การจะต่างจากการติดต่อสื่อสารภายในองค์การหนึ่งๆ เพราะเครือข่ายระหว่างองค์การมีความอ่อนตัวของโครงสร้างอำนาจหน้าที่ที่เป็นทางการ และใช้ความเป็นตัวแทนตามสัญญา ดังนั้น จึงมีการใช้หน่วยการประสานงานหรือตัวกลางของการประสานงาน อย่างไรก็ตาม การเป็นตัวแทนตามสัญญาแสดงถึงการมีอำนาจตามกฎหมายขององค์การสมาชิก ดังนั้นองค์การสมาชิกจึงทำหน้าที่หน่วยประสานงานในเครือข่ายระหว่างองค์การได้ ดังที่ทราบแล้วว่า การพึ่งพาระหว่างองค์การเป็นประเด็นสำคัญของเครือข่ายระหว่างองค์การ ในการที่องค์การจะมีการพึ่งพาซึ่งกันและกันได้ก็ต้องใช้การติดต่อสื่อสาร เพื่อจะได้ทราบถึงทรัพยากรที่มีในองค์การอื่น ทั้งนี้เพื่อการแลกเปลี่ยนทรัพยากรกันต่อไป

นอกจากเรื่องการตัดสินใจและการติดต่อสื่อสารระหว่างองค์การแล้ว ยังมีประเด็นเรื่องการวางแผนร่วมกันและการดำเนินการร่วมกันระหว่างองค์การ กลุ่มเป้าหมายของการศึกษาได้แก่ ผู้ประสานงานหรือผู้ที่อยู่ในตำแหน่งการตัดสินใจ ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการประสานงาน เช่น การเข้ากันได้ขององค์การต่างๆ ความสามารถขององค์การในการควบคุมทรัพยากร บุคลากรผู้ขายพรมแดนองค์การ การประเมินผลการปฏิบัติงานในทางบวกขององค์การสมาชิกอื่นๆ เป็นต้น ปัจจัยที่ใช้ในการประสานงาน อาทิ โปรแกรมต่างๆ ทรัพยากร ข่าวสารข้อมูล ตัวเชื่อมโยงในการประสานงาน เป็นต้น

ส่วนปัญหาในการประสานงานนั้นมีมากมายทั้งปัญหาด้านเทคนิคปัญหาเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติ ปัญหาทางด้านโครงสร้าง และปัญหาทางด้านพฤติกรรม แม้จะมีปัญหาในการประสานงาน แต่ก็มีปัจจัยที่เอื้อให้เกิดการประสานงานได้ง่ายเช่นกันทั้งในลักษณะที่ต้องแปรความหมาย และในลักษณะที่แวดล้อมมากมาย

สำหรับยุทธวิธีการประสานงานนั้นมี 3 ยุทธวิธี คือ แบบปรับตัวเข้าหากัน แบบพันธมิตร และแบบบริษัทย่อย โดยพิจารณาได้ใน 7 มิติ คือ จุดเน้น ตัวแสดงที่เกี่ยวข้อง การทำให้เป็นทางการ การผูกมัดทางทรัพยากร จุดเน้นของอำนาจ จุดเน้นของการควบคุม และเป้าหมาย

เพื่อที่จะทำให้การประสานงานความสัมพันธ์ระหว่างองค์การเป็นไปได้ง่ายและช่วยลดค่าใช้จ่าย จึงมีการศึกษาถึงการต้องพึ่งพากันซึ่งมีทั้งแบบรวมไปที่จุดเดียว แบบพึ่งพากันตามลำดับ และแบบพึ่งพาในลักษณะแลกเปลี่ยนระหว่างกัน สำหรับการพึ่งพากันแบบรวมไปที่จุดเดียวนั้นจะมีฝ่ายหนึ่งให้ แต่อีกฝ่ายหนึ่งไม่กระทำตอบแทน ดังนั้น การประสานงานจึงไม่เป็นสิ่งจำเป็น ส่วนแบบทำตามลำดับนั้นความสัมพันธ์ระหว่างองค์การจะมีมากกว่าแบบแรก แต่ก็จะเป็นแบบการทำงานตามสายพาน หากเป็นการพึ่งพากันแบบแลกเปลี่ยนระหว่างกันก็จะทำให้เกิดการประสานงานได้ง่ายและพัฒนาเป็นความสัมพันธ์ระหว่างองค์การ หรือการขึ้นอยู่กับอีกองค์การหนึ่งมากกว่า ความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนจริงๆ เท่านั้น

ประโยชน์ของการประสานงาน

ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วโดยอาศัยทัศนะของนักวิชาการทั้งชาวไทยและต่างประเทศว่า การประสานงาน เป็นการจัดระเบียบให้การดำเนินงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์ขององค์การ และเป็นการส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือร่วมใจกันในการทำงาน ซึ่งการที่จะทำงานให้ประสบความสำเร็จบนพื้นฐานของการที่องค์การไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือเอกชนมีการจัดโครงสร้างแยกย่อยหลากหลายแล้ว การประสานงานจึงต้องเป็นไปอย่างเหมาะสมถูกต้องกับผลที่ต้องการให้เกิด และอาศัยการประสานปัจจัยของการบริหารต่าง ๆ เข้าด้วยกัน จากการประมวลทัศนะของนักวิชาการหลายท่าน ผู้วิจัยขอสรุปว่า การประสานงานมีประโยชน์ต่อการบริหารงานในประการต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1) ช่วยให้งานหรือกิจกรรมดำเนินไปโดยบรรลุเป้าหมายที่กำหนด อย่างราบรื่น รวดเร็วและเกิดประสิทธิภาพ

2) ช่วยจัดปัญหาความสับสนหรือความสับสนเนื่องจากการทำงาน เนื่องจากการประสานงานมักก่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นการช่วงเพิ่มผลผลิต (Productivity) ให้กับองค์การด้วย

3) ช่วยลดความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นในองค์การจากการทำงานบนพื้นฐานความเข้าใจและแบบแผนความคิดและการปฏิบัติงานที่หลากหลายของบุคคล โดยเฉพาะในกรณีที่งานนั้นจำเป็นต้องระดม

ทรัพยากรเพื่อการบริหารงานจากหลากหลายฝ่ายงาน นอกจากนี้ การประสานงานยังช่วยลดปัญหาความซ้ำซ้อนและการเหลื่อมล้ำกันของการทำงาน ช่วยเกิดสมานฉันท์ในการทำงาน

4) ช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานเข้าใจนโยบายของหน่วยงาน และวัตถุประสงค์ของงานที่จะต้องปฏิบัติสอดคล้องตรงกัน

5) ช่วยให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีระหว่างกันของผู้ปฏิบัติงาน

6) ช่วยให้เกิดการระดมความคิด เพื่อการสร้างสรรค์และเกิดผลงานใหม่ ๆ รวมทั้งก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการเรียนรู้ร่วมกันจากการทำงานที่ประสานกัน

7) การประสานงานก่อให้เกิดความเป็นเอกภาพของการทำงาน

8) ช่วยให้เกิดขวัญและกำลังใจที่ดีของการปฏิบัติงานของบุคลากรผู้รับผิดชอบ

9) ช่วยให้เกิดความสำนึกและการรับผิดชอบร่วมกันของผู้ปฏิบัติงาน

กล่าวโดยสรุปการประสานงานโดยทั่วไปหมายถึงการดำเนินงานที่ทำให้การปฏิบัติงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นไปในลักษณะร่วมกันและสอดคล้องกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายอย่างเดียวกัน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการประสานนโยบาย เกี่ยวกับคน งาน และจิตใจ และเน้นเรื่องเวลา เทคนิคการบริหาร การติดต่อสื่อสาร การประสานความคิดเห็น การควบคุม และแม้แต่สภาวะแวดล้อม

2.6 ความหมายและแนวคิดของภาคี เครือข่าย

ภาคี (Party)

มีความหมายว่า ผู้มีส่วน ภาคีในการศึกษานี้ หมายถึงผู้มีส่วนมาร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมโครงการสาธิตสัมพันธ์ให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยภาคีอาจมองได้ 3 ลักษณะ คือ (อ้างจาก http://www.ha.or.th/m_01_01.asp available online 2 March 50)

1 ภาคีที่เป็นที่ร่วมกันลงนามในสัตยาบันก่อตั้งภาคี เป็นความหมายในเชิงองค์กรที่เป็นศูนย์รวม

2 ภาคีที่เป็นองค์กรทั้งหลายที่เข้าร่วมมือในกระบวนการพัฒนาโครงการสาธิตสัมพันธ์ มีความหมายในเชิงองค์กรที่เป็นสมาชิก มาเกี่ยวข้องและเป็นเครือข่ายกัน

3 ภาคี ที่หมายความว่าทุกคนที่มาร่วมในกระบวนการพัฒนาโครงการสาธิตสัมพันธ์ เป็นความหมายในเชิงของการมีอุดมการณ์และจิตวิญญาณ (value) และผลประโยชน์ (benefit) ร่วมกัน

เครือข่าย

การพัฒนาประเทศในปัจจุบัน มีจุดมุ่งหมายที่เน้นการพัฒนาแบบองค์รวม โดยการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชน และการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนใน

ประเทศ ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือและการสนับสนุนจากทุกฝ่าย โดยเฉพาะการดำเนินงานขององค์กรที่จะสามารถร่วมมือกัน เพื่อให้เกิดเครือข่ายขึ้น โดยองค์กรที่จะเข้าร่วมเป็นเครือข่ายจะต้องมีความชัดเจนในศักยภาพ จุดอ่อน จุดแข็งขององค์กร ปัจจุบันองค์กรต่างๆ บางองค์กรก็เข้าร่วมเป็นเครือข่ายกับองค์กรที่มีแนวทางการดำเนินงาน วัตถุประสงค์ เป้าหมายเดียวกัน แต่ยังมีองค์กรจำนวนมากที่ทำงานเพียงลำพัง โดยไม่มีความร่วมมือกับองค์กรหรือเครือข่ายใดๆ รวมทั้งองค์กรที่ทำงานด้านเด็กและเยาวชน ก็มีหลากหลายลักษณะ เช่น การร่วมดำเนินงาน การเข้าเป็นคณะทำงาน โครงการต่างๆ เป็นต้น แต่องค์กรเหล่านี้ยังไม่ได้เป็นเครือข่ายการทำงานอย่างแท้จริง

นักวิชาการหลายท่าน ให้ความหมาย คำว่าเครือข่าย ไว้หลากหลาย ดังนี้

Alter and Snow (1993) กล่าวว่า องค์กรเครือข่ายเป็นรูปแบบทางสังคมที่เปิดโอกาสให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์กร เพื่อการแลกเปลี่ยน การสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และการร่วมกันทำงาน เครือข่ายประกอบด้วยองค์กรจำนวนหนึ่งที่มีอาณาเขตแน่นอนหรือไม่ก็ได้ องค์กรเหล่านี้มีฐานะเท่าเทียมกัน

กาญจนา แก้วเทพ (2538) อธิบายว่า เครือข่าย หมายถึงรูปแบบหนึ่งของการประสานงานของบุคคล กลุ่มหรือองค์กรหลายๆ องค์กรที่ต่างก็มีทรัพยากรของตนเอง มีเป้าหมาย มีวิธีการทำงาน และมีกลุ่มเป้าหมายของตนเอง บุคคลหรือกลุ่มเหล่านี้ได้เข้ามาประสานงานกันเป็นระยะเวลายาวนาน ฝ่ายหนึ่งมีความต้องการที่จะขอความช่วยเหลือหรือขอความร่วมมือจากกลุ่มอื่น เพื่อแก้ปัญหาที่สามารถติดต่อได้ ในการเข้าร่วมเป็นองค์กรเครือข่าย แม้ว่าองค์กรเหล่านี้ จะมีบางสิ่งบางอย่างร่วมกัน เช่น มีเป้าหมายการทำงานร่วมกัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน องค์กรเหล่านี้ก็ยังคงความเป็นเอกเทศอยู่ เพราะว่าการเข้าร่วมเป็นเครือข่าย เป็นการเข้าร่วมเพียงบางส่วนขององค์กรเท่านั้น

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543) กล่าวว่า เครือข่าย หมายถึงการที่ปัจเจกบุคคล องค์กร หน่วยงาน หรือสถาบันใดๆ ได้ตกลงที่จะประสานความเชื่อมโยงเข้าหากัน ภายใต้วัตถุประสงค์หรือข้อตกลงอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันอย่างเป็นระบบ

ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ ถิระพันธุ์ (2546) กล่าวว่าเครือข่าย หมายถึง การที่คนมาพบปะกัน มาประชุมกัน และทำสิ่งที่เป็ประโยชน์ต่อกัน เพราะมีสิ่งที่ยึดโยงใจระหว่างสมาชิกเข้าด้วยกัน คือสัมพันธภาพของสมาชิกในเครือข่าย โดยบุคคลจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับพื้นฐานของความเท่าเทียมในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านโอกาสในการสื่อสาร การเข้าถึงแหล่งข้อมูลข่าวสาร และการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ร่วมกัน

อนุชาติ พวงสำลี และวิบูรณ์ วิสารทสกุล (2541) ได้สรุปถึงความเป็นเครือข่ายภายใต้กระแสนแนวคิดประชาสังคมว่า หมายถึง ชุมชนแห่งสำนึกที่สมาชิกต่างเป็นส่วนหนึ่งของระบบ โดยรวมที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น อาจจะใช้พื้นฐานของระบบคุณค่าหรือเป้าประสงค์

ใหม่ของการเข้ามาทำงานร่วมกัน โดยมีพันธะเชื่อมโยงระบบใหญ่บนพื้นฐานของความเป็นอยู่ที่ดีร่วมกัน และมีการติดต่อสื่อสาร ด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อให้กลุ่มหรือเครือข่ายมีความยั่งยืน

ปฐิติ มอนซอน และคณะ (2546) กล่าวถึงเครือข่ายทางสังคมในการพัฒนา คือการสร้างสัมพันธ์ภาพทางสังคมในการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อยกระดับแนวคิดและกิจกรรม ที่ทำร่วมกันให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดต่อสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ โดยเป็นการเชื่อมโยงสายสัมพันธ์อย่างหลวมๆ ของปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กร และสถาบัน ซึ่งสมาชิกในเครือข่ายเข้าร่วมทำกิจกรรมตามความเหมาะสม ภายใต้กฎเกณฑ์หรือเป้าหมายร่วมกัน รวมทั้งมีการทำงานร่วมกันทั้งในงานเฉพาะหน้า และการประสานผลประโยชน์

การสร้างเครือข่ายเป็นกิจกรรมในการก่อให้เกิดกลุ่ม โดยมีวัตถุประสงค์ในการแลกเปลี่ยนการจัดกิจกรรมหรือการผลิตรายหว่างองค์กรสมาชิกเครือข่ายนั้น จำเป็นต้องอาศัยการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันมาก่อนหน้าที่จะทำความตกลงเป็นองค์กรเครือข่าย การสร้างเครือข่ายในการพัฒนาสังคมมีแนวโน้มที่จะเป็นการสร้างเครือข่ายระหว่างองค์กรที่ทำงานพัวพันซึ่งกันและกันมากกว่าที่จะมีการแข่งขันกัน ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมากในอันที่จะนำไปสู่การสร้างผลกระทบที่จะเกิดขึ้น เมื่อปัญหาสังคมมีความซับซ้อนและหลากหลายมากยิ่งขึ้น ย่อมเป็นไปได้ที่องค์กรใดองค์กรหนึ่งจะทำงานให้ประสบความสำเร็จได้ด้วยตนเอง จำเป็นต้องมีการร่วมกันระหว่างองค์กรหรือการสร้างเครือข่ายในการทำงาน

การเกิดเครือข่ายในการทำงานนั้น จะต้องอาศัยแนวคิด 2 ลักษณะ คือ

1. ทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (Exchange Theory) ซึ่งอธิบายถึงการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างกัน เหตุผลหลักที่จะทำให้เกิดเครือข่ายได้ก็คือ แต่ละฝ่ายมองเห็นประโยชน์ที่ตนได้รับจากการเข้าร่วมเครือข่าย ซึ่งจะนำไปสู่ความเต็มใจที่จะประสานกันหรือเข้าร่วมเป็นเครือข่าย
2. แนวคิดรวมพลัง (Synergy) เป็นการรวมพลังทำงานนำไปสู่ผลได้ที่มีคุณค่าวิเศษหรือเข้มแข็งมากกว่าการที่แต่ละองค์กรจะทำงานได้เร็ว โดยมีความเชื่อว่าการรวมกันจะทำให้เกิดคุณค่าที่วิเศษ

ธนา ประมุขกุล (2547) กล่าวว่า ความสำเร็จของเครือข่ายจะต้องประกอบด้วยปัจจัยเหล่านี้ (Available online <http://www.oppn.opp.go.th/document2/b2.doc>. Access on 28/8/2550)

1. **ความเข้าใจ** เครือข่ายที่สร้างขึ้นและล้มไปอย่างรวดเร็วในเวลาต่อมา มีสาเหตุสำคัญประการแรก มาจากการที่เครือข่ายไม่สามารถสร้างความเข้าใจให้ตรงกันได้ระหว่างมวลสมาชิก อาจเป็นความไม่เข้าใจต่อวัตถุประสงค์ของเครือข่าย หรือความไม่เข้าใจบทบาทของสมาชิกที่ตนเอง

เป็นอยู่นั้นว่ามีบทบาทอย่างไร ดังนั้นเมื่อเครือข่ายตั้งขึ้นได้ระยะหนึ่ง สมาชิกที่ไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ก็อาจถอนตัวออกไป

2. ความเป็นประชาธิปไตย การที่สมาชิกทุกคนในเครือข่ายมีอิสระทางความคิด สิ่งที่ตามมาคือความหลากหลายที่มีทั้งคล้ายคลึงกันและแตกต่างกันของความคิดที่แสดงออกมา ดังนั้นจุดเริ่มต้นที่จะทำให้ความแตกต่างเหล่านี้อยู่ด้วยกันได้อย่างราบรื่น คือ การให้เกียรติ ยอมรับความคิดเห็นของกันและกัน ซึ่งเท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกทั้งหลายได้เห็นทางเลือกอื่นๆที่นอกเหนือไปจากที่ตนคิดเห็น

3. ความจริงใจ เนื่องจากการทำงานในเครือข่ายเน้นการประสานงานในแนวราบ ไม่นั่น การบังคับสั่งการ ดังนั้นผู้ที่ป็นสมาชิกจึงต้องเข้ามาด้วยความสมัครใจและมีความจริงใจในการทำงานร่วมกันโดยเห็นประโยชน์ร่วมตามที่เครือข่ายกำหนดวัตถุประสงค์ไว้

4. การจัดการ ไม่ว่าเครือข่ายใหญ่หรือเล็ก สมาชิกมากหรือน้อย การจัดการยังคงเป็นหนึ่ง ในปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในความสำเร็จขององค์กรเสมอ ความยืดหยุ่นในการจัดการให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งในการจัดการเครือข่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานการณ์ที่เครือข่ายต้องติดต่อประสานงานกับกลุ่มองค์กรภายนอกอื่นๆ ที่อยู่นอกเหนือการจัดการของเครือข่าย อย่างไรก็ตาม การที่จะบอกว่าการบริหารจัดการของเครือข่ายจะบรรลุเป้าหมายได้นั้น จะต้องพิจารณาถึงประเด็นการมีส่วนร่วมอย่างจริงจังขององค์กรสมาชิก ปัญหาในการทำงานเครือข่าย เกณฑ์ที่ใช้วัด ประสิทธิภาพของเครือข่าย เป็นต้น ดังนั้นการบริหารจัดการเครือข่าย จะต้องมีความเข้าใจประเด็นต่างๆ ดังนี้ คือ ปัญหาในการทำงานเครือข่าย การจัดระเบียบขององค์กร การขาดวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน ความไม่เท่าเทียมกันของสมาชิก การครอบงำเครือข่าย การรวมศูนย์และระบบราชการ การขาดทรัพยากร การจัดการทรัพยากรของเครือข่าย ข้อมูลข่าวสารผิดๆ ในเครือข่าย การแข่งขัน การแทรกแซงของแหล่งทุน การติดตามประเมินผล ข้อจำกัดทางการเมือง

5. การสื่อสาร คือตัวกลางที่ทำให้เครือข่ายสามารถเชื่อมโยงติดต่อถึงกันได้ โดยเป็นที่ทราบกันเป็นอย่างดีว่าการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพไม่ควรจะเป็นแบบทางเดียว เพราะนั่นคือระบบสั่งการ การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพในเครือข่ายจะต้องมีลักษณะหลากหลายช่องทาง เชื่อมโยงระหว่างสมาชิกกันเองได้โดยอิสระ เพื่อเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกันให้มากที่สุด

จากความหมายข้างต้นสรุปได้ว่า การร่วมมือระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กรประเภทเดียวกัน ที่เป็นเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างกลุ่ม หรือองค์กรต่างประเภทกัน เมื่อร่วมลงนามกันก่อตั้ง ภาวเป็นองค์กรที่เป็นศูนย์รวม มีองค์กรสมาชิกมาเกี่ยวข้องเป็นเครือข่าย มีอุดมการณ์ จิตวิญญาณ และผลประโยชน์ร่วมกัน เป็นกลไกในการสร้างความร่วมมือกับภาคีต่างๆ โดยมีทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรทางกายภาพ วิธีปฏิบัติ นโยบาย แผนงาน มาตรการ ยุทธศาสตร์ รวมทั้งงบประมาณ ในการขับเคลื่อนการดำเนินงาน

2.7 ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการสมัยใหม่

2.7.1 การบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ (Results Based Management; RBM)

ระบบการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์นั้น มักจะมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันออกไป เช่น การบริหารงานโดยยึดวัตถุประสงค์ (Management by Objective; MBO) การบริหารแบบเน้นผลสำเร็จ (Managing for Results) การบริหารที่เน้นผล (Results-Oriented Management) หรือการบริหารผลการดำเนินงาน (Performance Management) ซึ่งนักวิชาการได้ให้ความหมายของการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ไว้ดังต่อไปนี้

ทิพาวดี เมฆสวรรค์ (2543: 3) ได้ให้ความหมายของการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ ว่าเป็นการบริหารโดยมุ่งเน้นที่ผลลัพธ์หรือความสัมฤทธิ์ผลเป็นหลัก ใช้ระบบการประเมินผลงานที่อาศัยตัวบ่งชี้เป็นตัวสะท้อนผลงานให้ออกมาเป็นรูปธรรม เพื่อการพัฒนาปรับปรุงกระบวนการปฏิบัติงานให้ดียิ่งขึ้นและแสดงผลงานต่อสาธารณะ

ทศพร ศิริสัมพันธ์ (2543: 146) กล่าวว่า การบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ เป็นการบริหารที่เน้นการวางแผน การกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และกลยุทธ์การดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม ผู้บริหารในแต่ละระดับขององค์กรต้องยอมรับและคำนึงถึงผลงาน รวมทั้งต้องให้ความสำคัญกับจัดวางระบบการตรวจสอบผลงานและการให้รางวัลตอบแทนผลงาน (Performance Related Pay)

Canadian International Development Agency; CIDA (1999) กล่าวว่า การบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ เป็นวิธีการในการปรับปรุงการบริหารให้เกิดประสิทธิผล (Effectiveness) และโปร่งใสสามารถตรวจสอบได้ (Accountability) โดยที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมาย ประเมินความเสี่ยง กำกับติดตามกระบวนการดำเนินงานเพื่อการบรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ รวมถึงการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางบริหารและการรายงานผลการปฏิบัติงาน

จากที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่า การบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ เป็นการบริหารที่ให้ความสำคัญต่อผลการดำเนินงานและการตรวจวัดผลสำเร็จในการดำเนินงานขององค์กร ทั้งในแง่ของปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลผลิตและผลลัพธ์ ซึ่งจะต้องมีการกำหนดตัวบ่งชี้วัดผลการดำเนินงาน (Key Performance Indicators; KPIs) รวมทั้งการกำหนดเป้าหมาย (Targets) และวัตถุประสงค์ (Objectives) ไว้ล่วงหน้า โดยอาศัยการมีส่วนร่วมระหว่างผู้บริหาร สมาชิกขององค์กร และตลอดถึงผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มต่างๆ (Stakeholders) ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานขององค์กร

ดังนั้นในการจัดทำแผนกลยุทธ์ของการดำเนินงาน โครงการศาสนิกสัมพันธ์ จำเป็นต้องมีการกำหนดปัจจัยหลักแห่งความสำเร็จของเป้าประสงค์ไว้ด้วย เช่น

เป้าประสงค์	ปัจจัยหลักแห่งความสำเร็จ
1. เพื่อให้และศาสนิกชนชนทั่วไปมีความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมของแต่ละศาสนา และนำวิถีปฏิบัติมาใช้ในชีวิตประจำวัน 2. เพื่อให้และศาสนิกชนทั่วไปมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของแต่ละศาสนา	1. 1 ศาสนิกชนทั่วไปมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมของแต่ละศาสนา 1.2 ศาสนิกชน/ชุมชน มีความพึงพอใจในการดำเนินกิจกรรมของแต่ละศาสนา 1.3 ศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการประกอบกิจกรรม/ศาสนพิธีของแต่ละศาสนา 1.4 ศาสนิกชนทั่วไปเกิดความรัก สามัคคี เมื่อมาทำกิจกรรมร่วมกัน

การกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จ

องค์ประกอบสำคัญในการจัดทำแผนกลยุทธ์ของหน่วยงาน คือ การกำหนดเป้าประสงค์หรือวัตถุประสงค์หลักของหน่วยงาน ดังนั้น การกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จ เป็นการกำหนดว่า จะวัดความสำเร็จของแต่ละเป้าหมายอย่างไร โดยตัวชี้วัดจะทำหน้าที่บอกคำตอบของประเด็นที่ต้องการทราบในการวัดผลการดำเนินงาน

ตัวชี้วัดความสำเร็จ Key Performance Indicator: KPI
● สามารถสังเกตวัดได้ในเชิงปริมาณ ● วัดผลที่ได้จากการดำเนินงาน (ผลผลิตและผลลัพธ์) ● ประกอบด้วยตัววัดผลงาน (บ่งบอกถึงคุณลักษณะ) และมาตรฐานเทียบเคียงสำหรับบ่งบอกถึงความสำเร็จจากการดำเนินงาน (ข้อความที่บ่งบอกถึงปริมาณผลงาน) ● เป็นผลงานหรือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการนำเอาทรัพยากร (Input) มาใช้ในการดำเนินกิจกรรม (Activity/process)

สำหรับค่าของตัวชี้วัดที่กำหนด สามารถกำหนดได้ใน 5 รูปแบบ ได้แก่ จำนวน อัตรา ค่าเฉลี่ย อัตราส่วน และสัดส่วน

นอกจากนั้น ตัวชี้วัดที่กำหนดจะต้องมีลักษณะของตัวชี้วัดที่ดี ซึ่งลักษณะของตัวชี้วัดที่ดีก็คือ มีความสอดคล้องหรือตรงกับประเด็นที่ต้องการจะวัด มีความเป็นรูปธรรมหรือมีความชัดเจน สามารถวัดหรือสังเกตได้ นอกจากนั้นจะต้องมีความไว และได้รับการยอมรับจากผู้ใช่ผลการประเมิน

สำหรับตัวอย่างตัวชี้วัดเป้าประสงค์ของโครงการศาสนิกสัมพันธ์นั้น กำหนดไว้ดังตาราง

เป้าประสงค์	ตัวชี้วัด
1. เพื่อให้และศาสนิกชนชนทั่วไปมีความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมของแต่ละศาสนา และนำวิถีปฏิบัติมาใช้ในชีวิตประจำวัน	1. ร้อยละของศาสนิกชนทั่วไปที่มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมของแต่ละศาสนา 2. ร้อยละของศาสนิกชนมีความพึงพอใจในการดำเนินกิจกรรมของแต่ละศาสนา
2. เพื่อให้ศาสนิกชนทั่วไปมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของแต่ละศาสนา	1. ร้อยละของศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการประกอบกิจกรรม/ศาสนพิธีของแต่ละศาสนา 2. ร้อยละของกิจกรรมที่/โครงการที่เพิ่มขึ้น 3. ร้อยละของเครือข่ายที่เพิ่มขึ้น 4. ร้อยละของผู้นำ/แกนนำที่เพิ่มขึ้น

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์

ปัจจัยสำคัญสำคัญที่จะทำให้การบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ ประสบความสำเร็จอยู่ที่ความเข้าใจแนวคิด วิธีการและประโยชน์ของวิธีการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน รวมถึงความรู้ความสามารถของเจ้าหน้าที่ทุกระดับ ที่จะสามารถปรับตัวและสามารถทำงานภายใต้ระบบงานที่จะต้องรับผิดชอบต่อผลการปฏิบัติงาน ทั้งนี้เงื่อนไขความสำเร็จที่สำคัญมีดังต่อไปนี้ (ทิพาวดี เมฆสวรรค์, 2543:40-44)

1. **ผู้บริหารระดับสูงมีความเข้าใจและสนับสนุน** การบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์จะประสบความสำเร็จก็ต่อเมื่อผู้บริหารระดับสูงมีความเข้าใจและให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ คือ สนับสนุนในการจัดทำระบบวัดผลการปฏิบัติงาน การใช้ข้อมูลผลการวัดผลการปฏิบัติงาน การจัดสรรงบประมาณ การสร้างสิ่งจูงใจเพื่อให้เจ้าหน้าที่ทำงานโดยมุ่งผลสัมฤทธิ์ รวมถึงการมอบอำนาจในการตัดสินใจเพื่อแลกเปลี่ยนกับความรับผิดชอบต่อผลการปฏิบัติงาน

1.1 การกำหนดพันธกิจและแผนกลยุทธ์ที่ชัดเจน ผู้บริหารขององค์การจะต้องให้ความสำคัญและเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดพันธกิจและแผนกลยุทธ์ วัดดูประสงค์และเป้าหมายของโครงการเพื่อให้เกิดผล

1.2 การใช้ข้อมูลผลการปฏิบัติงานในการบริหาร ผู้บริหารจะต้องระลึกเสมอว่าการวัดผลไม่ได้ทำให้ผลการปฏิบัติงานดีขึ้นโดยอัตโนมัติ แต่ข้อมูลจากการวัดผลการปฏิบัติงานจะเป็น

ข้อมูลที่จะช่วยให้ผู้บริหารสามารถปรับปรุงเกณฑ์มาตรฐานในการทำงานให้ดีขึ้น แก้ปัญหาได้ถูกต้องมากขึ้น ดังนั้นผู้บริหารจึงต้องเอาข้อมูลที่ได้อามาวิเคราะห์อย่างรอบคอบเพื่อกำหนดมาตรการที่จะปรับปรุงผลการปฏิบัติงานให้ดีขึ้นต่อไป

2. การจัดระบบข้อมูลผลการปฏิบัติงาน การจัดทำระบบข้อมูลผลการปฏิบัติงานจะต้องคำนึงเสมอว่า ระบบข้อมูลนั้นสามารถที่จะแสดงถึงระดับการเปลี่ยนแปลงของผลลัพธ์สู่เป้าหมายขององค์กรได้ ซึ่งจะต้องจัดทำเพิ่มเติมขึ้นจากระบบข้อมูลเดิม ที่เน้นปัจจัยนำเข้าและกิจกรรมเพื่อให้ผู้บริหารมีข้อมูลในการตัดสินใจได้ดีขึ้น

2.1 การพัฒนาตัวบ่งชี้ การเลือกตัวบ่งชี้ที่จำเป็นต่อการให้บริการและการตัดสินใจนั้น จะต้องเลือกตัวบ่งชี้ให้ครอบคลุมความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะต้องพัฒนาโดยผู้ที่มีประสบการณ์ในงานด้านนั้นๆกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับงานนั้นๆด้วย โดยตัวบ่งชี้จะมีทั้งส่วนของปัจจัยนำเข้า กิจกรรม ผลผลิต และผลลัพธ์ รวมถึงตัวบ่งชี้ที่แสดงความพึงพอใจของผู้รับบริการ แต่ควรจะมีตัวบ่งชี้ในจำนวนเท่าที่จำเป็น โดยคำนึงถึงความคุ้มค่าของการจัดทำและรักษาระบบข้อมูลนี้ด้วย

2.2 การวางระบบสารสนเทศ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลและประมวลผลข้อมูล ผู้พัฒนาระบบจะต้องมีความเข้าใจในเนื้อหาของของโครงการ หรืองานที่จะวัดผลการปฏิบัติงาน โดยต้องคำนึงถึงการจัดทำรายงานผลซึ่งจะแยกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่จะรายงานเป็นช่วงเวลาตามกำหนดทุกครึ่งปีหรือหนึ่งปี เพื่อประโยชน์ในการกำหนดนโยบายและวางแผนหรือการจัดทำงบประมาณประจำปี และส่วนที่เป็นรายงานเฉพาะกิจที่สามารถเรียกดูข้อมูลตัวบ่งชี้ได้ทันทีในกรณีที่เกิดปัญหาขึ้น ซึ่งความสำเร็จในการจัดทำระบบข้อมูลผลการปฏิบัติงานที่ใช้ประโยชน์ได้จึงอยู่ที่การจัดทำข้อมูลที่สะท้อนผลงานจริง ทันเวลา และมีปริมาณข้อมูลที่เหมาะสม โดยมีค่าใช้จ่ายที่ประหยัด

3. การพัฒนาบุคลากรและองค์การ ผู้บริหารทุกระดับถือได้ว่ามีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานโครงการต่างๆให้บรรลุเป้าหมายภายใต้ระบบการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องให้การพัฒนาผู้บริหารไว้ล่วงหน้าให้สามารถปฏิบัติงานที่ต้องรับผิดชอบต่อผลสัมฤทธิ์ของงาน ภายใต้สถานะที่มีความคล่องตัวและมีอำนาจในการบริหารเพิ่มขึ้น ผู้บริหารทุกคนจะต้องมีความรู้ในการวางแผนกลยุทธ์ การวัดผลการปฏิบัติงาน รวมถึงการใช้ข้อมูลผลการปฏิบัติงานเพื่อการตัดสินใจในการทำงานประจำวัน ในขณะที่เดียวกันจะต้องมีระบบการพัฒนาและฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานให้มีความชำนาญที่หลากหลายมากขึ้น เพื่อให้มีศักยภาพที่จะปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ได้ในยุคที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และเข้าใจเรื่องการวัดและการใช้ข้อมูลผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติงานประจำวันด้วย

สรุป การบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ (Results Based Management ;RBM) เป็นนวัตกรรมทางการบริหารที่ประเทศต่างๆที่พัฒนาแล้ว นำมาใช้ในการปฏิรูประบบราชการให้เกิดประสิทธิภาพ

ประสิทธิผล โปร่งใสสามารถตรวจสอบได้ ซึ่งประเทศไทยโดยสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือนก็กำลังจะใช้วิธีการบริหารรูปแบบใหม่นี้ ผสานกับเปลี่ยนแปลงระบบงบประมาณเป็นแบบมุ่งเน้นผลงาน (Performance Based Budgeting System ;PBBS) ทำการปฏิรูปองค์การภาครัฐ ให้สามารถจัดบริการสาธารณะให้เป็นที่พึงพอใจของประชาชนมากขึ้น หัวใจสำคัญของสำเร็จในการใช้วิธีการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์นั้นอยู่ที่การสร้างตัวบ่งชี้ผลการปฏิบัติงาน (Key Performance Indicators ;KPIs) ที่มีความตรง เป็นที่ยอมรับ และสะดวกในการนำไปใช้ เพื่อให้ได้มาซึ่งสารสนเทศสำหรับการกำกับ ติดตาม และรายงานผลการดำเนินงานขององค์กร.

2.7.2 การบริหารแบบการวัดผลการดำเนินงาน (Balanced Scorecard: BSC)

Balanced Scorecard คือ ระบบการบริหารงานและประเมินผลทั่วทั้งองค์กร และไม่ใช่เป็นระบบการวัดผลเพียงอย่างเดียว แต่จะเป็นการกำหนดวิสัยทัศน์ (Vision) และแผนกลยุทธ์ (Strategic Plan) แล้วแปลงผลลงไปสู่ทุกจุดขององค์กรเพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานของแต่ละฝ่ายงาน และแต่ละคน โดยระบบของ Balanced Scorecard จะเป็นการจัดหาแนวทางแก้ไขและปรับปรุงการดำเนินงาน โดยพิจารณาจากผลที่เกิดขึ้นของกระบวนการทำงานภายในองค์กร และผลกระทบจากลูกค้าภายนอกองค์กรนำมาปรับปรุงสร้างกลยุทธ์ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้น เมื่อองค์กรได้ปรับเปลี่ยนเข้าสู่ระบบ Balanced Scorecard เต็มระบบแล้ว Balanced Scorecard จะช่วยปรับเปลี่ยนแผนกลยุทธ์ขององค์กรจากระบบ “การทำงานตามคำสั่งหรือสิ่งที่ได้เรียนรู้สืบทอดกันมา” ไปสู่ระบบ “การรวมใจเป็นหนึ่งเดียวขององค์กร ”

Balanced Scorecard จะทำให้ได้เห็นภาพขององค์กรใน 4 มุมมอง และนำไปสู่การพัฒนาเครื่องมือวัดผลโดยวิธีการรวบรวมข้อมูล และนำที่ได้มาวิเคราะห์มุมมองทั้ง 4 ดังกล่าว ประกอบด้วย

- 1) The Learning and Growth Perspective เป็นมุมมองด้านการเรียนรู้และการเติบโต เช่น การพัฒนาความรู้ความสามารถของพนักงาน ความพึงพอใจของพนักงาน การพัฒนาระบบอำนวยความสะดวกในการทำงาน เป็นต้น
- 2) The Business Process Perspective เป็นมุมมองด้านกระบวนการทำงานภายในองค์กร เช่น การคิดค้นนวัตกรรมใหม่ๆ การจัดโครงสร้างองค์กรที่มีประสิทธิภาพ การประสานงานภายในองค์กร การจัดการด้านสายงานผลิตที่มีประสิทธิภาพ เป็นต้น
- 3) The Customer Perspective เป็นมุมมองด้านลูกค้า เช่น ความพึงพอใจของลูกค้า ภาพลักษณ์ กระบวนการด้านการตลาด การจัดการด้านลูกค้าสัมพันธ์ เป็นต้น
- 4) The Financial Perspective เป็นมุมมองด้านการเงิน เช่น การเพิ่มรายได้ ประสิทธิภาพในการผลิตที่มีต้นทุนต่ำและมีการสูญเสียระหว่างผลิตน้อย การหาแหล่งเงินทุนที่มีต้นทุนต่ำ เป็นต้น

Balanced Scorecard เป็นกลยุทธ์ในการบริหารงานสมัยใหม่ และได้รับความนิยมไปทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทย Balanced Scorecard ได้ถูกพัฒนาขึ้นเมื่อปี 1990 โดยศาสตราจารย์โรเบิร์ต แคป

แพน (Robert Kaplan) แห่งมหาวิทยาลัยสหรัฐอเมริกา และดร.เดวิด นอร์ตัน (Dr.David Norton) ที่ปรึกษาด้านการจัดการ โดยตั้งชื่อระบบนี้ว่า “ Balanced Scorecard ” เพื่อให้ผู้บริหารขององค์กรจะได้รับรู้ถึงจุดอ่อน และความไม่ชัดเจนของการบริหารงานที่ผ่านมา Balanced Scorecard จะช่วยในการกำหนดกลยุทธ์ในการจัดการองค์กรได้ชัดเจน โดยดูจากผลของการวัดค่าได้จากทุกมุมมอง เพื่อให้เกิดดุลยภาพทุกๆ ด้านมากกว่าที่จะใช้มุมมองด้านการเงินเพียงด้านเดียว อย่างที่องค์กรธุรกิจส่วนใหญ่คำนึงถึง เช่น รายได้ กำไร ผลตอบแทนจากเงินปันผล และราคาหุ้นในตลาด เป็นต้น การนำ Balanced Scorecard มาใช้ จะทำให้ผู้บริหารมองเห็นภาพขององค์กรชัดเจนยิ่งขึ้น

2.7.3 แนวคิดการบริหารจัดการที่ดี (Good governance)

แม้จะเป็นที่ยอมรับกันว่าไม่มีทฤษฎีการบริหารใดที่เหมาะสม สำหรับทุกสถานการณ์ เพราะว่าการบริหารเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ หลักการสำคัญในการบริหารคือการเข้าใจเรื่องเป้าหมายขององค์กร โครงสร้าง กระบวนการทำงาน รวมถึงการประสานงาน การติดต่อสื่อสาร การตัดสินใจ ภาวะผู้นำ ความเข้าใจกระบวนการบริหาร สิ่งเหล่านี้การบริหารจัดการเครือข่ายต้องมีความเข้าใจ การบริหารจัดการเครือข่าย ถือว่าเป็นหัวใจที่สำคัญไม่น้อยกว่ากระบวนการอื่นๆ ของการทำงานในลักษณะของเครือข่าย เครือข่ายเป็นองค์กรประเภทหนึ่ง เครือข่ายจะบรรลุเป้าหมายของการจัดตั้งได้ ต้องอาศัยการบริหารจัดการที่ดี หากจะถามว่าการบริหารจัดการที่ดีควรมีลักษณะอย่างไร ซึ่งไม่มีคำตอบที่สำเร็จรูป ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการทัศน์ทางการบริหาร โดยเปลี่ยนจากที่เน้นแนวคิดการบริหารจัดการ (Management) ไปสู่แนวคิดภาวะผู้นำ (Leadership) กันมากขึ้น

การบริหารจัดการที่ดีและเกิดประสิทธิผล จะต้องมียอดประกอบ 3 ด้าน คือ

1. มีระบบงาน ซึ่งประกอบไปด้วยการแปลงนโยบายมาสู่การกำหนดยุทธศาสตร์ มีการจัดทำแผนงาน (ทั้งระยะสั้นและระยะยาว) มีการจัดทำโครงการ มีการดำเนินการตามนโยบาย แผน และโครงการ มีระบบข้อมูล ระบบการประสานงาน ระบบเครือข่าย ระบบการมีส่วนร่วมของภาคี/ข่าย ระบบการตัดสินใจ ระบบการปฏิบัติงาน และระบบการติดตามประเมินผล
2. มีระบบบุคลากร เป็นหัวใจของการปฏิบัติการและการบริหารจัดการ ระบบบุคลากรมีองค์ประกอบหลายด้าน ได้แก่ ความรู้ของบุคลากร ความสามารถของบุคลากร ความต้องการที่จะทำงาน และการพัฒนาบุคลากร
3. มีระบบงบประมาณ/ทรัพยากร หน่วยงานหรือองค์กรต้องมีงบประมาณ ทรัพยากร วัสดุ อุปกรณ์ และเครื่องมือในการทำงานอย่างพอเพียง มีการวางแผนการใช้จ่าย และการตรวจสอบการใช้งบประมาณ

นอกจากนี้ ธนาकरโลก (2002) ยังได้ให้ความหมายของการบริหารจัดการที่ดีว่าต้องมีลักษณะและเงื่อนไข ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของสาธารณชน คือมีกระบวนการที่จะให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจและร่วมทำงาน
2. มีความสุจริตและโปร่งใส มีระบบการติดตาม ตรวจสอบให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล
3. มีพันธะและความรับผิดชอบต่อประชาชนและสังคม เน้นการดำเนินงานที่ตอบสนองความต้องการของคนกลุ่มต่างๆ
4. เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล คือ มีกลไกการดำเนินงาน มีการจัดการองค์กร การจัดสรรบุคลากร และมีการควบคุมการใช้ทรัพยากร และให้ผลลัพธ์ที่คุ้มค่า

2.8 แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำและภาวะผู้นำ

นักวิชาการต่างประเทศ ได้ให้ความหมายของผู้นำ ไว้ต่างๆ กัน ดังนี้

เบลล์ (Bell , 1969 : 112) ให้ความหมายว่า ผู้นำ คือ ผู้ที่อยู่ในอำนาจหรือตำแหน่งที่ถูกกำหนดให้เป็นผู้นำ เป็นผู้สามารถมีอิทธิพลในการจัดสรรและจัดการต่อสิ่งที่มีคุณค่าต่างๆ มากกว่าคนอื่นๆ ในชุมชนนั้น เพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามความมุ่งหมายที่ปรารถนาทั้งของตนเองและสมาชิกของชุมชน

ไวท์เฮด (Whitehead , 1963 : 68) กล่าวว่า ผู้นำ คือ บุคคลที่ได้รับการคัดเลือกจากบุคคลอื่นๆ ในกลุ่ม และเป็นผู้ที่มีความสามารถช่วยเหลือผู้อื่นในสิ่งที่ผู้อื่นร้องขอ สามารถชี้นำหนทางให้ผู้อื่นทำตาม โดยผู้ตามให้ความเชื่อฟัง

เบอร์บี้ (Berby , 1972 : 43) กล่าวว่า ผู้นำ คือ บุคคลที่สามารถจูงใจ ให้คนอื่นปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ ทำให้ผู้ตามมีความเชื่อมั่นในตัวเอง สามารถช่วยคลี่คลายความตึงเครียดต่างๆ ลงได้ และนำกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งเอาไว้

สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำของนักวิชาการไทย ได้มีผู้ให้ความหมายของผู้นำเอาไว้ดังนี้

รังสรรค์ ประเสริฐศรี (2544: 31) กล่าวว่า ผู้นำ คือ บุคคลที่ทำให้เกิดการประสบความสำเร็จ โดยเป็นผู้ที่มีบทบาทแสดงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เป็นผู้บังคับบัญชา หรือบุคคลซึ่งก่อให้เกิดความมั่นคงและช่วยเหลือบุคคลต่างๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่ม

กิติ ตยัคคานนท์ (2543: 21) ได้ให้ความหมายว่า ผู้นำ คือ บุคคลที่ได้รับการแต่งตั้ง หรือได้รับการยกย่องขึ้นเป็นหัวหน้า และเป็นผู้ตัดสินใจ เนื่องจากเป็นผู้มีความสามารถในการปกครอง บังคับบัญชา และจะพาผู้บังคับบัญชาหรือหมู่ชนไปในทางดีหรือทางชั่วก็ได้

อีกนัยหนึ่ง ผู้นำ คือ ผู้ที่มีศิลปะที่สามารถมีอิทธิพลเหนือคนอื่นและนำบุคคลเหล่านั้นไป โดยได้รับความไว้วางใจและเชื่อใจอย่างเต็มที่ อีกทั้งยังได้รับความเคารพนับถือ ความร่วมมือ และความมั่นใจจากผู้ใต้บังคับบัญชาเหล่านั้นอย่างจริงใจ

กล่าวโดยสรุป ผู้นำ คือ ผู้ดำรงตำแหน่ง มีอำนาจ อิทธิพล แสดงบทบาทหน้าที่ จูงใจให้คนอื่นปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ

ความหมายของภาวะผู้นำ

โดยทั่วไปนักวิชาการมักจะถือว่า “ผู้นำ” (Leaders) เป็นตัวบุคคลหรือกลุ่มบุคคล (Persons) ส่วน “ภาวะผู้นำ” (Leadership) นั้น เป็นสิ่งที่แสดงออกมา (Actions) จากบุคคลที่เป็นผู้นำอย่างเป็นกระบวนการ ดังนั้นการจะเข้าใจความหมายของ “ผู้นำ” มักจะไม่ใช่ปัญหามากนัก ทั้งนี้เพราะจะรู้ว่าใครเป็นผู้นำนั้น ก็มักจะพิจารณาจากตำแหน่ง (Position) ของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลดังกล่าว

นักวิชาการ ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับ “ภาวะผู้นำ” ไว้ดังนี้

โบการ์ดัส (Bogardus, 1934: 313) กล่าวว่า ภาวะผู้นำ คือ บุคลิกภาพในการกระทำการภายใต้เงื่อนไขของกลุ่ม การมีภาวะผู้นำต้องประกอบด้วยบุคลิกภาพและสถานการณ์ของกลุ่ม ซึ่งเป็นกระบวนการทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับบุคคลทั้งในเชิงผล เพื่อให้มีภาวะผู้นำครอบงำบุคคลอื่นได้

ไลเกิร์ต (Likert, 1967 : 172) กล่าวว่า ภาวะผู้นำ คือ กระบวนการซึ่งผู้นำจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับความคิดหวัง ค่านิยม และความสามารถในการติดต่อพบปะเจรจาของบุคคลที่จะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย ดังนั้น เพื่อที่จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงาน ผู้นำต้องแสดงออกถึงพฤติกรรมที่จะทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเห็นว่า ควรสนับสนุนในความสามารถของพวกเขา

เบน (Ben, 1950 : 4 - 5) ได้กล่าวถึง ภาวะผู้นำว่า เป็นคุณสมบัติของการที่บุคคลใช้อิทธิพลกับบุคคลอื่น และสามารถทำให้บุคคลอื่นรับฟังและเห็นด้วยกับวัตถุประสงค์ของกลุ่ม ขอมทำตามคำแนะนำของเขา ทั้งนี้เพื่อให้กลุ่มดำเนินการตามวัตถุประสงค์

ฉายศิลป์ เขียวชาญพิพัฒน์ และคนอื่นๆ (2527 : 27) ให้คำนิยามว่า ภาวะผู้นำ คือ ศิลปะในการชักจูงผู้ใต้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มใจ เต็มความสามารถ และกระตือรือร้น หรือ ภาวะผู้นำ คือ ผู้ที่เป็นแบบอย่าง และมีความสามารถพิเศษแสดงบทบาทในการสั่งการ และออกคำสั่งที่มีอิทธิพลต่อคนอื่น

ปรัชญา เวสารัชช์ (2523: 27) มีความเห็นว่า ภาวะผู้นำ เป็นลักษณะความสัมพันธ์ รูปแบบหนึ่งระหว่างคนในกลุ่ม เป็นความสัมพันธ์ที่บุคคลหนึ่งหรือหลายคน ซึ่งเราเรียกว่า ผู้นำ สามารถทำให้คนส่วนมากเป็นผู้ตาม ดำเนินการไปในทิศทางและวิธีการที่ผู้นำกำหนดหรือต้องการ

กิติ ตยัคคานนท์ (2543: 22) ได้ให้ความหมายว่า ภาวะผู้นำ คือ ศิลปะหรือความสามารถของบุคคลหนึ่งที่จะจูงใจหรือใช้อิทธิพลต่อบุคคลอื่น ไม่ว่าจะเป็นผู้ร่วมงานหรือ ผู้ใต้บังคับบัญชา ในสถานการณ์ต่างๆ เพื่อปฏิบัติการและอำนาจการ โดยใช้กระบวนการสื่อความหมาย หรือการติดต่อกันและกันให้ร่วมใจกับตนดำเนินการจนกระทั่งบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ การดำเนินการจะเป็นไปในทางดีหรือชั่วก็ได้

รังสรรค์ ประเสริฐศรี (2544: 31) กล่าวว่า ภาวะผู้นำ คือ พฤติกรรมส่วนตัวของบุคคลคนหนึ่งที่จะชักนำกิจกรรมของกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน (Shared Goal) หรือเป็นความสัมพันธ์ที่มีอิทธิพลระหว่างผู้นำ (Leaders) และผู้ตาม (Followers) ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายร่วมกัน (Shared Purposes) หรือเป็นความสามารถที่จะสร้างความเชื่อมั่น และให้การสนับสนุนบุคคลเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการ

กล่าวโดยสรุป ภาวะผู้นำ เป็นคุณลักษณะของผู้นำหรือหัวหน้าที่มีอิทธิพลให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติตาม และเป็นกลไกให้การบริหารงานจนประสบผลสำเร็จ ผู้นำศาสนาและผู้นำชุมชนสามารถที่จะยึดถือเป็นคุณลักษณะแบบอย่างที่ดีได้

2.9 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม (2547) ร่วมได้สรุปความคิดเห็นการดำเนินโครงการจัดตั้งองค์กรศาสนิกสัมพันธ์ “สภาศาสนิกสัมพันธ์” ของผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการดำเนินการจัดตั้งองค์กรศาสนิกสัมพันธ์ระดับต่างๆ พบว่า ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ประมาณ 3 ใน สี่ เสนอว่าควรให้กรมการศาสนาดำเนินการเป็นแม่ข่ายหลัก และมีสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเป็นผู้ประสานงานร่วมกับองค์กรศาสนิกสัมพันธ์ระดับต่างๆ รองลงมาคือ ร้อยละ 24.5 เสนอว่าควรให้องค์กรศาสนาทุกศาสนา ร่วมดำเนินการจัดตั้งองค์กรศาสนิกสัมพันธ์เองในรูปขององค์กรอิสระที่มีการดำเนินงานบริหารองค์กรในรูปแบบของประธานสภาศาสนิกสัมพันธ์หรือคณะกรรมการบริหารองค์กรศาสนิกสัมพันธ์

ด้านพื้นที่ในการดำเนินการจัดตั้งเป็นศูนย์องค์กรศาสนิกสัมพันธ์ พบว่า เกือบครึ่ง (ร้อยละ 48.1) ให้ใช้สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดจัดตั้งเป็นศูนย์ รองลงมา ใช้กรมการศาสนา, ที่ว่าการอำเภอ/ศาลากลางจังหวัด, กระทรวงวัฒนธรรม (ร้อยละ 19.2, 13.5, และ 11.5 ตามลำดับ)

ด้านการแสวงหาแนวร่วมในการดำเนินกิจกรรมขององค์กรศาสนิกสัมพันธ์ พบว่า วิธีการแสวงหาแนวร่วมในการดำเนินกิจกรรม มีดังนี้

- ตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน โดยการเลือกสรรจากองค์กรภาครัฐ เอกชน ผู้นำศาสนาต่างๆ เป็นกรรมการ โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน และมีงบประมาณสนับสนุนการทำกิจกรรม
- จัดทำธรรมนูญ องค์กรศาสนิกสัมพันธ์ และรับสมัครด้วยความสมัครใจ โดยเสียผลประโยชน์ส่วนตนเพื่อชาติบ้านเมือง
- สรรหาบุคคลจากทุกศาสนาเป็นคณะกรรมการบริหารองค์กร
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเป็นหน่วยงานหลักในการประสานการดำเนินงาน
- ผู้นำศาสนาทุกศาสนา เป็นแนวร่วมในลักษณะของที่ปรึกษาหรือประธานคณะกรรมการดำเนินงาน
- ผู้นำศาสนาในระดับจังหวัดเป็นเครือข่ายและสร้างเครือข่ายระดับตำบล
- การดำเนินการจัดทำโครงการขององค์กรศาสนิกสัมพันธ์ ควรใช้หลักการมีส่วนร่วมหรือการประสานความร่วมมือระหว่างประชาชน ผู้นำศาสนา องค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน ทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ ฯลฯ
- การทัศนศึกษาดูงานและการประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับจังหวัดที่มีแนวคิดในการจัดตั้งองค์กรศาสนิกสัมพันธ์
- ใช้สื่อรูปแบบต่างๆ ในการประชาสัมพันธ์กิจกรรมขององค์กร จัดทำเอกสารประชาสัมพันธ์
- จัดตั้งสภาศาสนิกสัมพันธ์โดยมีผู้แทนภาครัฐ เอกชน และชุมชน ทุกศาสนาเป็นคณะกรรมการดำเนินงาน
- เชิญผู้แทนทุกศาสนาร่วมกิจกรรมในวันสำคัญต่างๆ ของทางราชการ
- จัดทำทะเบียนข้อมูลของทุกศาสนา
- เผยแพร่ข่าวสารข้อมูลให้ประชาชนรับรู้ และตระหนักถึงความสำคัญขององค์กร
- จัดเวทีเสวนา ของศูนย์องค์กร
- ใช้วันสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์จัดกิจกรรมร่วมกันทุกศาสนา
- คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดทุกคนเป็นสมาชิก และผู้นำศาสนาอื่นเป็นสมาชิกทุกคน
- ขอขึ้นทะเบียนเป็นศูนย์ศาสนิกสัมพันธ์

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม (2546) ร่วมกับองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก องค์กรยูเนสโก สำนักงานประเทศไทย จัดงานศาสนิกสัมพันธ์แห่งชาติครั้งที่ 1 เพื่อเฉลิมพระเกียรติเนื่องในมหามงคลวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย โดยมีองค์กรทางศาสนาจาก 5 ศาสนาคือ พุทธ อิสลาม คริสต์ พราหมณ์-ฮินดู ซิกข์ เข้าร่วมทำกิจกรรมมากมาย เช่น การอภิปรายของผู้แทนจาก 5 ศาสนา ในหัวข้อ “ศาสนา กับสันติภาพ” “ศาสนากับยาเสพติด” “ศาสนากับเศรษฐกิจพอเพียง” มีข้อสรุปเรื่อง ศาสนากับ

สันติภาพว่า เมืองไทยมีจุดเด่นเรื่องประชากรส่วนใหญ่นับถือพุทธ แต่ศาสนิกของศาสนาอื่นๆ ก็สามารถอยู่ร่วมกับคนส่วนใหญ่ได้อย่างสุขสงบ เรียกว่า แทบจะเป็นประเทศเดียวในโลกที่ทำได้อย่างนี้ คนไทยมีจิตใจที่โอบอ้อมอารี พระราชวงศ์ของไทยท่านก็ให้การสนับสนุนทุกศาสนา บ้านเมืองจึงร่มเย็น ข้อสรุปเรื่อง ศาสนากับยาเสพติด โดยผู้แทนแต่ละศาสนา ได้พูดถึงหลักคำสอนต่างๆ ในศาสนาตนที่ใช้ในการแก้ปัญหายาเสพติด โดยสรุปแล้วทุกศาสนาได้เน้นการแก้ไขปัญหายาเสพติด ด้วยการสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง 3 อย่าง ศาสนาพุทธ/ซิกข์ : บ้าน โรงเรียน วัด, ศาสนาอิสลาม: บ้าน โรงเรียน มัสยิด, ศาสนาคริสต์: บ้าน โรงเรียน โบสถ์ ซึ่งเป็นการป้องกันปัญหาที่ต้นเหตุ

โยฮัน กัลตุง, 2538 (อ้างถึงใน นฤทิ พรหมกลสุข, 2547) เสนอว่า พุทธศาสนากับปัญหาของโลกว่า มนุษย์นั้น มีนิสัยที่จะแบ่งแยกสิ่งต่างๆ ออกจากกัน แม้ว่าศาสนาพุทธจะต้องการให้มองทุกอย่างแบบองค์รวม โดยปราศจากความอคติหรือสิ่งต่างๆ ที่เป็นเครื่องห่อหุ้มการรับรู้ที่แท้จริง ไม่ว่าจะเป็นการได้ยิน ได้ฟัง หรือการถูกบังคับ ซึ่งเป็นเครื่องมือที่จะทำให้มนุษย์นั้นเข้าถึงธรรมชาติที่แท้จริง โดยที่เราไม่ต้องไปแสวงหาจากดินแดนใดเลย

เมลานา ชัยยิต อนุล อะลา เมาดูตี 2542 (อ้างถึงใน นฤทิ พรหมกลสุข, 2547) เสนอว่า ต้องการที่จะให้ศาสนิกชนศาสนาอื่นๆ มีความเข้าใจในศาสนาอิสลามมากขึ้น มิใช่เป็นเพียงแค่ศาสนาที่ปิดกั้นตัวเองออกจากภายนอกอย่างที่หลายคนเข้าใจ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุต.โต) (2544) ได้เสนอแนวทางสร้างสรรค์อารยธรรมใหม่ให้แก่ศตวรรษที่ 21 เพื่อความสันติสุขที่แท้และยั่งยืนบนพื้นฐานความคิดที่ถูกต้องสมบูรณ์ โดยมีประเด็นดังนี้

ปัญหาในวงการศาสนานั้น ตั้งแต่อดีตจนปัจจุบันที่มีการขัดแย้ง ทะเลาะวิวาท ตลอดจนรบราฆ่าฟัน ทำลายกัน ก็เพราะความสับสน กล่าวคือ คนพวกหนึ่งก็เลยเถิดไป ในแง่ที่ว่าตนเองเห็นอย่างไร ก็จะบังคับให้เพื่อนมนุษย์เห็นอย่างนั้น ส่วนอีกพวกหนึ่งก็เห็นว่าให้ประสานความสามัคคีกัน โดยให้ถือว่าสังฆธรรมหรือความจริงนั้นมีเหมือนกันทุกศาสนา เหมือนกับจะปรับสังฆธรรมให้มาเป็นตามที่มนุษย์ต้องการ ซึ่งเป็นไปไม่ได้ เมื่อนำเอาทฤษฎีคือแนวคิดที่ถูกต้องเข้ามาแล้ว แม้แต่วิทยาการต่างๆ ก็ จะดำเนินไปในทิศทางที่ถูกต้อง

พระราชสุทธิญาณมงคล (จรัญ ฐิตธม.โม) (2542) ได้เสนอสันติภาพ ขันติธรรมที่เป็นคำสอนของพุทธศาสนาที่จะช่วยให้คนนับถือศาสนาต่างๆ อยู่ด้วยกันได้อย่างสันติสุข ตัวอย่างเช่น การต่อสู้ระหว่างชาวมุสลิมและชาวฮินดูในอินเดีย และระหว่างชาวมุสลิมและชาวคริสต์ในอินโดนีเซียนั้นเป็นผลมาจากสาเหตุหลายประการ ไม่ใช่สาเหตุจาก การมีความเชื่อศาสนาที่แตกต่างกันเท่านั้น เพราะทุกศาสนาต้องการให้ทุกคนเป็นคนดี ไม่ใช่รบราฆ่าฟันกัน สำหรับพุทธศาสนานั้นได้ชื่อว่าเป็นศาสนาของสันติภาพ คำสอนและวิธีการปฏิบัติมากมายหลายอย่างที่จะทำให้คนอยู่

ด้วยกันด้วยความสุข เช่น มีความรัก ความเมตตา เอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน รู้จักให้อภัยกัน และไม่ยึดถือตนเองเป็นใหญ่ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอื่นนั้น พุทธศาสนายอมรับความจริงว่าคนแต่ละคนมีสติปัญญา ความต้องการ และความสามารถที่ไม่เหมือนกัน

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2542) ได้เสนอพุทธทัศน์ความต่างศาสนาและสันติภาพโลก โดยมีประเด็นดังนี้

ศาสนาโดยเนื้อหากับโดยรูปแบบ การที่เกิดเป็นศาสนาขึ้นนั้นขึ้นเป็นเพียงรูปแบบ ใดก็ตามที่ตามรูปแบบก็เป็นสิ่งสำคัญ รูปแบบมีความสำคัญในแง่ที่จะรักษาเนื้อหาที่เป็นหลักการ หมายความว่า เมื่อมีหลักการขึ้นมาแล้ว เพื่อให้หลักการนั้นดำรงอยู่ ก็ต้องมีการจัดตั้ง เมื่อมีการจัดตั้งก็กลายเป็นรูปแบบ เป็นระบบ เป็นกฎเกณฑ์ กติกาขึ้นมา รูปแบบนั้นนอกจากจะรักษาหลักการไว้แล้ว ก็เพื่อเป็นสื่อ นำหลักการไปเข้าถึงประชาชนในหมู่ใหญ่ด้วย ด้วยเหตุนี้รูปแบบจึงกำเนิดขึ้นมา จุดสำคัญอยู่ที่ว่าเราเข้าถึงสิ่งที่มุ่งประสงค์หรือไม่ ส่วนรูปแบบนั้นเราอาศัยเป็นสื่อช่วย ถ้าเราเข้าใจอย่างนี้ เราจะไม่เอารูปแบบนั้นมาเป็นเหตุที่จะทำให้เกิดความแตกแยก ทำที่ทั่วไปของพุทธศาสนาต่อลัทธิศาสนาอื่น ศาสนาพุทธมีความมุ่งหมายอยู่ที่ตัวเนื้อหาสาระ และรูปแบบที่มีนั้นเป็นไปเพื่อความจำเป็น เพื่อให้อุบัติรักษา เพื่อเป็นสื่อหรือเพื่อสร้างสภาพเอื้อต่อการที่จะเข้าถึงหลักการกันต่อไป

พระมหาประยูร ธมฺมจิตฺโต, 2532 (อ้างถึงใน นุกิ พรหมกลสุข, 2547) ได้เสนอพุทธวิธีสร้างสันติภาพ เพื่อเป็นการแสวงหาหนทาง และวิธีการที่จะช่วยให้พระพุทธศาสนามีส่วนสร้างสันติภาพของโลก ซึ่งโลกทุกวันนี้ กำลังโดยหาสันติภาพ โดยมีประเด็น ดังนี้

1. พุทธวิธีสร้างสันติภาพ
2. ภัยคุกคามจากสันติภาพโลก
3. การพัฒนากับการแข่งขันทางอาวุธ
4. ค่านิยมแห่งสันติภาพ
5. สันติภาพภายในและภายนอก
6. ปัญหาเรื่องการป้องกันตนเอง
7. โลกทัศน์ชาวพุทธ
8. เอกภาพของชาวพุทธ

ไกรสิทธิ์ ลิทธิโชค, 2549 (<http://www.vijai.org>) หัวหน้าที่มิวิจัยโครงการ “การฟื้นฟูองค์ความรู้หมอนขนเผ่าอ่าข่าจังหวัดเชียงราย” ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค ให้ข้อมูลเบื้องต้นระหว่างรอเอกสารผ่านแดนว่า...มีอาข่าอาศัยอยู่ในพม่าประมาณ 200,000 คน มากกว่า 30,000 คน เป็นเบียดเบียน และประมาณ 20,000 คน

เป็นคริสเตียน ที่เหลือคือกลุ่มที่นับถือศาสนาพุทธ และศาสนาอื่น ๆ ในขณะที่อาชังเดิมซึ่งยังคงยึดถือประเพณีเก่าแก่ไว้อย่างเหนียวแน่นก็เหลืออยู่เพียง 150 ครัวเรือนเท่านั้น ไม่ใช่เพราะ“อาษา”ไม่ต้องการยึดแนวการดำรงชีวิตตามประเพณีดั้งเดิม หากเป็นเพราะเงื่อนไขทางการเมืองทำให้พวกเขาไม่สามารถประกอบพิธีกรรมใด ๆ ได้ โดยเฉพาะในช่วงที่มีการสู้รบกันอย่างเข้มข้น แต่ถึงกระนั้นก็ตาม รัฐบาลทหารพม่าก็ยังเปิดโอกาสให้มีการจัดงานในครั้งนี้

อย่างไรก็ตาม แม้เป้าหมายของการเดินทางข้ามแดนในครั้งนี้อาจเป็นความพยายามที่จะเข้าไปสืบหากกลุ่มคน และผู้รู้ในทางพระพุทธศาสนาของทีมนักวิจัยหมอนขนเผ่า...ภายใต้เงื่อนไขของเวลาที่จำกัด แต่สิ่งที่เห็นมากกว่านั้นก็คือ “พลังของความเป็นหนึ่งเดียว” มีเหตุผลอยู่ 2 ประการที่ทำให้คนหลายพันคนต้องเดินทางไกลมาที่บรลิตเตน และเดินเท้าเพื่อมาแสดง “พลัง” คือ มาเพราะศรัทธาในศาสนาที่พวกเขาเคารพและนำไปเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ประการที่สอง มาเพราะความผูกพันกันทางเชื้อชาติและชนเผ่า...ดังที่หญิงอาชังวัย 50 ปีที่เดินทางมาจากคองคองประเทศไทยบอกว่า...ตั้งใจมาเพราะคิดถึงพี่น้องที่ไม่มีโอกาสไปตั้งรกรากที่เมืองไทย

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาทั้งเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษารูปแบบและระบบ แนวทางการดำเนินงาน การทำงาน การประสานงาน และกิจกรรมของศาสนิกสัมพันธ์ในปีที่ผ่านมา โดยมุ่งศึกษารูปแบบการบริหารจัดการงานศาสนิกสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพประสิทธิผล รวมทั้งศึกษาปัจจัยที่มีผลสัมฤทธิ์ในการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์

3.1 แหล่งข้อมูลและกลุ่มตัวอย่าง

3.1.1 ข้อมูลและกลุ่มตัวอย่าง

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1). **ข้อมูลเชิงปริมาณ** เก็บรวบรวมโดยใช้วิธีการส่งแบบสอบถามไปยังกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ผู้ตอบที่อยู่ในพื้นที่ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค จำนวน 535 คน โดยแบ่งกลุ่มย่อยในการเก็บข้อมูลออกเป็น 4 กลุ่ม คือ

- กลุ่มผู้แทนคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์ส่วนกลาง (กทม.) จำนวน 5 คน
- กลุ่มผู้แทนคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด จำนวน 375 คน (75 จังหวัด ๆ ละ 5 คน ได้แก่ ผู้แทนจาก 5 ศาสนา)
- ผู้แทนสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด 75 จังหวัด จำนวน 150 คน ได้แก่ ผู้แทนจากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด และผู้รับผิดชอบโครงการศาสนิกสัมพันธ์ (รวมจังหวัดละ 2 คน)
- ผู้แทนเจ้าหน้าที่กรมการศาสนา จำนวน 5 คน

2). **ข้อมูลเชิงคุณภาพ** เก็บโดยใช้วิธีการสนทนากลุ่ม โดยกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ในส่วนภูมิภาค ได้แก่ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดหรือผู้แทน และคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์ที่มีผลการดำเนินงานดี (จังหวัดเชียงใหม่, สงขลา, อุบลราชธานี และอยุธยา) จังหวัดละ 2 คน รวม 8 คน และบุคคลที่ดำเนินงาน ศาสนิกสัมพันธ์ส่วนกลาง (กทม.) ซึ่งได้แก่ เจ้าหน้าที่กรมการศาสนา จำนวน 3 คน และผู้แทนจากองค์กรศาสนา จำนวน 5 คน รวม 8 คน รวมกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมการสนทนากลุ่มทั้งสิ้น จำนวน 16 คน

3.1.2 พื้นที่ศึกษา

การศึกษานี้ได้ดำเนินการเก็บข้อมูลในพื้นที่ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ซึ่งประกอบด้วย

ข้อมูลเชิงปริมาณ

- พื้นที่ในส่วนกลาง คือ กรุงเทพมหานคร
- พื้นที่ในส่วนภูมิภาค คือ จังหวัดทุกจังหวัด ทั่วประเทศ จำนวน 75 จังหวัด

ข้อมูลเชิงคุณภาพ

- พื้นที่ในส่วนกลาง คือ กรุงเทพมหานคร
- พื้นที่ในส่วนภูมิภาค 4 ภาค ๆ ละ 1 จังหวัด โดยการเลือกจังหวัดที่มีการดำเนินงานสาธิตสัมพันธที่ประสบความสำเร็จ (best practice) ภาคเหนือ ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ ภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดสงขลา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ จังหวัดอุบลราชธานี ภาคกลาง ได้แก่ จังหวัดอยุธยา และส่วนกลาง คือ กทม.

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวม จำแนกตามวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล กล่าวคือ

ก. การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถาม โดยแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลบุคคล/หน่วยงาน ประกอบด้วย คำถาม 9 ข้อ

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงานสาธิตสัมพันธ ประกอบด้วย คำถาม 40 ข้อ

ส่วนที่ 3 ข้อมูลผลสัมฤทธิ์/ประสิทธิผลในการทำงาน ประกอบด้วย คำถาม 24 ข้อ

ข. การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้แนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์กลุ่ม โดยแนวคำถาม ประกอบด้วยแนวคำถามสำหรับบุคคล/หน่วยงาน ที่ดำเนินงานเกี่ยวข้องกับสาธิตสัมพันธ และที่มีผลการดำเนินงานดี ประกอบด้วยคำถามหลักมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับรายละเอียดของวิธีบริหารจัดการงานสาธิตสัมพันธ รูปแบบการบริหารจัดการแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ การประสานงาน อุปสรรคปัญหาในการดำเนินงานโครงการสาธิตสัมพันธ วิธีการประสานงาน ประเด็นภาพลักษณ์ทางการเมือง การจัดสรรงบประมาณ หลักเกณฑ์ในการจัดสรรงบประมาณ วัฒนธรรมองค์กร ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการดำเนินงาน การประเมินผลความสำเร็จของโครงการ และการถอดบทเรียน เป็นต้น

3.3 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ นำข้อมูลมาเช็คความถูกต้องและทำการลงรหัส แล้วนำมาประมวลผลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for Windows Version 11.5 เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคล ข้อมูลการดำเนินงานโครงการสาธิตสัมพันธ ข้อมูลผลสัมฤทธิ์/ประสิทธิผลการดำเนินงาน

(1) สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistics) ได้แก่ ความถี่ และร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และตารางไขว้เพื่อบรรยายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง (ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ เขตที่อยู่อาศัย ฯ)

(2) ข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการสรุปเนื้อหาตามประเด็นที่สำคัญ (Content analysis) เพื่อวิเคราะห์หาปัจจัยที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ในการดำเนินงานสาธิตสัมพันธในจังหวัด ความน่าเชื่อถือของข้อมูล แล้วนำมาประกอบการอภิปรายข้อมูลเชิงปริมาณ

การวิเคราะห์ดัชนีผสม หมายถึง การจำแนกระดับการดำเนินงาน โดยคำนวณจากข้อมูลการดำเนินงานโครงการสาธิตสัมพันธในด้านระบบการทำงาน ระบบงบประมาณ และระบบบุคลากร โดยการวิเคราะห์องค์ประกอบหลัก ซึ่งเป็นการลดรูปตัวแปรจากรายการย่อยของระบบต่างๆ ซึ่งมีจำนวนทั้งหมด 37 ตัวแปร ให้เหลือเพียง 1 ตัวแปร เพื่อสะดวกในการนำมาวิเคราะห์ เช่นตัวแปรการดำเนินงานภาพรวมทั้งหมด 37 ตัวแปร สามารถนำมาจำแนกรูปแบบการดำเนินงานออกได้ 3 ระดับ ได้แก่ รูปแบบการดำเนินงานที่ดีมาก ปานกลาง และน้อย โดยมีหลักในการแบ่งตาม Quintile โดย 20% ล่างและ 20 % บนแสดงฐานดีมากสุดและน้อยมาก ส่วนที่เหลือ (60%) อยู่ในระดับปานกลาง

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 คุณลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

ข้อมูลทั่วไปของบุคคล/หน่วยงานที่ตอบแบบสอบถาม พบว่า กลุ่มตัวอย่าง 3 ใน 4 เป็นเพศชาย มากกว่าเพศหญิง (ชาย ร้อยละ 74.7, หญิง ร้อยละ 25.3) มีอายุระหว่าง 41-50 ปี (ร้อยละ 37.8) รองลงมา มีอายุระหว่าง 51-60 ปี (ร้อยละ 23.7) กลุ่มตัวอย่างมีอายุเฉลี่ย 51 ปี อายุต่ำสุด 20 ปี อายุสูงสุด 89 ปี กว่า 3 ใน 4 จบการศึกษา ทางโลก (ร้อยละ 78) คือจบระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า (ร้อยละ 80) รองลงมาจบระดับชั้นมัธยมศึกษา (ร้อยละ 11.6) กลุ่มตัวอย่างที่จบการศึกษาทางธรรม มีร้อยละ 22 โดยเกือบครึ่งหนึ่งจบระดับนักธรรมตรี/โท/เอก (ร้อยละ 45.9) รองลงมาจบระดับเปรียญธรรมทุกระดับ (ร้อยละ 15.3) กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มาจากองค์กรศาสนาทั้ง 5 ศาสนา (ร้อยละ 70.9) รองลงมา มาจากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด และกรมการศาสนา (ร้อยละ 28.3 และ 0.8 ตามลำดับ)

สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่มาจากองค์กรศาสนา ส่วนใหญ่เป็นผู้แทนของศาสนาพุทธ (ร้อยละ 34.5) รองลงมาเป็นผู้แทนของศาสนาคริสต์ อิสลาม พราหมณ์-ฮินดู และซิกข์ (ร้อยละ 31.7, 19.1, 7.6 และ 7.1) ตามลำดับ เมื่อพิจารณาตำแหน่งของกลุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่มีตำแหน่งเป็นคณะกรรมการ ศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด (ร้อยละ 70.2) รองลงมา เป็นผู้รับผิดชอบโครงการศาสนิกสัมพันธ์, วัฒนธรรมจังหวัด และเจ้าหน้าที่/ผู้แทนจากกรมการศาสนา (ร้อยละ 19.6, 7.7 และ 2.5) ตามลำดับ โดยที่คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์ส่วนใหญ่อยู่ในส่วนภูมิภาคมากกว่าส่วนกลาง (ส่วนภูมิภาค ร้อยละ 90, ส่วนกลาง ร้อยละ 10) กลุ่มตัวอย่างมากกว่าครึ่งนับถือศาสนาพุทธ (ร้อยละ 51.9) รองลงมานับถือศาสนาคริสต์, อิสลาม พราหมณ์-ฮินดู และซิกข์ (ร้อยละ 23.6, 14.7, 5.1 และ 4.7) ตามลำดับ (ดูตารางที่ 1)

4.2 รูปแบบการดำเนินงาน ระบบการทำงาน การประสานงาน และกิจกรรม

ของโครงการศาสนิกสัมพันธ์

4.2.1 รูปแบบการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ แบ่งออกเป็นด้านโครงสร้างการทำงาน และด้านระบบการทำงาน ดังนี้

4.2.1.1 โครงสร้างการทำงาน ประกอบด้วย กลไกที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์, สถาปนิกสัมพันธ์ และคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์

1). กลไกที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์

เนื่องจากการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ มีพัฒนาการมานานพอสมควร ก่อนที่จะมีการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ โดยกลไกที่นำมาสู่การดำเนินงานฯ อันได้แก่ กฎหมาย นโยบาย มาตรการ และแผนกลยุทธ์ในการดำเนินงาน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

(1) กฎหมาย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มีหลายมาตราที่กล่าวถึงการส่งเสริมและทุนบำรุงด้านศาสนา ได้แก่

มาตรา 9 พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะ และองค์อัครศาสนูปถัมภก

มาตรา 38 เสรีภาพในการนับถือศาสนา “บุคคลมีเสรีภาพในการนับถือศาสนา นิาย/ลัทธิ นิยมทางศาสนา และมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนบัญญัติ ฯลฯ”

มาตรา 66 หน้าที่พลเมือง “บุคคลมีหน้าที่รักษาไว้ซึ่งสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข”

มาตรา 73 รัฐต้องให้ความอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา และศาสนาอื่น ส่งเสริมความเข้าใจอันดี และความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา รวมทั้งสนับสนุนการนำหลักธรรมของศาสนามาใช้ เพื่อเสริมคุณธรรม และพัฒนาคุณภาพชีวิต

มาตรา 77 รัฐต้องจัดให้มีแผนพัฒนาการเมือง จัดทำมาตรฐานทางคุณธรรม จริยธรรม ของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ข้าราชการ/พนักงาน/ลูกจ้างรัฐบาล ฯลฯ

มาตรา 81 รัฐต้องจัดการศึกษาอบรม และสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้ คู่คุณธรรม ฯลฯ

นอกจากนี้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ได้กล่าวถึงเสรีภาพในการนับถือศาสนา (มาตรา 37) และการส่งเสริมความเข้าใจอันดี และความสมานฉันท์ระหว่างศาสนาทุกศาสนา (มาตรา 79) ไว้ดังนี้

มาตรา 37 บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการนับถือศาสนา นิกายของศาสนา หรือลัทธินิยมในทางศาสนา และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนา ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรม ตามความเชื่อถือของตน อันไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่พลเมือง และไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ในการใช้เสรีภาพตามวรรค 1 บุคคลย่อมได้รับการคุ้มครองมิให้รัฐกระทำการใดๆ อันเป็นการรอนสิทธิหรือเสียประโยชน์อันควรมิควรได้ เพราะเหตุที่ถือศาสนา

มาตรา 79 รัฐต้องให้ความอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาที่ประชาชนไทยส่วนใหญ่นับถือมาช้านาน และศาสนาอื่น ทั้งต้องส่งเสริมความเข้าใจอันดีและความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา รวมทั้งสนับสนุนการนำหลักธรรมของศาสนามาใช้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิต

จะเห็นว่าภายใต้รัฐธรรมนูญนี้สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมของทุกศาสนา ศาสนิกชนทุกศาสนามีความเสมอภาคและมีเสรีภาพในการนับถือศาสนาตามหลักความเชื่อของตน ศาสนา

ต่างๆ ได้รับการคุ้มครองจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยอย่างเท่าเทียมกัน และให้รัฐทำหน้าที่ เสริมคุณธรรมจริยธรรม และพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชาติ

(2) นโยบาย รัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมงานด้านศาสนาและการพัฒนา คุณธรรมจริยธรรมแก่ประชาชนอย่างชัดเจน โดยมีการกำหนดนโยบายไว้หลายด้าน ดังนี้ :

นโยบายพัฒนาคนและสังคมที่มีคุณภาพ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) การพัฒนาคนให้มีความรู้และจริยธรรมตั้งแต่แรกเกิด ให้ความสำคัญกับการสร้าง สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ครอบครัวอบอุ่น และสถานศึกษาเอาใจใส่ดูแลเด็กอย่างใกล้ชิด ด้วยการ ปลุกฝังความรู้ที่ทันโลก และคุณค่าที่ดีของวัฒนธรรมไทย สร้างความเข้าใจแก่พ่อแม่ถึงวิธีการดูแล บุตรที่ถูกต้องตามระดับการพัฒนาสมองของเด็ก ด้วยหน่วยบริการเคลื่อนที่ที่เรียกว่าคาราวาน เสริมสร้างเด็ก

นโยบายทางวัฒนธรรม โดยเน้นการส่งเสริมให้วัยรุ่นไทยเกิดการเรียนรู้ที่ถูกต้อง รักษาติ ในทางที่ถูก มีคุณธรรม เอื้ออาทรต่อผู้อื่น

นโยบายพัฒนากฎหมายและส่งเสริมการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี นโยบายนี้เน้นให้ รัฐบาลดำเนินการป้องกันปราบปรามการทุจริตในวงราชการ ให้เป็นระบบราชการที่โปร่งใส และ สะอาด โดยมีระบบตรวจสอบ และประเมินผลสัมฤทธิ์ตามมาตรฐานคุณธรรม จริยธรรม นอกจากนี้รัฐ ยังส่งเสริมให้มีการนำศีลธรรมและคุณธรรมจากทุกศาสนา มาใช้เป็นแนวทางในการดำรงชีวิต โดย จะขอความร่วมมือจากคณะสงฆ์และองค์กรศาสนาทุกศาสนา

นอกจากนี้ รัฐบาลที่ผ่านมายังมีนโยบายที่สอดคล้องกับงานของกรมการศาสนา คือ การฟื้นฟู ความเชื่อมั่นของประเทศ โดยสร้างความปรองดองสมานฉันท์ของคนในชาติและฟื้นฟูประชาธิปไตย โดย เสริมสร้างความเข้าใจร่วมกันของประชาชนในชาติ ให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีเป็นอันหนึ่งอัน เดียวกัน และยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ฯลฯ เพื่อ เกิดความร่วมมือ ร่วมใจในการแก้ไขปัญหาวิกฤตของประเทศ และสร้างเสถียรภาพทั้งทางด้านการเมือง การปกครอง สังคมและเศรษฐกิจ โดยมุ่งถึงประโยชน์สูงสุดของประชาชนส่วนรวมเป็นสำคัญ ซึ่งจะ เป็นรากฐานที่มั่นคงในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนต่อไป

นโยบายศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม โดยอุปถัมภ์คุ้มครองพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่นๆ โดยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน รวมทั้งส่งเสริมบทบาทสถาบันทางศาสนาในการปลุกฝัง เผยแผ่ หลักธรรม ให้ประชาชนนำมาใช้เสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิต

อย่างไรก็ตาม ยังไม่มีนโยบายที่ชัดเจนที่กล่าวถึงการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ที่ชัดเจนที่ เน้นให้มีการสร้างความรัก ความเข้าใจกันของคนต่างศาสนา ขจัดข้อขัดแย้งระหว่างศาสนิกชน เพื่อ เร่งสร้างสันติภาพอย่างยั่งยืนในชาติ รวมพลังกันในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจ-สังคมของชาติ

(3) **มาตรการในการดำเนินงาน** มาตรการที่ใช้ในการส่งเสริมการดำเนินกิจกรรมทางด้านศาสนาของภาครัฐได้แก่

- ส่งเสริมให้ประชาชนเรียนรู้ และเข้าใจในแก่นแท้ของศาสนาจนเกิดการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน
- ขอความร่วมมือองค์กรหลักทางศาสนาทุกศาสนาให้ช่วยกันพัฒนาสังคมให้เป็นสังคมที่ดีมีคุณภาพ ประชาชนมีคุณธรรม จริยธรรมบนพื้นฐานของการนำหลักธรรมของทุกศาสนามาใช้
- สนับสนุนให้มีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีตามหลักธรรม
- เสริมสร้างความสมานฉันท์และความมั่นคงให้เกิดแก่ประเทศชาติและประชาชนโดยใช้หลักธรรมของทุกศาสนา

(4) **ปฏิญญาพิทยาว่าด้วยการรวมพลังศาสนิกสัมพันธ์** วันที่ 25 กันยายน 2547 ได้กล่าวไว้ว่า “การสร้างสังคมสันติภาพอย่างยั่งยืนขึ้นในประเทศอย่างถาวร ทุกองค์กรศาสนาในประเทศไทยต้องร่วมกันดำเนินการนำหลักธรรมทางศาสนาไปสู่การปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพื่อให้ศาสนิกชนเป็นคนดี มีคุณธรรม รวมทั้งสนับสนุนให้ศาสนิกชนของตนร่วมกันทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์ เพื่อสร้างความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนต่างศาสนา” กรมการศาสนาร่วมกับองค์กรศาสนา 5 ศาสนา และองค์กรเครือข่าย ร่วมกันจัดงาน “ศาสนิกสัมพันธ์” ขึ้นเพื่อนำพลังทางศาสนาเป็นพลังขับเคลื่อนในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ รวมทั้งนำพลังทางศาสนาสร้างความเข้าใจอันดี และความสมานฉันท์แก่คนในชาติ

(5) **แผนและแผนกลยุทธ์** กระทรวงวัฒนธรรมได้ปฏิบัติตามแผนการบริหารราชการแผ่นดิน ยุทธศาสตร์ที่ 2 เกี่ยวกับการพัฒนาคนและสังคมที่มีคุณภาพ โดยมีเป้าประสงค์ที่จะให้คนไทยมีภูมิคุ้มกันทางวัฒนธรรม มีการเชิดชูคุณค่าความเป็นไทยและวัฒนธรรมไทยบนความเข้าใจ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ทำให้ชุมชน สังคม มีความสมานฉันท์ และสันติสุข นอกจากนี้ กรมการศาสนา ร่วมกับองค์กรศาสนา 5 ศาสนา และองค์กรเครือข่าย ร่วมกันจัดทำแผนกลยุทธ์การดำเนินงาน ศาสนิกสัมพันธ์ โดยมีการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์และเป้าหมายการดำเนินงาน ดังนี้ :

วิสัยทัศน์ กำหนดว่า “รวมพลัง 5 ศาสนาสังคมแห่งความรัก มีเสรีภาพในการปฏิบัติธรรมตามหลักธรรมคำสอนทางศาสนา เข้าใจและให้เกียรติในความแตกต่าง มีมนุษยธรรม และศีลธรรม ร่วมใจสมานฉันท์ สร้างสันติสุขที่ยั่งยืน”

พันธกิจ ได้แก่

- 1) ดำเนินการเผยแพร่หลักธรรมคำสอนทางศาสนาให้เข้าถึงจิตใจของศาสนิกชน นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เป็นคนดี มีคุณธรรม
- 2) ส่งเสริมสนับสนุนศาสนา และกิจกรรมทางศาสนา ภายในองค์กรและองค์กรเครือข่ายทางศาสนาที่รัฐบาลรับรอง เพื่อสร้างความสมานฉันท์แก่คนในชาติ

3) ส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกัน เกี่ยวกับวิธีการดำเนินงาน รวมทั้งประสานความร่วมมือ เผยแพร่หลักธรรม คำสอนทางศาสนา ไปสู่การปฏิบัติของศาสนิกชน เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจอันดี ระหว่างกันทางศาสนา และสร้างสังคมสันติภาพอย่างยั่งยืน

เป้าประสงค์ ได้แก่

1) สร้างทิศทางการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ขององค์การศาสนาและองค์กรเครือข่าย
2) เสริมสร้างพันธมิตร และเครือข่ายในการนำหลักธรรมคำสอนทางศาสนาไปสู่การปฏิบัติ ในชีวิตประจำวันของประชาชนระหว่างองค์การศาสนาต่างๆ เพื่อความสมานฉันท์ของศาสนิก และ สร้างสังคมสันติภาพอย่างยั่งยืน

3) เสริมสร้างให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนของศาสนา และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน และสังคม

เป้าหมายในการดำเนินงาน ได้แก่

1) ประชาชนนำหลักธรรม คำสอนทางศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต
2) เกิดการประสานความร่วมมือในการดำเนินงานทางด้านศาสนาระหว่างองค์การศาสนา และองค์กรเครือข่ายอย่างเป็นระบบ และมีประสิทธิภาพประสิทธิผล

3) เกิดพลังในการขับเคลื่อนกิจกรรมทางศาสนาและงานศาสนิกสัมพันธ์ ไปสู่ประชาชน อย่างกว้างขวาง

4) เกิดความสมานฉันท์ระหว่างองค์การศาสนา ศาสนิกชนทุกศาสนา เพื่อเสริมสร้างสังคม สันติภาพอย่างยั่งยืน

5) เกิดภาควิธีร่วมมือระหว่างผู้นำศาสนา องค์การทางศาสนา สถาบันการศึกษา หน่วยงาน ภาครัฐ ภาคเอกชน และเครือข่ายงานด้านศาสนา ในการร่วมกันดำเนินกิจกรรมในการแก้ไขปัญหา เศรษฐกิจและสังคมของชาติ

6) เกิดภาคีความร่วมมือระหว่างองค์การทางศาสนา ประชาชน และเครือข่ายต่างๆ ในการ ประกอบกิจกรรมในวันสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ ก่อให้เกิดความสามัคคีสมานฉันท์แก่คน ในชาติ

ยุทธศาสตร์ เพื่อสร้างทิศทางการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ขององค์การศาสนาและเครือข่าย จึงได้กำหนดยุทธศาสตร์การทำงาน 5 ยุทธศาสตร์ ได้แก่

1). ใช้หลักศาสนธรรมสร้างและเทิดทูนสถาบันชาติ สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวม สร้างความเข้มแข็งของสังคมไทย

2). กำหนดนโยบายแนวทางการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ที่ชัดเจนร่วมกัน โดยส่งเสริมให้ คนในสังคมไทยเป็นศาสนิกชนที่ดีตั้งแต่วัยเยาว์

3). เพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการด้านบุคลากร งบประมาณ และเทคโนโลยีที่ ทันสมัยอย่างพอเพียง

4). องค์การศาสนามีการพัฒนาศักยภาพภายในองค์กรและสร้างภาคีกับองค์การศาสนาอื่น เพื่อให้เกิดความสมานฉันท์

5). นำหลักธรรม คำสอนทางศาสนาไปใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อแก้ปัญหาสังคม เศรษฐกิจ และสร้างค่านิยมที่ถูกต้องต่อศาสนิกชนตามแนวพระราชดำริ

จะเห็นได้ว่านโยบายของรัฐบาลเน้นให้มีการให้ประชาชนมีคุณธรรม จริยธรรม และเน้นการใช้หลักธรรมคำสอนจากทุกศาสนาไปสู่การปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพื่อให้ศาสนิกชนเป็นคนดี มีคุณธรรมอย่างแท้จริง แต่ก็ต้องมีการกำหนดนโยบายให้ชัดเจน และกำหนดให้งานศาสนิกสัมพันธ์เป็นเครื่องมือหรือมาตรการหนึ่งที่จะพนักำล้องค์การศาสนาทุกศาสนาให้ร่วมกันขับเคลื่อนงานดังกล่าวอย่างจริงจัง

2). สถาสานิกสัมพันธ์

(1) สถาสานิกสัมพันธ์ จากการที่กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ได้มีการจัดทำปฏิญญาร่วมกับองค์การศาสนาทุกศาสนา ที่เรียกว่า “ปฏิญญาพัทยาว่าด้วยการรวมพลังศาสนิกสัมพันธ์ลงวันที่ 25 กันยายน 2547” โดยมีเจตนารมย์ร่วมกันว่าทุกองค์การศาสนาต้องเร่งมุ่งเน้นการนำหลักธรรมทางศาสนาไปสู่การปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เร่งสร้างสังคมสันติภาพอย่างยั่งยืนขึ้นในชาติ และเร่งสร้างพลังความเข้มแข็งของศาสนาที่แตกต่างกัน โดยมีจุดมุ่งหมายร่วมกันในการจัดตั้ง **สถาสานิกสัมพันธ์ในแต่ละระดับ** (เช่น สถาสานิกสัมพันธ์ระดับชาติ/จังหวัด) ขึ้นมาเป็นองค์กรกลาง มีหน้าที่แลกเปลี่ยนความรู้ และวิธีการเผยแพร่หลักธรรมของแต่ละศาสนาให้เป็นบทเรียนระหว่างกัน เสริมสร้างความสมานฉันท์ระหว่าง ศาสนิกชน และขจัดข้อขัดแย้งระหว่างศาสนิกชน รวมทั้งจรรโลงความเข้มแข็งของแต่ละศาสนาร่วมกัน รูปแบบการดำเนินงานในลักษณะนี้ได้แก่ จังหวัดสงขลา ซึ่งมีสถาสานิกสัมพันธ์ก่อนที่กรมการศาสนาจะมีการสนับสนุนให้จังหวัดต่างๆ จัดตั้ง “คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด” ในปีพ.ศ. 2549 เนื่องจากปัญหาความไม่สงบใน 3 จังหวัดภาคใต้ ทำให้สงขลาคิดว่าควรมีการแสวงหาความร่วมมือจากองค์การทางศาสนาในรูปแบบของ “สถาสานิกสัมพันธ์” ซึ่งมีรูปแบบการดำเนินงานโดยคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์ มาทำงานโดยสมัครใจ ไม่มีการบังคับ และเป็นตัวแทนของ 3 องค์การ คือตัวแทนองค์การศาสนาทุกศาสนา หน่วยงานราชการด้านสังคม (ได้แก่วัฒนธรรมจังหวัด พัฒนาสังคมจังหวัด พื้นที่เขตการศึกษาจังหวัด แรงงานจังหวัด สำนักงานพุทธศาสนา เป็นต้น) และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะองค์กรบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) ซึ่งถือเป็นตัวแทนภาคประชาชน เหตุผลที่นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามาร่วมด้วย เนื่องจากสามารถขอรับการสนับสนุนด้านงบประมาณได้ (แต่ต้องไม่เกินร้อยละ 30) และอปท.สามารถดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมได้ นอกจากนี้การดำเนินงานรูปแบบนี้เป็นการทำงานด้วยความสมัครใจเป็นรูปแบบของสภาด้านศาสนาภาคประชาชน ที่เน้นการส่งเสริมความเข้าใจอันดีและสร้าง

ความสมานฉันท์ต่อศาสนิกของแต่ละศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของท่านพุทธทาส อินทปัญโญ; ผู้แทนจากองค์การศาสนาอิสลาม; ผู้แทนจากองค์การศาสนาซิกข์ ที่กล่าวว่า “ให้มีการทำความเข้าใจระหว่างศาสนา เพราะศาสนาเป็นสิ่งเดียวที่จะแก้ปัญหาของบ้านเมืองได้ ศาสนิกที่ที่จะต้องไม่นำเรื่องเกี่ยวกับศาสนามาเป็นสาเหตุให้เกิดความแตกแยก แยกความสามัคคี ” สภาศาสนิกสัมพันธ์จึงเป็นองค์กรภาคประชาชน

อย่างไรก็ตาม จนถึงปัจจุบัน “สภาศาสนิกสัมพันธ์แต่ละระดับ” ยังมีไม่ครบถ้วน กล่าวคือ ยังไม่มี “สภาศาสนิกสัมพันธ์ระดับชาติ” ส่วนสภาศาสนิกสัมพันธ์ระดับจังหวัดก็มีเพียงบางจังหวัด เช่น จังหวัดสงขลา (ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม) ซึ่งมีการก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2548 ดังนั้นจะเห็นได้ว่า แม้ว่าจะมีสภาศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด (บางจังหวัด) แต่ก็ยังไม่มี “สภาศาสนิกสัมพันธ์ระดับชาติ” ที่จะมาทำงานเชื่อมโยงกัน รวมทั้งยังไม่มีสภาศาสนิกสัมพันธ์ที่เป็นกลไกในระดับอำเภอและตำบล

3). คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2549 กรมการศาสนาได้มีการสนับสนุนงบประมาณให้ดำเนินการแต่งตั้ง “คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์แห่งชาติและระดับจังหวัด” ขึ้นทั่วประเทศ โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ เพื่อให้การดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์เกิดประสิทธิภาพประสิทธิผล จึงเป็นรูปแบบหนึ่งของการสร้างเครือข่ายระหว่างศาสนาในระดับจังหวัด เพื่อให้เครือข่ายในระดับจังหวัดมีการขับเคลื่อนการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ ไปสู่ประชาชนในชุมชน และเป็นจุดเริ่มต้นที่จะส่งเสริมความเข้าใจที่ดีงามและร่วมมือกันระหว่างศาสนา โดยให้ประเทศไทยเป็นต้นแบบที่ให้เพื่อนทุกศาสนา มาร่วมมือกันในสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้น ดังแนวคิดของท่านพุทธทาส อินทปัญโญเรื่องการทำความเข้าใจระหว่างศาสนา “กล่าวคือทุกศาสนาต้องร่วมกันทำกิจกรรมเพื่อสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้น” และแนวคิดของผู้แทนจากองค์การศาสนาอิสลามในเรื่อง “การเข้าใจในเรื่องของศาสนาอย่างแท้จริง เพราะศาสนาเป็นสิ่งเดียวที่จะแก้ปัญหามันได้” อันจะส่งผลให้การดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์บรรลุเป้าหมายในเรื่องการสร้างสมานฉันท์ และการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขของคนต่างศาสนา โดยคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์ ประกอบด้วย ผู้แทนจาก 3 ภาติ คือ ผู้แทนองค์การศาสนาทั้ง 5 ศาสนา (คือ พุทธ อิสลาม คริสต์ พราหมณ์-ฮินดู และซิกข์) หน่วยงานภาครัฐ (ทั้งราชการ รัฐวิสาหกิจ และองค์กรอิสระ) และองค์กรเอกชนสาธารณกุศลด้านศาสนา (เช่น สมาคม มูลนิธิ และองค์กรสาธารณประโยชน์) หลังจากทีกรมการศาสนา มีคำสั่งให้ตั้งคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัดในปี พ.ศ. 2549 จังหวัดส่วนใหญ่มีการดำเนินงานในลักษณะนี้ (เช่น เชียงใหม่ อุบลราชธานี และอยุธยา) เป็นต้น อย่างไรก็ตามยังขาดการเชื่อมโยงกับคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์ระดับชาติ เพราะยังไม่มีแต่งตั้งคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์ระดับชาติ จะมีก็เพียงคณะทำงาน หรือคณะกรรมการที่ทำงานเฉพาะกิจเป็นชุด ๆ ไป

4.2.1.2 ระบบการทำงาน ประกอบด้วย ระบบงาน ระบบงบประมาณ และระบบบุคลากร

(1) ระบบการทำงานของการดำเนินงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์ จากข้อมูลเชิงปริมาณ พบว่า

ก. มีการกำหนดปรัชญา วิสัยทัศน์ในการทำงาน (ร้อยละ 71.6)

ข. ด้านโครงสร้าง มีโครงสร้างการทำงานที่ชัดเจน (ร้อยละ 77.2) มีคณะกรรมการที่มาจากหลายหน่วยงาน (ร้อยละ 79.6) รวมทั้งกว่าร้อยละ 80 มีการแบ่งงานหรือกำหนดความรับผิดชอบที่ชัดเจน (ร้อยละ 84)

ค. ด้านกิจกรรม จังหวัดส่วนใหญ่มีการกำหนดกิจกรรมที่หลากหลาย (ร้อยละ 82.4) และกิจกรรมส่วนใหญ่สอดคล้องกับบริบทในพื้นที่ (ร้อยละ 92) มีการจัดกิจกรรมเสริมความสามัคคีกันในวันสำคัญทางศาสนา (ร้อยละ 92.9) โดยมีศาสนิกชนของแต่ละศาสนาเข้าร่วมกิจกรรม (ร้อยละ 90.2)

ง. ด้านความร่วมมือ มีการประสานงานระหว่างหน่วยงาน และขอความร่วมมือในการประชาสัมพันธ์ (ร้อยละ 93) แต่ยังได้รับความร่วมมือจากองค์กรศาสนาน้อย (ร่วมมือเพียง ร้อยละ 30.9)

จ. ด้านข้อมูล มีการทำฐานข้อมูลเครือข่าย (ร้อยละ 93)

ฉ. มีการติดตาม และประเมินผลการดำเนินงาน มีร้อยละ 82.1 (ดูตารางที่ 2)

(2) ระบบงบประมาณ ในการดำเนินงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์ พบว่า

ก. การจัดสรรงบประมาณ มีการอนุมัติยอดเงินในการจัดกิจกรรมตามที่ตั้งมาเพียงครั้งเดียว (ร้อยละ 51.7) ส่วนใหญ่มีการแจ้งยอดการจัดสรรงบประมาณให้แก่องค์กรศาสนาทราบ (ร้อยละ 71.6) แต่งบประมาณที่จัดสรรให้อย่างเพียงพอ มีเพียงส่วนน้อย (ร้อยละ 44.1) อย่างไรก็ตามหน่วยงานภาคปฏิบัติส่วนใหญ่ได้มีการวางแผนการใช้จ่าย และตรวจสอบการใช้งบประมาณโครงการฯ (ร้อยละ 70.1)

ข. การบริหารงบประมาณ เนื่องจากงบประมาณที่ได้รับมาส่วนใหญ่ไม่เพียงพอ ดังนั้นโครงการฯ จึงได้มีการของบประมาณสมทบจากหน่วยงานอื่น (ร้อยละ 38.1) และขอสมทบจากการบริจาค (ร้อยละ 42.7) หรืออาจมีการบูรณาการงบประมาณกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (ร้อยละ 61.0)

ค. ปัญหาอุปสรรคในการบริหารงบประมาณ ในการดำเนินงานของงบประมาณเพื่อมาทำโครงการศาสนิกสัมพันธ์ พบว่า เกือบครึ่งหนึ่งของบุคลากรยังขาดความรู้ในด้านการของบประมาณจากทางราชการ (ร้อยละ 48.6) โครงการฯ ได้รับงบประมาณจากทางราชการ/สำนักงานงบประมาณล่าช้า (ร้อยละ 34.8) และผู้ดำเนินโครงการฯระดับจังหวัดก็ได้รับงบประมาณล่าช้า ทำให้เกิดปัญหาในการดำเนินงาน (ร้อยละ 43.0) เช่น การดำเนินงานเสร็จไม่ทันปีงบประมาณ เป็นต้น (ดูตารางที่ 2)

(3) ระบบบุคลากร ในการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ที่ผ่านมา พบว่า

ก. ผู้นำ/หัวหน้าหน่วยงาน ส่วนใหญ่เป็นผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกล (ร้อยละ 76.9) แต่ก็มีผู้นำบางส่วนที่ยังยึดมั่นในความคิดของตนเอง (ร้อยละ 43.3) โดยเฉพาะผู้นำทางศาสนา (ดูตารางที่ 2)

ข. บุคลากร /ผู้ปฏิบัติงาน ส่วนใหญ่ บุคลากรมีความรู้ ทักษะ/ความชำนาญในการดำเนินงานด้านศาสนิกสัมพันธ์ (ร้อยละ 83.5) มีการระดมความคิดเพื่อสร้างผลงานใหม่ๆ (ร้อยละ 82.9) ทำให้บุคลากรมีจิตสำนึกและความรับผิดชอบร่วมกัน แต่ก็มีปัญหาอุปสรรคในแง่ที่บุคลากรบางส่วนไม่มีความรัก หรือมีความต้องการทำงานอย่างแท้จริง (ร้อยละ 41.9) และผู้ปฏิบัติงานยังไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ของโครงการฯ อย่างชัดเจน (ร้อยละ 43.3) (ดูตารางที่ 2)

ค. ด้านการประสานงาน ส่วนใหญ่มีการประสานงานกับหน่วยงานตามลักษณะของกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง (ร้อยละ 89.9) และมีการทำงานร่วมกับเครือข่ายในจังหวัด (ร้อยละ 88.2) โดย 3 ใน 4 ใช้วิธีการประสานงานแบบไม่เป็นทางการ (เช่น โทรศัพท์/คุย/เชิญชวน เป็นต้น) เพื่อความสะดวกคล่องตัว (ร้อยละ 76.6) แต่ส่วนน้อยยังใช้การประสานงานกับหน่วยงานอื่นแบบใช้อำนาจสั่งการ (ร้อยละ 33.7) (ดูตารางที่ 2)

ง. ปัญหาอุปสรรค พบว่า มีผู้นำบางส่วนยังขาดความรับผิดชอบต่อโครงการฯ (ร้อยละ 29.1) คณะกรรมการที่จัดตั้งขึ้นขาดความรู้ ความสามารถในการระดมความคิดเห็นที่ได้รับมอบหมาย (ร้อยละ 30.7) และกรรมการบางคนไม่เข้าร่วมประชุม (ร้อยละ 44.3) รวมทั้งบุคลากรขาดความสามัคคีในการทำงาน (ร้อยละ 26.2) (ดูตารางที่ 2)

(4) ความคิดเห็นของบุคลากรในการดำเนินงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์

ความคิดเห็นของผู้แทนกรรมการศาสนา วัดนธรรมจังหวัด และคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์ จากข้อมูลเชิงปริมาณ พบว่า

ก. ด้านระบบการทำงาน การดำเนินงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์ในด้านต่างๆ บุคลากรแต่ละระดับส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่า มีการจัดระบบการทำงานในแต่ละด้าน (ดูตารางที่ 1) ในสัดส่วนที่สูง (มากกว่าร้อยละ 30.9) โดยผู้แทนกรรมการศาสนา คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์ จังหวัด และวัดนธรรมจังหวัดให้ความเห็นต่อประเด็นดังกล่าว ร้อยละ 38.5, 31.2 และ 29.4 ตามลำดับ

ข. ด้านงบประมาณ พบว่า ประเด็นที่บุคคลทั้ง 3 ระดับ เห็นว่ายังเป็นปัญหาคือ การจัดสรรงบประมาณที่เพียงพอแก่กลุ่มเป้าหมาย (ร้อยละ 52 สำหรับวัดนธรรมจังหวัด และ ร้อยละ 39.4 สำหรับคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์ แสดงว่าผู้เกี่ยวข้องในระดับจังหวัดทั้งวัดนธรรมจังหวัด และผู้แทนองค์การศาสนาที่เป็นคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์ ยังเห็นว่าการจัดสรรงบประมาณยังไม่เพียงพอในสัดส่วนที่สูงกว่าผู้ที่ปฏิบัติงานในกรรมการศาสนา (กว่า 3 ใน 4 เห็นว่าพอเพียง) โดยผู้แทนกรมฯ เห็นว่าปัญหาเกิดจากทางจังหวัดมีการแยกแยะงบประมาณที่ขอมาทำกิจกรรมในสัดส่วนที่ต่ำ (ร้อยละ

ละ 30.8) ในขณะที่บุคลากรระดับจังหวัดมีความเห็นว่าได้มีการแยกแยะงบประมาณในสัดส่วนที่มากกว่า

ค. ด้านระบบบุคลากร พบว่า บุคลากรทุกระดับมีความเห็นสอดคล้องกันว่าผู้นำยังยึดมั่นในความคิดของตนเอง (ผู้แทนกรมฯ ร้อยละ 14.3, วัฒนธรรมจังหวัด ร้อยละ 36.6 และคณะกรรมการฯ ร้อยละ 45) และผู้นำขาดความรับผิดชอบ (ผู้แทนกรมฯ ร้อยละ 8.3, คณะกรรมการฯ ร้อยละ 31.7 และวัฒนธรรมจังหวัด ร้อยละ 20.7) นอกจากนี้ยังพบว่าบุคลากรในทุกระดับเห็นว่าการประชุมทำให้เกิดปัญหาในการดำเนินงาน (ผู้แทนกรมฯ ร้อยละ 20, วัฒนธรรมจังหวัด ร้อยละ 38.3 และคณะกรรมการฯ จังหวัด ร้อยละ 46.1) รวมทั้งพบว่าบุคลากรยังขาดความสามัคคี (ผู้แทนกรมฯ ร้อยละ 38.5, วัฒนธรรมจังหวัด ร้อยละ 24.3 และคณะกรรมการฯ จังหวัด ร้อยละ 26.6) และคณะกรรมการฯ ยังขาดความรู้ (ผู้แทนกรมฯ ร้อยละ 61.5, วัฒนธรรมจังหวัด ร้อยละ 30.6 และคณะกรรมการฯ ร้อยละ 29.6)

เมื่อพิจารณาในภาพรวมของการดำเนินงานสำนักสัมพันธ์ ด้านระบบการทำงาน ระบบงบประมาณ และระบบบุคลากร พบว่า

ด้านระบบการทำงาน การจัดระบบการทำงานโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง (ร้อยละ 47) ถึงมาก (ร้อยละ 33.6) โดยเฉพาะจากมุมมองของคนทำงานในกรมฯ และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ส่วนที่มองว่าการจัดระบบการทำงานยังอยู่ในระดับต่ำ มีร้อยละ 20 โดยเฉพาะมุมมองขององค์การศาสนา (ร้อยละ 22) (ดูตาราง 4)

เมื่อ จำแนกตามหน่วยงานที่รับผิดชอบของการดำเนินงานโครงการสำนักสัมพันธ์ พบว่า

ระบบการทำงาน ของกรมการศาสนา อยู่ในระดับปานกลางถึงมากพอๆ กัน (ร้อยละ 50 เท่ากัน), สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด และองค์การศาสนา อยู่ในระดับปานกลางเป็นส่วนใหญ่ (วัฒนธรรมจังหวัด ปานกลาง ร้อยละ 44 มาก ร้อยละ 41; องค์การศาสนา ปานกลาง ร้อยละ 47.7 มาก ร้อยละ 30.1)

ระบบงบประมาณ ของกรมการศาสนา,สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด และองค์การศาสนาอยู่ในระดับปานกลางเป็นส่วนใหญ่ (กรมฯ ร้อยละ 67; วัฒนธรรมจังหวัด ร้อยละ 73 และองค์การศาสนา ร้อยละ 55 ตามลำดับ)

ระบบบุคลากร ของกรมการศาสนา อยู่ในระดับมาก (ร้อยละ 67), สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด และองค์การศาสนา อยู่ในระดับปานกลาง (ร้อยละ 61 และ 58 ตามลำดับ)

ภาพรวมของการดำเนินโครงการฯ ของกรมการศาสนา อยู่ในระดับปานกลางถึงมาก (ร้อยละ 50 เท่ากัน), สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ปานกลางถึงมาก (ปานกลาง ร้อยละ 58, มาก ร้อยละ 23 และ

องค์การศาสนา อยู่ในระดับปานกลาง (ร้อยละ 62) ส่วนระดับน้อยมีมากกว่าระดับมาก ร้อยละ 21 มาก ร้อยละ 17) (ดูตาราง 5)

การดำเนินงานขององค์การศาสนา เมื่อจำแนกตามระดับการดำเนินงาน พบว่า

ระบบการทำงานของศาสนาพุทธและคริสต์ ส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลางถึงมาก ส่วน อิสลาม พราหมณ์-ฮินดู และซิกข์ อยู่ในระดับปานกลางเป็นส่วนใหญ่ ด้านงบประมาณของศาสนา พุทธ อิสลาม คริสต์ อยู่ในระดับปานกลาง, ส่วนศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และศาสนาซิกข์ อยู่ในระดับ น้อย, ระบบบุคลากรของทุกศาสนาอยู่ในระดับปานกลาง อย่างไรก็ตาม ภาพรวมของการดำเนินงาน โครงการศาสนิกสัมพันธ์ พุทธ อิสลาม คริสต์ และพราหมณ์-ฮินดู อยู่ในระดับปานกลาง สำหรับ ศาสนาซิกข์ อยู่ในระดับน้อย (ดูตาราง 6)

4.2.2 ประสิทธิภาพการดำเนินงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์ของหน่วยงาน/องค์กรที่เกี่ยวข้อง
พบว่า

4.2.2.1 ผลลัพธ์ หรือผลที่เกิดขึ้นทันทีจากการดำเนินกิจกรรมส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลางถึง มาก โดยผลลัพธ์ 5 ลำดับแรก ได้แก่ ได้เรียนรู้การเป็นผู้นำ/แกนนำ ทำให้มีโอกาสริเริ่มทำโครงการ ศา สนิกสัมพันธ์ใหม่ๆ ในชุมชนของตนเอง (ร้อยละ 57.1), มีทักษะกระบวนการในการทำงานเพื่อสังคม ซึ่งเป็นรากฐานสู่ความสำเร็จในอนาคต เพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคม (ร้อยละ 53.3), มีการ ทำงานร่วมกับเครือข่ายมากขึ้นทั้งศาสนาเดียวกันและระหว่างศาสนา รวมทั้งเกิดกระบวนการเรียนรู้ และกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ สามารถจัดทำกิจกรรม/โครงการได้ (ร้อยละ 51.6), เกิดกิจกรรม ศา สนิกสัมพันธ์เพิ่มขึ้น (ร้อยละ 51.5), และเกิดการเรียนรู้ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ไม่มีความขัดแย้ง ระหว่างศาสนา (ร้อยละ 50.7)

4.2.2.2 ผลที่ได้รับ (ระยะกลาง) ส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลางถึงมาก โดยผลลัพธ์ 5 ลำดับแรก ได้แก่ เกิดความภาคภูมิใจในตัวเองในการได้ทำดีเพื่อผู้อื่น (ขกระดับจิตใจ คุณธรรม จริยธรรม) ร้อยละ 59.9, เกิดความรักสามัคคีจากการได้ร่วมทำงานกับศาสนาอื่นๆ ทำให้ เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิธีการเผยแพร่หลักธรรมของแต่ละศาสนา (ร้อยละ 58.9), เกิดจิตสำนึก ต้องการทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น/ชุมชนและสังคม (เกิดจิตสาธารณะ) ร้อยละ 56.6, สามารถทำงาน และอยู่ร่วมกับศาสนาอื่นได้ (มีประสบการณ์ในการทำงานร่วมกับผู้อื่น) ร้อยละ 53.4 และเกิดทักษะ กระบวนการใหม่ๆ ในการดำเนินชีวิต ร้อยละ 50.4)

4.2.2.3 ผลกระทบ (ระยะยาว) ส่วนใหญ่เกิดผลกระทบในระดับมาก โดยผลกระทบ 5 ลำดับ แรก ได้แก่ ได้ทำความดีถวายในหลวง (ร้อยละ 80.1), ได้ตอบแทนบุญคุณแผ่นดินเกิด (ร้อยละ 76.1), เกิด

ความสมานฉันท์ สามัคคี และความร่วมมือระหว่างศาสนา (ร้อยละ 74.3) เกิดเครือข่าย ศาสนิกสัมพันธ์เพิ่มขึ้น (ร้อยละ 51.4) รวมทั้งเกิดผู้นำในแต่ละศาสนาเพิ่มขึ้น ร้อยละ 46.9 (ดูตาราง 7)

ประสิทธิผลการดำเนินงาน โครงการศาสนิกสัมพันธ์ เมื่อจำแนกตามหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พบว่า กรมการศาสนา, สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด และองค์การศาสนามีประสิทธิผลการดำเนินงานในระดับปานกลาง (ดูตาราง 8)

อย่างไรก็ตาม ในการดำเนินงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์ในปีที่ผ่านมา พบว่ามีแนวทางในการดำเนินงานดังนี้

(1) **มีแผนการปฏิบัติงาน** ในการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ ได้มีการจัดทำรูปแบบการดำเนินงานที่ชัดเจน โดยกรมการศาสนา ร่วมกับองค์การศาสนา 5 ศาสนา และองค์กรเครือข่าย ร่วมกันจัดทำแผนกลยุทธ์การดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ขึ้นในปี พ.ศ. 2548 โดยมีการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์และเป้าหมายการดำเนินงาน รวมทั้งยุทธศาสตร์การทำงาน 5 ด้านไว้อย่างชัดเจน (รายละเอียดได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว) ทำให้การดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด องค์การศาสนาและเครือข่ายมีทิศทางการทำงาน

(2) **มีกิจกรรมภายใต้โครงการศาสนิกสัมพันธ์** ข้อมูลจากการศึกษาเชิงคุณภาพ พบว่า กรมการศาสนา สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดต่างๆ และองค์การศาสนา 5 ศาสนา ได้มีแผนการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย โดยเฉพาะวันสำคัญ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมราชินีนาถ เป็นต้น

รูปแบบกิจกรรม

ข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า มีการจัดกิจกรรม 2 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบที่องค์การศาสนาและองค์กรเครือข่ายดำเนินการกันเอง และองค์การศาสนากับองค์กรเครือข่ายร่วมกับกรมการศาสนา ดำเนินการ โดยที่ทุกศาสนาจะมีกิจกรรมที่หลากหลาย แต่จะเน้นกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนาและวันสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น วันที่ 5 ธันวาคม วันที่ 12 สิงหาคม ในวันสำคัญก็จะมีการทำกิจกรรมในศาสนสถานของแต่ละศาสนา มีรายละเอียดดังนี้

กรมการศาสนา

1). **การจัดประชุมศาสนิกสัมพันธ์สัญจร**ซึ่งในปีงบประมาณ 2548-2549 จะมีการจัดประชุม ๑ หมุนเวียนไปตามองค์การศาสนาให้เป็นเจ้าภาพในการจัดการประชุม โดยมีฝ่ายศาสนสัมพันธ์ กองศาสนูปถัมภ์เป็นฝ่ายเลขานุการการประชุม ในการประชุมจะมีการหารือเกี่ยวกับการดำเนินงานด้านศาสนาและศาสนิกสัมพันธ์ เพื่อเสริมสร้างความสมานฉันท์ระหว่างศาสนา เช่น

-การจัดกิจกรรมคาราวานศาสนิกสัมพันธ์พันธช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากภัยธรรมชาติ เช่นผู้ได้รับความเดือดร้อนจากภัยสึนามิ ประสภักยหนาว อุทกภัยจากน้ำท่วม

-การประชุมหารือเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่มีผลกระทบกับศาสนา เช่นผลกระทบของภาพยนตร์ เรื่อง ดาวินชีที่มีการบิดเบือนเรื่องคำสอนทางศาสนาคริสต์ องค์การศาสนา 5 ศาสนาได้มีการหารือ เหตุการณ์ดังกล่าว

- การพัฒนางานเผยแพร่องค์ความรู้ด้าน เช่น การจัดทำอนุทินศาสนา การจัดทำหนังสือศาสนา สร้างสันติ การจัดทำเว็บไซต์ E-libraly เผยแพร่หลักธรรมคำสอนทางศาสนา 5 ศาสนา

2). การร่วมจัดงานรวมพลังศาสนิกสัมพันธ์ โดยเชิญศาสนิกชน 5 ศาสนาเข้าร่วมกิจกรรม มีจิตวิทยากรมาให้ความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนทางศาสนาที่สอดคล้องกับความความสมานฉันท์เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง การจัดนิทรรศการประวัติความเป็นมา/หลักธรรมคำสอนทางศาสนา 5 ศาสนาเพื่อให้ความรู้แก่ศาสนิกชนที่เข้าร่วมประชุม

ศาสนาซิกข์ มีกิจกรรมร่วมกับกรมการศาสนาโดยตรงมีการประชุมทุกโอกาส เน้นวันสำคัญทางศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์ ในต่างจังหวัดแต่ละจังหวัดก็จะติดต่อกับกรมการศาสนาโดยตรง โดยให้ศาสนิกชนบริจาคโดยศรัทธา ในแต่ละจังหวัดจะมีซิกข์อยู่ทั่วๆ ไปมีการประชุม มีพิธีกรรมสวดขอพร มีโรงเรียนไทย-ซิกข์เป็นโรงเรียนนานาชาติ หลักสูตรจากประเทศอังกฤษ ซิกข์วิทยาลัย หลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ มีนักเรียน 700-800 คน ตั้งแต่เด็ก-ม.6 เตรียมอนุบาล-ป. 4 ประมาณ 500 คน

ศาสนาคริสต์ กิจกรรมก็มีการเยี่ยมชมศาสนสถานของแต่ละศาสนา ต่างจังหวัดก็มีงานวันพ่อแห่งชาติ (5 ธันวาคม) วันแม่แห่งชาติ (12 สิงหาคม) ประกอบพิธีเทิดพระเกียรติในหลวง ร่วมกันในหมู่ของคริสตชน, เทิดพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ร่วมกันในหมู่ของคริสตชน, การประชุมศาสนิกสัมพันธ์สัญจรเยี่ยมพี่น้อง ภาคใต้

ศาสนาพุทธ จัดกิจกรรมร่วมกับกรมการศาสนา โดยจัดพิธีกรรม วันสำคัญทางศาสนา การทำกิจกรรม ศาสนิกสัมพันธ์มีการรวบรวมไว้เป็นเอกสารด้วย กิจกรรมที่จัด เช่น

(1) โครงการธรรมะในสวน

(2) โครงการวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

(3) โครงการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา

(4) โครงการส่งเสริมสร้างวิถีธรรมนำชีวิต

(5)โครงการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษา

(6) รวมพลังศาสนิกสัมพันธ์ ประจำปี 49 และปี 50

(7) การประชุมเพื่อวันสำคัญทางสถาบันพระมหากษัตริย์

ศาสนาอิสลาม กิจกรรมร่วมกับกรมการศาสนา จัดงานวันสำคัญทางศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู กิจกรรมร่วมกับกรมการศาสนา จัดงานวันสำคัญทางศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์

ส่วนกิจกรรมที่แต่ละจังหวัดจัด ได้แก่

จังหวัดอยุธยา

1. โครงการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
2. โครงการค่ายเยาวชนสมานฉันท์
3. เข้าร่วมกิจกรรมศาสนสัมพันธ์กับศาสนาคริสต์นิกายคาทอลิก
4. จัดค่ายคุณธรรม
5. กิจกรรมวันสำคัญ
6. กิจกรรมค่ายเยาวชนศาสนิกสัมพันธ์
7. จัดงานศาสนิกสัมพันธ์ รวมพลังรวมใจเทิดไท้องค์ราชัน
8. กิจกรรมวันแม่แห่งชาติ

จังหวัดเชียงใหม่

1. จัดกิจกรรมทางศาสนาร่วมกัน
2. งานเฉลิมฉลองครองราชย์ 60 ปี
3. อบรมเยาวชนศาสนิกสัมพันธ์
4. พาเยาวชนเยี่ยมเยือนศาสนาของแต่ละศาสนาเพื่อการเรียนรู้
5. จัดกิจกรรมร่วมกับสมาชิก ในวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 5 ธ.ค.
6. มีการประชุมศาสนิกสัมพันธ์ ระดับจังหวัด
7. จัดประชุมคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์ กลุ่มย่อย
8. งานเฉลิมฉลองครองราชย์ 80 ปี

จังหวัดสงขลา

1. บริจาคโลหิต
2. เยี่ยมผู้ป่วยโรงพยาบาล
3. ค่ายเยาวชน
4. โครงการเหล่ากาชาดร่วมกับศาสนิกสัมพันธ์จังหวัดสงขลา รวมใจให้โลหิต
5. โครงการเยี่ยมผู้ป่วยโรงพยาบาลประสานศาสนิกสัมพันธ์

6.โครงการค่ายเยาวชนสมานฉันท์

7.กิจกรรมถวายพระพร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

จังหวัดอุบลราชธานี

1.ประชุมสัมมนาผู้นำศาสนาต่างๆ

2.ร่วมกิจกรรมวันสำคัญของศาสนา

3.จัดกิจกรรมที่สำคัญทางศาสนาในแต่ละศาสนา

4. ร่วมกิจกรรมวันสำคัญของศาสนา เช่น วันที่ 12 สิงหาคม และวันที่ 5 ธันวาคม

5.กิจกรรมศาสนิกสัมพันธ์ในงานวันเฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษา

6.จัดกิจกรรมกำจัดขยะมูลฝอย บริการเครื่องดื่ม

7. ส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาตามหลักธรรม ในพระพุทธศาสนา

8. เป็นที่ปรึกษาคัดเลือกโรงเรียนดีเด่น เพื่อการศึกษาภิกษุ / สามเณร

9. จัดกิจกรรมปลูกต้นไม้ให้เป็นระเบียบ สวยงาม ร่มรื่น

10. จัดกิจกรรมเผยแพร่พระพุทธศาสนา ตามนโยบายของรัฐบาล

11. โครงการจัดวัดให้เป็นอุทยานการศึกษา

(3) มีการประสานงาน เนื่องจากการทำงานศาสนิกสัมพันธ์ต้องอาศัยความร่วมมือของหน่วยงาน องค์การศาสนา และองค์กรภาคีเครือข่าย จึงมีความจำเป็นต้องมีการประสานงานกับหน่วยงานและองค์การศาสนาต่างๆ พบว่า เกือบร้อยละ 90 มีการประสานงานกับหน่วยงานตามลักษณะกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง

ข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า การดำเนินงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์ทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค มีรูปแบบการประสานงานแบบไม่เป็นทางการและเป็นทางการ เช่น ยกหูโทรศัพท์ และจดหมายราชการ หรือ ใช้ทั้ง 2 รูปแบบ ซึ่งทำให้มีความคล่องตัวในการทำงาน

ข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า

กรมการศาสนา “ประสานงานเครือข่ายในการดำเนินโครงการกิจกรรมศาสนิกสัมพันธ์ใช้ทั้งหนังสือราชการและประสานงานทางโทรศัพท์ เพราะถ้าใช้หนังสือราชการก็จะมีขั้นตอนในการนำเสนอหนังสือไปยังผู้บริหารองค์การศาสนาหลายขั้นตอนทำให้จดหมายไปถึงช้า (หนังสือราชการเชิญประชุมบางครั้งเร่งด่วน) กรมการศาสนาจึงจำเป็นต้องประสานเป็นการภายในกับองค์การศาสนาเพื่อให้ส่งผู้แทนมาเข้าร่วมประชุมไปก่อน”

จังหวัดอุบลราชธานี “การประสานงานในจังหวัดอุบลราชธานีก็มีทั้งหนังสือราชการเป็นลายลักษณ์อักษร และโทรศัพท์ ในบางครั้งจะเดินทางไปเชิญด้วยตนเอง เพราะการพูดโทรศัพท์จะไม่เห็นภาพ ”

จังหวัดอุบล “จะประสานเป็นหนังสือราชการ เป็นลายลักษณ์อักษร แล้วนำไปส่งด้วยตนเอง ถ้าไม่พบก็ฝากแม่บ้านไว้ ปัญหาที่ก็ไปแล้วไม่พบผู้นำทางศาสนา”

จังหวัดเชียงใหม่ “จะใช้ทั้งสองรูปแบบคือทั้งหนังสือราชการ และโทรศัพท์ ปัญหาจะ ไม่มีเลย”

จังหวัดสงขลา “ประสานงานทางโทรศัพท์ แล้วหนังสือตามไปที่หลัง อย่างแบบประเมินจะทำหนังสือ นำ พอท่านได้รับแล้วท่านก็ส่งกลับมา”

อย่างไรก็ตามการประสานงานทั้ง 2 รูปแบบต่างก็มีข้อดีและข้อเสีย ข้อดีของการประสานงานแบบเป็นทางการคือ มีหลักฐานอ้างอิง มีหลักเกณฑ์แน่นอน ส่วนข้อเสียคือล่าช้า ขาดความคล่องตัว ข้อดีของการประสานงานแบบไม่เป็นทางการคือมีความยืดหยุ่นตามสถานการณ์ สะดวก คล่องตัว ข้อเสียคืออาจจะเกิดการเลือกปฏิบัติ เกิดความสับสนและไม่มีหลักฐานอ้างอิง ไม่ว่าจะใช้การประสานงานแบบใด ประสิทธิภาพของการประสานงานจะเกิดขึ้นได้ ผู้ประสานงานจะต้องมีสำนึกรับผิดชอบในหน้าที่ รับผิดชอบต่อตนเอง มีความรอบคอบ รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ตรงต่อเวลา มีการสื่อสารที่ดี ยึดมั่นในคำสัญญา มีความมุ่งมั่นที่จะทำงานให้ประสบความสำเร็จ

(4) **มีการสร้างเครือข่าย** จากแผนการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ จะเห็นได้ว่า นอกจากกรมการศาสนา สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด และผู้นำองค์กรศาสนา ทั้ง 5 ศาสนา แล้วก็ยังมีภาคอื่นๆ อีก เช่น หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรเอกชนด้านศาสนา สถานศึกษาต่างๆ สื่อ องค์กรศูนย์ภาคี พสล. (146 ศูนย์ ใน 38 ประเทศ) ศาสนิกชนของทั้ง 5 ศาสนา ประชาชน และผู้สนใจทั่วไป รวมทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบจ. เทศบาล และ อบต.)

4.3 รูปแบบการบริหารจัดการโครงการศาสนิกสัมพันธ์

ในการดำเนินศาสนิกสัมพันธ์ในปีที่ผ่านมา พบว่า มีรูปแบบการบริหารจัดการโครงการ ศาสนิกสัมพันธ์ ดังนี้

ข้อมูลเชิงปริมาณ

4.3.1 การจัดระบบการทำงาน ในการดำเนินโครงการศาสนิกสัมพันธ์ จังหวัดต่างๆ ส่วนใหญ่ (กว่าร้อยละ 70) มีการจัดระบบการทำงาน ตั้งแต่การมีโครงสร้างการทำงานที่ชัดเจน โดยคณะกรรมการมาจากหลายหน่วยงาน มีการแบ่งงาน หรือกำหนดความรับผิดชอบที่ชัดเจน มีกิจกรรมที่หลากหลาย และสอดคล้องกับบริบทในพื้นที่ มีการจัดกิจกรรมเสริมความสามัคคี ในวันสำคัญ โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ (เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา 5 ธันวาคมหาราช และวันเฉลิมพระชนมพรรษา 12 สิงหาคมราชินี) โดยมีศาสนิกชนของแต่ละศาสนาเข้าร่วมกิจกรรม

(มีการจัดทำฐานข้อมูล มีการติดตามและประเมินผลการทำงาน) ยกเว้นในด้านความร่วมมือในการทำงาน ส่วนใหญ่ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ พอสมควร โดยเฉพาะด้านการประชาสัมพันธ์ แม้ว่าจะมีการประสานงานแล้วก็ตาม นอกจากนี้ความร่วมมือจากองค์การศาสนายังมีน้อย (ประมาณ ร้อยละ 30-38 ที่ให้ความร่วมมือ) โดยข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกันทั้งจากวัฒนธรรมจังหวัด คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด และผู้แทนกรมการศาสนา อย่างไรก็ตาม ถ้าสรุปในภาพรวมของการจัดระบบการทำงาน พบว่า การจัดระบบการทำงานอยู่ในระดับปานกลาง (ร้อยละ 47) ถึงมาก (ร้อยละ 33.6) โดยเฉพาะจากมุมมองของคนทำงานในกรมฯ และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ส่วนองค์กรศาสนาต่างๆ มองว่าการจัดระบบการทำงานอยู่ในระดับต่ำ (ร้อยละ 20)

4.3.2 การจัดระบบงบประมาณ เนื่องจากการทำงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์ ต้องมีการของบประมาณ โดยมีการแจกแจงหมวดเงินที่จะนำไปทำกิจกรรมให้ชัดเจน แต่นักกลางที่ทำงานในจังหวัดต่างๆ โดยเฉพาะองค์การศาสนา ยังขาดความรู้ในด้านการของบประมาณ ทำให้ยอดการอนุมัติโครงการมีเพียงครั้งเดียว (ร้อยละ 52) หรือมีการตัดงบประมาณ ทำให้งบประมาณที่ได้รับจัดสรรน้อย ไม่เพียงพอ (ร้อยละ 44) และงบประมาณที่จัดสรรไปให้ก็มีความล่าช้า (ร้อยละ 43) ทำให้เกิดปัญหาในการดำเนินงาน/งานเสร็จไม่ทันปีงบประมาณ อย่างไรก็ตามจังหวัดต่างๆ ก็ได้บริหารจัดการงบประมาณที่ได้รับจัดสรรน้อย โดยวิธีการบูรณาการงบประมาณสมทบจากหน่วยงานอื่น (ร้อยละ 38) นอกจากนี้หน่วยงานที่ได้รับงบประมาณส่วนใหญ่ (ร้อยละ 70) ได้มีการติดตาม ตรวจสอบการใช้งบประมาณ เพื่อให้เกิดความโปร่งใส โดยภาพรวมการจัดระบบงบประมาณของงานศาสนิกสัมพันธ์อยู่ในระดับปานกลาง (ร้อยละ 61) ถึงมาก (ร้อยละ 18)

4.3.3 การจัดระบบบุคลากร ในการดำเนินโครงการศาสนิกสัมพันธ์ ที่ผ่านมา พบว่า ผู้นำ/หัวหน้างานส่วนใหญ่ (ร้อยละ 76) มีวิสัยทัศน์กว้างไกล แต่ก็ยังมีผู้ที่ให้ความเห็นว่าผู้นำบางส่วนยังยึดมั่นในความคิดของตนเอง (ร้อยละ 43) สำหรับบุคลากรที่ปฏิบัติงาน แม้ว่าส่วนใหญ่จะมีความรู้/ทักษะ/ความชำนาญในการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ (ร้อยละ 84) มีการระดมความคิดเพื่อสร้างผลงานใหม่ๆ (ร้อยละ 83) อย่างมีจิตสำนึกและความรับผิดชอบร่วมกัน แต่ในการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ มีปัญหาการทำงานกับ “คน” ในหลายด้าน กล่าวคือยังมีบุคลากรบางส่วนที่ไม่ได้รักการทำงานด้านนี้ และไม่เข้าใจโครงการศาสนิกสัมพันธ์อย่างชัดเจน (ร้อยละ 42-43) ผู้นำบางส่วนยังขาดความรับผิดชอบต่อโครงการฯ (ร้อยละ 29.1) คณะกรรมการที่จัดตั้งขึ้นขาดความรู้ ความสามารถในการภารกิจที่ได้รับมอบหมาย (ร้อยละ 30.7) และกรรมการบางคนไม่เข้าร่วมประชุม (ร้อยละ 44.3) รวมทั้งบุคลากรขาดความสามัคคีในการทำงาน (ร้อยละ 26.2)

ดังนั้นในการบริหารงานให้เกิดประสิทธิภาพประสิทธิผล จะอาศัย PDCA อย่างเดียวคงไม่พอ (p คือ การวางแผน (plan) ทบทวนการกระทำในปัจจุบันเพื่อดูปัญหาและช่องว่างที่เกิดขึ้น

รวบรวมข้อมูลซึ่งเป็นปัญหาหลัก ระบุสาเหตุของปัญหา สร้างวิธีการแก้ปัญหาที่เป็นไปได้ และวางแผนทดสอบการนำไปปฏิบัติให้เกิดผลสูงในการแก้ปัญหา ,d คือ ปฏิบัติ (Do) นำแผนการแก้ปัญหาไปลองปฏิบัติ, c คือ ตรวจสอบ (Check) หรือศึกษา (Study) วัดผลจากผลลัพธ์ของการทดสอบเพื่อดูว่า บรรลุผลลัพธ์ที่ต้องการหรือไม่ ถ้ามีปัญหาเกิดขึ้นจะตรวจสอบอุปสรรคว่าขัดขวางการปรับปรุงหรือไม่,a คือลงมือทำ (Act) บนพื้นฐานของการทดสอบและการประเมินการแก้ปัญหาปรับปรุงและขยาย การแก้ปัญหาให้เป็นการกระทำที่ถาวรต่อไป รวมทั้งนำวิธีการใหม่ๆ เข้ามาประยุกต์ร่วมกัน) คงต้องเน้นการเสริมสร้างวิสัยทัศน์ของผู้นำ การตั้งคณะกรรมการฯ ที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับงานศาสนิกสัมพันธ์ การเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ และทักษะการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ของบุคลากรที่เกี่ยวข้อง และบุคลากรในองค์กรศาสนา รวมทั้งการประสานงานทั้งแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ อย่างมีความเป็นกัลยาณมิตร

4.3.4 ระบบการตัดสินใจ จากข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้กล่าวถึงระบบการตัดสินใจในการดำเนินงานไว้ไม่มากนัก โดยเห็นว่า ผู้นำซึ่งเป็นหัวหน้าขององค์กร ควรเข้ามามีส่วนร่วมและรับผิดชอบในการดำเนินงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์ ก็จะทำให้คนทำงานกระตือรือร้นที่จะทำงาน ถ้าจะต้องมีการตัดสินใจอะไร ผู้นำก็จะสามารถตัดสินใจได้เลย ไม่ใช่รอข้อมูล/รายงาน การเปลี่ยนผู้นำบ่อยก็ทำให้งานขาดความต่อเนื่อง เพราะผู้นำคนใหม่ ไม่ค่อยมีเวลาศึกษางาน จึงจำเป็นที่ผู้ทำงานต้องคอยรายงาน/ให้ข้อมูล อย่างไรก็ตาม ผู้นำองค์กรควรเป็นผู้ตัดสินใจได้ และรับผิดชอบต่อการตัดสินใจนั้น หากเกิดปัญหาที่ต้องหาทางแก้ไข ดังนั้นผู้นำซึ่งเป็นผู้ที่จะต้องตัดสินใจในเรื่องต่างๆ นอกจากจะมีความรู้ ความเข้าใจในงานศาสนิกสัมพันธ์แล้วยังต้องมีคุณธรรม-จริยธรรม จึงจะทำให้ระบบการตัดสินใจเป็นไปอย่างรวดเร็ว ถูกต้องและเที่ยงธรรม

4.3.5 การจัดระบบข้อมูล จากข้อมูลเชิงปริมาณ พบว่า กว่าร้อยละ 90 มีการจัดทำฐานข้อมูลขององค์กรเครือข่ายด้านศาสนิกสัมพันธ์ ในการทำงานด้านศาสนิกสัมพันธ์ จำเป็นต้องเชื่อมโยงกับหน่วยงานและภาคีเครือข่ายต่างๆ ในการทำงานและเคลื่อนไหวร่วมกัน กรมการศาสนา และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ควรมีฐานข้อมูลของภาคีเครือข่ายทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค/พื้นที่ที่สามารถติดต่อ/เข้าถึงข้อมูลได้โดยต้องมีข้อมูลของหน่วยงาน/องค์กรภาคีเครือข่าย (เช่น ข้อมูลผู้นำองค์กรศาสนา สถานที่ตั้ง บุคลากรและเบอร์โทรศัพท์ที่ติดต่อได้ เป็นต้น นอกจากนี้ควรมีข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรม/โครงการในแต่ละจังหวัด/องค์กรทางศาสนาเข้าไปดำเนินการ พร้อมรายละเอียดโดยย่อเพื่อให้่ายในการติดตามและประเมินผล รวมทั้งเป็นข้อมูลให้หน่วยงาน/องค์กรภาคีเครือข่ายอื่นได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ รวมทั้งมีฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมของศาสนาต่างๆ ไว้ให้ศาสนิกชนของศาสนาอื่นได้เรียนรู้ ซึ่งข้อมูลดังกล่าว ทางกรมการศาสนาได้จัดทำไว้แล้ว ส่วนในระดับจังหวัดก็

เช่นกัน ควรมีฐานข้อมูลของภาคีเครือข่าย โครงการ/กิจกรรมศาสนิกสัมพันธ์ที่ดำเนินการอยู่ และ จำนวนศาสนิกชนและผู้นำทางศาสนาทุกศาสนา เป็นต้น

4.3.6 ระบบการติดตามประเมินผล จากข้อมูลเชิงปริมาณ พบว่า กว่าร้อยละ 80 ระบุว่ามีการ ติดตามประเมินผลการทำงานของโครงการศาสนิกสัมพันธ์ โดยเฉพาะในระดับกรมฯ สำนักงาน วัฒนธรรมจังหวัด และคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด อย่างไรก็ตามน่าจะมีการติดตามดูว่ามีการนำผลการติดตาม-ประเมินผลไปใช้ในการปรับปรุงการดำเนินงานของโครงการฯด้วยว่าโครงการใดบรรลุเป้าประสงค์ที่ตั้งไว้สมควรดำเนินการต่อไป ส่วนโครงการหรือกิจกรรมที่ไม่ประสบผลสำเร็จ อาจต้องปรับปรุงวิธีการดำเนินงานหรือยกเลิกไป เพื่อจะได้ทราบถึงประสิทธิผลและ ประสิทธิภาพในการดำเนินงาน และมีการพัฒนางานด้วย

ข้อมูลเชิงคุณภาพ

รูปแบบการบริหารจัดการ โครงการศาสนิกสัมพันธ์องค์การศาสนา ยึดหลักการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยก่อนที่จะดำเนินโครงการฯ จะมีการจัดประชุมคณะกรรมการ ศาสนิกสัมพันธ์ เพื่อร่วมกันพิจารณาเสนอแนวทางการจัดกิจกรรมตามโครงการทุกครั้ง ซึ่งการที่ให้หน่วยงาน/องค์กร/บุคคลเข้ามามีส่วนร่วมนั้น ทำให้เกิดผลดีต่อการจัดการโครงการ เพราะทำให้มีการระดมทรัพยากรบุคคล และสรรพกำลังจากหน่วยงาน/องค์กร ในการส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินโครงการให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลยิ่งขึ้น

ผู้แทนองค์การศาสนาซิกข์ ให้ความเห็นว่า “เราจะมอบหมายให้เจ้าหน้าที่ระดับสูงเลยมาร่วมประชุม โดยที่หลักการแล้วทางฝ่ายบริหารหรือผู้นำเห็นความสำคัญอยู่แล้ว แล้วมีความมุ่งหมายคือ ประสงค์ที่จะส่งเสริมอย่างเต็มที่ เพราะฉะนั้น เห็นได้จากเจ้าหน้าที่ที่มานี้เป็นระดับสูงทั้งนั้น รวมทั้งที่นั่งอยู่ที่นี่ทุกคน ระดับสูงทั้งนั้น แล้วถ้าถึงเวลาที่สำคัญจริงๆ ผู้นำศาสนาทุกศาสนาท่านยินดีมาร่วมด้วย ทุกอย่างคือเราได้การสนับสนุนจากผู้นำสูงสุดมาก งานมันก็จะลื่นไหลไปได้รวดเร็วมากการตัดสินใจอะไรต่างๆ รวดเร็ว”

ผู้แทนองค์การศาสนาอิสลาม “คือเมื่อเรามีหนังสือแจ้งไปที่องค์กร ทางองค์กรก็จะจัดสรรบุคคลที่เหมาะสมแต่ละเรื่อง แต่ละหน้าที่แต่ละวาระส่งมา เมื่อรับข้อมูลจากที่ประชุมเรียบร้อยแล้วเราก็จะไปพิจารณาร่วมกับคณะกรรมการบริหารองค์กรอีกครั้ง เพราะฉะนั้นตรงนี้ไม่น่ามีปัญหา และผู้นำขององค์กรแต่ละองค์กร ผมคิดว่าเขาทราบการเคลื่อนไหวอย่างดี”

คำถามที่ว่า ท่านคิดว่ารูปแบบการบริหารจัดการแบบมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ สามารถนำไปปรับใช้กับการบริหารจัดการงานศาสนิกสัมพันธ์ได้หรือไม่

ผู้แทนองค์การศาสนาซิกข์ ให้ความเห็นว่า “การบริหารในองค์กรส่วนมากเน้นที่ผลสัมฤทธิ์”

ผู้แทนองค์การศาสนาคริสต์ ให้ความเห็นว่า “ผมว่าต้องไปพร้อมกันนะ จะไปมุ่งผลสัมฤทธิ์อย่างเดียวบางทีอาจจะไม่ได้ผล ต้องไปพร้อมกับความสัมพันธ์และความเข้าใจของคนในองค์กรนั้นด้วย ผลสัมฤทธิ์ก็สำคัญแต่ก็ต้องดูที่ปัจจัยอื่นด้วย เช่น ความเหมาะสม”

ผู้แทนองค์การศาสนาอิสลาม ให้ความเห็นว่า “การบริหารจัดการในองค์การศาสนาไม่มีปัญหาขอให้ทางกรรมการศาสนาตั้งเป้าให้ชัดเจนว่าปีนี้เรื่องนี้ต้องการอะไร แล้วองค์กรจะดำเนินการต่อให้ได้เป้าหมายนั้นๆ ที่ถามมานี้มันจะเน้นรูปแบบการบริหารในองค์กรคือทำให้ได้ ถ้ามีผลอย่างไรก็ช่างมันก็จะบรรลุเป้าหมายให้ได้ ไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อม อันนี้เป็นรูปแบบการบริหารจัดการขององค์กรทั่วไป ถ้าทางศาสนาแล้วเราต้องไปทางตรงเสมอ คือเอาทางคุณธรรม จริยธรรมเป็นหลัก”

4.4 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์

จากการศึกษาข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ พบว่า มีปัจจัยหลายปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ทุกระดับ ได้แก่

4.4.1 ปัจจัยด้านองค์กร ได้แก่

1). บุคลากร ควรมีการพัฒนาคนในองค์กรทั้งในระดับกรมและระดับปฏิบัติในพื้นที่ ให้ความเข้าใจงานศาสนิกสัมพันธ์และงาน/โครงการใหม่ๆ เพื่อให้บุคลากรมีทักษะในการทำงาน การใช้คู่มือหรือแนวทางปฏิบัติเพียงอย่างเดียวคงไม่เพียงพอ โดยเฉพาะผู้นำองค์กร/ผู้นำทางศาสนา ต้องสนใจ มีความรับผิดชอบและเห็นความสำคัญในการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ ควรจะต้องเป็นบุคคลที่มีลักษณะเป็นผู้นำที่ดี ได้แก่ เป็นนักประสานงานที่ดี คือมีการประสานงานกับทุกหน่วยงานตามลักษณะของกิจกรรม (ร้อยละ 89.9) มีความรู้ และทักษะ (ร้อยละ 83.5) มีวิสัยทัศน์ (ร้อยละ 75.7) มีส่วนร่วมในการระดมความคิดเพื่อสร้างผลงานใหม่ (ร้อยละ 82.9) ไม่ยึดมั่นในความคิดของตนเอง (ร้อยละ 43) ยังยึดมั่นในความคิดของตัวเอง

ผู้แทนองค์การศาสนาซิกข์ กล่าวว่า “ผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมทุกครั้ง จึงจะทำให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จ เราจะมอบหมายให้เจ้าหน้าที่ระดับสูงเลยมาร่วมประชุม โดยที่หลักการแล้วทางฝ่ายบริหารหรือผู้นำเห็นความสำคัญอยู่แล้ว แล้วมีความมุ่งหมายคือประสงค์ที่จะส่งเสริมอย่างเต็มที่ เพราะฉะนั้น เห็นได้จากเจ้าหน้าที่ที่มานี้เป็นระดับสูงทั้งนั้น รวมทั้งที่นั่งอยู่ที่นี่ทุกคน ระดับสูงทั้งนั้น แล้วถ้าถึงเวลาที่สำคัญจริงๆ ผู้นำศาสนาทุกศาสนาท่านยินดีมาร่วมด้วย ทุกอย่างคือเราได้การสนับสนุนจากผู้นำสูงสุดมางานมันก็จะลื่นไหลไปได้รวดเร็วมากกว่าตัดสินใจอะไรต่างๆ รวดเร็ว”

ผู้แทนองค์การศาสนาอิสลาม กล่าวว่า “ผู้แทน/ผู้นำองค์กรจะต้องเป็นผู้ที่ตัดสินใจได้ จะต้องเป็นผู้ที่เข้าใจในหลักของศาสนา ในขณะที่ผู้นำที่ไม่รู้จักในเรื่องของศาสนาที่จะเกิดปัญหา คือรับในที่ประชุม แต่ถึงเวลาปฏิบัติทำไม่ได้ ก็จะทำให้การดำเนินงานไม่ประสบผลสำเร็จ”

ผู้แทนองค์การศาสนาพราหมณ์-ฮินดู กล่าวว่า “ผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ รวมทั้งเป้าหมายของโครงการ ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จของการดำเนินงาน”

2). **งบประมาณ** มีส่วนสำคัญต่อการขับเคลื่อนการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ การดำเนินกิจกรรมโครงการศาสนิกสัมพันธ์ทุกระดับจะต้อง มีการแจ้งการจัดสรรงบประมาณให้แก่หน่วยงาน/องค์การทราบ (ร้อยละ 71.6) มีการวางแผนการใช้จ่ายและตรวจสอบการใช้งบประมาณโครงการฯ (ร้อยละ 70.1) มีการบูรณาการงบประมาณกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นการประหยัดทรัพยากร (ร้อยละ 61.0) และเพื่อให้โครงการดำเนินการได้ ควรให้มีการระดมงบประมาณจากหลายๆทาง ได้แก่ เงินสมทบจากการบริจาค (ร้อยละ 42.7) งบประมาณสมทบจากหน่วยงานอื่น (ร้อยละ 38.1) แม้ว่างบประมาณจากรัฐบาลที่ได้รับอาจไม่เพียงพอ การระดมทรัพยากรจากหน่วยงานต่างๆมาใช้ในโครงการนี้สะท้อนให้เห็นการมีส่วนร่วมของประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

เนื่องจากงบประมาณที่กรมการศาสนาจัดสรรให้คือ 10,000 บาทซึ่งนำไปใช้ได้เฉพาะการจัดประชุมเท่านั้น แต่ไม่มีงบในการจัดกิจกรรม ยกเว้นเป็นกิจกรรมที่กรมฯ ให้ทำ (เช่น จัดค่ายเยาวชน) แต่มีบางจังหวัดเท่านั้นที่สามารถขอจากอบจ/เทศบาล หรือขอความร่วมมือไปยังหน่วยงาน/องค์การศาสนาต่างๆ แต่ต้องเป็นกิจกรรมที่ทุกฝ่ายได้รับประโยชน์ (เช่น กิจกรรมเฉลิมฉลอง 80 พรรษาในหลวง หรือกิจกรรมวันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระบรมราชินีนาถ) ดังนั้นถ้าจะทำกิจกรรมเชิงรุกอื่นๆ กรมการศาสนาควรจัดงบมาให้มากขึ้น แต่ควรให้แต่ละจังหวัดไปปรึกษาหารือคิดโครงการกันเอง โดยกำหนดเงื่อนไข (เช่น โครงการควรส่งผลกระทบในระดับกว้างเพื่อให้บรรลุเป้าหมายอะไร) ให้มีการติดตามและรายงานผลการปฏิบัติงานให้ทราบกันทุกระดับตั้งแต่ระดับจังหวัดถึงระดับกรมฯ

ผู้แทนจากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดท่านหนึ่ง ให้ความเห็นว่า “การดำเนินกิจกรรมโครงการศาสนิกสัมพันธ์ จะต้องเกี่ยวข้องกับงบประมาณ รัฐบาลต้องให้การสนับสนุนการดำเนินงาน จึงจะทำให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมาย”

ผู้แทนองค์การศาสนาอิสลาม กล่าวว่า “จะต้องมีการแจ้งการจัดสรรงบประมาณ ให้เราทราบก่อน ทางกรมควรตั้งงบประมาณให้ตัวเลขชัดเจนๆ ก่อน ไม่ใช่ว่าพอมาถึงพวกเราแล้วบอกว่างบประมาณไม่พอ”

3). **วิธีการ/การบริหารจัดการงานศาสนิกสัมพันธ์** เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การดำเนินงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์ประสบความสำเร็จ ควรจัดให้มีการประชุมบ่อยๆ เพื่อให้ผู้นำและคณะกรรมการได้เข้าใจในนโยบายและแนวคิดศาสนิกสัมพันธ์ ขณะนี้แนวคิด/นโยบายก็ยังไม่เป็นเอกภาพและการดำเนินงานขาดความต่อเนื่อง วัฒนธรรมจังหวัดให้ความเห็นว่า บางจังหวัดให้งบประมาณไปก็จัดประชุมครั้งเดียวเงินหมดก็ไม่ได้ดำเนินการใดๆ หรือบางจังหวัดมีแต่ศาสนาพุทธ

ไม่มีศาสนาอื่นก็เลยไม่ได้ดำเนินการใดๆ ซึ่งในความเป็นจริง การมีคนในศาสนาเดียวก็ดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ได้ เช่น การให้ประชาชนได้เข้าถึงนิกายต่างๆ ในศาสนาพุทธและเข้าใจศาสนาอื่น การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขจำเป็นต้องเข้าใจทั้งศาสนาพุทธของเราเองและศาสนาอื่นด้วย ควรจัดให้มีการพูดคุย (dialogue) ระหว่างวัฒนธรรมจังหวัดกับหน่วยงานอื่น โดยเฉพาะกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานด้านการศึกษา เพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างศาสนา เช่น ในประเทศฟิลิปปินส์ ก็ได้สนับสนุนการจัดประชุมสนทนาเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของคนใน ศาสนาต่างๆ เนื่องจากมีคนอยู่ด้วยกันหลายศาสนา และหลายเผ่าพันธุ์ ทั้งชนพื้นเมือง คริสเตียน และมุสลิม จึงมีข้อขัดแย้งกันอยู่เสมอ ซึ่งแนวคิดนี้สอดคล้องกับแนวคิดของท่านพุทธทาส อินทปัญโญ ในเรื่องของการทำความเข้าใจระหว่างศาสนา และแนวคิดของผู้แทนองค์การศาสนาอิสลาม ในเรื่องความเข้าใจในเรื่องของศาสนาอย่างแท้จริง เพราะศาสนาสามารถแก้ปัญหของบ้านเมืองได้

4.4.2 ปัจจัยด้านเครือข่าย

ด้านการประสานงาน งานศาสนิกสัมพันธ์เป็นงานที่ต้องทำในลักษณะบูรณาการ เพื่อให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันของคนในแต่ละศาสนา ดังนั้นจึงจำเป็นต้องอาศัยเครือข่ายในการทำงาน ทั้งเครือข่ายธรรมชาติ (คน/หน่วยงานที่คุ้นเคย รู้จักกันเป็นการส่วนตัว) และเครือข่ายที่สร้างขึ้น ดังนั้น บุคลากรที่ทำงานศาสนิกสัมพันธ์จึงต้องเป็นคนที่ 1. มีมนุษยสัมพันธ์ รู้จักการสร้างความร่วมมือหรือประสานงานกับบุคลากร/หน่วยงานด้านสังคมอื่นๆ กระตุ้นผู้นำในแต่ละองค์กรทางศาสนาให้ทำงานมากขึ้น มีการนัดประชุม/พูดคุยเพื่อแสวงหาความร่วมมือ (dialogue) บ่อยๆ 2. เป็นคนที่คิดนอกกรอบ ไม่ทำเฉพาะงานเดิมๆ มีการตั้งธงในการทำงาน ต้องคิดโครงการหรือรูปแบบกิจกรรม สามารถดึงหน่วยงานต่างๆ และองค์กรศาสนาต่างๆ มาร่วมทำงานโดยทุกฝ่ายได้ประโยชน์ (win-win) ไม่ใช่ทำงานแข่งกัน เช่น กิจกรรมเฉลิมฉลอง 80 ปี ในหลวงหรือวันเฉลิมพระชนมพรรษาในหลวงหรือพระราชินี

4.4.3 ปัจจัยด้านกิจกรรม

ควรมีกิจกรรมที่หลากหลายที่คนทุกกลุ่ม ทุกเพศ ทุกวัย สามารถร่วมทำได้ โครงการ/กิจกรรมที่น่าจะทำ เช่น การให้เด็ก เยาวชนในแต่ละศาสนาเอาผลงานมาแสดง เพื่อให้เด็กศาสนาอื่นได้มาเรียนรู้ โดยเฉพาะในวันสำคัญทางศาสนาของแต่ละศาสนา เป็นต้น 3. เป็นคนที่กระตือรือร้นอยากทำงานจริงๆ แม้งานนั้นจะไม่มีพื้นฐานจากเงิน/งบประมาณ 4. เป็นคนที่มีวิสัยทัศน์ เข้าใจสภาพท้องถิ่น จึงจะสามารถออกแบบโครงการ และหาพันธมิตรร่วมกันทำงานได้ตั้งแต่ในระดับจังหวัด อำเภอ และพื้นที่ๆ ได้ เพื่อให้งานศาสนิกสัมพันธ์ลงไปถึงระดับรากหญ้า/ชุมชน เพื่อให้เกิดความยั่งยืน และขยายกลุ่มเป้าหมายให้กว้างขึ้น

4.3.4 ปัจจัยด้านการณรงค์และประชาสัมพันธ์ ส่งเสริมให้มีการณรงค์เรื่องศาสนิกสัมพันธ์ และรู้จักใช้ประโยชน์จากสื่อ เพื่อเผยแพร่กิจกรรมที่สร้างความเข้าใจกันระหว่างศาสนา เช่น ใช้สื่อ บุคคลโดยให้หลวงพ่อกับไปเยี่ยมมัสยิด หรือนักเรียนโรงเรียนพุทธไปเยี่ยมนักเรียนโรงเรียนอิสลาม/ คริสต์/ฮินดู/ซิกข์ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ใช้สื่อที่ต่อ ยอดมาจากการเรียนการสอน เช่น โปสเตอร์ ภาพถ่าย แผ่นพับ เป็นต้น โดยมีการจัดแสดงในบางโอกาสที่มีการจัดงานหรือมีการใช้สื่อ วิทยุ โทรทัศน์ ในกรณีที่มีการจัดกิจกรรมศาสนิกสัมพันธ์ร่วมกัน รวมทั้งรู้จักใช้สื่อไปในทางบวก ไม่ใช่เสนอแต่ข่าวที่เป็นภาพลบของแต่ละศาสนา โดยเฉพาะกรณีเหตุการณ์ใน 3 จังหวัดภาคใต้

องค์กรที่ดำเนินงานด้านศาสนิกสัมพันธ์ จำเป็นต้องมีการจัดทำกิจกรรมและบริหารจัดการ ปัจจัยต่างๆ ดังกล่าวอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ เพื่อให้การดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์บรรลุ วัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล

4.5 อภิปรายผล

ศาสนามีความสำคัญต่อสังคมมนุษย์ กล่าวคือ ศาสนาเป็นสถาบันหลักในการส่งเสริมความ มั่นคงของประเทศคู่กับสถาบันชาติและสถาบันพระมหากษัตริย์ ศาสนาทำให้นุญช้อยู่ร่วมกันอย่างสงบ สุข เพราะทุกศาสนาล้วนมุ่งหวังให้ศาสนิกชนของตนเป็นคนดี ศาสนาเป็นบ่อเกิดแห่งธรรมจรรยา และ ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม และหากบุคคลในสังคมประพฤติปฏิบัติตามหลักทางศีลธรรมที่ศาสนา นั้นๆ วางไว้อย่างดีทำให้สังคมมีความสุข ปัจจุบันได้นำมิติทางศาสนา มาเสริมสร้างสันติภาพแก่สังคมและ ประเทศชาติ เพราะสันติภาพคือการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและสงบสุข ซึ่งมนุษย์ปรารถนาให้เกิดขึ้นใน สังคม ตั้งแต่ ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ภายใต้ความเท่าเทียม ความเสมอภาคและการ ยอมรับในความแตกต่างหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรม

การดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ของกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม มุ่งหวังผลลัพธ์ใน เรื่องการเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างศาสนาตั้งแต่ระดับรากหญ้าไปจนถึงระดับประเทศ เพื่อให้ เกิดการเปลี่ยนแปลงในการลดความขัดแย้ง สร้างบุคลากรทั้งผู้นำศาสนา สตรี และเยาวชน ในแต่ละ ชุมชนและศาสนาให้มีความคุ้นเคย ไว้วางใจกัน และสร้างความยึดโยงระหว่างกัน สร้างคนในชุมชน ให้มีความสามารถในการแก้ปัญหา และสร้างสรรค์วิธีการที่จะลดความขัดแย้ง และเพิ่มความร่วมมือ ระหว่างกันในการเปลี่ยนแปลงความไม่เป็นธรรมในสังคม โดยผู้นำศาสนาต้องทำงานร่วมกัน โดยมี สภาศาสนิกสัมพันธ์/คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์เป็นกลไกสำคัญในระดับชาติและภูมิภาค ทำ หน้าที่เหมือนสะพานเชื่อมระหว่างศาสนา ในการสร้างความไว้วางใจ ลดความหวาดระแวงอันจะ นำไปสู่ความขัดแย้ง

ในการดำเนินงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์ในปีที่ผ่านมา มีรูปแบบการบริหารจัดการหลาย รูปแบบทั้งในเรื่องระบบงบประมาณ ระบบบุคลากร ระบบการทำงาน ระบบติดตามประเมินผล ฯ แต่

การบริหารจัดการที่สามารถนำมาปรับใช้ได้ในงานศาสนิกสัมพันธ์ ที่พบจากการศึกษา ได้แก่

การบริหารจัดการแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ (Result Based Management, RBM) สามารถนำมาปรับใช้กับการบริหารจัดการงานศาสนิกสัมพันธ์ได้ กล่าวคือโครงการศาสนิกสัมพันธ์ เป็นโครงการที่มุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ หรือประสิทธิผลของการดำเนินงาน เริ่มตั้งแต่ด้านผลลัพธ์คือผลที่เกิดขึ้นทันที เป้าหมายได้แก่ เกิดกิจกรรมศาสนิกสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง เกิดเครือข่ายความร่วมมือระหว่างศาสนา เกิดผู้นำ/แกนนำในการทำกิจกรรม **ด้านผลที่ได้รับ** มีเป้าหมายในระยะกลาง ได้แก่ เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ วิธีการเผยแพร่หลักธรรมของแต่ละศาสนา เกิดจิตสาธารณะ มีการเปลี่ยนแปลงวิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวัน **ด้านผลกระทบ** มีเป้าหมายในระยะยาว ได้แก่ เกิดความสมานฉันท์/สามัคคีระหว่าง ศาสนิกชน เกิดสังคมสันติภาพ สร้างพลังความเข้มแข็งของแต่ละศาสนา แก้ไขปัญหาสังคม โดยรูปแบบการบริหารจัดการแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ ซึ่งเป็นรูปแบบการบริหารที่ต้องใช้ทักษะ ความสามารถ และความเพียรพยายามของผู้นำ เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมได้ผลลัพธ์ ผลที่ได้รับ และผลกระทบ ตรงตามเป้าหมาย โดยมีการติดตาม ประเมินผลการปฏิบัติงานตามที่ระบุไว้ในวัตถุประสงค์ ซึ่งจะทำให้ระบบการบริหารจัดการงานศาสนิกสัมพันธ์มีระบบการดำเนินงานที่ชัดเจน ตรวจสอบติดตามประเมินผลสัมฤทธิ์การดำเนินงานได้ อย่างไรก็ตาม ผู้บริหารระดับกรมฯ ต้องมีวิสัยทัศน์ งาน ศาสนิกสัมพันธ์ ต้องการผู้นำ/ผู้บริหารที่คิดนอกกรอบ ไม่ใช่มีแต่งานเดิมๆ (เช่น จัดค่ายเยาวชน) มีการคิดแบบกำหนดเป้าหมาย คิดงาน/โครงการที่ส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลง สามารถอธิบายให้สำนักงบประมาณได้ว่าโครงการที่เสนอของบประมาณไป สอดคล้องกับภาระกิจของกรมฯ/กระทรวง มีเป้าหมายอย่างไร ทำแล้วส่งผลดีต่อชาติ/งานศาสนิกสัมพันธ์ โดยเฉพาะการสมานฉันท์

การบริหารจัดการในรูปแบบของคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์ เป็นรูปแบบที่ถูกกำหนดมาจากกรมการศาสนา ซึ่งประกอบด้วย 3 ภาครัง ดังนี้

1. องค์การศาสนา ได้แก่ องค์การศาสนาในศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และศาสนาซิกข์ ที่กรมการศาสนารับรอง
2. องค์การภาครัฐ ได้แก่ หน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น องค์การภาครัฐที่เป็นองค์กรอิสระหรือองค์การภาครัฐในลักษณะอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง
3. องค์การเอกชนสาธารณะกุศลด้านศาสนา ได้แก่ องค์การที่เกิดจากการรวมตัวกันจัดตั้งและดำเนินการตามกฎหมาย และระเบียบของทางราชการที่เกี่ยวข้องกับงานด้านศาสนา เช่น สมาคม มูลนิธิ องค์การสาธารณประโยชน์ หรือองค์การการกุศลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

โดยขณะนี้กรมการศาสนาได้มีคำสั่งให้ทุกจังหวัดจัดตั้งคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์ จังหวัด โดยให้งบประมาณไปดำเนินการจำนวนหนึ่ง (10,000 บาท) เพื่อไปจัดประชุมหารูปแบบการดำเนินงาน ก็พบว่าทุกจังหวัดเห็นว่างบที่ให้เป็นนั้นนำไปจัดประชุมก็หมดแล้ว แม้ว่าทางกรมฯ จะจัด

งบประมาณในรูปของค่ายาชาวชนศาสนิกสัมพันธ์ (เช่น ที่เชียงใหม่) ก็เป็นรูปแบบการดำเนินงานของกรมฯ ซึ่งบางจังหวัดเห็นว่าเป็นการลงทุนที่สูง เพราะต้องเอาเด็กมาเข้าค่าย มาอยู่ กินร่วมกัน ต้องเสียค่าใช้จ่ายทั้งค่าเดินทาง ค่าที่พัก ค่าจัดกิจกรรมและอื่น แต่ได้ผลน้อย เพราะเด็กอยู่ด้วยกัน 3-4 วัน แล้วต่างก็กลับไปใช้ชีวิตของตนเอง ไม่ยั่งยืน

การบริหารจัดการโดยการเน้นหลักคุณธรรม จริยธรรม โครงการศาสนิกสัมพันธ์ เป็นองค์การทางศาสนาที่สร้างขึ้นเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ และวิธีการเผยแพร่หลักธรรมของแต่ละศาสนาให้เป็นบทเรียนระหว่างกัน เสริมสร้างความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชน และขจัดข้อขัดแย้งระหว่างศาสนิกชน รวมทั้งจรรโลงความเข้มแข็งของแต่ละศาสนาด้วยกัน ในการบริหารจัดการองค์การให้มีประสิทธิภาพประสิทธิผล ควรใช้รูปแบบการบริหารจัดการที่ยึดหลักทางศาสนาในการดำเนินงาน คือไม่ได้มุ่งไปที่ผลลัพธ์อย่างเดียว แต่มุ่งหวังให้ศาสนิกชนของตนเป็นคนดี มีคุณธรรม เพราะทุกศาสนาล้วนมุ่งให้ศาสนิกชนของตนเป็นคนดี มีคุณธรรม และเมื่อศาสนิกชนเป็นคนดีแล้ว สังคมก็ย่อมจะปราศจากความขัดแย้ง มีแต่ความสมานฉันท์เป็นหนึ่งเดียว รวมทั้งมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมให้มีกิจกรรมระหว่างศาสนา และ ศาสนิกชนที่นับถือศาสนาอื่นๆ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างกัน และเพื่อประสานความช่วยเหลือกันในอนาคต

อย่างไรก็ตาม ในการบริหารจัดการงานศาสนิกสัมพันธ์ให้มีประสิทธิภาพประสิทธิผลนั้น มีหลักการสำคัญ จากการศึกษา ดังนี้

1). **ด้านนโยบาย** เนื่องจากปัจจุบันปัญหาความไม่เข้าใจของศาสนิกชนต่างศาสนายังมีอยู่มาก ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรง (โดยเฉพาะใน 3 จังหวัดภาคใต้) เห็นควรให้มีการกำหนดนโยบายด้านศาสนิกสัมพันธ์ให้ชัดเจน โดยเน้นให้มีการสร้างความรัก ความเข้าใจกันของศาสนิกชนทั้ง 5 ศาสนา เพื่อขจัดข้อขัดแย้งทั้งในด้านความคิดและวิถีปฏิบัติ เพื่อเร่งสร้างสังคมสันติภาพที่ยั่งยืน เกิดการรวมพลังในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ-สังคมของชาติ การที่จะต้องกำหนดเป็นนโยบายที่ชัดเจน เพราะนโยบายที่มีอยู่กำหนดกว้าง ๆ ให้มีการส่งเสริมการดำเนินงานของแต่ละศาสนาและองค์กรทางศาสนาทุกศาสนาให้มีการทำงานอย่างใกล้ชิดเท่านั้น แต่ไม่มีนโยบายของกระทรวงที่ชัดเจน เพื่อให้สามารถของงบประมาณจากสำนักงบประมาณได้

2). **กลไกการดำเนินงานระดับชาติและระดับจังหวัด** ควรจัดตั้งคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์แห่งชาติหรือสภาศาสนิกสัมพันธ์แห่งชาติ ซึ่งทำหน้าที่กำหนดนโยบายด้านศาสนิกสัมพันธ์ระดับชาติ ซึ่งเชื่อมโยงการทำงานไปสู่จังหวัด เพื่อเป็นเครือข่ายการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ตั้งแต่ระดับชาติลงสู่ระดับจังหวัด เนื่องจากขณะนี้ยังไม่มีการจัดตั้งคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์แห่งชาติที่เป็นรูปธรรม มีเพียงการแต่งตั้งคณะกรรมการที่ดำเนินงานเป็นเรื่องๆ แล้วก็จบไป ในขณะที่ในส่วนภูมิภาคได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัดแล้ว ทำให้การขับเคลื่อนงานศาสนิกสัมพันธ์ไปได้ช้า ขาดความต่อเนื่อง เพราะไม่มีการเชื่อมโยงเครือข่ายระดับชาติกับระดับจังหวัด

3). กลไกการดำเนินงานในพื้นที่ จัดตั้งคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์ในระดับอำเภอ และตำบล เพื่อเป็นกลไกในการขับเคลื่อนงานในระดับพื้นที่ เพื่อให้เกิดกิจกรรมทางด้านศาสนิกสัมพันธ์ในระดับฐานล่างให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่

4). ด้านการจัดระบบงบประมาณ ควรมีการสร้างความรู้ ความเข้าใจกับองค์กรศาสนาทุกระดับ โดยเฉพาะในเรื่องของกฎระเบียบในการของบประมาณ และควรมีการจัดสรรงบประมาณให้แก่องค์การศาสนาเพิ่มขึ้น เพื่อให้เพียงพอในการจัดกิจกรรม โดยไม่ต้องควักเนื้อมากนัก

5). ด้านการจัดอบรมบุคลากร ควรมีการจัดอบรมบุคลากรที่ปฏิบัติงานในโครงการศาสนิกสัมพันธ์ให้มีความรู้ ความเข้าใจโครงการฯ อย่างชัดเจน และจัดคนให้ตรงกับงาน โดยเลือกคนที่มีความรู้ ทักษะในการทำงาน ที่สามารถเชื่อมประสานกับหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และองค์กรศาสนา เป็นคนที่รักการทำงานด้านนี้ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่จะคิดกิจกรรมหรือวิธีการใหม่ๆ ในการขับเคลื่อนงานด้านนี้

6). การประชาสัมพันธ์และการรณรงค์ ควรจัดให้มีการประชาสัมพันธ์และรณรงค์โครงการ ศาสนิกสัมพันธ์ให้ประชาชนในพื้นที่ ได้มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องศาสนิกสัมพันธ์ และการอยู่ร่วมกัน ให้ศาสนิกชนแต่ละศาสนาเกิดความสมานฉันท์ และอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ไม่มีความขัดแย้งระหว่างศาสนา

7). กิจกรรม/โครงการ ควรให้มีการจัดกิจกรรม/โครงการที่หลากหลายเพื่อเชื่อมโยงเครือข่ายงานศาสนิกสัมพันธ์ ทั้งแนวตั้งและแนวนอน

8). การสร้างความร่วมมือ ควรจัดให้มีการเวทีพูดคุย (dialogue) แลกเปลี่ยนระหว่างวัฒนธรรมจังหวัดกับหน่วยงานอื่น โดยเฉพาะหน่วยงานด้านการศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความร่วมมือกันในการทำงานศาสนิกสัมพันธ์ทั้งในและนอกระบบโรงเรียน

9). การทำงานเชิงรุก ควรผลักดันให้งานศาสนิกสัมพันธ์เข้าไปอยู่ในแผนจังหวัด และแผนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (เช่น เทศบาล อบจ. และอบต.) เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างจริงจังต่อเนื่อง เข้าถึงประชาชน เน้นการสร้างสมานฉันท์และความร่วมมือของประชาชน/ ศาสนิกชน ที่ฐานราก อันจะนำไปสู่ความยั่งยืน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของบุคคล/หน่วยงานที่ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลบุคคล/หน่วยงาน	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	447	74.7
หญิง	151	25.3
รวม	598	100.0
อายุ		
น้อยกว่า 40 ปี	120	20.1
41-50 ปี	226	37.8
51-60 ปี	142	23.7
61+ ปี	110	18.4
รวม	598	100.0
อายุเฉลี่ย 51 ปี อายุต่ำสุด 20 ปี อายุสูงสุด 89 ปี		
การศึกษาทางโลก		
ประถมศึกษา	21	3.6
มัธยมศึกษา	68	11.6
ปวช. ปวส. และอนุปริญญา	28	4.8
ปริญญาตรีและสูงกว่า	467	80.0
รวม	14	100.0
การศึกษาทางธรรม		
เปรียญธรรมทุกระดับ	24	15.3
นักธรรม (ตรี โท เอก)	72	45.9
จบทางด้านศาสนาอิสลาม เช่น ชานาวิ	14	8.9
ปริญญาตรี / โท/ เอก ด้านศาสนศาสตร์	20	12.7

ตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของบุคคล/หน่วยงานที่ตอบแบบสอบถาม (ต่อ)

ข้อมูลบุคคล/หน่วยงาน	จำนวน	ร้อยละ
การศึกษาทางธรรม (ต่อ)		
จบทางด้านศาสนาคริสต์	13	8.3
จบระดับ ตริ โท เอก ทางด้านศาสนา เช่น BTH	7	4.5
จบทางด้านศาสนพราหมณ์-ฮินดู	7	4.5
รวม	157	100.0
หน่วยงานที่สังกัด		
กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม	5	0.8
สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด	169	28.3
องค์การศาสนา	423	70.9
รวม	597	100.0
องค์การศาสนา		
พุทธ	146	34.5
คริสต์	134	31.7
อิสลาม	81	19.1
พราหมณ์-ฮินดู	32	7.6
ซิกข์	30	7.1
รวม	423	100.0
ตำแหน่ง/บทบาทของท่าน		
วัฒนธรรมจังหวัด	46	7.7
คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด	420	70.2
ผู้รับผิดชอบโครงการศาสนิกสัมพันธ์	117	19.6
เจ้าหน้าที่/ผู้แทนกรมการศาสนา	15	2.5
รวม	598	100.0
คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด		
ส่วนกลาง	42	10.0
ส่วนภูมิภาค	378	90.0
รวม	420	100.0
ท่านนับถือศาสนาใด		
พุทธ	308	51.9
อิสลาม	87	14.7

ตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของบุคคล/หน่วยงานที่ตอบแบบสอบถาม (ต่อ)

ข้อมูลบุคคล/หน่วยงาน	จำนวน	ร้อยละ
ท่านนับถือศาสนาใด (ต่อ)		
คริสต์	140	23.6
พราหมณ์-ฮินดู	30	5.1
ซิกข์	28	4.7
รวม	593	100.0
หน่วยงานของท่านอยู่ในภาคใด		
กรุงเทพ/ส่วนกลาง	68	11.4
ภาคเหนือ	106	17.8
ภาคกลาง	135	22.6
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	136	22.8
ภาคใต้	133	22.3
ภาคตะวันตก	19	3.2
รวม	597	100.0

ตารางที่ 2 ข้อมูลทั่วไปของรูปแบบการดำเนินงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์

การดำเนินงาน โครงการศาสนิกสัมพันธ์	จำนวน	ร้อยละ
ระบบการทำงาน		
มีการกำหนดปรัชญา วิสัยทัศน์ในการทำงาน	395	71.6
มีการกำหนดโครงสร้างที่ชัดเจน	431	77.2
มีการแบ่งงานหรือกำหนดผู้รับผิดชอบชัดเจน	468	84.0
มีการใช้กิจกรรมและสื่อหลากหลาย	464	82.4
มีการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่	525	92.3
มีการสร้างความสมานฉันท์ โดยจัดกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา	527	92.9
เชิญศาสนิกชนแต่ละศาสนาเข้าร่วมกิจกรรม	523	90.2
มีการประชาสัมพันธ์และประสานงานระหว่างหน่วยงาน	534	93.0
ขาดความร่วมมือจากองค์กรทางศาสนา	170	30.9
มีคณะกรรมการที่แต่ละหน่วยงานจัดส่งผู้แทนมา	446	79.6

ตารางที่ 2 ข้อมูลทั่วไปของรูปแบบการดำเนินงานโครงการสาธิตสัมพันธ (ต่อ)

การดำเนินงานโครงการสาธิตสัมพันธ	จำนวน	ร้อยละ
ระบบการทำงาน (ต่อ)		
มีการจัดทำฐานข้อมูลของภาคีเครือข่าย	508	93.0
มีการติดตามประเมินผลการทำงานตามโครงการฯ	454	82.1
ระบบงบประมาณ		
มีการแจ้งการจัดสรรงบประมาณให้แก่องค์กรศาสนาทราบ	390	71.6
การจัดสรรงบประมาณเพียงพอ	231	44.1
มีการวางแผนการใช้จ่ายและตรวจสอบการใช้งบประมาณโครงการฯ	376	70.1
มีงบประมาณสมทบจากหน่วยงานอื่น	201	38.1
มีงบประมาณสมทบจากการบริจาค	231	42.7
มีการพิจารณาขอขออนุมัติจัดตั้งยอดเงินในการจัดกิจกรรมฯ	273	51.7
มีการบูรณาการงบประมาณกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	326	61.0
บุคลากรขาดความรู้ในเรื่องการของบประมาณจากทางราชการ	240	48.6
โครงการฯ ได้รับงบประมาณจากทางราชการล่าช้า ทำให้เกิดปัญหาในการดำเนินงาน	169	34.8
โครงการระดับจังหวัดได้รับงบประมาณล่าช้า	194	43.0
ระบบบุคลากร		
บุคลากรมีความรู้ ทักษะ ความชำนาญในด้านสาธิตสัมพันธ	466	83.5
บุคลากรไม่มีความรัก ความต้องการทำงานอย่างแท้จริง	209	41.9
บุคลากรเกิดความสำนึกและรับผิดชอบร่วมกัน	491	88.8
มีการระดมความคิดเพื่อสร้างผลงานใหม่	459	82.9
ผู้ปฏิบัติงานยังไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ของโครงการฯ	225	43.3
การประสานงานกับหน่วยงานอื่น ใช้เวลานานส่งการอย่างเดียว	171	33.7
การประสานงานใช้แบบไม่เป็นทางการ เพื่อความคล่องตัว	407	76.6
มีการประสานงานกับทุกหน่วยตามลักษณะของกิจกรรม	482	89.9
มีการประสานงานกับเครือข่ายฯ ในจังหวัด	488	88.2
มีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์	398	75.7
มีผู้นำเชื่อมั่นในความคิดของตนเอง ก่อให้เกิดปัญหาการดำเนินงาน	228	43.3
การขาดประชุมของคณะกรรมการ ก่อให้เกิดปัญหาการดำเนินงาน	232	44.3
กรรมการฯ ขาดความรู้ ความสามารถในการกระทิที่ได้รับมอบหมาย	157	30.7
มีผู้นำที่ขาดความรับผิดชอบ	151	29.1
บุคลากรขาดความสามัคคี ก่อให้เกิดปัญหาการดำเนินงาน	140	26.2

ตารางที่ 3 รูปแบบการดำเนินงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์ จำแนกตามบทบาทของผู้รับผิดชอบ

การดำเนินงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์	ไม่มี	มี	รวม
ระบบการทำงาน			
มีการกำหนดปรัชญา วิสัยทัศน์ในการทำงาน			
วัฒนธรรมจังหวัด/ผู้รับผิดชอบโครงการ	34.4	65.6	100.0
คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด	26.2	73.8	100.0
ผู้แทนกรมการศาสนา	26.7	73.3	100.0
รวม	28.4	71.6	100.0
มีการกำหนดโครงสร้างหรือภาระงานที่ชัดเจน			
วัฒนธรรมจังหวัด/ผู้รับผิดชอบโครงการ	22.4	77.6	100.0
คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด	22.2	77.8	100.0
ผู้แทนกรมการศาสนา	40.0	60.0	100.0
รวม	22.8	77.2	100.0
มีการแบ่งงานหรือกำหนดผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน			
วัฒนธรรมจังหวัด/ผู้รับผิดชอบโครงการ	12.0	88.0	100.0
คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด	17.2	82.8	100.0
ผู้แทนกรมการศาสนา	26.7	73.3	100.0
รวม			
มีการใช้กิจกรรมและสื่อที่หลากหลายรูปแบบ			
วัฒนธรรมจังหวัด/ผู้รับผิดชอบโครงการ	15.7	84.3	100.0
คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด	18.7	81.3	100.0
ผู้แทนกรมการศาสนา	7.7	92.3	100.0
รวม	17.6	82.4	100.0
มีการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่			
วัฒนธรรมจังหวัด/ผู้รับผิดชอบโครงการ	1.3	98.7	100.0
คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด	10.3	89.7	100.0
ผู้แทนกรมการศาสนา	7.1	92.9	100.0
รวม	7.7	92.3	100.0

ตารางที่ 3 รูปแบบการดำเนินงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์ จำแนกตามบทบาทของผู้รับผิดชอบ
(ต่อ)

การดำเนินงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์	ไม่มี	มี	รวม
มีการสร้างความสมานฉันท์ของคนในพื้นที่ โดยการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนาทุกศาสนา			
วัฒนธรรมจังหวัด/ผู้รับผิดชอบโครงการ	3.9	96.1	100.0
คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด	8.3	91.7	100.0
ผู้แทนกรมการศาสนา	7.1	92.9	100.0
รวม	7.1	92.9	100.0
เชิญศาสนิกชนแต่ละศาสนาเข้าร่วมกิจกรรม			
วัฒนธรรมจังหวัด/ผู้รับผิดชอบโครงการ	2.5	97.5	100.0
คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด	12.8	87.2	100.0
ผู้แทนกรมการศาสนา	7.1	92.9	100.0
รวม	9.8	90.2	100.0
มีการประชาสัมพันธ์เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจ			
วัฒนธรรมจังหวัด/ผู้รับผิดชอบโครงการ	6.3	93.7	100.0
คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด	7.5	92.5	100.0
ผู้แทนกรมการศาสนา	-	100.0	100.0
รวม	7.0	93.0	100.0
ขาดความร่วมมือจากองค์กรศาสนา/หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง			
วัฒนธรรมจังหวัด/ผู้รับผิดชอบโครงการ	70.6	29.4	100.0
คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด	68.8	31.2	100.0
ผู้แทนกรมการศาสนา	61.5	38.5	100.0
รวม	69.1	30.9	100.0
มีคณะกรรมการที่แต่ละหน่วยงานส่งมาเป็นผู้แทน			
วัฒนธรรมจังหวัด/ผู้รับผิดชอบโครงการ	8.4	91.6	100.0
คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด	25.4	74.6	100.0
ผู้แทนกรมการศาสนา	8.3	91.7	100.0
รวม	20.4	79.6	100.0
มีการจัดทำฐานข้อมูลขององค์กรเครือข่ายด้านศาสนิกสัมพันธ์			
วัฒนธรรมจังหวัด/ผู้รับผิดชอบโครงการ	1.3	98.7	100.0
คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด	9.2	90.8	100.0
ผู้แทนกรมการศาสนา	7.1	92.9	100.0
รวม	7.0	93.0	100.0

ตารางที่ 3 รูปแบบการดำเนินงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์ จำแนกตามบทบาทของผู้รับผิดชอบ
(ต่อ)

การดำเนินงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์	ไม่มี	มี	รวม
มีการติดตามประเมินผลการทำงานโครงการฯ			
วัฒนธรรมจังหวัด/ผู้รับผิดชอบโครงการ	11.6	88.4	100.0
คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด	21.0	79.0	100.0
ผู้แทนกรมการศาสนา	-	100.0	100.0
รวม	17.9	82.1	100.0
ระบบงบประมาณ			
มีการแจ้งการจัดสรรงบประมาณให้แก่โครงการฯ ทราบ			
วัฒนธรรมจังหวัด/ผู้รับผิดชอบโครงการ	8.9	91.1	100.0
คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด	36.6	63.1	100.0
ผู้แทนกรมการศาสนา	21.4	78.6	100.0
รวม	28.3	71.6	100.0
การจัดสรรงบประมาณเพียงพอแก่กลุ่มเป้าหมายที่กำหนด			
วัฒนธรรมจังหวัด/ผู้รับผิดชอบโครงการ	48.0	52.0	100.0
คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด	60.6	39.4	100.0
ผู้แทนกรมการศาสนา	21.4	78.6	100.0
รวม	55.9	44.1	100.0
มีการวางแผนการใช้จ่ายและตรวจสอบการใช้งบประมาณ			
วัฒนธรรมจังหวัด/ผู้รับผิดชอบโครงการ	20.0	80.0	100.0
คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด	34.6	65.4	100.0
ผู้แทนกรมการศาสนา	14.3	85.7	100.0
รวม	29.9	70.1	100.0
มีการพิจารณาขออนุมัติจัดตั้งยอดเงินสำหรับกิจกรรมฯ			
วัฒนธรรมจังหวัด/ผู้รับผิดชอบโครงการ	53.3	46.7	100.0
คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด	45.5	54.5	100.0
ผู้แทนกรมการศาสนา	69.2	30.8	100.0
รวม	48.3	51.7	100.0
มีการบูรณาการงบประมาณกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง			
วัฒนธรรมจังหวัด/ผู้รับผิดชอบโครงการ	35.1	64.9	100.0
คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด	40.7	59.3	100.0
ผู้แทนกรมการศาสนา	35.7	64.3	100.0
รวม	39.0	61.0	100.0

ตารางที่ 3 รูปแบบการดำเนินงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์ จำแนกตามบทบาทของผู้รับผิดชอบ
(ต่อ)

การดำเนินงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์	ไม่มี	มี	รวม
โครงการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัดได้รับงบประมาณเพียงพอ			
วัฒนธรรมจังหวัด/ผู้รับผิดชอบโครงการ	61.0	39.0	100.0
คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด	68.5	31.5	100.0
ผู้แทนกรมการศาสนา	20.0	80.0	100.0
รวม	65.2	34.8	100.0
ระบบบุคลากร			
ผู้นำมีวิสัยทัศน์ มีความสามารถ			
วัฒนธรรมจังหวัด/ผู้รับผิดชอบโครงการ	14.8	85.2	100.0
คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด	25.8	71.5	100.0
ผู้แทนกรมการศาสนา	23.1	76.9	100.0
รวม	24.7	75.3	100.0
มีการประสานงานกับเครือข่าย			
วัฒนธรรมจังหวัด/ผู้รับผิดชอบโครงการ	6.4	93.6	100.0
คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด	13.8	86.2	100.0
ผู้แทนกรมการศาสนา	15.4	84.6	100.0
รวม	11.8	88.2	100.0
ผู้นำยึดมั่นในความคิดของตนเอง			
วัฒนธรรมจังหวัด/ผู้รับผิดชอบโครงการ	63.4	36.6	100.0
คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด	55.0	45.0	100.0
ผู้แทนกรมการศาสนา	85.7	14.3	100.0
รวม	56.7	43.3	100.0
คณะกรรมการขาดประชุมฯ ทำให้เกิดปัญหาในการดำเนินงาน			
วัฒนธรรมจังหวัด/ผู้รับผิดชอบโครงการ	61.7	38.3	100.0
คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด	53.9	46.1	100.0
ผู้แทนกรมการศาสนา	80.0	20.0	100.0
รวม	55.7	44.3	100.0
บุคลากรขาดความสามัคคี ทำให้เกิดปัญหาในการดำเนินงาน			
วัฒนธรรมจังหวัด/ผู้รับผิดชอบโครงการ	75.7	24.3	100.0
คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด	73.4	26.6	100.0
ผู้แทนกรมการศาสนา	61.5	38.5	100.0
รวม	73.8	26.2	100.0

ตารางที่ 3 รูปแบบการดำเนินงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์ จำแนกตามบทบาทของผู้รับผิดชอบ (ต่อ)

การดำเนินงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์	ไม่มี	มี	รวม
ผู้นำขาดความรับผิดชอบ			
วัฒนธรรมจังหวัด/ผู้รับผิดชอบโครงการ	79.3	20.7	100.0
คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด	68.3	31.7	100.0
ผู้แทนกรรมการศาสนา	91.7	8.3	100.0
รวม	70.9	29.1	100.0
กรรมการฯ ขาดความรู้ ความสามารถ			
วัฒนธรรมจังหวัด/ผู้รับผิดชอบโครงการ	69.4	30.6	100.0
คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด	70.4	29.6	100.0
ผู้แทนกรรมการศาสนา	38.5	61.5	100.0
รวม	69.3	30.7	100.0

ตารางที่ 4 รูปแบบการดำเนินงานสาธิตสัมพันธ์ในด้านระบบการทำงาน ระบบงบประมาณ และระบบบุคลากร และประสิทธิผลการดำเนินงาน จำแนกตามระดับการดำเนินงาน

การดำเนินงานและประสิทธิผลของโครงการสาธิตสัมพันธ์	จำนวน	ร้อยละ
ระบบการทำงาน		
น้อย	91	20.0
ปานกลาง	211	46.5
มาก	152	33.5
รวม	454	100.0
ระบบงบประมาณ		
น้อย	74	20.3
ปานกลาง	145	61.1
มาก	146	18.6
รวม	365	100.0
ระบบการบุคลากร		
น้อย	74	20.3
ปานกลาง	142	59.0
มาก	148	20.3
รวม	364	100.0
ภาพรวมการดำเนินงาน		
น้อย	58	19.9
ปานกลาง	175	60.1
มาก	58	19.9
รวม	291	100.0
ประสิทธิผลในการดำเนินงาน		
น้อย	109	20.0
ปานกลาง	327	60.0
มาก	109	20.0
รวม	545	100.0

ตารางที่ 5 รูปแบบการดำเนินงานโครงการศาสนิกจังหวัดของหน่วยงานที่รับผิดชอบ จำแนกตามระดับการดำเนินงาน

การดำเนินงาน โครงการศาสนิกสัมพันธ์	ระดับการดำเนินงาน			
	น้อย	ปานกลาง	มาก	รวม
ระบบการทำงาน				
กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม	-	50.0	50.0	100.0
สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด	15.4	44.1	40.6	100.0
องค์การศาสนา	22.2	47.7	30.1	100.0
รวม	20.0	46.5	33.5	100.0
ระบบงบประมาณ				
กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม	-	66.7	33.3	100.0
สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด	11.9	73.0	15.1	100.0
องค์การศาสนา	25.1	54.9	20.0	100.0
รวม	20.3	61.1	18.6	100.0
ระบบบุคลากร				
กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม	-	33.3	66.7	100.0
สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด	23.7	61.2	15.1	100.0
องค์การศาสนา	18.6	58.4	23.1	100.0
รวม	20.3	59.0	20.3	100.0
ภาพรวมของการดำเนินงาน				
กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม	-	50.0	50.0	100.0
สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด	19.0	57.8	23.3	40.0
องค์การศาสนา	20.9	61.6	17.4	100.0
รวม	20.0	60.0	20.0	100.0

ตารางที่ 6 รูปแบบการดำเนินงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์ขององค์การศาสนา จำแนกตามระดับการดำเนินงาน

การดำเนินงาน โครงการศาสนิกสัมพันธ์	ระดับการดำเนินงาน			
	น้อย	ปานกลาง	มาก	รวม
ระบบการทำงาน				
ศาสนาพุทธ	30.4	42.9	26.8	100.0
ศาสนาคริสต์	25.6	41.9	32.6	100.0
ศาสนาอิสลาม	12.3	42.1	45.6	100.0
ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู	3.3	73.3	23.3	100.0
ศาสนาซิกข์	19.0	76.2	4.8	100.0
รวม	22.2	47.7	30.1	100.0
ระบบงบประมาณ				
ศาสนาพุทธ	20.0	62.1	17.9	100.0
ศาสนาคริสต์	21.9	43.8	34.4	100.0
ศาสนาอิสลาม	11.4	77.3	11.4	100.0
ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู	58.3	41.7	-	100.0
ศาสนาซิกข์	70.0	15.0	15.0	100.0
รวม	25.1	54.9	20.0	100.0
ระบบบุคลากร				
ศาสนาพุทธ	24.2	52.7	23.1	100.0
ศาสนาคริสต์	17.6	49.0	33.3	100.0
ศาสนาอิสลาม	17.2	69.0	13.8	100.0
ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู	-	80.0	20.0	100.0
ศาสนาซิกข์	-	75.0	25.0	100.0
รวม	18.6	58.4	23.1	100.0
ภาพรวมของการดำเนินงาน				
ศาสนาพุทธ	20.3	57.0	22.8	100.0
ศาสนาคริสต์	13.9	72.2	13.9	100.0
ศาสนาอิสลาม	13.2	73.7	13.2	100.0
ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู	-	100.0	-	100.0
ศาสนาซิกข์	66.7	20.0	13.3	100.0
รวม	20.9	61.6	20.4	100.0

ตารางที่ 7 ประสิทธิผลการดำเนินงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์ของหน่วยงาน/องค์กรที่เกี่ยวข้อง

ประสิทธิผลการดำเนินงาน	การเปลี่ยนแปลงที่ได้จากการดำเนินโครงการฯ				
	ไม่เปลี่ยนแปลง	น้อย	ปานกลาง	มาก	รวม
ผลที่เกิดขึ้นทันทีจากการดำเนินกิจกรรม					
เกิดกิจกรรมศาสนิกสัมพันธ์เพิ่มขึ้น	8.6	25.2	51.5	14.7	100.0
เกิดการเรียนรู้การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ	3.4	8.1	37.8	50.7	100.0
มีการทำงานร่วมกันในศาสนาเดียวกันและระหว่างศาสนา	2.1	9.8	51.6	36.4	100.0
มีการสร้างเครือข่ายระหว่างศาสนา	5.9	20.9	43.9	29.4	100.0
มีความต่อเนื่องของกิจกรรม	3.6	28.8	47.3	20.2	100.0
เกิดกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ	3.8	21.5	51.6	23.2	100.0
ได้เรียนรู้การเป็นผู้นำ	3.4	18.1	57.1	21.4	100.0
ได้เพื่อนมากขึ้น	2.1	8.1	41.5	48.4	100.0
สร้างผู้นำเพิ่มขึ้น	2.2	19.0	49.9	28.8	100.0
มีทักษะในการทำงานเพื่อสังคม	1.2	11.4	53.3	34.1	100.0
มีความภาคภูมิใจในตัวเอง	1.7	5.0	34.9	58.3	100.0
ผลที่ได้รับระยะกลาง					
เกิดความรัก สามัคคี	2.4	7.1	31.6	58.9	100.0
มีจิตสาธารณะ	1.9	4.3	37.1	56.6	100.0
มีความรับผิดชอบมากขึ้น	1.4	4.5	48.9	45.3	100.0
มีทักษะกระบวนการใหม่ๆ	1.9	11.2	50.4	36.4	100.0
สามารถทำงานร่วมกับศาสนาอื่นๆได้	1.2	5.3	40.4	53.4	100.0
มีโอกาสนเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ	1.8	12.0	43.6	42.7	100.0
ยกระดับจิตใจ คุณธรรม จริยธรรม	1.3	4.1	34.7	59.9	100.0
มีการเปลี่ยนแปลงวิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวัน	1.6	9.3	40.5	48.6	100.0
ผลกระทบระยะยาว					100.0
ได้ทำความดีถวายในหลวง	1.6	2.1	16.2	80.1	100.0
เกิดความสมานฉันท์ระหว่างศาสนา	1.6	2.1	22.0	74.3	100.0
ตอบแทนบุญคุณแผ่นดินเกิด	2.3	1.6	20.0	76.1	100.0
เครือข่ายศาสนิกสัมพันธ์เพิ่มขึ้น	4.4	5.4	38.8	51.4	100.0
ผู้นำในแต่ละศาสนาเพิ่มขึ้น	1.8	10.0	41.3	46.9	100.0

ตารางที่ 8 ประสิทธิภาพการดำเนินงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์ จำแนกตามหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

หน่วยงานที่รับผิดชอบ	ประสิทธิภาพการดำเนินงาน			
	น้อย	ปานกลาง	มาก	รวม
หน่วยงาน				
กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม	20.0	60.0	20.0	100.0
สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด	14.8	56.1	29.0	100.0
องค์การศาสนา	22.1	61.5	16.4	100.0
รวม	20.0	59.9	20.0	100.0
องค์การศาสนา				
ศาสนาพุทธ	34.4	56.8	8.8	100.0
ศาสนาคริสต์	20.2	60.5	19.4	100.0
ศาสนาคริสต์ศาสนาอิสลาม	14.5	65.8	19.7	100.0
ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู	-	66.7	33.3	100.0
ศาสนาซิกข์	20.7	69.0	10.3	100.0
รวม	22.1	61.5	16.4	100.0

บทที่ 5

สรุป และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการดำเนินงาน การจัดระบบการทำงาน การประสานงาน กิจกรรมของงานศาสนิกสัมพันธ์ และรูปแบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลในปีที่ผ่านมา รวมทั้งปัจจัยที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์การดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ จากผลการศึกษา พอสรุปได้ดังต่อไปนี้

5.1.1 กลไกและรูปแบบการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์

1). กลไกที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์

เนื่องจากการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ มีพัฒนาการมานานพอสมควร ก่อนที่จะมีการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ โดยกลไกที่นำมาสู่การดำเนินงานฯ ได้แก่

(1) กฎหมาย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มีหลายมาตราที่กล่าวถึงการส่งเสริมและสนับสนุนด้านศาสนา ได้แก่

มาตรา 9 พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะ และองค์อัครศาสนูปถัมภก

มาตรา 38 เสรีภาพในการนับถือศาสนา “บุคคลมีเสรีภาพในการนับถือศาสนา นิายก/ลัทธิ นิยมทางศาสนา และมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนบัญญัติ ฯลฯ”

มาตรา 66 หน้าที่พลเมือง “บุคคลมีหน้าที่รักษาไว้ซึ่งสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข”

มาตรา 73 รัฐต้องให้ความอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา และศาสนาอื่น ส่งเสริมความเข้าใจอันดี และความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา รวมทั้งสนับสนุนการนำหลักธรรมของศาสนามาใช้เพื่อเสริมคุณธรรม และพัฒนาคุณภาพชีวิต

มาตรา 77 รัฐต้องจัดให้มีแผนพัฒนาการเมือง จัดทำมาตรฐานทางคุณธรรม จริยธรรม ของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ข้าราชการ/พนักงาน/ลูกจ้างรัฐบาล ฯลฯ

มาตรา 81 รัฐต้องจัดการศึกษาอบรม และสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้ คุณธรรม ฯลฯ

นอกจากนี้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ได้กล่าวถึงเสรีภาพในการนับถือศาสนา (มาตรา 37) และการส่งเสริมความเข้าใจอันดี และความสมานฉันท์ระหว่างศาสนาทุกศาสนา (มาตรา 79) ไว้ดังนี้

มาตรา 37 บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการนับถือศาสนา นิายของศาสนา หรือลัทธินิยมในทางศาสนา และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนา ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรม ตามความเชื่อถือของตน อันไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่พลเมือง และไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ในการใช้เสรีภาพตามวรรค 1 บุคคลย่อมได้รับการคุ้มครองมิให้รัฐกระทำการใดๆ อันเป็นการรอนสิทธิหรือเสียประโยชน์อันควรมิควรได้ เพราะเหตุที่ถือศาสนา

มาตรา 79 รัฐต้องให้ความอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาที่ประชาชนไทยส่วนใหญ่นับถือมาช้านาน และศาสนาอื่น ทั้งต้องส่งเสริมความเข้าใจอันดีและความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา รวมทั้งสนับสนุนการนำหลักธรรมของศาสนามาใช้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิต

จะเห็นว่าภายใต้รัฐธรรมนูญนี้สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมของทุกศาสนา ศาสนิกชนทุกศาสนามีความเสมอภาคและมีเสรีภาพในการนับถือศาสนาตามหลักความเชื่อของตน ศาสนาต่างๆ ได้รับการคุ้มครองจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยอย่างเท่าเทียมกัน และให้รัฐทำหน้าที่เสริมคุณธรรมจริยธรรม และพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชาติ

(2) นโยบาย รัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมงานด้านศาสนาและการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมแก่ประชาชนอย่างชัดเจน โดยมีการกำหนดนโยบายไว้หลายด้าน ดังนี้ :

นโยบายพัฒนาคนและสังคมที่มีคุณภาพ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) การพัฒนาคนให้มีความรู้และจริยธรรมตั้งแต่แรกเกิด ให้ความสำคัญกับการสร้างสภาวะแวดล้อมที่เหมาะสม ครอบครัวอบอุ่น และสถานศึกษาเอาใจใส่ดูแลเด็กอย่างใกล้ชิด ด้วยการปลูกฝังความรู้ที่ทันโลก และคุณค่าที่ดีของวัฒนธรรมไทย สร้างความเข้าใจแก่พ่อแม่ถึงวิธีการดูแลบุตรที่ถูกต้องตามระดับการพัฒนาสมองของเด็ก ด้วยหน่วยบริการเคลื่อนที่ที่เรียกว่าคาราวานเสริมสร้างเด็ก

นโยบายทางวัฒนธรรม โดยเน้นการส่งเสริมให้วัยรุ่นไทยเกิดการเรียนรู้ที่ถูกต้อง รักษาดีในทางที่ถูก มีคุณธรรม เอื้ออาทรต่อผู้อื่น

นโยบายพัฒนากฎหมายและส่งเสริมการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี นโยบายนี้เน้นให้รัฐบาลดำเนินการป้องกันปราบปรามการทุจริตในวงราชการ ให้เป็นระบบราชการที่โปร่งใส และสะอาด โดยมีระบบตรวจสอบ และประเมินผลสัมฤทธิ์ตามมาตรฐานคุณธรรม จริยธรรม นอกจากนี้รัฐยังส่งเสริมให้มีการนำศีลธรรมและคุณธรรมจากทุกศาสนา มาใช้เป็นแนวทางในการดำรงชีวิต โดยจะขอความร่วมมือจากคณะสงฆ์และองค์กรศาสนาทุกศาสนา

นอกจากนี้ รัฐบาลที่ผ่านมายังมีนโยบายที่สอดคล้องกับงานของกรมการศาสนา คือ การฟื้นฟูความเชื่อมั่นของประเทศ โดยสร้างความปรองดองสมานฉันท์ของคนในชาติและฟื้นฟูประชาธิปไตย โดย

เสริมสร้างความเข้าใจร่วมกันของประชาชนในชาติ ให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ฯลฯ เพื่อเกิดความร่วมมือ ร่วมใจในการแก้ไขปัญหาวิกฤตของประเทศ และสร้างเสถียรภาพทั้งทางด้านการเมือง การปกครอง สังคมและเศรษฐกิจ โดยมุ่งถึงประโยชน์สูงสุดของประชาชนส่วนรวมเป็นสำคัญ ซึ่งจะ เป็นรากฐานที่มั่นคงในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนต่อไป

นโยบายศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม โดยอุปถัมภ์คุ้มครองพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่นๆ โดยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน รวมทั้งส่งเสริมบทบาทสถาบันทางศาสนาในการปลูกฝัง เผยแพร่ หลักธรรม ให้ประชาชนนำมาใช้เสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิต

(3) **มาตรการในการดำเนินงาน** มาตรการที่ใช้ในการส่งเสริมการดำเนินกิจกรรมทางด้านศาสนาของภาครัฐได้แก่

- ส่งเสริมให้ประชาชนเรียนรู้ และเข้าใจในแก่นแท้ของศาสนาจนเกิดการนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวัน
- ขอความร่วมมือองค์กรหลักทางศาสนาทุกศาสนาให้ช่วยกันพัฒนาสังคมให้เป็นสังคมที่ ดีมีคุณภาพ ประชาชนมีคุณธรรม จริยธรรมบนพื้นฐานของการนำหลักธรรมของทุกศาสนามาใช้
- สนับสนุนให้มีการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดีตามหลักธรรม
- เสริมสร้างความสมานฉันท์และความมั่นคงให้เกิดแก่ประเทศชาติและประชาชนโดยใช้ หลักธรรมของทุกศาสนา

(4) **ปณิญาพัตยาว่าด้วยการรวมพลังศาสนิกสัมพันธ์** วันที่ 25 กันยายน 2547 ได้กล่าวไว้ว่า “การสร้างสังคมสันติภาพอย่างยั่งยืนขึ้นในประเทศอย่างถาวร ทุกองค์การศาสนาในประเทศไทยต้อง ร่วมกันดำเนินการนำหลักธรรมทางศาสนาไปสู่การปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพื่อให้ศาสนิกชนเป็นคน ดี มีคุณธรรม รวมทั้งสนับสนุนให้ศาสนิกชนของตนร่วมกันทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์ เพื่อสร้าง ความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนต่างศาสนา” กรมการศาสนาร่วมกับองค์การศาสนา 5 ศาสนา และ องค์กรเครือข่าย ร่วมกันจัดงาน “ศาสนิกสัมพันธ์” ขึ้นเพื่อนำพลังทางศาสนาเป็นพลังขับเคลื่อนในการ แก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ รวมทั้งนำพลังทางศาสนาสร้างความเข้าใจอันดี และ ความสมานฉันท์แก่คนในชาติ

(5) **แผนและแผนกลยุทธ์** กระทรวงวัฒนธรรมได้ปฏิบัติตามแผนการบริหารราชการแผ่นดิน ยุทธศาสตร์ที่ 2 เกี่ยวกับการพัฒนาคนและสังคมที่มีคุณภาพ โดยมีเป้าประสงค์ที่จะให้คนไทยมี ภูมิคุ้มกันทางวัฒนธรรม มีการเชิดชูคุณค่าความเป็นไทยและวัฒนธรรมไทยบนความเข้าใจ ความหลากหลาย ทางวัฒนธรรม ทำให้ชุมชน สังคม มีความสมานฉันท์ และสันติสุข นอกจากนี้ กรมการศาสนา

ร่วมกับองค์การศาสนา 5 ศาสนา และองค์กรเครือข่าย ร่วมกันจัดทำแผนกลยุทธ์การดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ โดยมีการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์และเป้าหมายการดำเนินงาน ดังนี้ :

วิสัยทัศน์ กำหนดว่า “รวมพลัง 5 ศาสนาสร้างสังคมแห่งความรัก มีเสรีภาพในการปฏิบัติธรรมตามหลักธรรมคำสอนทางศาสนา เข้าใจและให้เกียรติในความแตกต่าง มีมนุษยธรรม และศีลธรรม ร่วมใจสมานฉันท์ สร้างสันติสุขที่ยั่งยืน”

พันธกิจ ได้แก่

- 1) ดำเนินการเผยแพร่หลักธรรมคำสอนทางศาสนาให้เข้าถึงจิตใจของศาสนิกชน นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เป็นคนดี มีคุณธรรม
- 2) ส่งเสริมสนับสนุนศาสนา และกิจกรรมทางศาสนา ภายในองค์กรและองค์กรเครือข่ายทางศาสนาที่รัฐบาลรับรอง เพื่อสร้างความสมานฉันท์แก่คนในชาติ
- 3) ส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกัน เกี่ยวกับวิธีการดำเนินงาน รวมทั้งประสานความร่วมมือเผยแพร่หลักธรรม คำสอนทางศาสนา ไปสู่การปฏิบัติของศาสนิกชน เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกันทางศาสนา และสร้างสังคมสันติภาพอย่างยั่งยืน

เป้าประสงค์ ได้แก่

- 1) สร้างทิศทางการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ขององค์การศาสนาและองค์กรเครือข่าย
- 2) เสริมสร้างพันธมิตร และเครือข่ายในการนำหลักธรรมคำสอนทางศาสนาไปสู่การปฏิบัติในชีวิตประจำวันของประชาชนระหว่างองค์การศาสนาต่างๆ เพื่อความสมานฉันท์ของศาสนิก และสร้างสังคมสันติภาพอย่างยั่งยืน
- 3) เสริมสร้างให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนของศาสนา และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน และสังคม

เป้าหมายในการดำเนินงาน ได้แก่

- 1) ประชาชนนำหลักธรรม คำสอนทางศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต
- 2) เกิดการประสานความร่วมมือในการดำเนินงานทางด้านศาสนาระหว่างองค์การศาสนา และองค์กรเครือข่ายอย่างเป็นระบบ และมีประสิทธิภาพประสิทธิผล
- 3) เกิดพลังขับเคลื่อนในการดำเนินกิจกรรมทางศาสนาและงานศาสนิกสัมพันธ์ ไปสู่ประชาชนอย่างกว้างขวาง
- 4) เกิดความสมานฉันท์ระหว่างองค์การศาสนา ศาสนิกชนทุกศาสนา เพื่อเสริมสร้างสังคมสันติภาพอย่างยั่งยืน

5) เกิดภาควิธีร่วมมือระหว่างผู้นำศาสนา องค์การทางศาสนา สถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และเครือข่ายงานด้านศาสนา ในการร่วมกันดำเนินกิจกรรมในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและสังคมของชาติ

6) เกิดภาคีความร่วมมือระหว่างองค์การทางศาสนา ประชาชน และเครือข่ายต่างๆ ในการประกอบกิจกรรมในวันสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ ก่อให้เกิดความสามัคคีสมานฉันท์แก่คนในชาติ

ยุทธศาสตร์ เพื่อสร้างทิศทางการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ขององค์การศาสนาและเครือข่าย จึงได้กำหนดยุทธศาสตร์การทำงาน 5 ยุทธศาสตร์ ได้แก่

- 1). ใช้หลักศาสนธรรมสร้างและเทิดทูนสถาบันชาติ สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมสร้างความเข้มแข็งของสังคมไทย
- 2). กำหนดนโยบายแนวทางการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ที่ชัดเจนร่วมกัน โดยส่งเสริมให้คนในสังคมไทยเป็นศาสนิกชนที่ดีตั้งแต่วัยเยาว์
- 3). เพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการด้านบุคลากร งบประมาณ และเทคโนโลยีที่ทันสมัยอย่างพอเพียง
- 4). องค์การศาสนามีการพัฒนาศักยภาพภายในองค์กรและสร้างภาคีกับองค์การศาสนาอื่น เพื่อให้เกิดความสมานฉันท์
- 5). นำหลักธรรม คำสอนทางศาสนาไปใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อแก้ปัญหาสังคม เศรษฐกิจ และสร้างค่านิยมที่ถูกต้องต่อศาสนิกชนตามแนวพระราชดำริ

จะเห็นได้ว่านโยบายของรัฐบาลเน้นให้มีการให้ประชาชนมีคุณธรรม จริยธรรม และเน้นการใช้หลักธรรมคำสอนจากทุกศาสนาไปสู่การปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพื่อให้ศาสนิกชนเป็นคนดี มีคุณธรรมอย่างแท้จริง ก็ต้องมีการกำหนดนโยบายให้ชัดเจน และกำหนดให้งานศาสนิกสัมพันธ์เป็นเครื่องมือหรือมาตรการหนึ่งที่จะผนึกกำลังองค์การศาสนาทุกศาสนาให้ร่วมกันขับเคลื่อนงานดังกล่าวอย่างจริงจัง

2). รูปแบบการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ มีดังนี้

ก. โครงสร้างการทำงาน

(1) **สภาศาสนิกสัมพันธ์** จากการที่กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ได้มีการจัดทำปฏิญญาร่วมกับองค์การศาสนาทุกศาสนา ที่เรียกว่า “ปฏิญญาพญาว่าด้วยการรวมพลังศาสนิกสัมพันธ์ ลงวันที่ 25 กันยายน 2547” โดยมีเจตนารมณ์ร่วมกันว่าทุกองค์การศาสนาต้องเร่งมุ่งเน้นการนำหลักธรรมทางศาสนาไปสู่การปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เร่งสร้างสังคมสันติภาพอย่างยั่งยืนขึ้นในชาติ และเร่งสร้างพลังความเข้มแข็งของศาสนาที่แตกต่างกัน โดยมีจุดมุ่งหมายร่วมกันในการจัดตั้ง **สภา**

สนิกสัมพันธ์ในแต่ละระดับ ขึ้นมาเป็นองค์กรกลาง มีหน้าที่แลกเปลี่ยนความรู้ และวิธีการเผยแพร่ หลักธรรมของแต่ละศาสนาให้เป็นบทเรียนระหว่างกัน เสริมสร้างความสมานฉันท์ระหว่าง ศาสนิกชน และจัดข้อขัดแย้งระหว่างศาสนิกชน รวมทั้งจรรโลงความเข้มแข็งของแต่ละศาสนาด้วยกัน

อย่างไรก็ตาม จนถึงปัจจุบัน “สภาศาสนิกสัมพันธ์แต่ละระดับ” ยังไม่มีครบถ้วน กล่าวคือ ยังไม่มี “สภาศาสนิกสัมพันธ์ระดับชาติ” ส่วนสภาศาสนิกสัมพันธ์ระดับจังหวัดก็มีเพียงบางจังหวัด เช่น จังหวัดสงขลา (ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม) ซึ่งมีการก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2548 เนื่องจากปัญหา ความไม่สงบใน 4 จังหวัดภาคใต้ โดยความร่วมมือขององค์การศาสนาทุกศาสนา โดยสภาศาสนิกสัมพันธ์จังหวัดสงขลา มีรูปแบบการดำเนินงานโดยคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์ ซึ่งประกอบด้วย ตัวแทนขององค์การศาสนาทุกศาสนา หน่วยงานราชการด้านสังคม และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่ง ถือเป็นตัวแทนของภาคประชาชน ดังนั้นจะเห็นได้ว่า แม้ว่าจะมีสภาศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด (บาง จังหวัด) แต่ก็ยังไม่มี “สภาศาสนิกสัมพันธ์ระดับชาติ” ที่จะมาทำงานเชื่อมโยงกัน รวมทั้งยังไม่มี สภาศาสนิกสัมพันธ์ที่เป็นกลไกในระดับอำเภอและตำบล

(2) คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์ ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2549 กรมการศาสนาได้มีการ สนับสนุนงบประมาณให้ดำเนินการแต่งตั้ง “คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์แห่งชาติและระดับจังหวัด” ขึ้น ทั่วประเทศ โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ เพื่อให้การดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ เกิดประสิทธิภาพประสิทธิผล โดยกรมการศาสนา กำหนดให้คณะกรรมการฯ มีองค์ประกอบ 3 ภาคี คือ ผู้แทนองค์การศาสนาทุกศาสนา องค์กรภาครัฐ และองค์กรเอกชนสาธารณกุศลด้านศาสนา โดย จังหวัดส่วนใหญ่มีการดำเนินงานในลักษณะนี้ (เช่น เชียงใหม่ อุบลราชธานี และอยุธยา) แต่ยังคงขาด การเชื่อมโยงกับคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์ระดับชาติ เพราะยังไม่มีแต่งตั้งคณะกรรมการ ระดับชาติ จะมีก็เพียงคณะทำงานเป็นชุดๆ ไป

ข. ระบบการทำงาน ประกอบด้วย

(1) มีแผนการปฏิบัติงาน ในการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ ได้มีการจัดทำรูปแบบการ ดำเนินงานที่ชัดเจน โดยกรมการศาสนา ร่วมกับองค์การศาสนา 5 ศาสนา และองค์กรเครือข่าย ร่วมกัน จัดทำแผนกลยุทธ์การดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ขึ้นในปี พ.ศ. 2548 โดยมีการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์และเป้าหมายการดำเนินงาน รวมทั้งยุทธศาสตร์การทำงาน 5 ด้านไว้อย่างชัดเจน (รายละเอียดได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว) ทำให้การดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ของสำนักงานวัฒนธรรม จังหวัด องค์การศาสนาและเครือข่ายมีทิศทางการทำงาน แต่เนื่องจากเป้าหมายในการดำเนินงานส่วนใหญ่เป็นนามธรรมมากกว่าเป็นรูปธรรม (เช่น การประสานความร่วมมือ การเกิดพลังขับเคลื่อน เกิด ความสมานฉันท์ เป็นต้น) จึงยากต่อการวัดประสิทธิผล นอกจากนี้ยุทธศาสตร์บางยุทธศาสตร์ยัง

ปฏิบัติได้ยาก เช่น ยุทธศาสตร์ที่ 4 เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการด้านบุคลากร งบประมาณ และเทคโนโลยีที่ทันสมัยอย่างพอเพียง เป็นต้น ถ้าจะให้ยุทธศาสตร์ดังกล่าวบรรลุผล ก็หมายความว่า กรรมการศาสนา ควรจะจัดบุคลากรให้ตรงกับงาน มีโครงการ/กิจกรรมที่จะจัดอบรมบุคลากรทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ให้มีความรู้ ความเข้าใจโครงการศาสนิกสัมพันธ์ มีการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินโครงการอย่างพอเพียง และจัดสรรงบประมาณสนับสนุนด้านเทคโนโลยี เช่น คอมพิวเตอร์ หรือจัดทำ website ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและงานศาสนิกสัมพันธ์ด้วย

(2) **มีกิจกรรมภายใต้โครงการศาสนิกสัมพันธ์** ข้อมูลจากการศึกษาเชิงคุณภาพ พบว่า กรรมการศาสนา สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดต่างๆ และองค์กรศาสนา 5 ศาสนา ได้มีแผนการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย โดยองค์กรศาสนาส่วนกลางส่วนใหญ่จะเข้าร่วมกับกรรมการศาสนา แต่องค์กรศาสนาในส่วนภูมิภาคยังให้ความร่วมมือกับสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดน้อย ในการทำพิธีในวันสำคัญต่างๆ โดยเฉพาะวันสำคัญ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมราชินีนาถ เป็นต้น สำนักงานวัฒนธรรมบางจังหวัดมีการจัดกิจกรรมศาสนิกสัมพันธ์โดยตรงร่วมกับศาสนาอื่น (เช่น จัดประชุมผู้นำองค์กรศาสนาและเครือข่าย) เป็นต้น และกิจกรรมตามแผนการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ของกรรมการศาสนา นอกจากนี้ยังมีแผนงานกิจกรรมที่หลากหลาย ที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากองค์กรศาสนาแต่ละศาสนาที่เน้นงานศาสนิกสัมพันธ์ เน้นการรวมพลังและการสร้างความรู้ ความเข้าใจ ของศาสนิกชนที่มีต่อศาสนาอื่น และเน้นความสมานฉันท์ (เช่น จัดงานคาราวานศาสนิกสัมพันธ์ และงานรวมพลังศาสนิกสัมพันธ์) เป็นต้น

(3) **มีการประสานงาน** เนื่องจากการทำงานศาสนิกสัมพันธ์ต้องอาศัยความร่วมมือของหน่วยงาน องค์กรศาสนา และองค์กรภาคีเครือข่าย จึงมีความจำเป็นต้องมีการประสานงานกับหน่วยงานและองค์กรศาสนาต่างๆ พบว่า เกือบร้อยละ 90 มีการประสานงานกับหน่วยงานตามลักษณะกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง และมีการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายในจังหวัด โดยส่วนใหญ่ใช้วิธีการประสานงานแบบไม่เป็นทางการ เพื่อความคล่องตัว (ร้อยละ 77) มีส่วนน้อยที่ยังใช้การประสานงานแบบหนังสือราชการ/จดหมายสั่งการ (ร้อยละ 33) (ข้อมูลจากเจ้าหน้าที่องค์กรศาสนา) แต่บางจังหวัดก็ใช้ทั้งสองแบบคือมีการประสานงานทางโทรศัพท์ไปก่อนแล้วทำหนังสือราชการตามไป การใช้จดหมายราชการมักมีปัญหาคือหนังสือ/จดหมายไปถึงช้า (ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องด่วน) ทำให้หน่วยงานไม่สามารถเตรียมการ/ส่งคนมาร่วมงานได้ทันหรืออาจไม่ให้ความร่วมมือ ดังนั้นบุคลากรที่ทำงานในโครงการศาสนิกสัมพันธ์ จึงจำเป็นต้องมีบุคลิกภาพที่ดี มีมนุษยสัมพันธ์ดี คล่องแคล่วว่องไว มีทักษะและความสามารถในการประสานความร่วมมือ รวมทั้งมีความเป็นกัลยาณมิตรกับทุกฝ่าย

(4) **มีการสร้างเครือข่าย** จากแผนการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ จะเห็นได้ว่า นอกจากกรมการศาสนา สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด และผู้นำองค์กรศาสนา ทั้ง 5 ศาสนา แล้วก็มีภาคีอื่นๆ อีก เช่น หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรเอกชนด้านศาสนา สถานศึกษาต่างๆ สื่อ องค์กรศูนย์ภาคี พสล. (146 ศูนย์ ใน 38 ประเทศ) ศาสนิกชนของทั้ง 5 ศาสนา ประชาชน และผู้สนใจทั่วไป รวมทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบจ. เทศบาล และ อบต.)

แม้ว่าจะมีเครือข่ายมากมาย แต่จากข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า ยังขาดการเชื่อมโยงระหว่างเครือข่ายโดยเฉพาะเครือข่ายที่จัดตั้งขึ้น เช่น คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด ยังขาดการเชื่อมโยงกันทั้งแนวตั้งคือ การเชื่อมโยงกับคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์แห่งชาติ และแนวนราบ คือ การเชื่อมโยงการทำงานกับคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการจัดตั้งคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์ในระดับชาติ หรือสภาศาสนิกสัมพันธ์แห่งชาติ เพื่อทำงานด้านนโยบาย และกำหนดเป้าหมายการทำงาน โดยให้มีโครงการหรือกิจกรรมที่นำคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์มาประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และถอดองค์ความรู้ที่ได้จากการทำงาน เพื่อนำมาแบ่งปันกัน รวมทั้งการนำศาสนิกชนของแต่ละศาสนา (รวมทั้งเยาวชน) มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน เพื่อให้เกิดความรักสามัคคี และเป็นเครือข่ายการทำงานด้านศาสนิกสัมพันธ์ร่วมกันต่อไป

5.1.2 รูปแบบการบริหารจัดการโครงการศาสนิกสัมพันธ์ ได้แก่

(1) **การจัดระบบการทำงาน** ในการดำเนินโครงการศาสนิกสัมพันธ์ จังหวัดต่างๆ ส่วนใหญ่ (กว่าร้อยละ 70) มีการจัดระบบการทำงาน ตั้งแต่การมีโครงสร้างการทำงานที่ชัดเจน โดยคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัดก็มาจากหลายหน่วยงาน มีการแบ่งงาน หรือกำหนดความรับผิดชอบที่ชัดเจน มีกิจกรรมที่หลากหลาย เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทในพื้นที่ มีการจัดกิจกรรมเสริมความสมานฉันท์ในวันสำคัญ โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ (เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา 5 ธันวาคมหาราช และวันเฉลิมพระชนมพรรษา 12 สิงหาคมหาราชินี) เป็นต้น โดยมีศาสนิกชนของแต่ละศาสนาเข้าร่วมกิจกรรม มีการจัดทำฐานข้อมูล มีการติดตามและประเมินผลการทำงาน ยกเว้นในด้านความร่วมมือในการทำงาน ส่วนใหญ่ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานราชการต่างๆ พอสมควร โดยเฉพาะด้านการประชาสัมพันธ์ แต่ความร่วมมือจากองค์กรศาสนายังมีน้อย (ประมาณ ร้อยละ 30-38 ที่ให้ความร่วมมือ) แม้ว่าจะมีการประสานงานแล้วก็ตาม โดยข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกันทั้งจากวัฒนธรรมจังหวัด คณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด และผู้แทนกรมการศาสนา อย่างไรก็ตาม ถ้าสรุปในภาพรวมของการจัดระบบการทำงาน พบว่า การจัดระบบการทำงานโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง (ร้อยละ 47) ถึงมาก (ร้อยละ 33.6) โดยเฉพาะจากมุมมองของ

คนทำงานในกรมฯ และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ส่วนที่มองว่าการจัดระบบการทำงานยังอยู่ในระดับต่ำ มีร้อยละ 20 โดยเฉพาะมุมมองขององค์การศาสนา (ร้อยละ 22)

(2) **การจัดระบบงบประมาณ** เนื่องจากการทำงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์ ต้องมีการขอ งบประมาณ โดยมีการแจกแจงหมวดเงินที่จะนำไปทำกิจกรรมให้ชัดเจน แต่บุคลากรที่ทำงานใน จังหวัดต่างๆ โดยเฉพาะองค์การศาสนา ยังขาดความรู้ในด้านการของบประมาณ ทำให้ยอดการ อนุมัติโครงการมีเพียงครั้งเดียว (ร้อยละ 52) หรือมีการตัดงบประมาณ ทำให้งบประมาณที่ได้รับ จัดสรรน้อย ไม่เพียงพอ (ร้อยละ 44) และงบประมาณที่จัดสรรไปให้ก็มีความล่าช้า (ร้อยละ 43) ทำให้เกิด ปัญหาในการดำเนินงาน/งานเสร็จไม่ทันปีงบประมาณ อย่างไรก็ตามจังหวัดต่างๆก็ได้บริหารจัดการ งบประมาณที่ได้รับจัดสรรน้อยดังกล่าว โดยวิธีการบูรณาการงบประมาณกับหน่วยงานอื่น (ร้อยละ 61) หรือขอสมทบจากการบริจาค (ร้อยละ 43) หรือขอจากหน่วยงานอื่น (ร้อยละ 38) นอกจากนี้หน่วยงานที่ ได้รับงบประมาณส่วนใหญ่ (ร้อยละ 70) ได้มีการติดตาม ตรวจสอบการใช้งบประมาณ เพื่อให้เกิด ความโปร่งใส สรุปโดยภาพรวมการจัดระบบงบประมาณของงานศาสนิกสัมพันธ์อยู่ในระดับปานกลาง (ร้อยละ 61) ถึงมาก (ร้อยละ 19) ส่วนที่มองว่าการจัดระบบงบประมาณยังอยู่ในระดับต่ำ มีร้อยละ 20 โดยเฉพาะมุมมองขององค์การศาสนา (ร้อยละ 25)

(3) **การจัดระบบบุคลากร** ในการดำเนินโครงการศาสนิกสัมพันธ์ที่ผ่านมา พบว่า ผู้นำ/ หัวหน้างานส่วนใหญ่ (ร้อยละ 76) มีวิสัยทัศน์กว้างไกล แต่ก็ยังมีผู้ที่ให้ความเห็นว่าผู้นำบางส่วนยังยึด มั่นในความคิดของตนเอง โดยเฉพาะผู้นำองค์การศาสนา (ร้อยละ 43) สำหรับบุคลากรที่ปฏิบัติงาน แม้ว่าส่วนใหญ่จะมีความรู้/ทักษะ/ความชำนาญในการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ (ร้อยละ 84) มีการ ระดมความคิดเพื่อสร้างผลงานใหม่ๆ (ร้อยละ 83) อย่างมีจิตสำนึกและความรับผิดชอบร่วมกัน แต่ใน การดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ มีปัญหาการทำงานกับ “คน” ในหลายด้านด้วยกัน ยังมีบุคลากรบางส่วน ที่ ไม่ได้รักการทำงานด้านนี้ (ร้อยละ 42) และไม่เข้าใจโครงการศาสนิกสัมพันธ์อย่างชัดเจน (ร้อยละ 43) ผู้นำบางส่วนยังขาดความรับผิดชอบต่อโครงการฯ (ร้อยละ 29) คณะกรรมการที่จัดตั้งขึ้นขาดความรู้ ความสามารถในการระดมทุนที่ได้รับมอบหมาย (ร้อยละ 31) และกรรมการบางคนไม่เข้าร่วมประชุม (ร้อยละ 44) รวมทั้งบุคลากรขาดความสามัคคีในการทำงาน (ร้อยละ 26)

ดังนั้นในการบริหารงานให้เกิดประสิทธิภาพประสิทธิผล นอกจากจะอาศัยหลักการ PDCA (plan, do, check และ act) แล้วยังต้องเน้นการเสริมสร้างวิสัยทัศน์ของผู้นำ มีการตั้งคณะกรรมการฯ ที่ มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับงานศาสนิกสัมพันธ์ มีการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ และทักษะด้าน การดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ของบุคลากรที่เกี่ยวข้อง และบุคลากรในองค์การศาสนา รวมทั้งให้มีการ ประสานงานทั้งแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการด้วยความเป็นกัลยาณมิตร

(4) **ระบบการตัดสินใจ** จากข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้กล่าวถึงระบบการตัดสินใจในการดำเนินงานไว้ไม่มากนัก โดยเห็นว่า ผู้นำซึ่งเป็นหัวหน้าขององค์กร ควรเข้ามามีส่วนร่วมและรับผิดชอบในการดำเนินงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์ ก็จะทำให้คนทำงานกระตือรือร้นที่จะทำงาน ถ้าจะต้องมีการตัดสินใจอะไร ผู้นำก็จะสามารถตัดสินใจได้เลย ไม่ใช่อะไรข้อมูล/รายงาน การเปลี่ยนผู้นำบ่อยก็ทำให้งานขาดความต่อเนื่อง เพราะผู้นำคนใหม่ ไม่ค่อยมีเวลาศึกษางาน จึงจำเป็นที่ผู้ทำงานต้องคอยรายงาน/ให้ข้อมูล อย่างไรก็ตาม จากข้อมูลเชิงคุณภาพ ระบุว่า ผู้นำองค์กรควรเป็นผู้ตัดสินใจได้ และรับผิดชอบต่อผลการตัดสินใจนั้น หากเกิดปัญหาที่ต้องหาทางแก้ไข ดังนั้นผู้นำซึ่งเป็นผู้ที่จะต้องตัดสินใจในเรื่องต่างๆ นอกจากจะมีความรู้ ความเข้าใจในงานศาสนิกสัมพันธ์แล้วยังต้องมีคุณธรรม-จริยธรรม จึงจะทำให้ระบบการตัดสินใจเป็นไปอย่างรวดเร็ว ถูกต้องและเที่ยงธรรม

(5) **การจัดระบบข้อมูล** จากข้อมูลเชิงปริมาณ พบว่ากว่าร้อยละ 90 มีการจัดทำฐานข้อมูลขององค์กรเครือข่ายด้านศาสนิกสัมพันธ์ ดังนั้น กรมการศาสนา และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ควรมีฐานข้อมูลที่เชื่อมโยงภาคีเครือข่ายทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค/พื้นที่ ที่สามารถติดต่อ/เข้าถึงข้อมูลได้โดยต้องมีข้อมูลของหน่วยงาน/องค์กรภาคีเครือข่าย (เช่น ข้อมูลผู้นำองค์กรศาสนา สถานที่ตั้ง บุคลากรและเบอร์โทรศัพท์ที่ติดต่อได้ เป็นต้น) นอกจากนี้ควรมีข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรม/โครงการในแต่ละจังหวัด/องค์กรทางศาสนา รับไปดำเนินการ พร้อมรายละเอียดโดยย่อ เพื่อให้ง่ายในการติดตามและประเมินผล รวมทั้งเป็นข้อมูลให้หน่วยงาน/องค์กรภาคีเครือข่ายอื่นได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ รวมทั้งมีฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมของศาสนาต่างๆ ไว้ให้ศาสนิกชนของศาสนาอื่นได้เรียนรู้ ซึ่งข้อมูลดังกล่าวทางกรมการศาสนาได้จัดทำไว้แล้ว ส่วนในระดับจังหวัด ควรมีฐานข้อมูลของภาคีเครือข่าย โครงการ/กิจกรรมศาสนิกสัมพันธ์ที่ดำเนินการอยู่ จำนวนศาสนิกชนและผู้นำทางศาสนาทุกศาสนาไว้ด้วยเช่นกัน

(6) **การติดตามประเมินผล** จากข้อมูลเชิงปริมาณ พบว่า กว่าร้อยละ 80 ระบุว่ามีการติดตามประเมินผลการทำงานของโครงการศาสนิกสัมพันธ์ โดยเฉพาะในระดับกรมฯ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด และคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด อย่างไรก็ตาม น่าจะมีการติดตามดูว่ามีการนำผลการติดตาม-ประเมินผลไปใช้ในการปรับปรุงการดำเนินงานของโครงการฯ ด้วย โดยดูว่าโครงการใดบรรลุเป้าประสงค์ที่ตั้งไว้สมควรดำเนินการต่อไป ส่วนโครงการหรือกิจกรรมที่ไม่ประสบผลสำเร็จ อาจต้องปรับปรุงวิธีการดำเนินงานหรือยกเลิกไป เพื่อจะได้ทราบถึงประสิทธิผลและประสิทธิภาพในการดำเนินงาน และมีการพัฒนางานด้วย

5.2.3 ประสิทธิภาพการดำเนินงาน

ประสิทธิผล/ผลสัมฤทธิ์การดำเนินงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์ของหน่วยงาน/องค์กรที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย ผลลัพธ์หรือผลที่เกิดขึ้นทันที ผลที่ได้รับ (ระยะกลาง) และผลกระทบ (ผลที่ได้รับระยะยาว) มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ผลลัพธ์ หรือผลที่เกิดขึ้นทันทีจากการดำเนินกิจกรรม ส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลางถึงมาก โดยผลลัพธ์ 5 ลำดับแรก ได้แก่ มีความภาคภูมิใจในตนเอง (ระดับมากร้อยละ 58 และระดับปานกลาง ร้อยละ 35) เกิดการเรียนรู้การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ (ระดับมากร้อยละ 50.7 และระดับปานกลาง ร้อยละ 38) เกิดการทำงานร่วมกันในศาสนาเดียวกันและระหว่างศาสนา (ระดับปานกลาง ร้อยละ 51.6 และระดับมาก ร้อยละ 36.4) ได้เพื่อนมากขึ้น (ระดับมาก ร้อยละ 48.4) และปานกลาง ร้อยละ 41.5) และเกิดทักษะในการทำงานเพื่อสังคม (ระดับมากร้อยละ 34 ระดับปานกลาง ร้อยละ 53)

ผลที่ได้รับระยะกลาง ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก โดยผลที่ได้รับ 5 ลำดับแรก ได้แก่ ช่วยยกระดับจิตใจ คุณธรรม จริยธรรม เกิดความภาคภูมิใจในตัวเองในการได้ทำดีเพื่อผู้อื่น ร้อยละ 59.9, เกิดความรักสามัคคีจากการได้ร่วมทำงานกับศาสนาอื่นๆ ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิธีการเผยแพร่หลักธรรมของแต่ละศาสนา (ร้อยละ 58.9), เกิดจิตสำนึกต้องการทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น/ชุมชนและสังคมหรือเกิดจิตสาธารณะ (ร้อยละ 56.6) มีประสบการณ์ในการทำงาน สามารถทำงานร่วมกับคนในศาสนาอื่น (ร้อยละ 53.4) และมีการเปลี่ยนแปลงวิถีปฏิบัติในประจำวัน (ร้อยละ 48.6)

ผลกระทบระยะยาว ส่วนใหญ่เกิดผลกระทบในระดับมาก โดยผลกระทบ 5 ลำดับแรก ได้แก่ ได้ทำความดีถวายในหลวง (ร้อยละ 80.1), ได้ตอบแทนบุญคุณแผ่นดินเกิด (ร้อยละ 76.1) เกิดความสามัคคี สามัคคี และความร่วมมือระหว่างศาสนา (ร้อยละ 74.3) เกิดเครือข่ายศาสนิกสัมพันธ์เพิ่มขึ้น (ร้อยละ 51.4) รวมทั้งเกิดผู้นำในแต่ละศาสนาเพิ่มขึ้น ร้อยละ 46.9 (ดูตาราง 7)

เมื่อจำแนกตามหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พบว่า ประสิทธิภาพการดำเนินงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์ กรมการศาสนา, สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด และองค์การศาสนา ส่วนใหญ่ตอบว่ามีประสิทธิผลการดำเนินงานในระดับปานกลาง (ร้อยละ 56-62) ถึงมาก (ร้อยละ 16-29) อย่างไรก็ตามในส่วนขององค์การศาสนา และกรมการศาสนา ยังมองว่าประสิทธิผลการดำเนินงานยังอยู่ในระดับต่ำถึงร้อยละ 20 และร้อยละ 22 ตามลำดับ

5.2.4 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์

จากการศึกษาข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ พบว่า มีปัจจัยหลายปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ทุกระดับ ได้แก่

1) ปัจจัยด้านองค์กร ได้แก่

(1) **บุคลากร** ควรมีการพัฒนาคนในองค์กรทั้งในระดับกรมและระดับปฏิบัติในพื้นที่ ให้มีความเข้าใจงานศาสนิกสัมพันธ์และงาน/โครงการใหม่ๆ เพื่อให้บุคลากรมีทักษะในการทำงาน การใช้คู่มือหรือแนวทางปฏิบัติเพียงอย่างเดียวคงไม่เพียงพอ โดยเฉพาะผู้นำองค์กร/ผู้นำทางศาสนา ต้องสนใจ มีความรับผิดชอบและเห็นความสำคัญในการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ ควรจะต้องเป็นบุคคลที่มีลักษณะเป็นผู้นำที่ดี ได้แก่ เป็นนักประสานงานที่ดี คือมีการประสานงานกับทุกหน่วยงาน ตามลักษณะของกิจกรรม (ร้อยละ 89.9) มีความรู้ และทักษะ (ร้อยละ 83.5) มีวิสัยทัศน์ (ร้อยละ 75.7) มีส่วนร่วมในการระดมความคิดเพื่อสร้างผลงานใหม่ (ร้อยละ 82.9) ไม่ยึดมั่นในความคิดของตนเอง (ร้อยละ 43) โดยเฉพาะผู้นำองค์กรศาสนายังยึดมั่นในความคิดของตัวเอง เพราะผู้นำมีความสำคัญที่สุด ผู้นำต้องมีวิสัยทัศน์ คัดสินใจได้ และต้องเข้ามามีส่วนร่วม จึงจะทำให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จ ยกเว้นว่ามีภาระอื่น อาจมีการมอบหมายเจ้าหน้าที่ระดับสูง ถ้าผู้นำสูงสุดร่วมมือมาก งานมันก็จะลื่นไหลไปได้ การตัดสินใจอะไรต่างๆก็จะรวดเร็ว

(2) **งบประมาณ** มีส่วนสำคัญต่อการขับเคลื่อนการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ การดำเนินกิจกรรมโครงการศาสนิกสัมพันธ์ทุกระดับจะต้อง มีการแจ้งการจัดสรรงบประมาณให้แก่หน่วยงาน/องค์กรทราบ (ร้อยละ 72) มีการวางแผนการใช้จ่ายและตรวจสอบการใช้งบประมาณโครงการฯ (ร้อยละ 70) มีการบูรณาการงบประมาณกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นการประหยัดทรัพยากร (ร้อยละ 61) และเพื่อให้โครงการดำเนินการได้ ควรให้มีการระดมงบประมาณจากหลาย ๆ ทาง ได้แก่ เงินสมทบจากการบริจาค (ร้อยละ 43) งบประมาณสมทบจากหน่วยงานอื่น (ร้อยละ 38) แม้ว่างบประมาณจากรัฐบาลที่ได้รับอาจไม่เพียงพอ การระดมทรัพยากรจากหน่วยงานต่างๆมาใช้ในโครงการนี้สะท้อนให้เห็นการมีส่วนร่วมของประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

เนื่องจากงบประมาณที่กรมการศาสนาจัดสรรให้คือ 10,000 บาทซึ่งนำไปใช้ได้เฉพาะการจัดประชุมเท่านั้น ไม่มีงบในการจัดกิจกรรม ยกเว้นเป็นกิจกรรมที่กรมฯ ให้ทำ (เช่น จัดค่าย) มีบางจังหวัดเท่านั้นที่สามารถของบเพิ่มเติมจากอบจ./เทศบาล หรือขอความร่วมมือไปยังหน่วยงาน/องค์กรศาสนาต่างๆ แต่ต้องเป็นกิจกรรมที่ทุกฝ่ายได้รับประโยชน์ (เช่น กิจกรรมเฉลิมฉลอง 80 พรรษาในหลวง หรือกิจกรรมวันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระบรมราชินีนาถ) ดังนั้นถ้าจะทำกิจกรรมเชิงรุกอื่นๆ กรมการศาสนาควรจัดงบประมาณมาให้ แต่ควรให้แต่ละจังหวัดไปปรึกษาหารือคิดโครงการกันเอง โดยกำหนดเงื่อนไข (เช่น โครงการควรส่งผลกระทบในระดับกว้างเพื่อให้บรรลุเป้าหมายอะไร) ให้มีการติดตามและรายงานผลการปฏิบัติงานว่าโครงการดังกล่าวมีการดำเนินงานบรรลุเป้าหมายหรือไม่ เพียงใด มีอุปสรรคปัญหาอะไร

(3) **วิธีการ/การบริหารจัดการงานศาสนิกสัมพันธ์** ควรจัดให้มีการประชุมบ่อยๆ เพื่อให้ผู้นำและคณะกรรมการได้เข้าใจนโยบายและแนวคิดศาสนิกสัมพันธ์ ขณะนี้แนวคิด/นโยบายก็ยังไม่เป็นเอกภาพและการดำเนินงานขาดความต่อเนื่อง วัฒนธรรมจังหวัดให้ความเห็นว่า บางจังหวัดให้งบประมาณไปก็จัดประชุมครั้งเดียวเงินหมดก็ไม่ได้ดำเนินการใดๆ หรือบางจังหวัดมีแต่ศาสนาพุทธไม่มีศาสนาอื่นก็เลยไม่ได้ดำเนินการใดๆ ซึ่งในความเป็นจริง การมีคนในศาสนาเดียวก็ดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ได้ เช่น การให้ประชาชนได้เข้าถึงนิกายต่างๆ ในศาสนาพุทธและเข้าใจศาสนาอื่น การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขจำเป็นต้องเข้าใจทั้งศาสนาพุทธของเราเองและศาสนาอื่นด้วย ควรจัดให้มีการพูดคุย (dialogue) ระหว่างวัฒนธรรมจังหวัดกับหน่วยงานอื่น โดยเฉพาะกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานด้านการศึกษา เพื่อจะให้เกิดความร่วมมือกันทำงาน ศาสนิกสัมพันธ์

2). ปัจจัยด้านเครือข่าย

ด้านการประสานงาน งานศาสนิกสัมพันธ์เป็นงานที่ต้องทำในลักษณะบูรณาการ เพื่อให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันของคนในแต่ละศาสนา ดังนั้นจึงจำเป็นต้องอาศัยเครือข่ายในการทำงาน ทั้งเครือข่ายธรรมชาติ (คน/หน่วยงานที่คุ้นเคย รู้จักกันเป็นการส่วนตัว) และเครือข่ายที่สร้างขึ้น ดังนั้นบุคลากรที่ทำงานศาสนิกสัมพันธ์จึงต้องเป็นคนที่ 1. มีมนุษยสัมพันธ์ รู้จักการสร้างความร่วมมือหรือประสานงานกับบุคลากร/หน่วยงานด้านสังคมอื่นๆ กระตุ้นผู้นำในแต่ละองค์กรทางศาสนาให้ทำงานมากขึ้น มีการนัดประชุม/พูดคุยเพื่อแสวงหาความร่วมมือ (dialogue) บ่อยๆ 2. เป็นคนที่คิดนอกกรอบ ไม่ทำเฉพาะงานเดิมๆ มีการตั้งธงในการทำงาน ต้องคิดโครงการหรือรูปแบบกิจกรรม สามารถดึงหน่วยงานต่างๆ และองค์กรศาสนาต่างๆ มาร่วมทำงานโดยทุกฝ่ายได้ประโยชน์ (win-win) ไม่ใช่ทำงานแข่งกัน เช่น กิจกรรมเฉลิมฉลอง 80 ปี ในหลวงหรือวันเฉลิมพระชนมพรรษาในหลวงหรือพระราชินี

3). ปัจจัยด้านกิจกรรม

ควรมีกิจกรรมที่หลากหลายที่คนทุกกลุ่ม ทุกเพศ ทุกวัย สามารถร่วมทำได้ โครงการ/กิจกรรมที่น่าจะทำ เช่น การให้เด็ก เยาวชนในแต่ละศาสนาเอาผลงานมาแสดง เพื่อให้เด็กศาสนาอื่นได้มาเรียนรู้ โดยเฉพาะในวันสำคัญทางศาสนาของแต่ละศาสนา เป็นต้น 3. เป็นคนที่กระตือรือร้นอยากทำงานจริงๆ แม้งานนั้นจะไม่มีพื้นฐานจากเงิน/งบประมาณ 4. เป็นคนที่มีวิสัยทัศน์ เข้าใจสภาพท้องถิ่น จึงจะสามารถออกแบบโครงการ และหาพันธมิตรร่วมกันทำงานได้ตั้งแต่ในระดับจังหวัด อำเภอ และพื้นที่ๆ ได้ เพื่อให้งานศาสนิกสัมพันธ์ลงไปถึงระดับรากหญ้า/ชุมชน เพื่อให้เกิดความยั่งยืน และขยายกลุ่มเป้าหมายให้กว้างขึ้น

4). **ปัจจัยด้านประชาสัมพันธ์** รู้จักใช้ประโยชน์จากสื่อ เพื่อเผยแพร่กิจกรรมที่สร้างความเข้าใจกันระหว่างศาสนา เช่น ใช้สื่อบุคคลโดยให้หลวงพ่อบุญมาเยี่ยมมัสยิด หรือนักเรียนโรงเรียนพุทธไปเยี่ยม

นักเรียนโรงเรียนอิสลาม/คริสต์/ฮินดู/ซิกข์ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ใช้สื่อที่ต่อยอดมาจากการเรียนการสอน เช่น โปสเตอร์ ภาพถ่าย แผ่นพับ เป็นต้น โดยมีการจัดแสดงในบางโอกาสที่มีการจัดงานหรือมีการใช้สื่อวิทยุ โทรทัศน์ ในกรณีที่มีการจัดกิจกรรมศาสนิกสัมพันธ์ร่วมกัน รวมทั้งรู้จักใช้สื่อไปในทางบวก ไม่ใช่เสนอแต่ข่าวที่เป็นภาพลบของแต่ละศาสนา โดยเฉพาะกรณีเหตุการณ์ใน 3 จังหวัดภาคใต้

องค์กรที่ดำเนินงานด้านศาสนิกสัมพันธ์ จำเป็นต้องมีการจัดทำกิจกรรมและบริหารจัดการปัจจัยต่างๆ ดังกล่าวอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ เพื่อให้การดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล

5.2 ข้อเสนอแนะ

1). **ด้านนโยบาย** เนื่องจากปัจจุบันปัญหาความไม่เข้าใจของศาสนิกชนต่างศาสนายังมีอยู่มาก ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรง (โดยเฉพาะใน 3 จังหวัดภาคใต้) เห็นควรให้มีการกำหนดนโยบายด้านศาสนิกสัมพันธ์ให้ชัดเจน โดยเน้นให้มีการสร้างความรัก ความเข้าใจกันของศาสนิกชนทั้ง 5 ศาสนา เพื่อลดข้อขัดแย้งทั้งในด้านความคิดและวิถีปฏิบัติ เพื่อเร่งสร้างสังคมสันติภาพที่ยั่งยืน เกิดการรวมพลังในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ-สังคมของชาติ การที่จะต้องกำหนดเป็นนโยบายที่ชัดเจน เพราะว่่านโยบายที่มีอยู่กำหนดกว้าง ๆ ให้มีการส่งเสริมการดำเนินงานของแต่ละศาสนาและองค์กรทางศาสนาทุกศาสนาให้มีการทำงานอย่างใกล้ชิดเท่านั้น แต่ไม่มีนโยบายของกระทรวงที่ชัดเจน เพื่อให้สามารถของบประมาณจากสำนักงบประมาณได้

2). **ด้านกลไกการดำเนินงานระดับชาติและระดับจังหวัด** ควรจัดตั้งคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์แห่งชาติหรือสภาศาสนิกสัมพันธ์แห่งชาติ ซึ่งทำหน้าที่กำหนดนโยบายด้านศาสนิกสัมพันธ์ระดับชาติซึ่งเชื่อมโยงการทำงานไปสู่จังหวัด เพื่อเป็นเครือข่ายการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ตั้งแต่ระดับชาติลงสู่ระดับจังหวัด เนื่องจากขณะนี้ยังไม่มีการจัดตั้งคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์แห่งชาติที่เป็นรูปธรรม มีเพียงการแต่งตั้งคณะกรรมการที่ดำเนินงานเป็นเรื่องๆ แล้วก็จบไป ในขณะที่ในส่วนภูมิภาคได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัดแล้ว ทำให้การขับเคลื่อนงานศาสนิกสัมพันธ์ไปได้ช้า ขาดความต่อเนื่อง เพราะไม่มีการเชื่อมโยงเครือข่ายระดับชาติกับระดับจังหวัด

3). **ด้านกลไกการดำเนินงานในพื้นที่** จัดตั้งคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์ในระดับอำเภอและตำบล เพื่อเป็นกลไกในการขับเคลื่อนงานในระดับพื้นที่ เพื่อให้เกิดกิจกรรมทางด้านศาสนิกสัมพันธ์ในระดับฐานล่างให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่

4). **ด้านการจัดระบบงบประมาณ** ควรมีการสร้างความรู้ ความเข้าใจกับองค์กรศาสนาทุกระดับ โดยเฉพาะในเรื่องของกฎระเบียบในการของบประมาณ และควรมีการจัดสรรงบประมาณให้แก่องค์การศาสนาเพิ่มขึ้น เพื่อให้เพียงพอในการจัดกิจกรรม โดยไม่ต้องควักเนื้อมากนัก

5). **ด้านบุคลากร** ควรมีการจัดอบรมบุคลากรที่ปฏิบัติงานในโครงการศาสนิกสัมพันธ์ให้มี ความรู้ ความเข้าใจโครงการฯ อย่างชัดเจน และจัดคนให้ตรงกับงาน โดยเลือกคนที่มีความรู้ ทักษะใน การทำงาน ที่สามารถเชื่อมประสานกับหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และองค์กรศาสนา เป็นคนที่รักการ ทำงานด้านนี้ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่จะคิดกิจกรรมหรือวิธีการใหม่ๆ ในการขับเคลื่อนงานด้านนี้

6). **ด้านการประชาสัมพันธ์และการรณรงค์** ควรจัดให้มีการประชาสัมพันธ์และรณรงค์โครงการ ศาสนิกสัมพันธ์ให้ประชาชนในพื้นที่ ได้มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องศาสนิกสัมพันธ์ และการอยู่ ร่วมกัน ให้ศาสนิกชนแต่ละศาสนาเกิดความสมานฉันท์ และอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ไม่มีความ ขัดแย้งระหว่างศาสนา

7). **ด้านกิจกรรม/โครงการ** ควรให้มีการจัดกิจกรรม/โครงการที่หลากหลายเพื่อเชื่อมโยงเครือข่าย งานศาสนิกสัมพันธ์ ทั้งแนวตั้งและแนวนอน

8). **ด้านการสร้างความร่วมมือ** ควรจัดให้มีการเวทีพูดคุย (dialogue) แลกเปลี่ยนระหว่าง วัฒนธรรมจังหวัดกับหน่วยงานอื่น โดยเฉพาะหน่วยงานด้านการศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความร่วมมือกันในการทำงานศาสนิกสัมพันธ์ทั้งในและนอกระบบโรงเรียน

9). **ด้านการทำงานเชิงรุก** ควรผลักดันให้งานศาสนิกสัมพันธ์เข้าไปอยู่ในแผนจังหวัด และ แผนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (เช่น เทศบาล อบจ. และอบต.) เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่าง จริงจัง ต่อเนื่อง เข้าถึงประชาชน เน้นการสร้าง ความสมานฉันท์และความร่วมมือของประชาชน/ ศา สนิกชนที่ฐานราก อันจะนำไปสู่ความยั่งยืน

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2546). **สรุปผลกิจกรรมงานวันศาสนิกสัมพันธ์แห่งชาติ ครั้งที่ 1 ประจำปี 2546**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา
- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม . (2548). **แนวทางการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2549). **รายงานสรุปผลการจัดอบรมค่ายเยาวชนสมานฉันท์ และการเสวนาทางศาสนา ในวาระครบรอบ 100 ปีชาตกาลพุทธทาสภิกขุ**
- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2549). **สรุปผลการดำเนินงานกิจกรรม** ฉลอง 60 ปีครองสิริราชสมบัติ ระหว่างวันที่ 10-20 มีนาคม 2549 โดยนามิตีทางศาสนา : พัฒนาคนและสังคม รู้รักสามัคคี เพื่อเฉลิมฉลองในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี
- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2549). **รายงานผลการดำเนินงานประจำปี 2549** .
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย ฝ่ายศาสนสัมพันธ์
กองศาสนูปถัมภ์
- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2550). **รายงานสรุปผลการจัดค่ายเยาวชนสมานฉันท์และการเสวนารวมพลังทางศาสนาเสริมสร้างความสมานฉันท์ ประจำปีงบประมาณ 2550** ฉลอง กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย ฝ่ายศาสนสัมพันธ์
กองศาสนูปถัมภ์
- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม (2550) โดย กององค์การระหว่างประเทศ สำนักต่างประเทศ
สรุปงานศาสนิกสัมพันธ์แห่งชาติ ครั้งที่ 1 Available online at [http:// www.Thaimission.com /modules.php?name=News&file=print&sid=37](http://www.Thaimission.com/modules.php?name=News&file=print&sid=37) access on October 18, 2007
- กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า. (2531). **สารนิพนธ์ว่าด้วยเรื่องคน ศาสนา และคตินิยม**. กรุงเทพฯ ; มหามกุฏราชวิทยาลัย
- กองสารนิเทศ กรมกิจการพลเรือนทหาร, กองบัญชาการทหารสูงสุด ศาสนิกสัมพันธ์สร้างสันติสุข
จังหวัดชายแดนภาคใต้ Available online at <http://web.schq.mi.th/~js/heart/reproview.htm>
access on 19 ตุลาคม 2550
- กิติ ตัณฑานนท์. 2543. **เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เปลวอักษร.

กิริติ บุญเจือ. (2523). บทความพิเศษ ปรัชญาศาสนสัมพันธ์ Available online at http://www.samkki.com/education7_01.php. Access on July 16, 2007)

กาญจนา แก้วเทพ. การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพฯ : สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. 2538(ก) Available online at http://www.ha.or.th/m_01_01.asp
Access on March 2, 2007

ชัยสิทธิ์ เกลิมชัยมีประเสริฐ. (2541). การบริหารจัดการภาครัฐและเอกชนที่ดี. คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย Available online at <http://www.polsci.chula.ac.th/pa/Chaiyasit.htm>
Access on July 17, 2007

ชุติมา สัจจานันท์. (2548). รูปแบบ ยุทธศาสตร์ และแนวทางการบูรณาการการศาสนากับ
การศึกษาของวัดในพระพุทธศาสนา: กรณีศึกษาการจัดการศึกษาตามอัยยาศัย, สำนักงาน
เลขาธิการสภาการศึกษาแห่งชาติ : กรุงเทพฯ

ทิพาวดี เมฆสวรรค์. การบริหารมุ่งผลสัมฤทธิ์. สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, 2543. (เอกสารอัด
สำเนา)

ทศพร ศิริสัมพันธ์. “การบริหารผลการดำเนินงาน (Performance Management)” รวมบทความวิชาการ
100 ปี รัฐประศาสนศาสตร์ไทย. ภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2543.

นุที พรหมคลสุต. (2547). **ทัศนคติของพุทธศาสนิกชนกลุ่มวัยรุ่นที่มีต่อศาสนาอื่นๆ**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหา
บัณฑิต สาขาวิชาศาสนศึกษา วิทยาลัยการศาสนา มหาวิทยาลัยมหิดล

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. 2542

พระธรรมยุติ (ป.อ.ปยุต.โต) (2544). **พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ 21**. กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์สวยจำกัด.

พระธรรมยุติ (ป.อ.ปยุต.โต) (2542). **มองสันติภาพโลกผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์**. กรุงเทพฯ : บริษัทธรรม
สารจำกัด

พระราชสุทธินุญมมงคล (จรัญ จิตฺตม.โม). (2542). **พุทธศาสนาและปัญญาชนตะวันตก**.
กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดวิริยะพัฒนาโรงพิมพ์.

เนตร์พัฒนา ขาววิราช. 2544. **การจัดการสำนักงาน**. กรุงเทพฯ: มณฑลการพิมพ์

สมชาย เดียวกุล, นิพนธ์ สัมมนา, และศิริพร ผาสุกดี. (2549). การพัฒนาศักยภาพเครือข่ายเยาวชน
ต้นแบบ สร้างพลังเครือข่าย สานใจชุมชน , ใน วารสารสถาบันคลังสมองของ

ชาติ . ปีที่ 3 ฉบับที่ 4 สิงหาคม 2549.

อนุชาติ พวงสำลี. (2541). **ประชาสังคม คำ ความคิด และความหมาย หนังสือชุดประชาสังคม**
ลำดับที่ 7 . กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2543). องค์ประกอบของเครือข่าย ใน Available online at
www.opnn.opp.go.th/net.ppt Access on March 2, 2007.

ปฐพี มอนซอน และคณะ. (2546). **การสังเคราะห์การถอดบทเรียนโครงการวิจัยและพัฒนาชีวิต**
สาธารณะท้องถิ่นน่าอยู่ (ภาคกลาง กลุ่ม 2 ลพบุรี สมุทรปราการ สระบุรี)

ปรัชญา เวสารัชช. 2523. **ผู้นำองค์กร**. กรุงเทพมหานคร : รัฐศาสตร์สาร, 27.

มีศิลป์ ชินภักดี. (มปป.) **รูปแบบการบริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการปฏิรูปการศึกษาของ**
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา. Available online at <http://learners.in.th/blog/trinnapop/>
/83790 Access on October 26, 2007.

รังสรรค์ ประเสริฐศรี. 2544. **ภาวะผู้นำ**. กรุงเทพมหานคร : ธนรัชการพิมพ์.

สมปราชญ์ จอมเทศ. (2546). **การบริหารและการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิชย์

สมพงษ์ เกษมสิน. (2517). **การบริหาร**. กรุงเทพฯ : บริษัทไทยวัฒนาพานิช จำกัด.

สมิต สัจฉกร . (2546). **เทคนิคการประสานงาน** , กรุงเทพฯ : สายธาร

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรี. (2542). **รายงานสถิติด้าน**
ศาสนาของประเทศไทย ปี 2542.

Bogardus., Emory S. (1934). **Leaders and Leadership**. New York: Appleton –
century
Croffs, Inc.

Bell., Roderick, David, V. Edwards & R. Harrison Wagner. (1969). **Political**
Power : A
Reader in Theory and Research. New York : The free Press.

Ben., Solomal. (1950). **Leadership of Youth**. New York : Youth Service.T.
N.Whitehead.

(1963). **Leadership in Free Society**. Cambridge : Harvard University
Press.

Canadian International Development Agency. **Result-based Management in CIDA : An Introductory Guide to Concept and Principles.** Available online at http://www.acdi-cida.gc.ca/cida_ind.nsf.2001. Access on December 26 ,2007)

Corwin, Ronald G. (1981). "Pattern of Organizational Control and Teacher Militancy."
Research in Sociology of Education and Socialization.

Howell J.P. and Costley D.L., 2001. **Understanding Behaviors for Effective Leadership.** New Jersey:Prentice-Hall.

Hass, J. Eugene, & Drabek, Thomas E. (1973). **Complex Organizations : A Sociological Perspective.** New York : Mac Millan.

Kottler J.A. 2001. **Learning Group Leadership: An Experiential Approach.** Boston: Allyn and Bacon.

Ministry of Foreign Affairs, Philippines, (2005). **Philippines Views on and Experiences in Promoting Interreligious Dialogue and Cooperation,** Press Release, May 2005.
Available online at www.dfa.gov.ph/news/pr/pr2005/may/interreligious.htm Access on December 20, 2007)

Lussier R.N. and Achua C.F., (2001). **Leadership: Theory, Application and Skill Development.**
Ohio: South- Western College Publishing.

Likert., Rensis (1967). **The Human Organization : Its Management and Values.**
New York : McGraw – Hill.

Yungmoon. (2006). Interreligious work: The most effective way to bring about peace and human

betterment in today's world Available online at www.reverendsunnyungmoon.org/works_inter_religious.html Access on December 21, 2007

Inter Faith Dialogue and Christian Mission in Korea Available online at www.nifcon.anglicancommunion.org/work/perspectives/korea.cfm Access on December 21, 2007

March, J. G., & Simon, H. A. (1958). *Organizations.* New York : John Wiley.

Nahavandi A. (2000). **The Art and Science of Leadership.** 2nd edition. New Jersey: Prentic

Petit, T.A. (1975). **Fundamental of Management Coordination.** New York : John Wiley & Sons.

Singapore Press Release. (2007) Asian Religious Youth Leaders Reject Abuse of Religions, Force

Consensus at Regional Summit, in www.wcrp.org/news/press/singapore08-30-07

Access on December 25, 2007

Raymond J. Burdy. (1972). **Fundamental of Ledership Readings.** Massachusetts

Addison : Wesley Publishing Co.

Simon, H. A. (1976). **Administrative Behavior** (3rd ed.), New York : Free Press.

Thompson, J. D. (1967). **Organizations in Action.** New York : McGraw-Hill.

Shan, Tao Fong. (2002) **International and Global Inter-religious Initiatives Reflections from a**

World Council of Churches' Consultation in www.wcc-coe.org/wcc/what/interreligious/cd39-15html Access on December 26, 2007)

ภาคผนวก

แบบสอบถาม

ความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบและระบบการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด

คำชี้แจง 1 แบบสอบถามชุดนี้ใช้สอบถามผู้แทนคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์ส่วนกลาง (กทม.), ผู้แทนคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด ซึ่งเป็นผู้แทนจาก 5 ศาสนา, ผู้แทนสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด และ/หรือผู้รับผิดชอบโครงการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด และผู้แทนเจ้าหน้าที่กรมการศาสนา

คำชี้แจง 2 แบบสอบถามชุดนี้แบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล ส่วนที่ 2 ข้อมูลการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ และ ส่วนที่ 3 ข้อมูลผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติงาน

ตอนที่ 1 ข้อมูลบุคคล/หน่วยงานที่ตอบแบบสอบถาม

1. เพศ () 1 ชาย () 2 หญิง

2. ท่านมีอายุ _____ ปี

3. ท่านจบการศึกษาระดับ

3.1 วุฒิทางโลก

() 1 ประถมศึกษา

() 4 ปริญญาตรีและสูงกว่า

() 2 มัธยมศึกษา

() 5 อื่นๆ ระบุ _____

() 3 ปวช./ปวส./อนุปริญญา

3.2 วุฒิทางธรรม _____

4. หน่วยงานที่ท่านสังกัด

() 1 กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม

() 4 องค์การศาสนา _____ (ระบุชื่อ)

() 2 สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด

() 5 อื่นๆ ระบุ _____

() 3 ศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด _____ (ระบุชื่อ)

5. ตำแหน่ง / บทบาทของท่าน

() 1 วัฒนธรรมจังหวัด _____

() 2 ประธานคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์

() 3 กรรมการคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์ () 1. ส่วนกลาง () 2. ส่วนภูมิภาค

() 4 ผู้รับผิดชอบโครงการศาสนิกสัมพันธ์/ผู้แทนสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์

() 5 เจ้าหน้าที่/ผู้แทนกรมการศาสนา

() 6 อื่นๆ ระบุ _____

6. ท่านเป็นตัวแทนของศาสนาใด

() 1 พุทธ

() 4 พราหมณ์-ฮินดู

() 2 อิสลาม

() 5 ซิกข์

() 3 คริสต์

() 6 อื่นๆระบุ_____

7. หน่วยงานของท่านอยู่ในภาคใด

() 1 กรุงเทพมหานคร/ส่วนกลาง

() 4 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

() 2 ภาคเหนือ

() 5 ใต้

() 3 ภาคกลาง

() 6 อื่นๆ _____

8. ท่านนับถือศาสนาอะไร

() 1 พุทธ

() 4 พราหมณ์-ฮินดู

() 2 อิสลาม

() 5 ซิกข์

() 3 คริสต์

() 6 อื่นๆ _____

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์

ข้อ	การดำเนินงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์	ไม่มี	มี	ไม่ทราบ
	ระบบการทำงาน			
	หน่วยงาน/องค์กรของท่านมีการจัดระบบงานศาสนิกสัมพันธ์ในประเด็นต่อไปนี้หรือไม่			
1	มีการกำหนดปรัชญา วิสัยทัศน์ในการทำงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์			
2	มีการกำหนดโครงสร้างหรือภาระงานศาสนิกสัมพันธ์ที่ชัดเจน			
3	มีการแบ่งงานหรือการกำหนดผู้รับผิดชอบงานศาสนิกสัมพันธ์ที่ชัดเจน			
4	มีการใช้กิจกรรมและสื่อในการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์หลากหลายรูปแบบ			
5	มีการจัดกิจกรรมศาสนิกสัมพันธ์ที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่			
6	มีการสร้างความสมานฉันท์ของคนในพื้นที่โดยการจัดกิจกรรมศาสนิกสัมพันธ์ในวันสำคัญๆ ทางศาสนาต่างๆ ศาสนา			
7	เชิญศาสนิกชนแต่ละศาสนาเข้าร่วมกิจกรรม			

ข้อ	การดำเนินงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์	ไม่มี	มี	ไม่ทราบ
8	มีการประชาสัมพันธ์และประสานงาน เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างหน่วยงานที่มาปฏิบัติงานร่วมกัน			
9	ขาดความร่วมมือจากองค์กรศาสนา/หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง			
10	มีคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์ที่แต่ละหน่วยงานจัดส่งผู้แทนมาร่วมเป็นกรรมการเพื่อเป็นตัวแทนในการดำเนินงานของหน่วยงานของตน และกำหนด ภาพรวม ของการทำงานให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน			
11	มีการจัดทำฐานข้อมูลขององค์กรภาคีเครือข่ายด้านศาสนิกสัมพันธ์			
12	มีการติดตามประเมินผลการทำงานตามโครงการศาสนิกสัมพันธ์			
	ระบบงบประมาณ			
	หน่วยงานของท่านได้/ได้รับการดำเนินงานด้านงบประมาณต่อไปนี้หรือไม่			
13	มีการแจ้งการจัดสรรงบประมาณให้แก่โครงการศาสนิกสัมพันธ์/องค์กรศาสนาได้ทราบ			
14	การจัดสรรงบประมาณอย่างเพียงพอกับกลุ่มเป้าหมายที่กำหนด			
15	มีการวางแผนการใช้จ่ายและตรวจสอบการใช้งบประมาณของโครงการฯ			
16	มีงบประมาณสมทบในการดำเนินงานด้านศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด จากหน่วยงานอื่นๆ			
17	มีงบประมาณสมทบจากการบริจาค			
18	มีการพิจารณางบประมาณเพื่อขออนุมัติจัดตั้งยอดเงินสำหรับการดำเนินกิจกรรมตามแผนงานหรือโครงการฯ (ซึ่งจะช่วยให้เกิดการแยกแยะและป้องกันปัญหาการซ้ำซ้อนกัน)			
19	มีการบูรณาการงบประมาณกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นการประหยัดทรัพยากร			
20	บุคลากรของโครงการศาสนิกสัมพันธ์ยังขาดความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องในการดำเนินการของงบประมาณสนับสนุนจากราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง			
21	โครงการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัดได้รับงบประมาณสนับสนุนจากราชการอย่างเพียงพอ			
22	โครงการศาสนิกสัมพันธ์จังหวัดได้รับงบประมาณสนับสนุนจากราชการล่าช้าเกินไป ทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ในการดำเนินงาน			

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงานโครงการสาธิตสัมพันธ (ต่อ)

ข้อ	การดำเนินงานโครงการสาธิตสัมพันธ	ไม่มี	มี	ไม่ทราบ
	ระบบบุคลากร มีการจัดระบบบุคลากรที่ทำงานด้านสาธิตสัมพันธต่อไปหรือไม่ 23 บุคลากรมีความรู้ ทักษะ ความชำนาญในเรื่องการดำเนินงานสาธิตสัมพันธตามที่กำหนดไว้เป็นอย่างดี 24 บุคลากรยังไม่มีความรัก ความต้องการทำงานในด้านสาธิตสัมพันธอย่างแท้จริง 25 บุคลากรเกิดความสำนึกและรับผิดชอบร่วมกันในการดำเนินงานด้านสาธิตสัมพันธ 26 มีการระดมความคิด เพื่อการสร้างสรรค์และเกิดผลงานใหม่ๆ รวมทั้งก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันจากทำงาน 27 ผู้ปฏิบัติงานยังไม่มีความเข้าใจนโยบายและวัตถุประสงค์ของงานสาธิตสัมพันธที่จะต้องปฏิบัติให้สอดคล้อง ตรงกัน 28 การประสานงานกับหน่วยงานอื่น กระทำโดยใช้อำนาจสั่งการแต่เพียงอย่างเดียว 29 การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทำแบบไม่เป็นทางการ เพื่อความคล่องตัว 30 มีการประสานงานกับทุกหน่วยงาน ตามลักษณะของกิจกรรมโครงการสาธิตสัมพันธ 31 มีการประสานงานกับเครือข่ายด้านศาสนาในการดำเนินงานด้านศาสนาในจังหวัด 32 มีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ มีความสามารถในการตัดสินใจและการประสานงาน 33 การยึดมั่นในความคิดของตนเองของผู้นำ ก่อให้เกิดปัญหาการดำเนินงานโครงการสาธิตสัมพันธ 34 การขาดประชุมของคณะกรรมการสาธิตสัมพันธฯ ก่อให้เกิดปัญหาในการดำเนินงานโครงการสาธิตสัมพันธ 35 กรรมการสาธิตสัมพันธฯ ขาดความรู้ ความสามารถในการระดมที่ตนได้รับมอบหมาย 36 มีผู้นำที่ขาดความรับผิดชอบหรือขาดความจริงจังในการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากที่ประชุม 37 บุคลากรในองค์กรขาดความสามัคคี กลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทำให้เกิดปัญหาการดำเนินงานด้านสาธิตสัมพันธ			

38. ให้ระบุกิจกรรมที่ดำเนินงานภายใต้โครงการสาธิตสัมพันธที่หน่วยงานของท่านได้ดำเนินการ
ไปในปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2549 และ พ.ศ. 2550)

กิจกรรมในปี พ.ศ. 2549

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

กิจกรรมในปี พ.ศ. 2550

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

39. ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการขับเคลื่อน/พัฒนาการดำเนินงานโครงการสาธิตสัมพันธ

ด้านการบริหารจัดการ

1. _____
2. _____
3. _____

ด้านการจัดกิจกรรม

1. _____
2. _____
3. _____

40. ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการดำเนินงานของคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์ฯ

ด้านการบริหารจัดการ

1. _____
2. _____
3. _____

ด้านการจัดกิจกรรม

1. _____
2. _____
3. _____

ส่วนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์/ประสิทธิผลในการดำเนินงาน

จากการจัดกิจกรรมส่งเสริมการดำเนินงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์ฯ ของสำนักงาน
วัฒนธรรมจังหวัด 75 จังหวัด และคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์ส่วนกลาง (กทม.), เกิดการ
เปลี่ยนแปลงผลที่ได้รับหรือผลลัพธ์ และผลกระทบที่ได้จากการดำเนินงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์
จังหวัดมีหรือไม่ มากน้อยเพียงใด

ประสิทธิผลการดำเนินงาน	ไม่เปลี่ยนแปลง	น้อย	ปานกลาง	มาก
ผลลัพธ์ (ผลที่เกิดขึ้นทันทีจากการดำเนินกิจกรรม)				
1. เกิดกิจกรรมศาสนิกสัมพันธ์เพิ่มขึ้นหลากหลาย				
2. เกิดการเรียนรู้การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ไม่มีความขัดแย้งระหว่างศาสนา				
3. มีการทำงานร่วมกับเครือข่ายมากขึ้นในศาสนาเดียวกันและระหว่างศาสนา				
4. มีการสร้างเครือข่ายระหว่างศาสนา				
5. มีความต่อเนื่องของกิจกรรมศาสนิกสัมพันธ์				
6. เกิดกระบวนการเรียนรู้ และกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ สามารถจัดทำโครงการ/กิจกรรมเองได้				
7. ได้เรียนรู้การเป็นผู้นำ/แกนนำ ทำให้มีโอกาสริเริ่มทำโครงการศาสนิกสัมพันธ์ใหม่ๆ ในชุมชนตนเอง				
8. ได้เพื่อน มีกัลยาณมิตรหลายศาสนามากขึ้น				
9. ได้สร้างผู้นำ/แกนนำเพิ่มขึ้น				
10. มีทักษะกระบวนการในการทำงานเพื่อสังคมซึ่งเป็นรากฐานสู่ความสำเร็จในอนาคต เพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคม				
11. มีความภาคภูมิใจในตัวเองในการได้ทำดีเพื่อผู้อื่น (ทำให้สังคมสงบสุข มีสันติภาพ)				
ผลที่ได้รับ (ระยะกลาง)				
12. เกิดความรัก สามัคคี จากการได้ร่วมทำงานกับศาสนาอื่นๆ (เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิธีการเผยแพร่หลักธรรมของแต่ละศาสนา)				
13. เกิดจิตสำนึกอยากทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น/ชุมชนและสังคม (มีจิตสาธารณะ)				
14. มีความรับผิดชอบมากขึ้น (มีการเปลี่ยนแปลงวิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวัน)				
15. มีทักษะกระบวนการใหม่ๆ ในการดำเนินชีวิต				
16. สามารถทำงานและอยู่ร่วมกับคนศาสนาอื่นๆ ได้ (มีประสบการณ์ในการทำงานร่วมกับผู้อื่นๆ)				

พฤติกรรม	ไม่เปลี่ยนแปลง	น้อย	ปานกลาง	มาก
17. มีโอกาสได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ (เกิดความรู้และทักษะ) 18. มีความภาคภูมิใจในตัวเองในการได้ทำดีเพื่อผู้อื่น (ยกระดับจิตใจ คุณธรรม จริยธรรม) 19. การเข้าร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ช่วยขัดเกลาอุปนิสัยใจส่วน บุคคล (มีการ เปลี่ยนแปลงวิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวัน) ผลกระทบ (ผลกระทบ) 20. ได้ทำความดีถวายในหลวง 21. เกิดความสมานฉันท์ สามัคคี และ ความร่วมมือ ระหว่างศาสนา 22. เพื่อตอบแทนบุญคุณแผ่นดินเกิด (จังหวัดมีความสงบสุข ทำให้สังคมมีสันติภาพ) 23. เกิดเครือข่ายศาสนิกสัมพันธ์เพิ่มขึ้น 24. เกิดแกนนำ/ผู้นำในแต่ละศาสนาเพิ่มขึ้น				

แนวคำถาม

ความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบและระบบการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ฯ

1. รูปแบบ และระบบการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์ในจังหวัดของท่านเป็นอย่างไร ท่านคิดว่ารูปแบบศาสนิกสัมพันธ์อะไรที่น่าสนใจหรือที่ดีที่สุด หรือประสบความสำเร็จ
2. ท่าน/หน่วยงานของท่านได้มีการประสานงานกับภาคีเครือข่าย หรือผู้ดำเนินงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์ของศาสนอื่นหรือไม่ อย่างไร และพบปัญหา/อุปสรรคหรือไม่ และปัญหาที่สำคัญคืออะไรบ้าง มีวิธีแก้ไขปัญหายังไง
3. ท่าน/หน่วยงานของท่านได้ใช้วิธีการประสานงานแบบใด (โดยใช้หนังสือราชการ หรือการประสานงานอย่างไม่เป็นทางการกับตัวบุคคล หรือใช้ทั้งสองอย่าง พบอุปสรรคปัญหาที่สำคัญในการประสานงานโครงการศาสนิกสัมพันธ์หรือไม่ อย่างไร
4. ผู้รับผิดชอบโครงการศาสนิกสัมพันธ์และภาคีเครือข่ายมีผลการดำเนินงานที่สอดคล้องกันหรือไม่ เพราะเหตุใด
5. ท่านคิดว่าประเด็น/ภาพลักษณ์ทางการเมืองมีผลกระทบต่อการดำเนินโครงการศาสนิกสัมพันธ์หรือไม่ เพราะเหตุใดโครงการศาสนิกสัมพันธ์ให้มีประสิทธิภาพ/ประสิทธิผลได้หรือไม่เพราะเหตุใด
6. ท่านคิดว่าการตัดสินใจจัดสรรงบประมาณให้หน่วยงานหรือโครงการต่างๆมีความจำเป็นหรือไม่ และใช้อะไรเป็นเกณฑ์ในการจัดสรรงบประมาณ เช่น พิจารณาจากผลสัมฤทธิ์ของงานเป็นหลัก จำนวนกลุ่มเป้าหมาย
7. ท่านคิดว่าวัฒนธรรมองค์กรของแต่ละศาสนา เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์หรือไม่ และการมีอุดมการณ์ร่วมกันของหน่วยงาน องค์กรศาสนาจะทำให้การทำงานประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ เพราะเหตุใด
8. ท่านคิดว่ามีปัจจัยอะไรบ้างที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด ท่านคิดว่าความสำเร็จในการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์จังหวัด ขึ้นอยู่กับผู้นำหรือผู้บริหารระดับสูงและเจ้าหน้าที่ทุกระดับด้วยหรือไม่ เพราะเหตุใด
การมีส่วนร่วมของผู้บริหารระดับสูงและเจ้าหน้าที่ทุกระดับ ในกระบวนการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ แผนกลยุทธ์ วัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการฯ นำไปสู่ความสำเร็จในการดำเนินงานศาสนิกสัมพันธ์จังหวัดหรือไม่ อย่างไร
9. องค์กร/หน่วยงานของท่านได้ใช้วิธีการบริหารจัดการศาสนิกสัมพันธ์แบบใด
10. ท่านคิดว่ารูปแบบการบริหารจัดการแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์เป็นรูปแบบที่สามารถนำมาปรับใช้กับการบริหารจัดการงานศาสนิกสัมพันธ์จังหวัดได้หรือไม่ อย่างไร

11. ท่านคิดว่าการบริหารจัดการโครงการศาสนิกสัมพันธ์นั้น ท่าน/หน่วยงานของท่านได้ยึดหลักการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องหรือไม่ อย่างไร และการที่ให้หน่วยงาน/องค์กร/บุคคลอื่นเข้ามามีส่วนร่วมนั้น ทำให้เกิดผลดีต่อการบริหารจัดการโครงการหรือไม่ อย่างไร
12. เมื่อเสร็จสิ้นโครงการแต่ละโครงการ หน่วยงาน/ผู้บริหารโครงการมีการประเมินความสำเร็จของโครงการหรือไม่ อย่างไร (เช่น ประเมินว่าโครงการบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ ผู้ร่วมโครงการมีความรู้ ความเข้าใจเพิ่มขึ้น, ด้านพฤติกรรมในการพัฒนาตนเองของผู้เข้าร่วมโครงการ เช่น ไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นต้น
13. ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการขับเคลื่อน/พัฒนาการดำเนินโครงการศาสนิกสัมพันธ์ การบริหารจัดการ/การจัดกิจกรรม
14. ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการดำเนินงานของคณะกรรมการศาสนิกสัมพันธ์
-การบริหารจัดการ/การจัดกิจกรรม